

LiDraNo 2024.

Zbornik literarnih i novinarskih
radova učenika osnovnih
i srednjih škola

Agencija za odgoj i obrazovanje
Education and Teacher Training Agency

LiDraNo
2024.

Nakladnik

Agencija za odgoj i obrazovanje

Donje Svetice 38, 10000 Zagreb

www.azoo.hr

Za nakladnika

v. d. ravnatelja Daria Kurtić, prof.

© Agencija za odgoj i obrazovanje, 2024.

Urednik

Miroslav Mićanović

Zbornik priredile

Mirela Barbaroša-Šikić (literarni radovi)

Antonela Nižetić Capković (novinarski radovi)

Fotografija na naslovnici

Jacqueline Munguía / unsplash.com

Oblikovanje i slog

Željko Podoreški

Tisak

Kerschoffset, d.o.o.

ISSN 1848-4344

Pripremljeno u Agenciji za odgoj i obrazovanje

Zbornik izlazi jedanput godišnje

Tiskano u Hrvatskoj 2024.

LiDraNo 2024.

Zbornik literarnih i novinarskih radova
učenika osnovnih i srednjih škola

Agencija za odgoj i obrazovanje
Zagreb, 2024.

SADRŽAJ

Miroslav Mićanović: More dobroga i lijepoga	9
---	---

LITERARNI RADOVI

Maris Beroš: Modni roj	13
Lukas Katalinić: Ljubav <i>on – line</i>	14
Greta Zamuda: Motika	15
Laura Piasevoli: Pomaknuta pjesma	16
Anamarija Korovljević: Putnici	17
Kiara Makoš: Tema koju smo preskočili	18
Nikolina Marjanica: Zemlja slatkiša	20
Edita klement: Miliću moj...	22
Nikola Štehec: Kak je dvotočka postala točka sa zarezom	23
Leon Trstenjak: Sudar na školskom parkiralištu	25
Vid Brajković: Straško	28
Marko Mokrovčak: Prigovaranje i gruntanje	30
Sofija Jelovečki: S priča	33
Sara Kulčar: Nestajanje	34
Maša Kresojević: Keksograd ili kako napisati dobru priču	36
Mia Petir: Ljubičasta Mia	39
Roko Prstac: Mimikrija	42
Anja Mrgan: Oluja dobrote	45
Noa Kolar: Rječnik	48
Barbara Gunjević: Čovjek samo srcem dobro vidi	50
Lejla Bićo: Ubaci u košaricu	53

David Kovačić: Segga ga predi bilo	54
Jan Stilinović: Podravec bi kupil traktora ŠČ	57
Bernard Marušić: Što će biti s Markom?	59
Iva Farkaš: Krhotina	63
Lorena Marić: Moja multimama	65
Marie Klasan: Jedan jedan dva	67
Nikolina Ereš: Zadnji zvuk bučne tišine	69
Martin Leščan: Moja mama	72
Ria Radočaj: Predstava	74
Emily Božić: Odrastanje	77
Luna Flajhar: Ona ne želi otići	79
Eva Svjetličić: A vrijeme?	80
Dino Peruško: Nerina Zulijani drži sunce va pinjate	81
Sandra Silaj: Otisak	83
Božica Neseck: Bezimena	84
Maja Zorbaz: Zvono	85
Emma Radović: Balada sezonske radnice iz Konzuma	87
Andrea Gubo: Požuri se, Judita	89
Lara Smrček: Moja A	91
Marko Jukić: Tvornica marioneta	94
Eva Šoštarić: Savski valcer	97
Maja Skiba: Ose	100
Maja Vjera Kronja: Zbog nje	102
Adrian Babić Herceg: Ernestove breze	105
Marta Veverec: Četiri minute košmara/zbrke, kakogod (ili kako god?)	107

Lara Čičmir: Koja je vaša omiljena igračka?	110
Vito Križnjak: Lisica	112
Lana Fontana: Kolaps, kriomice	115
Ruža Drmić: Encore	118

NOVINARSKI RADOVI

Melani Jelovčić: Poklopci i lonci, igle i konci	125
Kelly Leskovec: „Ta je devojčica malo črnokožna“	129
Mia Ercegovac: Dva opasna lijeva krošea	134
Maria Knežević: +977	136
Aleksandar Fic: Hello, ja sam Bing, Chat GPT4	140
Lana Certa: Nova diploma GenZ-jevaca	144
Duje Plavčić: U društvu svjetskog megacara	147
Lara Žnidarić: Životinje trebaju našu ljubav i zaštitu . . .	150
Marija Petrović: Oblak nije uvijek zelen	154
Tena Jež: Pitaju me kako ti je ime – Bećar ime, a Hrvat prezime	159
Lorena Vulić: Jesmo li prešli crvenu liniju?	163
Iskra Vodanović: Treba li u potpunosti zabraniti mobitele u školi	168
Ema Babić: U Afganistan Bog dolazi plakati	174
Tonka Cimerman: Što to mladi slušaju?!	178
Klara Soldo: Manje je više	182
Luiz Joza: Naša pametna kanta mogla bi spasiti Zagreb od smeća	187
Petar Brajković: Krungthep	192

Marija Miloš: Toalet kao prva biblioteka	197
Kaja Gačal: „Policijski sat“ – pomoć i podrška roditeljima	202
Nina Sučić: Bagerska simfonija	207
Gabriela Bebić: Tamna strana <i>zelenog hodnika</i>	210
Rea Kezele: Daš mu prst, a on bi čitavu ruku	215
Bernarda Husar: Za pošizit!	218
Linda Gale: Kad matematika postane <i>rock and roll</i>	222
Tena Šegović: „Važnije je kakav si čovjek nego imaš li tetovažu ili ne“	225
Ana Šimunić: HŽ – Hrvatska žalost	229
Petra Lazić: Zašto psujemo majku, a ne oca?	232
Anamarija Markovčić: Tomb Raider i mali grad velikog srca	235
Ivan Zrilić: Vremena kada se ne okreću leđa	239
Mak Ibrahimpašić: Čovjek ideala – glumac postojanja	243
Sudionici smotre LiDraNo	247
Članovi povjerenstava Smotre LiDraNo	273

More dobroga i lijepoga (Smotra LiDraNo: 2024)

Vrijeme koje je bilo pred nama sad je tu, evo ga! Svojim tekstovima oblikujemo neuhvatljivost svijeta, njegovu fragmentarnost, dajemo mu nove koordinate i uživamo u njegovoj neponovljivosti, iznenađenjima i radostima. Ali je li baš sve tako, možemo li samo prepisati naslove radova koji su prispjeli na ovogodišnju smotru literarnih i novinarskih radova, osluhnuti i vidjeti što se događa na pozornici u pojedinačnim i skupnim scenskim nastupima, što se montira i koje glasove čujemo u radijskim emisijama, kako listamo i pretražujemo školske listove.

Ima li užitka bez neodumica i istraživanja, zabrinutosti i pustolovnosti u tekstu svijeta koji se događa pred našim očima i čini nam se ponekad zagonetan i stran, ali upravo zbog toga izazovan i naš: od oluje dobrote do umjetne inteligencije. I moglo bi se nabrajati ustrajno i dugo, ali ostavimo pitanja i odgovore za zajednički susret, razgovore i dogovore, za otkrića onoga što nam je važno, za ustrajnost dok čitamo, pišemo, mislimo, kreiramo i izvodimo za sebe i za druge. Otkrivamo se i upisujemo na ponekad nevidljivu mapu odrastanja, što je uzbudljivo i lijepo... Imenujemo ono što nas okružuje, što jesmo i što ćemo biti.

Sretno na LiDraNu u Vinkovcima, u ravnici koja je more, more dobroga i lijepoga!

Miroslav Mićanović

MARIS BEROŠ

MODNI ROJ

Moj van je škroj u svaka doba
šestan i lip,
njega bi vajo vidit cili svit.

Moj van je škroj
zapravo provi modni roj.

Kad zatopli nosi šarenu veštu
na carvene, žute i bile cvitiće.
Kad tako zašareni
meni je nojlipji – u primaliće.

Liti mu je nojdraža zlotna kolura –
od sunca ča se po njemu prospe
i svojin blištavilon momi goste.

Iza lita mu vešta požuti-
na njoj imo i kafene i carvene listiće
i sa njon se nojboje istiće.

Zimi mu zabili vešta od pine,
ma ne od sniga nego od bure
ča more razbije oba stine.

Rječnik

roj – raj; škroj – otok; šestan – lijep; vajo – trebao; vidit – vidjeti; cili – cijeli; svit – svijet; vešta – haljina; carvene – crvene; cvitiće – cvjetice; nojlipji – najljepši; primaliće – proljeće; liti – ljeti; nojdraža – najdraža; zlotna – zlatna; kolura – boja; svojin – svojim; blištavilon – blještavilom; momi – privlači; kafene – smeđe; njon – njom; nojboje – najbolje; pine – pjene; sniga – snijega; oba – o; stine – stijene

LUKAS KATALINIĆ

LJUBAV ON – *LINE*

Kako je teška
moja greška.
Umjesto Ivani,
srce poslao Dragani.

Sad patim,
teško je gledati,
Ivana samo skrola,
srce mi se
raspada od bola.

GRETA ZAMUDA

MOTIKA

Negda so mamica
svojo herbijo
na točkaj dopeljali,
janoga poplona,
dvo-tri brisoče
i nekše zdele.
Se kaj so meli
na točke so deli,
a na sam vrh
so motiko fteknuli.

Denes bi si radi
veliko herbijo...
hiže, aute i gorice,
i nišči nej rad delav
od kmice do kmice...

A motika?
Kaj pak je to?
Dela morti na daljinski?!?

Rječnik

negda – nekad; herbija – nasljedstvo; točke – kolica za prijevoz tereta; dopeljati – dovesti; jan – jedan; poplon – zimski pokrivač; brisoč – ručnik; nekše – nekakve; zdela – zdjela; deti – staviti; meti – imati; fteknuti – umetnuti; gorice – vinograd; nišči – nitko; kmica – mrak; delati – raditi; morti – možda

LAURA PIASEVOLI

POMAKNUTA PJESMA

U carstvu dalekom šuma je gusta
I pustinja se proteže pusta
Tamo je zima i vrućine teške
Princ je lagano jahao pješke
Na rukama nosi princezu pravu
Kosa joj pada niz ćelavu glavu
Snjeguljica svaki dan u rudniku kopa
A patuljcima vještica nudi od jabuke soka
Kraj rudnika toga princeza ljubi Žapca
Da će postati princ se nada
Palčica je narasla, sva odjeća joj je mala
Caru je novo ruho s Persilom mama oprala
Ostario je Petar Pan
Iz staračkoga doma pobjegao van
Aladin šuti, a lampa ga pita:
Gdje se duh iz lampe skita?
U dvorcu ledenom grijanje ne radi
Elsa na moru apartmane gradi
A tri su prašćića zajedno sa sedam kozlića
Prestrašili vuka
Čuju ga gdje u šumi kuka.

ANAMARIJA KOROVLJEVIĆ

PUTNICI

Djevojčica u tramvaju sanjari.
Snovi kao nevidljiva kiša
kaplju oko nje.
Čovjek u sjeni gleda kroz njih.
U tramvaju svira himna
jako glasno.
Dječak zabrinuto ispituje umjetnu inteligenciju
kako popraviti rupu u srcu.

KIARA MAKOŠ

TEMA KOJU SMO PRESKOČILI

Po tko zna koji put
prof a češka uho.
Obrazi su joj ozareni,
Čelo namreškano.
Naočale pale na pola nosa.
Vid joj se pogoršao od prošle srijede pa zuri u klupu
umjesto u naše ispite.

Jučer su učenici pretukli profesora.
Tema koja se potih o, naglas, u sebi ili po hodnicima
provlači poput maglovitog zastora.

Svi imaju svoje mišljenje
i svatko tko ima mišljenje, zasigurno ima i stav
pa i rješenje problema. Ali i objašnjenje.
Što je do toga dovelo?

Nasilje postaje svakodnevica.
Svakodnevica postaje obrazac ponašanja.
Umjesto sagnute glave i traženje oprosta
ljudi traže odvjetnike
i vade novčanike.

Meni se čini da je nekima toga jutra
majka još zavezala tenisice,
a oni su požurili u školu podijeliti lekcije o životu.
Valjda su ga putem do škole proživjeli.

I ako nekim čudom sve tužno ovog događaja potisne zaborav,
ako se plate kazne,

sudovi odluče o krivcima,
škole o sankcijama,
bez iskrenog žaljenja zbog dignute ruke i upaljene kamere,
pitam se: *Što nam to svijet odraslih poručuje?*

NIKOLINA MARJANICA

ZEMLJA SLATKIŠA

Toga dana probudila sam se prije zore. Boljelo me mjesto u ustima gdje mi je prethodne večeri mama izvadila mliječni zub. Dugo se mrdao, ali nije ga bilo lako izvaditi. Bila sam ponosna jer sam bila jako hrabra.

„Ako ga stavim ispod jastuka, doći će mi zubić vila“, pomislila sam.

Još se nisam razbudila kad sam čula zveckanje zvončića.

„Je li moguće?“, začudila sam se.

Okrenula sam se u krevetu i poželjela vrisnuti, ali odjednom je u mojoj sobi bljesnulo malo svjetlo.

„Zubić vila!“

Zamahnula je svojim štapićem i u trenu sam se smanjila na njezinu visinu. Moja se soba činila ogromnom. Doznala sam da se zove Izadora i da je došla po moj zubić. Nije došla u noći, zakasnila je zato što je te večeri puno djece izgubilo mliječne zube. Namjeravala mi je dati darak, ali kako sam je otkrila, ponudila mi je putovanje u svoj svijet. Na moje oduševljenje zapucketala je prstima i zamahnula štapićem. Dva smo puta trepnule i kada sam otvorila oči, stajale smo u Zemlji Slatkiša, domu svih zubić vila. To je bilo neobično ime za zemlju jer zubić vile nagrađuju samo djecu sa zdravim mliječnim zubima. Objasnila mi je da vile obožavaju miris slatkiša. U davna vremena uživale su u velikim količinama slatkiša, ali kad su shvatile da im kvare zube, prestale su ih jesti i sada od njih grade kućice. Šetale smo plavom cestom, a oko nas bile su zelene kućice od marcipana, narančaste od cimeta, ružičaste od kokosa, pa i kućice od medenjaka s crnom i bijelom čokoladom. Bile su prekrasne, a s prozora su mahale zubić vile. Uživala sam u obilasku. Izadora mi je u

svojoj kućici napravila moj omiljeni kakao sa šlagom i karamelom. Vrisnula sam od sreće i zatvorila oči.

Kada sam otvorila oči, shvatila sam da se nalazim u svom krevetu. Ispod jastuka ugledala sam zlatni šušćavi papirić. To je bio bombon od karamele! Uz osmijeh, spremila sam ga u džep dok mi rana u ustima ne prođe.

EDITA KLEMENT

MILIĆU MOJ...

Va spomen na moju nonu

Rodila san se s osmehom na licu. I si govore da san ista ti. Otela bin ti povedat ča se danas dogodilo va škole.

Učiteljica mi je rekla da glasno pročitam legendu Lice od kamika i da simi rečen ki ju je napisal. Kad san videla o čemu se dela jako san se uzбудila. Bila je to legenda ku si ti nona čula i zapisala. Si va razredu su bili iznenađeni. A ja, sretna i ponosna. Znaš, draga nona, odkad nisi više z nami jako mi fališ. Učila si me govorit po domaći, šla si, a ja još ne znan se besedi. Znaš i sama da mama više govori po novljanski, tata se neč kombinira, a Sandra ni preveć briga za to. Zato ja saku večer zamen tvoje slikovnice ili knjige i čitam ča si napisala. I saki put naučim neč novega. A kad na poneštru pride misec i se oko mene se umiri, ja čujem tebe: „Miliću moj, pridi, spekla san ti palačinke. Jist ćemo i pripovedat...”

Draga moja nona, nikad te neću pozabit!

Voli te tvoja Klementina

Rječnik

miliću moj – milo moje, drago moje; povedat – ispričati; z nami – s nama; šla si – otišla si; beseda – riječ; poneštra – prozor; pridi – dođi

KAK JE DVOTOČKA POSTALA TOČKA SA ZAREZOM

Vsi mi pišemo. Bili to sastavki, popevke, opisi ili samo po jena rečenica, vsi mi moramo pisati. Neki to maju več, neki manj rad, ali si kak pišeju. Kaj god da se piše, furt moramo nucati nekere rečenične znake. To su točka, uskličnik, upitnik, zarez, dvotočka, ali i točka sa zarezom. Tej zadnji spomenuti znak ziher pišemo najbolj retko. Ali, ste se igdar zapitali kak je nastala – točka sa zerezom? E, pa o tem bum se zde spominal, pozorno poslušajte!

Vse je začelo prejt puno, puno let. Baš onda gda je nastala latinica. Vsi rečenični znaki su familija. Puno ljudih ne vej nič o tem, ali jas vem. V momentu su se rodili vsi rečenični znaki, ali ni se rodila točka sa zarezom. Rodile su se dveje točke. One su se upoznale. Skušile su da su iste. Točka Rozika popela se na točku Franciku. Onaj kaj ih je zmislil odlučil je da buju one otpirale vrata do nabiranja. To su i naredile. Stale su pred reči kaj se nabrajaju. I to bi vse bilo načisto v redu. Njih bi mi pisali gda bi nekaj nabrajali i vse bi bilo taman, divno, krasno... Ali, točka Rozika, kaj je bila iznad točke Francike, začela je delati probleme. Ponašala se je dominantno prema Franciki. Na primer, ni bila retkost da ji z čistega mira skune mater z vragom. Ili ju je sterala bog zna kam. Teški su to bili prizori za ljukati. A najgorše bi bilo kad bi Rozika z bičem mlatila Franciku po plečah i kričala: „Bista-haj!“, kak da sedi na fijakeruv keru vlečeju konji. Kletve bi se nizale, a bič bi cvrčal od rana. Česte bi bile i uvrede, npr. „Kobila, kaj delaš?“, ili, recimo: „Fjuj, kak smrdiš!“ Tak teške uvrede ljudi ne bi podnašali, ali boga Francika se je morala navaditi. Kaj da vam velim, veliko je to mučeje! A vete vi, kaj je po tem delala Francika? Apsolutno nič! Stiskala bi jezik za zube i trpela. A Rozika – ona je samo uživala vu tem. Opče pa ni razmišljala o tem da ona to nima rada. Niti v jenem cajtu si ni mislila da njoj to ne paše, osim onda gda bi joj pasalo da ji ne paše. Žmehko je to bilo za ljukati.

I to je tak trajalo leto dni. Nigdar ni stajalo. Samo bi se ponavljalo z dena v den. Drugi rečni znaki su furt bežali od njih dveje. A mala Francika? Ona zde ni trebala trpeti samo kletve, udarce i uvrede neg i samoču. Život ji je, bormeč, bil težek. Lete su prolazile. Prišli su drugi dni. Mislilo se da je že Francika čistam nora. Nigdar ji nigdo ni štel priti. Francika ni bila opče nora, samo joj je vsega že bilo za dost. Fala Bogu!

I tak, jene noči zgodilo se nekaj čudno. Dok su spali, Francika se zbudila, baš onda gda je planirala, v pol noči. Klepila je Roziku po plečah. Ona se je zdignila i zazijala: „Kaj delaš, budala?!“ „Delam ono kaj sam trebala prejt dug cajta!“ zazijala je i Francika. Rozika joj pak skune mater, ali zde z Bogem, kaj ne velja. Francika je vratila. I posvadile su se. Francika je s cajtom prešla od Rozike proč! V isti noči našla si je novu pajdašicu, kera je bila divna, pristojna i dobra. I bila je nova dvotočka! A Rozika je ostala sama. Zde je po prvi krat očutila kaj znači biti sam. Ni to lahko. Bilo ji je žmehko živati tak. Ni navajena na to. Prešla je spat, morti bu vjutro bolje.

Noć je prešla. Ali, Rozika se zbudila isto kak je i zaspala. Žalosna i sirota. Bilo ji je dogočasno. Dok se šla šetat, vidala je njih dva – točnije, Franciku i novu točku Štefu. Zde joj je bilo puno bolje. A Rozika – žalosna i sirota. I tak dogo, dogo. V jednom momentu, naišla je na blizančke zarezze. Dvozarez ni postojal, ni den-denes ga ni. Mislila si je: „Kaj bu tej jen zarez sam?!“ Prišla im je, a oni su se poplašili: „Beži, sotona, ne zavedi!“ i zamalo hvušli. Ona ih je jedva hmirila i objasnila im kaj će. A će biti z njima da ne bu sama. Oni nisu vupali nič reči. Nakon kratkega cajta suze su ji zameglile oči. Počele su kapati pred nju.

Rozika je došla do jednega od zarezof i popela se nad jenga. Onaj kaj jih je vse zmisil odlučil je da buju se zvali „točka sa zarezom“ i stajali ispred duže pauze. Tak da, ak bute igdar zapisali točku sa zarezom, zmislite se ovega. Najte biti ko Rozika! Či vam negde smeta kak i Franciki, pobunite se kak i ona!

Zde znate kak je nastala točka sa zarezom. Fala!

SUDAR NA ŠKOLSKOM PARKIRALIŠTU

Vozač električnog romobila, desetogodišnjak, zbog neprilagođene brzine udario je u osobni automobil kojim je upravljala četrdesetogodišnja vozačica... Prekomplicirano. Skratimo.

- Tko?
- Učiteljica i ja.
- Što?
- Sudar.
- Gdje?
- Na školskom parkiralištu.
- Kada?
- 19. 9. 2022. u 16 sati.
- Zašto?
- Jer nemam sreće.

Taj crni električni romobil s dodatnom opremom, kožnim narančastim ručkama, držačem za mobitel, protuprovalnim lokotom, originalnim zvonom, najboljom stražnjom kočnicom i *Energy* crnom kacigom, bio je samo moj punih deset minuta. Još danas mi zvoni mamino: „Ne zanima me što ga svi imaju. Prerano je. I preopasno.“ Njoj je sve opasno. Odlučio sam posuditi Borisov. Dobio ga je kao poklon za Svetu pričest. I ja bih ga dobio da moji nisu stalno protiv svega. Stavio sam kacigu, *startao* na školskom igralištu, ohrabrio se i odjurio jedan krug oko škole. Romobil i ja sprijateljili smo se u sekundi. Jurili smo 27 km/h bez straha. Kad mu je postalo teško zbog uzbrdice, pomogao sam mu dodavajući gas. Sve smo se dogovorili. Bili smo najsretniji jureći nizbrdo. U tom trenutku na svojoj smo koži osjetili što znači puna doza adrenalina. Zaljubio sam se. Obrazi su mi gorjeli. Skroz sam se naježio, od sreće, vjetra i brzine. Još

jedna nizbrdica čekala nas je do cilja. Na igralištu su se okupili navijači Boris, Milorad i Brankica. Osjećao sam se slobodno! Skrenuo sam u uličicu koja vodi prema školskom parkiralištu i doživio... šok!

Romobil je i dalje jurio, a ja sam se zaledio od pogleda na bijeli automobil koji je stajao predi mnom. Zaboravio sam na kočnicu, skretanje, borbu i spašavanje. I romobil i ja doživjeli smo totalnu blokadu. Udario sam ručkama romobila u bočnu stranu automobila, izgubio ravnotežu i razletio se pločnikom koliko sam dug i širok. Kraj mene je ležao iskrivljeni romobil gledajući me svojim narančastim ručkama. Istog sam trena stao na noge i podigao romobil samo da zbrka čim prije nestane i da nitko ništa ne vidi. U automobilu je bila učiteljica koju sam viđao u suprotnoj smjeni. Prišla mi je u strahu i panici ponavljajući jesam li dobro i boli li me što. Ponavljao sam da sam dobro, istovremeno tješeći i sebe i nju. Sjećam se da je učiteljica spomenula kacigu dok sam ja totalno zaboravio da ju i dalje imam na glavi. „Sva sreća što si imao kacigu“, ponavljala je učiteljica. A onda su se nanizala pitanja kao da odgovaram za ocjenu: Kako se zoveš? Koji si razred? Imaš li mobitel? Jesu li ti roditelji kod kuće? Trebamo li zvati hitnu pomoć? Policiju? Ponavljao sam neprestano da mi stvarno nije ništa i da ju molim najviše na svijetu da nikome ništa ne kažemo. Nije pristala na dogovor. U tren oka našli smo se na mojoj kućnoj adresi okupljeni za stolom. Mama, moj šestomjesečni brat Ivan, uvijek najglasniji kao da je baš on najjača karika obiteljskih rasprava, učiteljica i ja. U tom trenutku svi su moji pokušaji skrivanja istine nestali. Posudio sam električni romobil i vozio ga bez dopuštenja roditelja. Izazvao sudar, oštetio tuđi romobil i automobil te vozio iznad dopuštene brzine. Granica za upravljanje električnim romobilom je četrnaest godina, a ja sam tek proslavio deseti rođendan. Kriv sam. Jedva sam preživio.

Dva tjedna nakon događaja održao se novi obiteljski sastanak. Pridružio nam se i tata. To je značilo da slučaj sudara na parkiralištu škole nije zastario. Stigao je račun autolakirnice u iznosu od dvije tisuće dvjesto pedeset kuna. Dug je podmiren, ali moja otpлата je

tek počela. Morao sam odrađivati kućanske poslove kako bih „vraatio“ sav novac. Nisam se bavio novcem, ali zbrajao sam unedogled. Jedan posao vrijedio je pet kuna. Pet kuna za spremanje čistog rublja, pet za stavljanje i vađenje posuđa iz perilice, čišćenje blatnjavih patika, punjenje pseće posude hranom i vodom, iznošenje smrdljivih bratovih pelena, stavljanje ostataka hrane u kompost... Sve skupa je trajalo toliko dugo da je došlo do zamjene kune eurom. Dobro sam prošao. Isti su poslovi sada vrijedili euro.

Sve u svemu, dug je otplaćen, slučaj završen, a tajna otkrivena, iako sam lijepo molio da nikome ništa ne kažemo. Za sve je kriva učiteljica koja je danas u mojoj smjeni, mome razredu i mojoj priči.

STRAŠKO

Ima jedan dječak koji se zove Straško. Obožava pričati strašne priče. Straška je na svijet donijela najhrabrija majka na svijetu. Ona je dobra, ljubazna i pokušava učiniti sve najbolje za svog sina Straška. Vodi ga na putovanja i za njega bi osvojila svijet.

Straško čita, piše, sluša, čak i crta slike s likovima iz *hororaca* jer ih on jako voli. Ipak, ima nešto posve neobično u vezi Straška. Straško se ničeg ne boji osim samoga sebe. Ako se pitate zašto, zato jer je takav rođen, uplašen. Kada se s tri godine pogledao u ogledalo, krenuo je plakati, pomislio je da je ružan, ali nije. Nos mu je malo duguljast, oči plave, to jest, mješavina plave i zelene, kosa crna i kovrčava, uši ne prevelike, a niti premale. Vrat mu je izdužen, šake povećé u odnosu na druge dijelove tijela. Malo je viši od ostale djece, prestrašno je porastao u zadnjih godinu dana, ali uopće ne izgleda strašno. Netko bi se mogao u njega i zaljubiti ako mu ne bi pričao priče i pokazivao crteže koje crta. Nazvali su ga Straško po jednom starom strašilu koje su potrgale ptice. Nema braće, ali ima dobru baku i djeda. Njih ne može prestrašiti ni kad je najstrašniji. Oni žive u jednoj kući koja je jako blizu polja i jedne strašne šume. Tamo Straško pronalazi likove za svoje strašne priče. Ta kuća je mala, ima samo četiri prostorije, kuhinju, Straškovu spavaću sobu, kupaonicu i spavaću sobu u kojoj djed i baka spavaju s raznim biljkama i sjemenkama. Bave se uzgojem trava. Straško misli da te trave imaju posebnu moć i ohrabruju ga kad gleda neki horor-film ili čita strašnu knjigu.

Straško premalo spava. Često spava samo šest sati što nije dovoljno. Igra pomalo strašne igre od kojih ga sve boli. Straško je jako zahvalan i dobar dječak, samo jako voli strašno. Kad bi mu poklonio samo jabuku, on bi ti darovao smiješak. Kad bi ga pozvao na igru, on bi se rado odazvao. Uvijek ima ideje, izmišlja nove igre, priče i planira se baviti animacijom. Kad odraste, bit će scenarist horor-crtića

za hrabru djecu. Dosad je kroz život stekao puno prijatelja, s njima često voli istraživati. Bilo gdje i u bilo koje vrijeme. Nedavno su išli istraživati jednu planinu koja je malo veća, ali su se i dalje mogli popeti na nju. Nisu odustali iako je izgledala strašno. Učinilo se Strašku da je vidio divovsko biće pa je nagovorio prijatelje na akciju otkrića. Biće je nestalo, ali se u daljini pojavila neka koliba kojoj vrata sablazno škripe, a sa stropa vise crne paukove mreže...

Straško voli učenje, ali najviše voli lektiru, nje se uopće ne straši. Drugima je to strašno. *Koko i duhovi* pročitao je dva puta, naravno, zbog duhova. Na Interliberu je kupio knjigu „Ono“ i time se hvalio pred prijateljima. Pročitao ju je, a kad ju je htio posuditi prijateljici, ona se uplašila naslovnice, a kada joj je još spomenuo da klaun na početku odgrize dječaku ruku, pobjegla je glavom bez obzira i od knjige, i od Straška.

Straško uvijek ima osjećaj da ga netko ili nešto promatra i zbog toga je često pod stresom. Trudi se savladati strah od sebe i ne pretjerano plašiti druge. Često se zapita je li jako čudan ili samo malo strašan i drugačiji.

MARKO MOKROVČAK

PRIGOVARANJE I GRUNTANJE

Cajti letiju... a prišvuljek ostaje!

Ideme od kraja.

Furt mi prigovaraju da sam preveč na mobitelu, a negda dece po cijele dane nije bile dima jer su se pune več vane igralji. Zate trebame spripovijedati jednu štoriju.

Ide ovak.

Bil je jeden dečec. H proljeće su vsi bregi njegovi bilji. Znal je za vsaku fustu i potok. Po ljetu je s pajdaši črešnje kral. Od verbove kite su delalji žukalku. Onije teri se žukal, opal bi kej zrela hruška če je kita pukla. Morti se bečal, elji se brze primiril kej ne bi još po riti dobil če bi ga otec čul.

Dečec je iskal tičja gnijezda, elji je znal da se nesmeju dirati, same brojiti. Najrajše se igral skrivača h ljetne večeri. Skrivalji su se za kopicam na traniku, elji su se tak hitalji da su ih porušilji. Drugi dan su gazde bilji jake hudi, elji nijesu znalji gdo je te napravil.

Jenput je prek noći zapal veljiki snijeg. Tě znači da su ceste hjutre bile bijele. Bregi su zvalji na sanjkanje. Škola je bila popoldan i plan je bil sanjkati se dok ti noge ne ozebeju. (Ščem bi došlji dima, metalji bi noge h rolj na tople.)

Dečec je bil sam dima i nije mogel najti šal, kapu i rukavice. Nije se mogel ščakati iti vun, pajdaši su ga čakalji. Prešlji su na vrh brega, do Svetoga Antona, i počelji se spuščati. Sprvič je išle sporeše, elji kak se steza tabala, tak su jurilji kak strijele, se bržeše i bržeše. Mrzlji je veter šibal dečeca po ruka, po ličeku, zima mu je do same kosti došla, elji te nije nič prema onomu veselju tere osječaš gda letiš prek hupsera! I tak su se sanjkalji i sanjkalji... Več je Sveti Anton i poldan

odtukel, pak još male...pak još same male! A onda je na brijeg došla jena ljijepa pucka kej živi tam prek štreke. Njenje su se sani potrle pak je prosila dečeca da se ž njim sanjče. Zima ga je ščipala za ljica, elji mu je pri srcu bile kak pri peći tople. Još kad ga je oko pasa prijelila! Išli su na najveksi brijeg, same da se ščem dulje peljaju i stiskaju. Dečec se nazadnjič zmisllil da mora iti h školu. A pucka je saki čas govorila: „Naj iti, dej još male ostani!“

Bregi su odzvanjali od njezinoga grlenoga smijeha dočem su se spuščali. Dečec je krmanil i gda su bilji na najvekse strmice, prestal je kočiti kej bi do samoga neba mogli poleteti...

Po času okolo njih već nikoga nije bile, a počele se i mračiti. Snijeg od snočka nije stal cureti i dečec se splašil da buju se zgubilji med gustih pahuljah. Ljubav bu senek morala počakati do zutra! Pucka se nadurila i prešla. A on... trk dime oblječi se i zeti torbu. Bog zna e je stigel ščera zadaću napisati!?

Elji, one kej je sigurne, nije se stigel h špigelj pogledati.

Gda je dobiježal h svoj trejti razred, vučiteljica je skore h nesvest opala gda ga je zagledala. Bil je već četrti sat! Na obrva mu se inje nalovile, vusnice su mu bile plave, a z rukami nije mogel ni kvaku prijeti da vrata zapre! Ljica su mu gorela od zime!

Vučiteljica je rekla: „Božidare, pa tvoj nos izgleda kao mrkva na snjegoviću!“

I tak je Božidar dobil prišvuljek „Mrkva“ za cijelji život.

Gda mi vse te pripovijedaju, ja si ovak gruntam. Kak je negda već slobode bile, kak je pune snega bile, a zdej ga nije...

Elji, gdoj bi mene, Mrkvinoga hnuka, ilji Maloga Mrkvu, denes pustil kej bi po cijele dane vane bil?! Kej bi z nožem okolo hodil i granje rezal?! Kej bi susedom kupice po traniku rušil?! (Nišči već tuj nema kupic.) Niti lucke črešnje nej se hupal krasti! Pa kej bi mi

mama rekla da po zime pozabim kapu, šal i rukavice?! A da h školu zakesnim?!

Pak si onda zemem mobitel i nastavim se igrati.

Rječnik

bečal – plakao; cajti – sati; vrijeme (prošireno); čakalji – čekali; črešnje – trešnje; dima – doma; e je – je li; elji – ali; furt – uvijek/stalno; fusta – šuma; gda – kad; gdoj – tko; gruntanje – razmišljanje; h – u; hnuk – unuk; hruška – kruška; hupal – usudio; kopica – stog sijena; krmanil – upravljao; lucke – tuđe; morti – možda; mrzljji – hladan; negda – nekad; nej se – ne bi se; nič – ništa; nišči – nitko; oblječi se – odjenuti se; pajdaši – prijatelji; pozabim – zaboravim; prišvuljek – nadimak; pucka – djevojčica; rolj – pećnica; sani – sanjke; senek – svejedno; snočka – sinoć; ščakati – strpjeti, dočekati; ščem – čim; ščera – jučer; špigelj – ogledalo; štorija – priča; štreka – pruga; teri – koji; tranik – livada; več – više; z – s; zdej – sada; zeti, zemem – uzeti, uzmem; žukal – ljuljao; žukalka – ljuljačka

S PRIČA

Slikarica Suzana stanuje sa svojom sestrom Sonjom. Suzana svake srijede slika stabla.

Subotama slika sunce. Svojim slikama sponzorira Sonjinu slastičarnicu. Sonjinim slasticama slave se svi stanovnici. Susjed Stjepan stalno spominje Sonjinu sirnicu:

– Sonja, susjedo slatka, samo sirnicu slaži! Slana sirnica subotom, slatka srijedom.

– Stjepane, sirnice su samo slatke, slanih se suzdržavamo.

Spretna Sonja, uz sirnice Stjepanu, sprema sestri Suzani slatku salamu. Slatka salama sadrži suhe, sjeckane smokve. Osim suhih, Suzana se sladi svježim, sirovim smokvama. Svježe smokve su sigurno superiorniji slatkiš.

Svježe, suho, slatko, slano – sve su stigli slistiti.

SARA KULČAR

NESTAJANJE

Većinu vremena provodim sama. Sama sa svojim mislima koje zapisujem u bilježnicu. Poslije škole, kad dođem kući, sama sam do 8 sati navečer. Roditelji mi rade dugo. Ne volim toliku tišinu u stanu.

Jednog takvog običnog usamljenog dana dogodilo se nešto neočekivano. Došla sam kući poslije škole, pojela juhu iz vrećice i umrljala malo tanjur umakom. Nisam bila gladna. Otišla sam oprati zube u kupaonicu, kad li odjednom... Što? Gdje su mi ruke?! Nestale! Ma nije moguće, jer još ih uvijek osjećam! Podigla sam četkicu za zube i shvatila da ruke i dalje imam, ali su postale nevidljive! Nisam znala što ću! Otrčala sam u sobu i izvadila sve flomastere koje sam imala. Obojila sam nevidljive ruke, čak sam na njima nacrtala sat i obojila nokte svaki u drugu boju da izgledaju uvjerljivije. Čim su roditelji u 8 sati navečer ušli u kuću, ruke su mi se pojavile. Kad su me vidjeli, nisu mogli vjerovati!

„Kako ti je palo na pamet da šaraš po rukama?“, čudili su se.

Tužna, otišla sam u kupaonicu i isprala boju s ruku.

Od toga dana često mi se događalo da mi nestaju dijelovi tijela, na primjer, glava, ruke ili noge. Najgore je bilo onoga dana kad tata je otišao na službeno putovanje, a mama na neku večeru. Nije ih bilo do ponoći, a ja sam nestajala. Prvo mi je nestala ruka, zatim glava, nestala sam cijela. U panici sam stala trčati po stanu ne znajući što da učinim. Plakala sam, a onda se dosjetila! Uzet ću maminu šminku! Namazala sam pudera po cijelom licu, vratu, rukama... Ostala sam budna u strahu dok roditelji nisu došli, u 12 sati u noći.

Čim su ušli u stan, moje se tijelo vratilo u svoju vidljivost. I ponovio se isti scenarij.

„Kako ti je palo na pamet da uzimaš moju šminku?“, čudila se mama.

„Da si se smjesta oprala!“, vikao je tata.

Nitko me ne razumije. Cijelo vrijeme sam sama i nisam sretna. Tako jednog dana, kad mi je nestala noga, uzela sam mobitel i fotografirala ju. Nju. Svoju nevidljivu nogu. Kada su se roditelji vratili s posla, a noga se pojavila, pokazala sam fotografiju tati koji ju nije ni pogledao jer je bio umoran. Mama ju je ipak pogledala i rekla da je to zaista zabavan fotografski efekt. No, moja se tuga u tom trenu izlila. Plakala sam beznadno i smirila se tek u zagrljaju mame i tate.

Zaista su se zabrinuli! Zaista su me slušali! Otišla sam u sobu po svoju bilježnicu i dala im ovo što sam napisala. Mama i tata napokon su razumjeli moje nestajanje. Mama sada radi skraćeno radno vrijeme, pa je doma već u 14:30, a tata bar povremeno dolazi kući u 16 sati. Od nedavno i baka živi s nama. Više ne nestajem.

MAŠA KRESOJEVIĆ

KEKSOGRAD ILI KAKO NAPISATI DOBRU PRIČU

Dobar dan, ja sam spisateljica. Danas ću vam dati recept za dobru priču.

Za početak nam je potrebna tema. Tema priče ono je što autor pokušava prenijeti. Ako napišem priču u kojoj se sve vrti oko keksa, keksi nisu nužno tema priče. Keks je samo jedan od motiva. Motiv je element koji se ponavlja u priči, njih često ima više. Temu priče čitatelj može razumjeti nakon što pročita priču (s razumijevanjem). Tema priče naizgled može biti ljubav prema keksima, a možda uopće nema nikakve veze s keksima. Pisac može koristiti preneseno značenje pa zamisliti sebe kao keks. S vanilijom, ili s čokoladom... Sad sam gladna! Idem odmah pojesti nešto. Baš mi se jedu keksi.

Još jedan savjet u vezi pisanja; uzimajte pauze. Nemojte zaboraviti popiti vodu ili pojesti kekse. Gdje smo ono stali? Naravno, trebamo likove. Ovaj ću lik nazvati Ivica. A svaki lik treba svoj opis i svoju osobnost; ako su likovi dosadni i priča je često dosadna. Ivica je rođen kao novorođenče. Kada se rodio, nije mogao ići frizeru jer nije imao kosu. Nije mogao ići ni zubaru, jer nije imao zube. Krenuo je u vrtić u vrlo ranoj dobi. Kao dijete bio je maloljetnik. Kao tinejdžer prolazi kroz pubertet. Postat će punoljetan tek kada navršši 18. Evo, Ivica je detaljno opisan. Ali, kako da ga uklopim u svoj svijet pun keksa i u grad gdje se odvija radnja, Keksograd?

Za to ću iskoristiti najvažniju čaroliju, najpotrebniju bilo kojem piscu – maštu! Svaki dobar pisac ima glavu punu mašte. Ja sam dijete i mogu bez brige maštati cijeloga dana. Odrasli ponekad izgube svoju maštu, ali mogli bi ju pronaći. Samo da se malo potrude... Ma, zašto bismo ih čekali? Oni će već sustići nas djecu, dok postanu djedovi i bake, s mnogo strpljenja za svoje unuke. No, u međuvremenu nam

se ne isplati samo sjediti i čekati. Možemo sjediti, čekati i – maštati! To je već isplativije. A onda možemo zgrabiti olovku i papir i zapisati svoje maštarije.

Ćiribu-ćiriba, nek` priča bude napisana!

U Keksogradu je bio najobičniji dan, najdosadniji i najnezabavniji. Padala je kiša čokoladnih bombončića i keksi nisu mogli izaći van na igru. *(Za mene i druge sladokusce kiša čokoladnih bombona zvuči kao ispunjenje sna, ali i sasvim obična kiša za gliste je sreća najveća. Sigurno su tada sretnije od mene koja moram paziti da ih ne zgazim, pa skakućem u školu. A onda se smoćim! To je stvarno čokoladni bombon na vrhu torte!)*

U Ivičinu je gradu bilo baš takvo kišno vrijeme, sve puno glista. Ivici je ovo vrijeme dosadilo, pa je odlučio poboljšati si raspoloženje svojim najdražim keksima. Pretražio je čitavu smoćnicu, a keksima ni traga. Bio je razočaran, ali onda se sjetio. Mama drži kekse u posebnoj ladici. Upozorila ga je da ju nipošto ne otvara. No, sada je bio toliko gladan da je odlučio ignorirati sve znakove upozorenja na ladici, čak i crvene mrlje za koje nije znao jesu li džem od jagode ili...

Otvorio je ladicu i upao u nju. Pritom se smanjio na veličinu medenjaka. S neba su padali čokoladni bomboni. Poskakivao je od sreće. Odmah ih je počeo tamaniti. Keksi su ga zapanjeno gledali. Glavni Keks preleven čokoladom i punjen sladoledom povikao je: „Stražo! Zgrabite ga! Bit će dobra žrtva.“ Ivica je počeo trčati i utrčao ravno u Zdjelu Topla Mlijeka. Sakrio se iza žlice. Zdjela mu je izgledala poznato. Onda je shvatio: ta se zdjela nalazi u maminoj ladici, ispred kutija keksa. Čuo je Glavnoga Kekska kako viče: „Okupite se, keksi! Žrtvovat ćemo ovog zalutalog čovječuljka medenjaka nebesima, da nas ne pojedu keksožderci.“ Keksi su počeli skandirati i veseliti se. Stražari su Ivicu ubrzo zgrabili i odveli Glavnome Keksu. Glavni se Keks nasmijao i podrugljivo upitao: „Što će ti biti zadnji obrok?“ Ivica je tada ugledao sladoled između njegovih biskvita i nije se mogao suzdržati. Skočio je i odgrizao Glavnome Keksu glavu. Onda

je počeo kaos. Keksi su shvatili: Ivica nije medenjak! On je čovjek, najveći neprijatelj svih živućih keksa! Keksožderac u pubertetu – jedan od najgorih! Ivica je zgrabio ostatak Glavnoga Kekska i nervozno se nasmiješio. Keksi su mu pokazali izlaz iz ladice i definitivno nisu žalili za njegovim odlaskom. Još uvijek mljackajući, Ivica je mirno izašao.

Vrativši se u svoju tinejdžersku veličinu, sjeo je na kauč i nastavio pisati zadaću, dok je u svijetu keksa zavládala potpuna anarhija.

Čiča-miča, gotova je priča!

Ne idu vam priče? Nema problema! Pravi se pisci ne ograničavaju samo na njih. Pravi pisci pišu sve što im padne na pamet. Lirika, proza i drama! Sve je moguće u svijetu mašte. Zato zgrabite olovku (i keks) i pišite!

LJUBIČASTA MIA

Priča počinje prije dvadesetak godina. Moji su se roditelji upoznali kada su bili vrlo mladi i jako zaljubljeni. Tada se u njima pojavila boja ljubavi, crvena boja. Nakon nekoliko godina vjenčali su se i preselili u novu kuću. Tri godine nakon toga na svijet sam došla ja – Mia.

Rodila sam se jednog sunčanog i vedrog utorka. Cvijeće se rascvatalo, pjevale su sve ptice, a nebo je bilo nekako drukčije nego prije. Tako mi je pričala baka. Kaže da je te večeri ugledala zvijezdu padalicu i odmah je znala da sam posebna. Mama mi je ispričala kako su se odlučili za moje ime. Postoji više značenja imena Mia: „samo jedna“, „voljena“, „moja“, „snažna“... Njima se jako sviđjelo značenje „snažna“ i zbog toga su mi dali ime Mia. Njihova srca ispunila su se tada bojama roditeljstva – svim lijepim i nježnim bojama. Kada sam se rodila, tata je pozvao obitelj i prijatelje da proslave, ali ta se proslava odužila i trajala je čak tri dana. Voljela sam slušati tatine priče, stalno sam bila ispunjena srećom, a sve oko mene i u meni bilo je žute boje. Jedino sam još htjela imati brata ili sestru da se mogu igrati s njima. Moji su me roditelji zajedno sretno odgajali. Sve do jednog dana.

Igrala sam se u sobi. Bila je subota i nebo je bilo sunčano. Zlatno kao i moj život. Mislila sam da ćemo otići u park jer je bilo lijepo vrijeme, ali mama je počela pakirati sve moje i svoje stvari. Sjećam se da mi je rekla da spremim igračke koje želim ponijeti u novu kuću. Ponijela sam sve svoje najdraže igračke. Mislila sam da se zajedno selimo u novu kuću, no nije bilo baš tako. Moji su roditelji samo odjednom izgubili crvenu boju, odlučili su se rastati. Tako mi je mama rekla. Kad bih ju upitala zašto, rekla je da sam premala da to shvatim, no da će mi jednoga dana reći pravi razlog. Bila sam zaista mala, nisam bila svjesna situacije i nisam mogla zamisliti život

bez tate. Kada sam shvatila što se dogodilo, u meni se pojavila plava boja. Odrastala sam i živjela u kući s mamom, djedom i bakom. Djed se, umjesto brata kojeg sam oduvijek htjela, svaki dan igrao sa mnom. Nakon ručka ispekao bi nam kokice, gledali bismo crtiće i zajedno zaspali. Baka mi je čitala priče, plesala, crtala i igrala se sa mnom. Sve je bilo lijepo, no nedostajao mi je tata. Moj tata i drugi baka i djed živjeli su blizu pa sam često i k njima išla. S drugim djedom uvijek sam izrađivala igračke od predmeta u garaži, a s bakom sam pekla kolače. I tata bi se dugo igrao sa mnom, jako sam to voljela. Moje srce opet je ispunila žuta boja.

Kada sam imala šest godina, moji su roditelji upoznali svoje nove ljubavi. Jako sam se dobro slagala s njima. Tata i maćeha ubrzo su se vjenčali i nakon nekoliko mjeseci dobila sam sestru. Bila sam na moru kada se ona rodila i jedva sam čekala doći kući da ju vidim. Bila je ljepša od mora. Mama i očuh vjenčali su se godinu dana nakon mogega tate i maćeha. Sljedeći Badnjak dobila sam i brata, stigao je kao najljepši božićni poklon. Kada sam dobila brata i sestru, u mom srcu pojavila se boja braće i sestara, tirkizna boja. Bila sam vrlo sretna. Sve do jednoga dana – preselili smo se. Ponovno nisam mogla vjerovati. Najteže mi je bilo gledati baku kako je tužna zato što se selimo. U moje srce opet je ušla plava boja. Više nisam mogla vidati tatu i seku toliko često. Znalo je proći i mjesec dana da se ne vidimo jer nisam stizala zbog škole i treninga.

Ponekad mi je teško prihvatiti da ne živim s tatom i poželim da mi se roditelji nikada nisu rastali. Ali moj očuh mi je kao tata. Neizmjenjivo ga volim i jako mi je drago što baš on ima važnu ulogu u mom životu. Uz to, dobila sam posebnoga brata i još posebniju sestru. U životu sam već naučila jako puno, a još sam dijete i puno ću toga još morati naučiti. Sada mogu reći da sam sretna jer imam veliku, veselu i šarenu obitelj.

Za kraj ću vam reći nešto o bojama svoje velike obitelji. Započet ću sa svojom mamom. Moja je mama pametna, brižna, vrijedna, iznimno jaka i predivna – ona je ružičasta. Moj je tata marljiv, brižan,

nježan i duhovit – umiruje me njegova zelena boja. Moj je očuh duhovit, nježan, marljiv, snažan i snalažljiv – on je narančast. Moja je maćcha blaga, kreativna, draga i brižna – njoj najbolje pristaje bijela boja. Moj brat i sestra još su mali i uveseljavaju me svojim šarenilom.

A ja – ja sam ljubičasta. Ljubičasta je vrlo snažna, zato me moje ime dobro opisuje. Ja sam spremna prijeći svaku prepreku i izazov u svom životu i to me čini posebnom.

MIMIKRIJA

Ljeto. More je toplo. Vani je gužva i buka. Beba u naručju plače. Sladoledar nudi sladoled prolaznicima na svim poznatim europskim jezicima. Djeca trče rivom u japanskoj obući. Svaki njihov skok pojačava moju glavobolju. Zatvaram oči. Razmišljam. Ljeti rijetko izlazim. Sunce mi isušuje kožu i stvara bore. Pri svakom izronu i zaronu mijenjam odjeću. Ne želim da me otkriju. Baš kad sam htjela odgmizati u neku škrapu, dovukla se moja Mira. Bila je uvijek raspoložena za priču. Pričale smo stalno i jedino o hrani. Obje smo uvijek bile gladne. Ljeti imamo vrlo nepredvidiv i raznolik jelovnik. Tko što baci, mi obidemo, krakovima iz daljine opipamo, prevrćemo, omirišemo i hrabro usišemo. Ponekad završimo na dvorskoj gozbi, a ponekad se ljuto prevarimo i danima oporavljamo. Mira je od svih mojih prijateljica liganja najbrža. Lovkama može usmrтитi raka i perajama ošamutiti srdele. Kad crnilom zamuti more, ribice se zbune i vrte u krug, a ona ih lovkama strpa u svoje bijelo odijelo i brzinom rakete nestane u dubini našeg zaljeva. Obožavam ići u lov s Mirom. Ona je majstorica mimikrije odnosno prerusavanja i prikrivanja. Može se pretvarati satima. Uz kamen poprими sivu, a na bijelom pijesku bijelu boju. Kad je umorna, u morsko dno zabije glavu i ljulja lovkama lijevo desno kao da je trava.

Te večeri ponuda je bila slaba. Na dnu ležalo je nekoliko svježih konzervi, a na površini plutalo nekoliko praznih bočica i papirnatih maramica. Čak ni vrha suhog korneta nije bilo. Odjednom, ispred nas proleti sitna raznobojna ribica. Nismo uspjele odgonetnuti jesmo li ikada takvu imale na svom jelovniku ili je upravo ova nova u našem zaljevu. Na njezinom odijelu prelijevale su se crvena, narančasta, zelena i žuta. Nismo još takvu vidjele. Zadnji krik mode, mislile smo. Mira je napravila plan. Okom je zaokrenula udesno. To je značilo da joj trebam prići s četiri kraka zdesna, a s preostala

četiri učvrstiti se za sidro. Šuljale smo se nečujno, tek nošene valom i morskom travom. Mimikrija na djelu. Maštale smo i priželjkivale u ustima ovo raznobojno gastronomsko čudo. Okusi su se razlijevali našim mislima. Pojurile smo prema raznobojnoj ribici iako to nije bio dio plana, nego čista glad i borba za preživljavanje. Pri punoj brzini i u utrci prema plijenu, više nismo bile najbolje prijateljice. Mira je bila brža. Ne znam kako joj je uspjelo. Grčila sam svih svojih osam krakova u koljenima i pružala ih visoko. Kroz usta i glavu prolazilo je more toliko da me zaljuljala vrtoglavica i nisam uspjela prije Mire lansirati mlaz koji bi mi dao presudno ubrzanje.

Priznajem, bila sam prespora. Mira je nestala negdje u smjeru tople površine zajedno s ulovom. Nije me više bilo briga. Mislila sam samo na hranu. Bila sam gladna. Nisam imala vremena za tugu jer ubrzo je ista onakva raznobojna ribica proletjela iznad moje glave. Nosila je isto odijelo. Bila je divna. Pritajila sam se uz sidro. Sjetila sam se svega što sam učila na posljednjem satu mimikrije. Naslonila sam glavu na kamen i pravila se da me ništa ne zanima. Znala sam da je došao trenutak da napunim želudac. Zgrabila sam je s leđa. Htjela sam je progutati. Nisam mogla vjerovati da je tako tvrda, da mala ribica može biti tvrđa od kamena, bez okusa i bez mirisa. Pokušala sam je svladati krakovima i utrpati u želudac. Vukla me prema toploj površini. Odupirala sam se, znojila i vukla je natrag u dubinu. Imala je nestvarnu snagu i nije popuštala. Kroz toplu površinu izbacila me uvis i pala sam na tvrdi kamen. Dotrčale su raznobojne japanke, klompe i tenisice. Vukli su me za krakove, istezali mi glavu, škakljali me i okretali. Netko me podigao u zrak i ostala sam bez mora.

Dječaci su skakali oko mene i glasno se smijali. Bili su sretni. Bacali su me u zrak, rastezali, govorili mi da sam prekrasna. Bila je to teška prijevara. Pomoću raznobojne ribice ulovili su svoju večeru. Jedan me bacio u bijelu kantu. Napokon sam mogla udahnuti more. Odahnula sam. Kad sam došla k sebi, ugledala sam nešto poznato. Blijeda od straha, zalijepljena za rub kante, stajala je prijateljica

Mira. O hrani više nismo razgovarale. Zaboravile smo na glad. Sve što smo učile na satovima mimikrije više nije imalo puno smisla. Primaknula se, zagrlila me prijateljski svojim krakom i šapnula da ima plan za bijeg. Ništa nisam odgovorila, nisam je htjela ražalostiti. Iako sam znala da je ovo kraj, samo sam se nasmijala i kimnula.

OLUJA DOBROTE

Sparni ljetni dani nizali su se jedan za drugim čineći ogrlicu ner-voze. Zrak je bio užaren i podsjećao na onaj iz zagrijane pećnice. Teško je bilo podnijeti znoj koji se danonoćno pripijao uz odjeću. Tješila me samo jedna misao. Danas su najavili kišu i dugo očekivano osvježanje. Dotada sam spas tražila u mreži za ljuljanje pod ogromnom krošnjom starog oraha.

Iz laganog polusna trgnuo me mamin prodoran povik: „Smjesta ulazi u kuću!“ Nisam shvaćala zašto više. Tromo sam ustajala dok mi se mama približavala krupnim koracima. Doslovno me izvukla iz ljujačke trгнуvši me za ruke.

Tek tad sam shvatila njezinu paniku. Iznad nas su se nadvili gusti crni oblaci. Potrčale smo prema kući. Otvorile smo ulazna vrata i borile se s vjetrom koji ih nije dao zatvoriti. Činilo se da nadire svom žestinom. Jedva smo uspjele, ali je on i dalje bijesno navaljivao na njih. Zajedno smo dovukle komodu i stavile na vrata. Tada je krenuo smak svijeta, kako sam mislila u tom trenutku. Krošnja starog oraha proletjela je pokraj našeg prozora kao vlat trave. Drhtećim prstima spuštale smo sve rolete na kući. Iznad naših glava tutnjalo je, lomilo i kidalo. Svakog smo trena očekivale da će nam se strop urušiti na glavu. Tresla sam se od straha, a mama je glasno zazivala Božju pomoć.

Tata je bio na poslu, a braća kod prijatelja. To je povećavalo našu tjeskobu. Jesu li na sigurnom? Sa svakim novim naletom vjetra i glasnom bukom, rasla je i naša panika. Minute su postajale tako duge.

Vjetar je jenjavao poslije pola sata mahnitavanja. Oprezno smo mahnule komodu i dizale rolete. Mama je zaključila da mora potražiti moju braću. Nakon otvaranja ulaznih vrata uslijedio je novi šok.

Izlomljeno cvijeće, razbijene tegle i hrpa crijepa. Sve je preskočila i odjurila po braću.

Putem je nailazila na dijelove krovišta sa susjedove kuće. Braću je zatekla na sigurnom, ali u stanju šoka. Plakali su. Sedmogodišnji je Tin čvrsto stiskao ručicu svog četverogodišnjeg brata Tea. Susjedi su pitali mamu kako je prošla naša kuća. Ona je rekla da ne zna jer je požurila po djecu. Iako vidno uzrujani, predložili su mami da sjedne i da se smiri uvjeravajući je da dječaci ni u jednom trenutku nisu bili u opasnosti. Naime, njihova je kuća nova i temeljito sagrađena. S krova je pao tek pokoji crijep. Tužno su pogledali u kuću preko puta. Bila je bez krova. Na zidovima su bili tragovi vode koja se u tankom mlazu puštalala do razbacanih greda, letava i crijepa.

„Jadni ljudi“, s uzdahom reče susjeda. „Tek su je kupili. Mislim da je nisu ni otplatili.“

Kuća je pripadala mladom bračnom paru s jednomjesečnom bebom.

„Nekako bi trebalo pomoći ljudima“, oglasio se susjed.

Djeca su se polako oporavljala od šoka i naizgled nezainteresirano slušala odrasle.

Ni naša kuća nije bila jako oštećena. Tata je već dogovorio popravak sa svojim bratom. Svatko se snalazio kako je znao. Odjednom kao da su svi postali krovopokrivači. Većina odraslih muškaraca nalazila se na krovovima.

A djeca?

Ona su susjedove riječi odmah ujutro provela u djelo. Skupili su svoje igračke, našli stari rasklimani stol i postavili improvizirani štand. Svojim malim ručicama uredno su ispisali cijene igračaka. Ljudi su prolazili i gledali ih u čudu. Neki su zastali i nemalo se iznenadili kad su saznali s kojom se namjerom prodaju igračke.

Novac od prodaje odlučili su uručiti mladim susjedima i na taj način im bar malo pomoći.

Kada su ljudi saznali za ovu dječju akciju, obavezno su posjećivali štand, kupovali igračke i davali daleko više novca nego što su djeca očekivala. Pristizale su donacije i u vidu igračaka. Mnogi su ostavljali novac ne želeći ponijeti ni jednu igračku, ali su ih ipak uzeli primijetivši sjetu na dječjim licima. Sakupili su puno više nego što su mogli i zamisliti.

Sav pretrpljeni strah od oluje prekrila je oluja dobrote i sreće kada su djeca vidjela suze radosnice u očima ove mlade obitelji.

RJEČNIK

Nikad nisam imao problema s riječima. Govoriti sam počeo skoro pola godine prije svojega brata blizanca, a mama i tata u šali kažu da sam odmah izgovarao složene upitne rečenice jer mojim kompliciranim pitanjima nikad nije bilo kraja. Volim riječi, volim njihove različite kombinacije i to kako zvuče. Zanimljive su mi duge i ne-svakidašnje riječi, a da bi mi dodatno pomogla u otkrivanju njihova značenja, mama mi je u drugom razredu kupila rječnik. Prvi školski rječnik hrvatskoga jezika. Krenuo sam ga čitati onako kako se to inače ne radi. Abecednim redom. Učio sam riječi napamet. Ubrzo sam shvatio da to nema smisla. Tad sam počeo tražiti značenja riječi koje bi mi se svidjele: čičak, trak, trajekt, žal...

Ne sjećam se točno kad i kako, no jednoga se dana u mojoj obitelji pojavila riječ melanom. Odrasli su tu riječ upotrebljavali samo kad su bili jako ozbiljni. Bilo me strah pitati što ona znači jer su brzo mijenjali temu kad smo brat i ja bili u blizini. Tražio sam tu riječ u svom rječniku, ali nisam ju mogao naći. Uz nju su često upotrebljavali i riječi kemoterapija, transfuzija, operacija i puno drugih riječi koje su mi bile zanimljive, ali im značenje u svojem rječniku nisam nalazio. Uz njih su uvijek spominjali mojega djeda. Baka je ponekad imala i suzne oči, no djed joj je govorio da će sve biti u redu. Vjerovao sam mu. Nisam mislio da se radi o nečemu opasnom, ali vidio sam da roditelji postaju sve ozbiljniji i zabrinutiji kad izgovaraju tu čudnu riječ. No meni se čak i svidjela jer me podsjećala na englesku riječ za lubenicu. Moj djed mi je izgledao kao i svaki drugi djed koji se igra sa svojim unucima, pomaže im oko zadaće i kupuje im sladoled. Zajedno smo gledali nogomet, odlazili na utakmice, rješavali križaljke i odlazili u nabavku domaćeg povrća i vrhnja. Djed je često mojega brata i mene vozio u školu i na treninge, a došao je na baš svaku našu utakmicu iako nismo bili bog zna kakvi

nogometaši. Ali jedna opasna točkica na njegovu nožnom prstu zauvijek je promijenila naše živote. Djedu je još dugo poslije pojave riječi melanom u našim životima bilo dobro, no onda se naglo počeo mijenjati. Oslabio je i nisam ga više prepoznavao. Nije niti on mene. Umro je kad sam bio pri kraju petog razreda.

Sad znam da sam značenje te teške riječi tražio u pogrešnom rječniku. Trebao sam ga potražiti u nekom ozbiljnijem. To sam i napravio kad sam već bio veći i zreliji i kad sam i sam shvatio da ona ne može značiti ništa dobro. Još uvijek volim nove i tajanstvene riječi, ali svejedno bi mi bilo puno draže da nekima od njih nikad ne moramo saznati značenje.

ČOVJEK SAMO SRCEM DOBRO VIDI

Odrastam u obitelji u kojoj je moj tata naslijedio vještine lova od moga pradjeda i djeda. Moram priznati da je moj tata strastveni lovac, a mama je potpuna suprotnost tati – ona misli da svaka životinja, pitoma ili divlja, zaslužuje život. Dakle moji roditelji su očiti primjer da se suprotnosti privlače. Ja nekako više nagingem mami-noj strani, jedan dio mene voli prirodu na način da je svaki život vriedan i da se niti jednom živom biću ne smije nanositi bol. Zato mi je nekako teško razumjeti da moj tata, koji je toliko pun ljubavi i brizi, može na takav način nanositi bol životinjama.

Tata me često puta pozivao da odem s njim u šumu, ali i sam pogled na pušku, koju bi stavljao u automobil, bio bi dovoljan da mu se ne pridružim. Bio je kasni svibanj kada me tata pozvao da odemo na čeku (tako lovci nazivaju ono što mala djeca nazivaju kućica na drvetu) i obećao mi da, i ako vidi životinju, neće ju ubiti (lovci umjesto ubiti kažu odstrijeliti), nego da ćemo samo promatrati i uživati. Učinilo mi se da je tati jako bitno da taj put pođem s njim. Nakon moga propaloga pokušaja da ga nagovorim da pušku ostavi kod kuće i njegova svečanog obećanja da neće pucati (uz objašnjenje da lovac u lov ne ide bez puške) napokon sam pristala i mi, s prvim nagovještajem mraka, krenusmo na put.

Došli smo na rub šume taman kada je sunce na zalazu ljubilo njezino lice, ptice su cvrkutale i pjevale uspavanku svim životinjama koje tada polaze na počinak. Stvarno je bilo prelijepo. Tišina okupana rosom i ispunjena mojim iščekivanjem bila je prekinuta tek nekim krikom ili šuškanjem oko čeke. I dok je sunce posljednjim crvenim zrakama pretvaralo nebo u slikarsko platno, ptice različitih vrsta su nekako uznemireno proletjele pokraj čeke, vinule se k nebu i u trenutku se razletjele svaka na svoju stranu. Svaka sekunda je bila

bolja od prethodne i mogu reći da sam stvarno bila očarana ljepotom prirode koja je bila oko mene, povjetarcem, koji mi je do lica donio miris zemlje, trave i dolaska ljeta, zvukom šuštanja lišća pod čekom nastao nogicama malih životinja prebrzih za moje oči (tata me uvjeravao da su to divlji zečiči ili možda kune). A onda mi je jedan trenutak oduzeo dah. Na prosjeku, ravno ispred mene, ukazao se kralj šume i plemenite divljači. Bio je to jelen. Predivna smeđa dlaka pokrivala mu je tijelo koje je bilo nekako iznenađujuće veliko. Ponosno je nosio svoju krunu na glavi, činilo mi se lagano, kao da je od perja, i nije nimalo posustao pod težinom svog trofeja. Rogovi mu bijahu razgranati poput stabla starog hrasta. Tata mi je šaptom, toliko tihim da sam ga jedva čula, objasnio da se na temelju veličine rogova zna koliko je jelen star. Jelen se isprasio, kao da želi dokazati koliko je moćan i da svi trebaju imati strahopoštovanje prema njemu. Svojim krupnim očima gledao je ravno prema nama. Činilo mi se kao da nas istodobno i vidi i ne vidi. Srce mi je udaralo kao da želi iskočiti jer sam mislila da će se dogoditi ono najgore i da će u sljedećem trenutku životinja bespomoćno ležati na tlu. Ali, kao da je i tata ostao zatečen iznenadnim dolaskom jelena i očaran njegovom ljepotom, pogledao me i samo se nasmiješio. Jelen je još neko vrijeme svojim tamnosmeđim očima promatrao nas dvoje, a onda je svojim gracioznim korakom zakoračio i krenuo dalje. Tišina se činila čarobnom, pomislila sam da je cijela šuma zajedno sa svim njenim stanovnicima zastala na tren da odaju počast tom plemenitom i prekrasnom biću. Jelen se izgubio u šikari i raslinju svojeg doma prelijepe šume. Tada sam pitala tatu zašto ubija divlje svinje, a ovog jelena je ostavio. „Sve životinje zaslužuju biti ovdje, ali kada se previše neke vrste namnoži, moramo ju prorijediti kako ne bi došlo do remećenja hranidbenog lanca.“ Te riječi su me tako zadivile. Tek tada sam shvatila koliko lovci zapravo vole prirodu i da ju ne žele uništiti, nego samo održavati ravnotežu prirode. Mrak se jako brzo ušuljao u šumu i za treptaj oka gotovo ništa nismo vidjeli. Tata me zagrlao i pomogao da siđem dolje sa čeke. Tek tada mi je priznao da je dani-ma dolazio na ovo mjesto, da je svaki dan jelen izlazio na prosjeku i

da ga je planirao odstrijeliti, ali da iz nekog nepoznatog razloga nije mogao. Ni meni nije jasan razlog, ali nije mi niti bitan. Kada te takvo plemenito biće pogleda, cijeli svijet na trenutak zastane i sve se promijeni.

Taj događaj ću pamtit i jako, jako dugo iz puno razloga: mirisi prirode, sve te životinje i sama šuma u sumrak. A najviše me zadivilo što moj otac nije ubio jelena zbog obećanja koje mi je dao, zbog svog dobrog srca, koje je sada s mojim zauvijek povezano na još jedan zadivljujući način, i zbog tatinog zagrljaja, kojim smo si rekli koliko se volimo, ali tiho, da riječima ne preplašimo šumu i njezine stanovnike.

LEJLA BIĆO

UBACI U KOŠARICU

U zadnje vrijeme često ja kupujem; „online“ je kupovina postala
moja prijateljica, a „Ubaci u košaricu“ omiljena krilatica. „U
redu čekanja nema, samo ubaci u košaricu, riješi se svih prob-
lema!“ Baš svih problema? Loša ocjena, tatina prodika,
Lukina ignoriranja, Lanina izrugivanja i postajem
„šoppingholičarka“. Ekran blješti, „krpice“ šarene,
Crni petak, digitalni letak, tatina kartica i već
pritišćem „Ubaci u košaricu“. Adresa,
telefonski broj – ispunjavam sve.
„Ubaci u košaricu, pokajat nećeš
se!“ Dok čekam dostavu ispred
kuće, oko srca mi lijepo i
vruće. Obući ću sve
novo, zavoljet će me
u školi svi, bit ću
uzor i Lani!

Naravno, to se neće dogoditi, to je besmisleno djelo.
Ne čini nas odijelo! Kupovina nije rješenje, nije
liječenje problema. Moj će na kartici roditelji
primijetiti, ljubavlju školsku popularnost
nadmjestiti. Sada i ti, umjesto kupovine,
dileme ubaci u košaricu kakve poeme.
To je mnogo bolje rješenje!

SEGA GA PREDI BILO

Čega se najbolje zmislite dok ste bili mali? Kaj je to negda bilo kaj vam je još i den denes ostalo v spomenu? Segga predi bilo, ali meni je najlepše bilo dok smo doma meli koline. Makar, zmislim se, decu su ne baš pustili kcoj. Nesu niti mene, ali što bi nutri mogo mirno spati dok se vuni tak važne stvori dešovlejo. Nekaj od toga sam vidio, a nekaj su mi povedali. Ve bote zazvedili kak je to bilo prinas, a morti i privas.

Se koline navek počnejo rano vjutro. Čim raniše, to boljše. Ali preprovlaje za koline počne još por dni predi. Prvo se mora pozvati mesor, on najbojše zno kak se to dela. Druga stvar je da se mora zbrati najbojši pajcek. To je obično najvekši šteri ima okoli sto dvajsti kil. Stareši veliju da bi vekši od toga bio preveč masni. Meni to zgledi kak igra na srečo, kak „ruski rulet“, dok od tulko pajceki v kocu rom tebe zberejo jer jim najlepše zglediš – prova ironija.

Tretja stvar je kaj se morajo prepraviti deske, noži i posode v štere bo se delo meso. I još je jena važna stvar – cela familija je doma i si se morajo zbuditi rano vjutro, još predi neg se sunce pokože. Prvo se zbudijo stareši. Kovu ne ftegneju spiti jer nega časa (jedino mi se čini da sam jempot dedeka vidio kak si je poskrivečki žganicu nagnuo, ipak on ima največ brigi). Dok su već si na nogaj, dojde i mesor, obično s pomočnikom, ili pa je to deda, on zno skorom boljše nego mesor. Odma se ide v kotec, treba nesrečnoga pajceka stirati v najmejši pregrajeni kotec. Tam je joko vosko, pajcek ima malo mesta pa se nebre niti pomeknuti. Onda ide najhujši dio. Nastupa mesor. V roki drži noža, oštrogga kak ima biti. Zapiči. Prereže. Jaaaaj! Brnem se fkrej. Dobro je, neje dugo cvilio.

Zmislim se kak nam je jempot pajcek pobego, siroček, znao je kaj ga čeka. Bilo bi još dobro da smo bor ogrojo meli, ali nismo pa ve vi lovite sto kilnoga pajceka po seli. Na srečo, neje dauko dišo.

Dok je mesor rešio glavni dio, potegli su ga vum i deli v drveno ko-
pajo za horati. Poljali su ga z vročom vodom, deli su mu smolo na
kožo i hrdali z lancaj kaj mu je dlaka doli dišla. Či je kaj dlake osta-
lo, podbrivali su z britvaj. Začas potli završio je gori na lojtri i mesor
mu je počeo sločiti kožu. Dok je pajcek bio već slečeni, obesili su
ga na golge, tak kaj su mu zodje noge bile gori, a glova je visela doli.

Koža se morala skuhati kaj bi se špek leži doli zeo i onda se dela v ro-
sol za hladnetinu, a špek se moro ovorjati za slanine. Mesor je rezre-
zo pajceka i zeo mu je čreva vum. Ta čreva su se onda išla čistit i prot
vu vroči vodi š čuda luka jer je luk potego grdoga mirisa fkrej. Š čre-
vaj su se potli delale čurke, z debeli črevi su se napravle bele čurke,
a z drobni črevi su se delale črne. Proli so i želoca jer se od jega po-
tli delo specijalitet zvoni prezvošt. Te važen posel dopao je dedeka.

Mesor je već počeo rezati pajceka, ili ono kaj je još od pajceka ostalo.
Prvo mu je z sekirom prerezo čonte koli kičme, onda je z nožom još
prerezo se kaj je ostalo, tak kaj je pajcek bio prerezani na pol. Jen
polovico narezo je na mejše dele, a potli je tak napravio i z drugom
polovicom. Kičmo ili lokote je z sekirom raseko i to bo se ponucalo
dok bo se kuhala juha, za bojši tek. I masno je zrezo z mesa fkrej. To
masno se zreže na mejše komode šteri se devlejo cvrt. Dok su peče-
ni, onda se tiskajo s posebnom mašinom ka steče mošča, a ovo kaj
su stisnuli zovejo se cvirki. E, to pa je tek fino! Ste probali da? Malo
si jih posolimo i jemo.

Meso s kojega je mesor odvojio masno reže se i devle vu vrečke.
Saka vrečka na sebi mora meti napisano z kojeg je dela pajceka meso
dojšlo, a te posel je bio dodeljeni meni. Od sega su na kraju ostale
samo čonte i glova, a i za to se već znalo kam ide. Navečer je mama
prepravila finu frišku pečenku. Si smo za stolom bili srećni kaj je
posel gotov, bor za te den, i kaj bo škrija puna. I se bi se to još čuda
pot pre naši hiži delalo, ali dedeka ga već ne pa niti kolini...

Rječnik

sega ga bilo – svega je bilo; predi – prije; najbole, najbojše – najbolje; zmisлити se –
sjetiti se; negda – nekad; ka – da; den denes – dan danas; v – u; spomen – sjećanje;

najlepše – najljepše; meli – imali; koline – kolinje; deca – djeca; kcoj – blizu; nesu – nisu; što – tko; nutri – unutra; mogo – mogao; spati – spavati; vuni – vani; stvori – stvari; dešovati – događati; nekaj – nešto; povedati – reći; ve – sad; bote zazvedili – budete saznali; kak – kako; prinas – kod nas; mortí – možda; privas – kod vas; se – sve; navek – uvijek; počnejo – počnu; vjutró – ujutro; čim raniše – što ranije; bojše – bolje; preprovraje – pripremanje; por dni – nekoliko dana; mesor – mesar; zno – zna; delati – raditi; zbrati – izabrati; pajcek – svinja; najvekši – najveći; šteri, štere – koji, koje; okoli – oko; sto dvajsti kil – sto dvadeset kilograma; stareši – stariji; veliju – vele, kažu; vekši – veći; preveč – previše; zgledati – izgledati; na srečo – na sreću; tulko – toliko; kotec, v kocu – svinjac, u svinjcu; rom – baš; zberejo – izaberu; jim – im, njima; prova – prava; tretja – treća; morajo se – moraju se; prepraviti – pripremiti; deske – daske; noži – noževi; posode – posude; bo se delo – bude se stavilo; jena – jedna; cela – cijela; si – svi; zbuditi se – probuditi se; neg – nego; pokože – pokaže (pokazati); kova – kava; ne ftegneju spiti – ne stignu popiti; nega časa – nema vremena; jempot – jedanput; dedek, deda – djed; poskriveci – potajno; žganica – rakija; največ – najviše; na nogaj – na nogama; dojde – dođe; skorom – skoro; odma – odmah; nesrečnoga – nesretnoga; stirati – otjerati; najmejši – najmanji; pregrajeni – pregrađeni, tam – tamo; joko vosko – jako usko; mesto – mjesto; nebre se – ne može se; pomeknuti – pomaknuti; najhujši – najgori; v roki – u ruci; zapičiti – zabosti, upiknuti; brnem se fkrej – okrenem se u stranu; neje – nije; pobego – pobjegao; siroček – jadničak; bor – barem; ogroja – ograđa; nesmo – nismo; sto kilni – koji ima sto kila; po seli – po selu; dauko – daleko; dišo – otišao; rešio – riješio; glavni – glavni; potegli – povukli; vum – van; deti – staviti; drvena kopaja – drvena posuda; horati – skidati dlake s kože; poljati – polijati; z vročom – s vrućom; na kožo – na kožu; hrdati z lancaj – strugati lancima; doli – dolje; dišla – otišla; či – ako; z britvaj – britvama; potli – poslije; gori – gore; lojtra – ljestvesločiti – skidati; slečeni – bez kože; obesiti – objesiti; golge – metalni stalak, vješala; zodje – zadnje; glova – glava; viseti – visjeti; leži – lakše; zeti – uzeti; deti – staviti; rosol – rasol; hladnetina – hladetina (jelo); ovorjati – obariti; rezrezo – razrezao; čreva – crijeva; prot – prati; š – s; čuda – puno; potego – povukao; grdi – neugodan; fkrej – u stranu; čurke – krvavice (jelo); naprajti – napraviti; bele – bijele; z drobni – od sitnih; črne – crne; želodec – želudac; od jega – od njega; delo – radio; zvoni – nazvan; prezvošt – prezvurst (jelo); te – taj; važen – važan; posel – posao; sekira – sjekira; prerezo – prerezao; čonte – kosti; koli – oko; jena polovica – jedna polovica; narezo – narezao; mejše – manje; dele – dijelove; lokoti – kosti na kojima je malo mesa; raseko – rasjekao; ponucalo bo se – upotrijebit će se; bojši – bolji; zrezati – razrezati; komodi – komadi; devlejo se – stavljaju se; cvrti – peći; steči – isteći; mošča – mast; zovejo – zovu; cvirki – čvarci (jelo); Ste probali da? – Jeste li ikad probali?; jemo – jedemo; devle se – stavlja se; vu vrečke – u vrećice; saka – svaka; dela – dijela; dodeljeni – dodijeljen; dojšlo – došlo; pečenka – pečeno svinjsko meso; srečni – sretni; škrija – škrinja; čuda pot – puno puta; pre naši hiži – u našoj kući; delalo – radilo; dedeka ga več ne – djeda više nema

PODRAVEC BI KUPIL TRAKTORA ŠČ

Fala dragom Bogečku i svim svecima! Otopil se i zadnji sneg ove godine. A bilo je bome fajn zdeno ove zime. Nanosil sem se dugački gač kak nigdar do sad. Kreće proleće, a ž njem i posel na zemli. Malko sem si gruntal, ovaj moj traktor je već prdnul na rosu pak je vreme da si kupim novega. Jedino je problem kaj su ti traktori skupleši od Mercedesov, tak da bu vaš Podravec morat kupiti rabljeno-ga. Moram pripraviti svoju gospu nek poišče se penenze kaj imamo v iži jer krećem v nabavku!

Čul sem na radiju i televizoru da celo vreme divane o nekakvom traktoru ŠČ. To je valjda najpopularneši traktor denes. Pak sem čul da su mu i popevku posvetili! Joj, dok mojim susedima popadaju laloke gda ja prvi v selu dopelam traktora ŠČ! Malko sem se raspitaval el zna gdo di ima takvih traktorov. Ne znam zakaj mi se si smeju dok ih to pitam!

A nikaj, idemo po „makinu“! Dojdem ja lepo v dućan za traktore i pitam gospona prodavača el oni morti imaju traktora ŠČ za prodati. Ovaj mi se nasmejal vu facu i rekel mi da oni takve traktore ne drže, ali da morem nazvati mužikaše z Leta 3. Onak sem ga z belim pogledal i na ceduljku sem si zapisal da, dok dojdem doma, moram nazvati Let 3. Je, a gdi bum ja našel njihovog broja?!

Mam sem se setil: meni v nedelju dojde vnuk na kolače, on se razme v te kompjutere i internete i sigurno mi bu našel broja! Došel je vnuk, potipkal nekaj na mobitel i rekel mi: „Dedek, evo ti broja od Leta 3 pa ih nazovi.“ Još navek mi ne jasno zakaj se oni si meni smeju dok počnem divaniti o tomu traktoru. Gdo je tu lud?

Normalno da me moj dragi vnuk preveslal! Nazovem ja toga broja, a meni se lepo javi veterinarska stanica. Fakin jeden, lepo me nasanjkal, staroga bedaka! I, eto, prejde par tijenov, celo selo se meni i

dalje smeje. A ja, stari konj, tek sad skužil da takvoga traktora, prav za prav, niti nema i da se on spominje samo v popevki. E, fučkam ti ja takvoga traktora kaj, mesto po polju, rožganče v popevki! Onda bum i ja napisal popevku o svojemu starom traktoru. Morti i on postane popularan kak onaj ŠČ, a morti i popularneši.

Na kraju sega, a i kaj će mi drugi traktor? Bu ovaj moj stari delal kak novi, bolje od sih kaj postoje. Kak v popevki, tak i na polju!

Rječnik

Podravec – Podravac, kupil – kupio, fala – hvala, Bogek – Bog, otopil – otopio, sneg – snijeg, fajn – vrlo, zdeno – hladno, nanosil sem – nanosio sam, dugački – dugačkih, gač – gaća, kak – kao, nigdar – nikada, proleće – proljeće, ž njem – s njim, posel – posao, zemli – zemlji, malko – malo, sem si gruntal – sam razmišljao, prdnul na rosu – pokvario se (žarg.), pak – pa, vreme – vrijeme, novega – novoga, kaj – što, skupleši – skuplji, Mercedesov – Mercedes, tak – tako, bu – bude, moral – morao, pripraviti – pripremiti, nek – neka, poišče – potraži, se – sve, penezi – novac, v – u, iža – kuća, čul sem – čuo sam, celo – cijelo, divane – pričaju, najpopularneši – najpopularniji, denes – danas, popevka – pjesma, susedi – susjedi, laloke – čeljust, gda – kad, dopelam – dovezem, raspitival – raspitivao, el zna gdo – zna li tko, di – gdje, traktorov – traktora, zakaj – zašto, si – svi, smeju – smiju, nikaj – ništa, makina – mašina, dojdem – dođem, lepo – lijepo, dučan – trgovina, gospon – gospodin, el oni morti imaju – imaju li oni možda, nasmejäl – nasmijao, vu facu – u lice, rekel – rekao, morem – mogu, mužikaš – glazbenik, z – iz, onak sem ga z belim pogledal – blijedo sam ga pogledao, ceduljka – ceduljica, sem zapisal – sam zapisao, je – samo, gdi – gdje, našel – našao, njihovog – njihovog, mam – odmah, setil – sjetio, v nedelju – u nedjelju, vnuk – unuk, razme – razumije, našel – našao, došel – došao, potipkal – natipkao, nekaj – nešto, dedek – djed, navek – uvijek, ne – nije, gdo – tko, preveslal – preveslao, toga broja – taj broj, jeden – jedan, nasanjkal – nasanjkao, prejde – prode, tijenov – tjedana, celo – cijelo, skužil – shvatio, prav za prav – zapravo, fučkam ti ja – nije me briga, mesto – umjesto, rožganče – pravi buku, bum napisal – napisat ću, morti – možda, popularneši – popularniji, sega – svega, kaj će mi – što će mi, delal – radio, sih – svih, kak – kako

ŠTO ĆE BITI S MARKOM?

„Pa što je s tobom?“ pita glas.

Ne otvaram oči jer ne želim znati gdje sam.

„Znam da si budan“, kaže.

Soba je tijesna. Na drugom krevetu leži mladić malo stariji od mene. Ima bijelu pidžamu i orijentalnu maramu svezanu oko glave.

„Imaš ludu sreću... Da nisi pao u to grmlje, ne bi te bilo.“

Uzima jednu tabletu iz gomile na noćnom ormariću.

„Čega se zadnjeg sjećaš?“

„Udario me kombi, mislim. Kako sam preživio?“

„Bog ili vrag... Tko god da te spasio, nisi zaslužio.“

Opruži se na leđa i sklopi ruke iza glave.

„Pobjegao si od kuće i zabrinuo starce do ludila. Tražili su te satima. Kliknulo im je kad su čuli da je nekog klinca udario kombi pa su banuli u bolnicu poput specijalaca“, smije se.

„Otkud znaš? Kladio bih se da nisi napustio sobu“, kažem prkosno.

„Izgledam ti nepokretno, a? Bio sam u predvorju, i to s dobrim razlogom.“

Šutim.

„Pokazat ću ti nešto“, izvadi komadić srebrnog papira ispod jastuka, „ovo me drži na životu.“ Kupon za samoposlužni aparat. Svaki dan dobijem jedan.

„Kakve to ima veze s...“

„Jedan kupon, jedan proizvod. Moraš birati pažljivo“, namigne.

„Često se razočaram kad nakon dva sata promišljanja odem u predvorje, a tamo nema onoga na što sam se namjerio.“

Uzdahne.

„Taman sam ubacio kupon kad su upali tvoji starci. Stara je ridala kao da si već mrtav. Stari ju je pokušavao nadglasati ispitujući osoblje gdje si ti.“

Zastane teatralno, samo da me izludi. Šutim da mu ne pružim zadovoljstvo.

„Naravno, mamica je htjela odmah utrčati ovamo, ali rekli su joj da te ne smije probuditi. Obćeo sam da ću doći po nju čim otvoriš oči“, pravi se važan.

Koliki sam kaos izazvao.

„A Stela?“ upitam bojažljivo. „Znaš, pet godina. Smeđa kosa i oči...“

„Skoro sam zaboravio... Najsmirenija u trojcu. Imaš jako pametnu sestru.“

„Ah, hvala Bogu da je s njom sve u redu.“

„Dala mi je lijep uvid u priču. Odmah sam skužio da si budala.“

Ustane, približi se mom krevetu i sjedne na rub.

„Znaš zašto nosim maramu?“ upita smrtno ozbiljno.

Blijedo ga gledam.

„Što si zelen! Pokazat ću ti...“

Odvće čvor. Marama mu padne s potpuno ćelave glave.

„Jasnije?“

Kristalno, no riječi se negdje izgube.

„Meni je...“, promucam, „jako ųao.“

„Ne treba ti biti. Stvarno nisi ti kriv“, odgovara veųući maramu nazad.

I u meni se nešto sveųe u ćvor.

„Zovem se Marko Ivanćić“, kaųe. „Ali svi me zovu Marko Leukemićar otprije ćetiri godine, kad mi je bilo ćetnaest. Ti sad imaš ćetnaest, ne?“

„Da, i tri mjeseca“, procijedim.

„Vidiš, i ja sam imao ćetnaest. I svoje mušice. Smijali su mi se, povlačili me po društvenim mreųama, radili budalu od mene po grupama...“

Propadam u zemlju. Što su mu moji starci isprićali? Sve, pretpostavljam.

„I onda leukemija. Kao da nisam imao dovoljno problema. Ali, nisam pobjegao.“

Progutam knedlu.

„Nije da možeš pobjeći od leukemije“, nasmije se. „Ali bogme nisam pobjegao ni od kuće kao ti.“

Soba više nije tijesna.

„Prvo sam se liječio u Osijeku, ali mi se pogoršalo pa su me prebacili u Zagreb. Zadnje dvije godine srednje završio sam u Školi u bolnici.“

Nije se ni povećala, no ja se smanjujem sa svakim poglavljem Markove priče.

„Najgora je bila koštana srž. Zahvat od sedam sati! Nije da ga se sjećam, ali zamisli kako je tek bilo doktorima“ smije se. „Nisam se raspao jer želim živjeti! Makar i ovako! Nije baš za instagram, ali bolje tu nego u drvenom sanduku.“

Preokreće kupon u rukama.

„Kad stigne novi kupon, znam da sam dobio još jedan dan... Kupon po kupon, dan po dan.“

U daljini čujem korake, a onda i glasove. Vrata se otvaraju.

Prva ulazi mama, polako, kao da ne zna što da očekuje. Tata izgleda prilično bijesno. Nitko ne zna kako bi započeo razgovor. Samo se Stela smiješi.

„Braco!“ razbije tišinu. „Mislili smo da si umro. Mama i tata su se jako bojali. I ja sam se jako bojala. Više ne smiješ biti tako zločest.“

Uhvati me za ruku.

„Imao si sreće“, kaže tata, „i hvala Bogu da jesi, ali sankcije će biti nemilosrdne.“

Prkos u meni kopni. Pa što ako neću imati mobitel ili ne budem smio sam ići van? Bolje je tako. Bitno je da sam s onima koje volim.

„Glavno da si živ“, kaže mama dok joj padam u zagrljaj.

Tako se dugo nisam zagrljio s nekim. Predugo.

„Nemaš pojma kako smo se zabrinuli za tebe.“

„Znam. Marko mi je sve rekao...“

Ali Marka nema.

„Gdje je on?“ pitam.

„Evo me!“ kaže Marko ulazeći u sobu. „Samo sam skoknuo do automata.“

„Kupon?“

„Jasna stvar! Ovo je za tebe“, kaže i pruži čokoladu Steli.

...

Nekoliko dana kasnije već je vrijeme za odlazak. Dok me čekaju, opraštam se s Markom.

„Ona čokolada za Stelu... Stvarno nisi trebao“, govorim pakirajući ruksak.

„Ta čokolada bi me usrećila, ali više me usrećilo što tvoji starci imaju barem jedno pametno dijete“, prasne u smijeh.

„Baš lijepo od tebe“, smijem se i ja.

Želim ga zagrliti za rastanak, ali on se okrene i gurne ruku pod jastuk.

„Marko, stvarno mi ne treba kupon...“

„Ovaj je poseban“, pokaže mi poledinu, „moj broj ako me zatrebaš, ikad.“

„Hvala ti, Marko!“ zagrlim ga da ne vidi kako mi se oči pune suzama kao liku iz crtića.

Vrata se otvore.

„Spreman?“ upita tata.

„Rođen spreman“, kažem.

Posljednji put se okrećem prema Marku.

„Zbogom, družo.“

„Zbogom, mali.“

...

Treptaj oka kasnije i već smo na autocesti.

Moja priča je gotova. Treba još samo izglediti situaciju sa starcima i na glupoj grupi. Jednom kad dobijem mobitel natrag.

U ruci mi je još uvijek kupon s Markovim brojem.

Stavljam ga na srce.

Što će biti s Markom?

Grlo mi se steže.

Što ako jednog jutra pod jastukom ne bude novog kupona?

IVA FARKAŠ

KRHOTINA

(izgubljeno poglavlje *Maloga princa*)

Sedmi planet koji je mali princ posjetio još uvijek nije bila Zemlja. Bio je relativno malen. Jedino što je dječak primijetio kad je stigao bila je Osoba.

– Au! – rekla je Osoba monotonim glasom.

– Hej, što nije u redu?

– Moja ruka boli.

– Da, to je zato što držiš krhotinu oštrog stakla.

– Znam – odvratila je Osoba.

– Pa zašto onda ne pustiš staklo?

– Ne znam. Držim ga već dugo u rukama.

– Zašto uopće držiš krhotinu oštrog stakla?

– Bilo je nešto drugo prije nego što se slomilo, ali sada ne znam što da učinim s njim i strah me pustiti ga da ne prokrvarim i da ne zaboli jače.

– Jedini način da se bolje osjećaš je da to ispustiš.

– Ali ne sjećam se više vremena u svojem životu kad ga nisam imao i bol zbog toga što ga imam možda je bolja od boli zbog njegova gubitka – odvratila je Osoba.

– Ako ti krhotina stakla ne koristi i samo ti nanosi bol, ne vrijedi zadržati je. Jedini način na koji možeš zacijeliti je da ju ispustiš.

– U redu – odgovori napokon Osoba nakon nekoliko sekundi tišine i ispusti staklo.

– Kako se osjećaš? – upita dječak.

– Čudno i loše, i moja ruka još uvijek krvari.

- Zacijelit će rane, ali za to treba vremena. Jednog se dana nećeš ni sjećati da si imao posjekotinu na ruci.
- Što da radim s krhotinom stakla?
- Ostavi je. Nije više tvoja odgovornost.
- Znam, ali osjećam se loše jer zagađujem okolinu.
- Imaš pravo. Bacit ću je u smeće – pristojno ponudi dječak.
- Ja ću to učiniti! – kaže Osoba i ponovno uzme krhotinu stakla u ruke.

LORENA MARIĆ

MOJA MULTIMAMA

Mama... riječ, osjećaj, uzor.

Sasvim običan dan, pomalo monoton i dosadan. Večernje obiteljsko okupljanje ispred ekrana kako bismo zaronili u more sukoba, inflacije, političkih nadmetanja i prepucavanja. Moram priznati kako sve te događaje u svijetu promatram i doživljavam inertno i bezosjećajno. Ne brinu mene globalne krize niti ratovi. Prava se borba, rat događa u mojoj unutrašnjosti. Nad mojom se glavom stvara crni oblak u kojem je velikim slovima ispisano ZAŠTO. Ne pronalazim odgovor na pitanje pa dodajem novu riječ – ONA. Ne nalazim odgovor ni na ovo provokacijsko pitanje pa pogledom potražim nju.

Žena borac, žena majka i žena lavica. Možda su to riječi birane za svaku mamu, no jedan pridjev čini razliku, ona je još i „multižena“. Neobičan pridjev koji se često upotrebljava u opisivanju pojava različite namjene, pretvorio je moju dosadnu svakodnevnicu u nutarnje bojno polje. Multipla, kako ju odmila zove moja mama, postala je moja neprijateljica. Postala je moja noćna mora, crna rupa moje prošlosti, sadašnjosti i neizvjesne budućnosti.

Sve je počelo prije pet godina kada je mama počela često gubiti svijest, gubila je snagu u obavljanju svakodnevnih poslova, vidno klonula tijelom, ali ne i duhom. Znala je da i u svojoj najvećoj boli ne smije pokazati slabost zbog tate i mene. Zbog nas je nedostatak tjelesne snage nadoknađivala duhovnom jakošću. iscrpne i detaljne pretrage, sati provedeni u bolničkim prostorijama, snimanja i dijagnoze oduzeli su nam naše vrijeme. Prolazili su dani, život je tekao pokraj mene, ali bez mene. Ni tada, kao ni danas, nisam spremna, nisam odrasla niti dorasla za izazove koje je život stavio pred mene. Možda sebično, a možda samo dječji naivno, željela sam biti poput ostale djece, okružena majčinom ljubavlju, brigom i zagrljajima.

Tata se trudio, zaista je davao i više nego je naučio, no rana nije mogla zacijeliti, bila je preduboka.

Čudna je ta pojava koju ljudi nazivaju život. Stalno nešto želiš, a kada te surova stvarnost osvijesti, shvatiš da ne trebaš ništa, da ne želiš ništa dobiti, samo ne želiš izgubiti ono što imaš. Svakoga dana sam molila, vapila i nadala se da će netko stručan iskoristiti svoje potencijale i pronaći lijek, napitak, način kako pomoći mojoj mami. Moja sebičnost je tada doživjela vrhunac. Dok sam se ja umarala čekajući i nadajući se čudu, mama je zahvaljivala na svakom pokretu i svakom novom danu. Izgubljena u moru emocija, nisam primijetila da je i tata postao sretniji i zadovoljniji. Prestala sam očajavati i progledala srcem. Mama je došla doma s kutijicom u ruci. Mislila sam da je to uobičajena doza lijekova za danas. No, nije bila. U kutijici se nalazio eksperimentalni lijek koji je u mami budio nadu. Mama je vjerovala da će novi lijek učiniti čudo, da će usporiti probleme uzrokovane bolešću i početi djelovati oporavljajuće. To se i dogodilo. Mama se prepustila lijeku, a ja vremenu i vjerovala smo da će oni izliječiti i nju i mene. Za sada smo na dobrom putu i vjerujem da ćemo tako nastaviti. Znao da sam maloprije spomenula kako nemam želja, lagala sam. Imam jednu želju – želim biti hrabra, snažna i pozitivna kao moja mama.

JEDAN JEDAN DVA

Tresao se. Njegovo je mršavo tijelo poput krpene lutke klizilo s klupe na kojoj je ležao. Gubio je svijest. Pa se budio i vikao nesuvislo. Lice mu je bilo neprirodne boje. Kosa se lijepila za oznojeno lice. Ne, nije bio dobro. Nikako nije bio dobro! A oko njega je gužva postajala sve veća. Zlo iz nekog meni čudnog razloga privlači ljude. I nije bilo susosjećanja na tim licima. Nego smijeh, čuđenje, bolešno uzbuđenje. Svatko je htio najbolju sliku ili video te budale koja je pomiješala, kako su rekli, tri vrste droge. Svatko je htio bezopasni komadić popularnosti izrastao na tuđoj nevolji. On je bio u središtu pozornosti, no toga nije bio svjestan. Snimke su se širile društvenim mrežama. Komentari su se nizali. A njegov je život visio o koncu.

Nakon prvog šoka, jer nikada u životu nisam vidjela ništa slično uživo, i sama sam uzela mobitel. I ne, nije mi palo na pamet i sama napraviti neki izopačeni selfie. Tko bi to htio ponovno vidjeti?! Ionako to nikada neću zaboraviti. Netko je poviknuo: „Zovite hitnu!“ Ali nitko nije reagirao. U meni je sve kuhalo. Ja ću! Moram nazvati hitnu. Koji je ono broj? Pitam ljude oko sebe: „Koji je broj hitna pomoć?“ „Koja hitna?“, pitaju. I slikaju dalje.

112, sjetim se. 112! Prsti mi drhte. Lovi me panika. Ali ne odustajem. Držim telefon dok mi se ruka trese. U tom se trenu javlja grubi muški glas i govori mi: „112, izvolite?“ Počinjem mucati, ali odnekud se prisjećam svega što me tata naučio o hitnim situacijama i tada se sabirem. Govorim mu da se dječak od trinaest godina predozirao i da mu hitno treba pomoć. Onaj isti grubi muški glas postaje mekši i govori mi da ostanem smirena i da će me za nekoliko sekundi spojiti s hitnom. „Opišite situaciju“, čujem. „Teško diše, trese se, viče, ima halucinacije i pada u nesvijest.“ Grlo mi je suho i iz njega jedva izlaze riječi. „Pomoć stiže!“ rekli su.

Osjetim olakšanje, a tada mi prilazi šesnaestogodišnjak i počinje mi prijetiti da će me on i njegova ekipa prebiti. Zašto sam zvala

„muriju“ i hitnu? Zatim do mene dolazi jedna djevojka i ležerno mi govori: „Ali njemu treba samo malo vode i hrane, ništa mu nije!“ Komentari pljušte. I nisu svi prijateljski. U tom trenu prijateljice mi govore: „Bježi kući jer će te istući!“ No, konačno su se začula sirene. Zadnji znatiželjnici su se razbježali. Nijednog „prijatelja“ nije bilo uz njega, napustili su ga u trenu kada su začuli riječi „hitna“ i „policija“. Učinila sam što sam mogla...

Po mene je došla mama. Ulazim u auto i ona me grli. Još se tresem od svega. U mojoj glavi niču pitanja: Kako je taj dječak koji ide sedmi razred uopće došao na tu ideju? Tko mu je dao drogu? Tko mu je dao novac za drogu? Što je on mislio da će se dogoditi? Što će biti s njim? Što će reći njegova obitelj kad ih nazovu iz hitne? Hoće li uopće preživjeti???

A onda i sama dobivam snimku i gledam ju s nevjericom u očima. U kojem ja to svijetu živim, pitala sam se. Koji su to tinejdžeri oko mene, imaju li imalo ljudskosti? Poželjela sam da svakoga tko je poslao ijednu od njih posjeti policija. I da pokažu roditeljima čime im se djeca *hrane*. (Uostalom, tko zna čime *hrane* njihovi roditelji?)

Nastojala sam skrenuti misli, ali su preda mnom plesale slike kojih se nisam mogla otresti. I nisam ih mogla zaustaviti.

Konačno, dobila sam poruku koju sam očekivala: „Preživio je. Za dlaku. Nisu još vidljive sve posljedice. Ali ima nade da će se sasvim oporaviti.“ Iz mene je tek tada potekla rijeka suza. Željela sam da isperu svu gorčinu, svu težinu, svaku riječ i sliku iz ovoga dana. Donijele su olakšanje koje se teško može opisati riječima.

Mama mi je rekla: „Spasila si jedan život.“ Bio je to dobar osjećaj.

I prije sam ga viđala po školi. Usput smo se pozdravljali i ovlaš nasmiježili. Iako se tisuću puta zahvalio jer sam onoga dana nazvala taj broj 112, on i dalje smatra da to nije dovoljno pa mi se zato tu i tamo još jednom zahvali. I opet nasmiješi. Ali ovoga puta od uha do uha.

ZADNJI ZVUK BUČNE TIŠINE

„Tko kontrolira vašu glavu?“, tmurni glas čuje se iz beskrajne tame i mrtve tišine koja se činila kao vječnost. Glas se opet začuje, ovaj put nešto ozbiljnije: „Ne. Naravno da ne znate. Vi ste samo robovi bez glasa i mišljenja. Što vam se naredi, to i napravite.“ Glas uzdahne pa nastavi: „Otvori svoje oči! Ovo nije svijet u kojem želite živjeti.“

Zemlja, 3023., Miami, 8:35 ujutro. Sva djeca su u školi, sjede u metalnim klupama. Glave pognute nisko, jedini zvuk koji probija tišinu je tapkanje olovaka dok nježno ispisuju stranice i stranice papira. Profesori daju sve od sebe kako bi zaustavili sve aktivnosti koje bi uzrokovala izboj boja. Svjetska vlast već je prije 1000 godina odlučila zabraniti sve boje i radosti, smatrajući kako boje, glazba i ostale vrste zabave i ljepote previše smetaju ljudima. Svaki dan je isti, isti postupak i isti raspored. Srca ljudi prestala su žudjeti za osjećajima, uši prestale čekati zvuk glazbe i duše su se utišale. Sve dok se jednog dana nije dogodilo nešto... Drugačije. U dvorištu dječaka Simona začula se glasna eksplozija, toliko snažna da se tlo zatreslo pod njegovim krevetom i prekinula mu je miran san. Na prvu, Simon nije želio ustajati iz kreveta, pa poslije svega bilo je dva ujutro, a to je designirano vrijeme za spavanje. Vrlo dobro je znao da znatiželja uzrokuje nevolju, ali nešto u njemu tjeralo ga je na istraživanje. Napokon je ustao iz kreveta te je kroz prozor svoje male sobe ugledao nešto zanimljivo. Kapsula, ne veća od tri metra, stajala je u njegovu dvorištu. Iz nje izađe nešto nalik trinaestogodišnjem dječaku svijetloljubičaste kože i nebesko plavih očiju. Simon ostane smrznut na mjestu, potpuno zapanjen prizorom ispred sebe. „Pozdrav, ljudski vršnjace!“ mirnim glasom reče dječak plavih očiju. „Što...Tko...Ma, kako?!“ Simon se trudio odgovoriti, ali sve riječi nestale su poput lastavica zimi. „Ja sam Nizotro. Dolazim s planeta Larka koji je udaljen tri galaksije od ove.“ Pak, sad Simon bijaše još

zbunjeniji: „Nizo, što? Planet, koji? Ma, kako si ti tako, tako neobične boje kože?“ Nizotro se nasmiješi pa reče: „Ovaj planet baš je tužan, tih, bezbojan. Ti izgledaš blijedo, bolesno.“ „Bolesno?! Nisam ja bolestan! Ovdje je zabranjeno imati boju ili stvarati glazbu“, reče Simon, pomalo nanerviran. Na to Nizotro ostane zbunjen. On nikada nije vidio planet bez glazbe i boje. Padne mu na pamet jedna ideja. Iz svoje letjelice izvadi tanku metalnu cijev. „Znaš li što je ovo?“ upita svemirac mirnim glasom. „Ne“, hitro izgovori ljudski dječak zbunjena izraza lica. Nizotro se nasmiješi te primakne tanku metalnu cijev ustima, uzdahne i puhne u otvor na metalnoj cijevi, a ona proizvede zvuk. Taj zvuk bio je toliko lijep, miran i snažan, da je niz lice zbunjenog Simona potekla suza. Odjednom, trava počne biti malo zelenija, kuće malo crvenije, a zvijezde zasjaše jače. Taj čudesni zvuk počeo je vraćati boju svijetu. „Kako to radiš?“ upita Simon. „Kako? Pa glazbom, naravno! Ovo je intergalaktička frula. S ovom frulom proizvodim zvuk, glazbu, a upravo ta glazbe daje boju i život svijetu“, objasni Nizotro s velikim osmijehom na licu. Dječak ostane zapanjen te upita pitanje koje je sve pokrenulo: „Možeš li i mene naučiti stvarati tu glazbu?“ Tako je započela njihova tragična pustolovina. Za one slabijeg želudca ovo je vrijeme da prestanu čitati, a za ostatak naivnih glava, nastavite dalje. Upozoreni ste.

Sljedećih nekoliko mjeseci prošlo je vrlo brzo. Simon je svaku večer u točno dva ujutro posjećivao svog izvanzemaljskog prijatelja. Podučavao ga je glazbi, plesu, umjetnosti i svemu što donosi radost i kreativnost. Dječakove oči činile su se malo svjetlije, duša je prstala životom. Znao je da ovako velike promjene ne mogu ostati u sjeni, ali je bio svjestan da je to dobro za njega. „Još jedan uspješan sat violine“, Simon polako digne pogled prema svom novom prijatelju. „Čuj... Ovo je divno, ali... Htio bih podijeliti s drugima, vratiti veselje i boje.“ Nizotro je prvo oklijevao, a onda kimne glavom pa odgovori: „Sutra, u 15:15, odsvirat ćemo jednu skladbu. Nadamo se na trgu ovog tužnog grada da mu podarimo sreću.“ Svanulo je i to jutro, Simon je ustao i poput svakog jutra otišao u školu, zatvor za mlade, carstvo profesora i groblje slomljenih snova. Simon je nestrpljivo

gledao sat kako lijeno otkucava kraj školskog dana. Otrči do trga grada sivog od kišnih oblaka. Ručni sat pokazivao mu je 15:17. „Kasniš“, ozbiljnim glasom istakne Nizotro. „Oprosti“, zapuhano izusti Simon dok je iz torbe vadio violinu. Dva se dječaka pogledaju pogledom koji sve govori. Simon podigne gudalo i zasniva notu. Nizotro ga prati na fruli. Rijeka ljudi zastane i posluša dva dječaka koja sviraju svoju rijeku nota. Nedugo nakon početka njihove skladbe, četiri muškarca širokih ramena, a uskih glava okruže ih. Istrgnuli su im instrumente iz ruku i natjerali na koljena. Dvojica od četvorice muškaraca podignu pištolje i... Bam!

Dva dječaka padnu na tlo bespomoćno. Topla krv prolila se po hladnom tlu trga. Dva dječaka tako različita, a opet tako ista, krvare istu krv. Ljudi na ulici samo nastave hodati, ne obazirući se na krvava tijela koja leže na ulici. Još jedanput svijet je ostao u potpunoj izjedajućoj tišini.

MARTIN LEŠČAN

MOJA MAMA

Ona je za mene pjesma utkana u knjigu, srž i izvor života. Sunce je koje zrači ljubavlju...

Da, moja mama znači mi puno. Ne samo zbog onog fizičkog, već i zbog onog nevidljivog.

Kao što nam svima naviru osjećaji nakon čitanja pjesme, slično se događa sa mnom kad ugledam mamu. Sretan sam što je, nakon svih gnjavaža s liječnicima, sada sasvim dobro. No, zbilja mi je teško pisati sastavak na ovu temu. Nas smo dvoje u mnogim stvarima isti, ali definitivno nemamo jednak stil pisanja. Ona kaže da ja sve pišem faktografski pa, kad pokušam nešto „ukrasiti“ proljetnim lahorima, oblačićima i pticama, onda ispadne – „patetično“.

Nas smo dvoje lutalice, mama i ja. Volimo se zajedno voziti našim uobičajenim lokalnim rutama, uz razne popratne destinacije sa svim eventualnim posljedicama uzrokovanim lošim asfaltom, izlijetanjima divljači i slično. Tako mi prolazimo kroz Grkine, Zagaje, Molve, Novigrad Podravski... Nekad odemo i dalje, prema Virovitici, Starogradačkom Marofu i zezamo se da tražimo lovačke domove. Jednostavno imamo potrebu za vožnjom kamo nas želja odnese. Tu pojavu nazivamo „ciganska zvijezda“. Ona se povlači već generacijama, ali ne bih sad o tome. Drugima se sve te, naizgled uzaludne, vožnje čine čudnima. Nama je, pak, jedna od najljepših stvari sjesti zajedno u auto, upaliti snimku s dragim nam pjesmama i krenuti na put. Posebno su nam lijepe noćne vožnje, iako su opasnije nego one dnevne po poljskim prostranstvima kojima lutaju srne, fazani i škanjci. Kad smo već kod toga, zgodno mi je vidjeti kako škanjci sjede na ogradi zatvorenog Voćeprodukta i promatraju CPS Molve u daljini. Mama veli: „Hoćeš da ih gledam ili pazim na zavoj?“

Kad nešto ne razumijem iz matematike, pitam mamu, a ja nju za-
uzvrat podučavam fiziku. Tako skupa razmišljamo o mogućnostima
primjene kvantne fizike u tehnologiji i prijevozu jer sve te čestice
nisu ništa luđe ni pametnije od nas ljudi. Kvantna računala, procje-
njujemo, stići će za nekoliko godina, a kvantni internet možda za
desetak ili petnaestak. Kad se to pomiješa s umjetnom inteligenci-
jom, osvanut će nam nova zora. Po televiziji tražimo dokumentar-
ce o povijesti. Mamu zanima Egipat, a mene sve prve civilizacije,
Drugi svjetski rat, povijest kršćanstva i praćenje genetskih veza tije-
kom mnogih stoljeća. Sa svime time gnjavimo tatu kojem je već do-
sta povijesti na poslu. Često raspravljamo o „Zvezdanim stazama“,
no najbolje iznerviram mamu nabranjem svih registarskih ploči-
ca koje znam. To je nešto što ona jednostavno ne može slušati i če-
sto kaže da joj se vrti u glavi od previše brojeva. Pitam se kako to da
je nekad bila zadivljena tatinim poznavanjem registarskih pločica?
Nepravda!

Ne prođe dan kad mama i ja ne razmijenimo nekoliko riječi o
Maslenici i budućem ljetovanju. Planiram izraditi cijeli apartman
u „Blenderu“ kako nam ne bi nedostajao nakon ljetnih prazni-
ka. Nakon što sam se malo izvježbao u modeliranju, teksturama i
osvjetljenju, mislim da imam šanse to napraviti. Mama samo sli-
ježe s ramenima: „Radi, klinac, uči.“ Dovoljno sam veliki da znam
kako misli da, po dobrom starom dječjem običaju, pretjerujem, ali
me, onako kako to samo mame znaju, podržava, sretna što umjesto
bungee jumpinga tamo na mostu proučavam putanju kamenčića ba-
čenog u more.

Za zaključak nemam što napisati. Mama je mama. Najvažnija oso-
ba za koju smo potpuno sigurni da nam se u životu dogodila sa svr-
hom kako bismo u njezinim nastojanjima da nas usmjeri prema ži-
votu osvijestili traženje vlastite svrhe i puta.

PREDSTAVA

Ljudi kažu „Rođeni smo da umremo“. Ja se ipak ne bih tako izrazila. Mislim da je ljudski život puno više od toga. Jer, započne li knjiga samo kako bismo pročitali zadnju stranicu? Zasvira li skladba samo kako bismo joj čuli posljednju notu? Počne li predstava samo kako bi se glumci naklonili i otišli s pozornice?

Iako je istina da smo rođeni s neizbježnom sudbinom smrti, to je samo završni čin naše predstave. Zato trebamo nastaviti igrati svoju životnu ulogu i vjerovati u sebe. Jer jednoga dana s ponosom u očima bit će ti drago što nisi odustao i ostavio sve što si imao. To možda neće biti sutra, prekosutra ili za mjesec dana, ali tvoja će se iskra s vremenom vratiti i zasjati jače nego ikada prije. Upoznat ćeš ljude, vidjeti mjesta i probati stvari koje će tvoje danas činiti vrijednim toga.

Ovdje smo da volimo, učimo, smijemo se, osjećamo, stvaramo, promatramo. Ovdje smo kako bismo učinili svaki trenutak vrijednim življenja. Iako, znaj da je u redu osjećati, u redu je ne razumjeti, u redu je pitati za pomoć, u redu je uzeti vremena za odmor. Jer ipak smo mi glavni likovi u našoj vlastitoj predstavi. Osam bilijuna ljudi doživjelo je danas na drugačiji način. Netko je predstavu doveo do glavnog dijela, netko se spotaknuo, netko ju je tek započeo, a netko ju završio. Ja svoju i dalje nastavljam...

Na kraju svoje predstave ne želim žaliti ni za čim. Imat ću bore od smijanja na suncu koje će prikazivati zauvijek uklesanu sreću na mom licu. Nasmijana bit će mi usta s kojima sam obroke jela s ljudima koje sam voljela. Mašući te s oproštajnim pogledom, poklonit ću se i otići s pozornice. Znam da neću izgledati zauvijek mlado, niti to želim. Namjeravam izgledati kao da sam odigrala najbolje što sam mogla. Namjeravam izgledati kao da sam živjela.

EMILY BOŽIĆ

ODRASTANJE

Kad sam imala četiri godine, mama mi je čitala knjige prije spavanja.

Uvijek je bila našminkana, makar je i bez šminke bila prelijepa.

Ja sigurno nikad neću imati šminku.

Kad sam imala četiri godine, jedva sam čekala svoj sedmi rođendan.

Mislila sam da će to biti poprilično *cool*.

Kad sam imala sedam godina, tata bi me vodio na vožnju biciklom.

Govorio mi je da neću uvijek biti s njim kad odrastem. Nisam ga razumjela.

Zaklela sam se da nikad neću imati drugog muškarca u životu.

Kad sam imala sedam godina, jedva sam čekala svoj deseti rođendan.

Mislila sam da će biti poprilično *cool*.

Kad sam imala deset godina, često sam se igrala skrivača s prijateljima.

Nisam razumjela zašto su starija djeca stalno na mobitelima.

Stvaran život nikada nije toliko zabavan kao mašta.

Zaklela sam se da nikad neću biti ovisna o mobitelu.

Kad sam imala deset godina, nisam mogla dočekati trinaesti rođendan.

Konačno ću biti tinejdžerica i mislila sam da će to biti prilično *cool*.

Kad sam imala trinaest, moja sestrina i ja lovile smo leptire i skakale po lokvama.

Nisam razumjela zašto stariji ljudi ne uživaju u prirodi.

Zaklela sam se da ću kad odrastem i dalje skakati po lokvama.

Kad sam imala trinaest, nisam mogla dočekati šesnaesti rođendan.

Konačno ću biti srednjoškolka i to će zaista biti prilično *cool*.

Kad sam imala šesnaest, postalo mi je jasno zašto se moja mama šminka.

Počela sam se šminkati i ja, svaki dan.

Shvatila sam zašto ne bih mogla provesti cijeli život s tatom.

Šminkala sam se zbog dječaka u školi, nisu mi više bili *fuj*.

Kad sam imala šesnaest, nisam mogla dočekati osamnaesti rođendan.

Postat ću punoljetna, a to će zaista biti prilično *cool*.

Kad sam imala osamnaest, shvatila sam zašto su ljudi
opsjednuti mobitelima.
Internet je važniji od igre u prirodi.
Pravi svijet nema mjesta za ljuľjačke i bajke.
Kad sam imala osamnaest, nisam mogla dočekati dvadeset i prvi rođendan.
Mislila sam da će biti prilično *cool*.
Sad imam dvadeset i jednu.
Ljudi me pitaju za moje godine, a ja im kaŹem da studiram.
Svaku noć prije spavanja sama čitam knjigu, ne vozim bicikl,
previše sam zauzeta mobitelom.
Idem na spojeve koji uopće nisu poput bajke.
Prijatelji idu na zabave umjesto u park.
Mislim da to baš i nije prilično *cool*.
Nedostaje mi moje djetinjstvo, ali ne mogu vratiti vrijeme.
Sada razumijem zašto odrasli Źele imati djecu.
Tako opet mogu proŹivjeti svoje djetinjstvo
za koje misle da su ga potrošili dok su sanjali da odrastu.
Jedva čekam svoj trideset i peti rođendan.
Čitat ću knjige svojim kćerima prije spavanja
I nasmijati se kad me pitaju zašto se šminkam.
Lovit ću leptire s njima i skakati po lokvama.
Ljudi me neće pitati za moje godine
I mislim da će to biti prilično *cool*.

LUNA FLAJHAR

ONA NE ŽELI OTIĆI

On nosi odjeću dva broja preveliku.
On povlači svoju majicu osjećajući kako se tkanina
 lijepi za njegovu figuru.
Ženstvenost se drži za njega,
 hvata se za njegove bokove,
 njegova bedra,
 njegov struk.
Ona ne želi otići.

On satima gleda u ogledalo,
slika iskrivljena od suza koje mu teku iz oči,
 odsutnost njegove sreće,
kosa mu je opet predugačka,
ženstvenost se opet vraća i upija mu se u kožu.
Ona ne želi otići.

Njegove su gaće zaprljane grimiznom bojom,
krv djevojaštva urezuje mu se u meso.
On krvari lokvu crvene boje,
suze opet počinju teći mu niz obraze.
Cura koja je trebao biti neće otići,
ona je to što on vidi u svom odrazu,
 ona ga proganja,
 cura koja nikada nije bio.
Ona ne želi otići.

EVA SVJETLIČIĆ

A VRIJEME?

Svaki put kad netko na mene podigne glas
imam 6 godina:
šutim
u sjeni nadmoćne ljutnje
svjesna da ću snositi posljedice tuđeg bijesa.

Svaki put kad mi netko laže
imam 8 godina:
pitam se
zašto nisam pozvana na onaj rođendan
o kojemu svi u razredu pričaju.

Svaki put kad me netko pita zašto sam danas tiha
imam 11 godina:
skrivam se
u krošnji starog oraha
nastojeći ne remetiti ravnotežu okolini.

Svaki put kad oklijevam govoriti
imam 13 godina:
bojim se
jer kad iznesem problem
ja postanem jedan.

Svaki put kad odlaziš
imam 15 godina:
odustajem
ti postaješ samo još jedan u nizu
čiji koraci se gube iza zatvorenih vrata.

A vrijeme?
Vrijeme prolazi.

DINO PERUŠKO

NERINA ZULIJANI DRŽI SUNCE VA PINJATE

nerina zulijani
drži sunce va pinjate
laškiva ga sako malo
po potrebi

teta vilma vopi
bižite z sunca
će van udrít va glovo

sako leto vopi
vajka sejno
mi ju ne cujemo ošto
nami sunce niš ne more

iz sunca rostemo
kuko šparoge
sakega leta
z šparožine
z surega kamika
z škrte zemlji

tri vele šparoge
va vale
poli kola
na munce
po se sele

priko ucke

do zagreba
i nevjorka

sunce nan je udrilo va glovu

rostemo
tri vele šparoge
po se svete

deca moja ma ste
mi prišli
veli
i šesni
tri lepa mladića

teta vilma vopi
niki ju ne cuje

Rječnik

va – u; pinjata – niski lonac; laškivat – puštati; sako – svako; vopit – vikati; bižite – bježite; z – s, ali i iz; glova – glava; vajka – uvijek; sejno – isto; ošto – jer; rostemo – rastemo; leta – godina ili ljeto, surega – sivoga; kamika – kamena; vala – dolina, u ovome slučaju i toponim; kol – lokva, ali i toponim; munac – toponim; se – svoje; sele – selu; prišli – došli; šesni – dobri, uljudni, fini; niko – nitko

SANDRA SILAJ

OTISAK

kako sam postala kamen prije podneva?
meni je metamorfoza mirisala kafkijanski
i bila matematički jasna.
najprije je srce ovila orahova ljuska
kralježnica je podnijela koliko je mogla
prije nego što je okoštala.
dodajući prvu boru zabrinutosti na moje nježno čelo,
liniju **s t r a h a** da ćemo odletjeti u nepovrat.
pritisnula nam nasred čela usne umorne od čekanja punoljetnosti,
susreta s jagodicama tvojih prstiju.

sve naše pukotine ravnodušnosti samo su fusnota
u žamoru svijeta koji se ne vrti oko nas.

BOŽICA NESEK

BEZIMENA

*Wie heißen Sie?*¹

Ječi s već istrošenog telefona.
Zvukovi izdaleka, preostalih prilika:

*Ich bin... Ich bin...*²

Moje ime leži na vrhu jezika,
neispravno i tuđe
prostire se zrakom i putuje
gdje se samoglasnici tope
i slogovi se ističu na drugom mjestu.

Ich bin... Ich bin...

Počinem s imenom
bez zaobilaženja,
imenom kao mapom sjećanja,
emotivnom geografijom pojedinog identiteta
kao mjestom i kao vremenom.

Ja postojim s jezičnom oznakom
koja me razotkriva u trenucima
kad moje slovo r nije dovoljno zaobljeno
i kada kažem slovo ć na kraju prezimena,
kad bahato ispravim nekoga tko je
krivo izgovorio moje ime,
moj simbol, moje znakovlje...
I kada me preplavi sram jer sam
zaboravila riječi na vlastitom jeziku.

¹ Kako se zoveš?

² Ja sam... Ja sam...

MAJA ZORBAZ

ZVONO

zvono
zvono na vratima
zvono notifikacija
pokvareno zvono
utišani tonovi
mir

ako ignoriram vaše zvono
gdje god mi zvonili
znači da radim
znači da sam odsutna
možda meditiram
možda plešem
možda sam zaspala
možda pišem
možda se tuširam
možda samo ne želim

ako brzo reagiram
znači da mi je dosadno
ili ste vi jako dosadni
ili samo imam nešto da vam kažem
baš sada i baš mi je na umu
a kad je meni na umu
to traži svoj drum na koji će izaći
kao da su misli putnici
putnici u vlaku
a um stanica na koju se ukrcaju
a drum destinacija na koju odlaze

ako ne reagiram
znači da nisam primijetila
znači da ne želim
znači da sam zauzeta
znači da mi nije važno
znači da imam pametnijeg posla

ako ne reagiram
važno je da znaš
koliko mi značiš
ako mi značiš
a ja ne reagiram
nešto ne valja
i moraš da reagiraš
ako mi ne značiš
imam pametnijeg posla
ne reagiraj čekaj me
ja ću možda doći
a ako ne dođem
odustani ili sačekaj
samo te molim ne reagiraj

EMMA RADOVIĆ

BALADA SEZONSKE RADNICE IZ KONZUMA

Prvo su mi na poslu rekli:
uzmi kolica.
Drugo su mi rekli:
breskva ili nektarina.
Odgovorila sam:
dovoljno sam snažna,
nosit ću rukom.
Potom tiha molitva:
breskva ili nektarina?
Teoretski znam razliku,
ali u ovom kritičnom trenutku
sva me znanja napuštaju.
Trebam riskirati
odlučiti se za jedno
i snositi posljedice.

Prošlo je dosta od tih prvih tjedana
sada ne idem nigdje bez kolica
i po dlačicama razlikujem nektarinu od breskve.
Nosim konzerve
iza svakog ugla drugi radnik
zbunjeno pita:
gdje su ti kolica?
Kupac: breskva ili nektarina?
nagla panika paralizira tijelo.
Raširene zjenice
plitki uzdasi
kosti mrtvih leptira
na rasprodaji u Konzumu.

Onda te ugledam
među policama.
Kosa ti izgleda mekano.
prašina stvara nered
potrebno ga je pomesti
u tom se poslu izgubim
sudarim s tvojim osmijehom
s jezika mi ispadaju isprike.
Razum me natjera da se sjetim:
ovo je kontakt
Konzuma i mekane kose.

Jedva pozdravljam kupce
koji mi dolaze na kasu
promukla do krajnosti
glas gori od pušača
čije su navike počele
u jednoznamenkastim godinama
kolega se smije. da mutiram
neki me pitaju
jesam li cijelu noć pjevala
četvero mi kroz smijeh govori:
sigurno si pila hladno pivo sinoć

nečija baba je došla na kasu
mrmlja i onda se ispričava:
žao mi je, ali ne mogu pričati

ovo je naš trenutak solidarnosti
i razumijevanja.
ponor nijemosti

kinmem osmijehom i kažem konačnu cifru.

ANDREA GUBO

POŽURI SE, JUDITA

Ustani,
sunce na istoku Betulije samo što nije!

krvavo sunce
krvavo nebo
i krvavi ljudi

ne čekaj, Judita,
novih dvadeset godina
vojske su već krenule
Holoferno čeka na tvoje bedro
u svojim šatorima

operi lice,
neka ti ispletu najljepše pletenice
uvojke stavi među grudi
i ponosno idi
s rukom na srcu
spasi narod svoj

požuri se, Judita
svi puno očekuju od tebe
udovica si
svetica si
dike ter hvaljena
po zakonima starih poeta

požuri se, Judita,
posti
moli

uredi se
smij se
pozovi Boga
hrabra budi

pomuti mu razum
zavedi
napij
ubij
glavu donesi
požuri se, Judita,

Elijakim i drugi popovi
dolaze te vidjeti upravo sad
hvalit će te
i plakati za tobom sedam dana

ipak
nekako se pitam,
jesi li se ikada u tih sto pet godina
sebe sjetila u žurbi
u tih versih harvackih
i jesi li ikada sretna bila
u Michelangelovim rukama

(ili samo ja previše pitam?)

MOJA A

Mislim da se svi s gustom kosom mogu složiti kako je svezati čvrsti rep mukotrpan posao. Gubila sam živce zbog toga svaki dan prije treninga. Kao i zbog obrva koje rastu brzinom svjetlosti pa ih svako malo moram čupati, još su gore trepavice koje se ne žele uviti kako ja želim, ali najgore mi je što se moram brižati svaki put kad nosim kratku odjeću. Koliko bi lakše bilo da ne moram voditi brigu o sve-mu tome, mislila sam.

Možda mi je neka viša sila htjela olakšati stvar i uklonila sve što sam nazivala opterećenjem kad sam 6. travnja 2022. upoznala svoju najbolju i najgoru prijateljicu. Doduše, nije mi se predstavila tog dana, ali ni ja nisam bila znatiželjna pa sam za mali nedostatak kose nikome nisam rekla. Tako je bilo sve dok se prijateljica nije odlučila upoznati s mojom obitelji. Oni ju nisu zavoljeli, ali nju to nije brinulo jer sam joj se ionako sviđala samo ja.

Budući da se sama nije htjela predstaviti, otišla sam nekome tko ju poznaje – liječniku. Bilo bi odlično da ju je on odmah prepoznao, ali nije. Priča ne bi bila zanimljiva da se odmah sve otkrije. Tako su počeli moji svakodnevni posjeti bolnicama jer nas je sve zanimalo kako se prijateljica zove. Nakon dužeg upoznavanja, odlučila mi se predstaviti u pisanom obliku. Ispod velikog naslova NALAZ bio je manji naslov DIJAGNOZA ispod kojeg je pisalo *Alopecia Areata*. Elegantno ime, ali ja ga nikad nisam čula. Još uvijek nisam bila znatiželjna pa nisam ispitivala puno. Moji jesu, oni su postavljali previše pitanja, a na većinu njih nije bilo odgovora, ali bili smo odlučni u pronalasku pošiljatelja moje prijateljice.

U početku se nisam trudila naći ga, mislila sam da će prijateljica, zvati ćemo ju A jer ima dugačko ime, a prezime je u međuvremenu promijenila, otići kad-tad, ali baš sam joj se sviđjela. Rekoh: „dobro,

ostani.“ Moja A mi je oduzela kosu uz rečenicu: „uštedjela si vrijeme za spremanje“ – fer. Bilo joj je žao pa je pustila novu kosu da naraste tek toliko da ju vidim, čudna neka prijateljica. Jednu mi je obrvu gospođa uzela, dobro, nova moda, je l’? Nisam se bunila, druga obrva još se držala na životu, ali nju sam ja ubila, idemo malo furati *no brows* modu, pomislila sam. Trepavice mi je uzela posljednje, ni na to se nisam žalila. Kako i kada mi je oduzimala ostale dlake s tijela nisam pratila, one su samo nestale.

To malo kose koju sam jako zavoljela oduzimala mi je polako. Nisam joj dopustila da ju uzme do kraja pa sam preuzela stvar u svoje ruke – znam i ja koristiti tatinu mašinicu. Osjećala sam se bolje jer sam joj barem malo oduzela kontrolu i pomislila kako će ošišana kosa brzo rasti.

A nije imala takve planove, nije mi odlučila vratiti kosu. Smilovala se pa mi je vratila malo trepavica i obrva, ali kosu ne da, škrtja je. Možda postanemo bolje prijateljice pa se jednom predomisli. Družimo se ona i ja već godinu i pola i stvarno je vjerna, nije me ostavila ni sekunde pa je zbog toga i promijenila prezime u *Alopecia Universalis*. Posebno kod ovog poremećaja je to što se svi koji ga imamo molimo za loš nalaz, da nađemo što je krivo u nama jer, koliko god ja nju zvala prijateljicom, stvarno želim da ode. Želim joj naći pošiljatelja.

Da se razumijemo, ne svađamo se moja A i ja, ali ipak me pokušava pogoditi svojom pojavom, možda se hrani suzama i mojom patnjom, a ako je tako, niti jednom ju nisam nahranila. Štoviše, mislim da je ovako dugo sa mnom iz inata jer se šalim na račun svega što mi je oduzela, ali neće me dobiti u toj igri, nek’ gladije! Ipak, njezin utjecaj nije bio isključivo loš, zbog nje sam puno jača mentalno, ali i fizički – periku treba moći zakopčati. Ojačala me i jer me natjerala da živim bez onoga što je bila moja posebnost od rođenja. „Bože, koliko kose ima!“ – rečenica je koju je izgovorio svatko tko me vidio. Istina, budim se i počinjem se spremati pola sata kasnije no inače, bila je u pravu za onaj dio: „uštedjet ćeš vremena“, ali nećemo se lagati, ponovno bih se ja budila u pola sedam da ispletem dvije male

pletenice i imam dva živčana sloma jer nisu jednake. Nedostaje mi spremanje za dugo grad. Nedostaje mi plaćati petnaest eura za maskaru koja ne vrijedi toliko. Nedostaje mi saginjanje nad kadom da operem kosu pa me od toga boli vrat. Nedostaje mi postavljati si pitanje: spuštена ili raspuštена? Nedostaje mi reći „ne mogu tad, idem se šišati.“ Nedostaje mi zvuk fena koji suši *MOJU* kosu i nedostaje mi kompliment: „kosa ti lijepo miriše“. Smijem se svaki put kad mi netko kaže da neće stići jer pere kosu ili se brije, a ja da bih sve dala da nekamo ne stignem jer sam prala kosu. Naći ću ja njezina pošiljatelja, prestat ćemo se družiti. Strah od kose na jastuku ili u kadi možda nikad neće nestati, ali plest ću ja opet pletenice.

Ovime nikoga ne želim uplašiti ili dobiti sažaljenje, ovime želim poručiti da pranje kose ili čupanje obrva pa i brijanje nogu nije opterećenje. Ošišajte se na kratko, narast će. Obojite kosu u koju god boju želite, nikoga nije briga. Da sam znala da od petnaeste godine neću imati kosu, promijenila bih sve dužine i sve boje. Mijenjat ću ja i dužine i boje jednom. Kad sve ovo bude jučer i kad ću se svemu još jače smijati, ali ne bih za to imala hrabrosti da se moja *A* nije pojavila. Ipak, mislim da mi neće nedostajati kad ode.

Ima i nešto što još nisam osjetila zbog moje *A* i jedva čekam, a to je da me brat počupa za kosu.

TVORNICA MARIONETA

Toranj pokraj tvornice pjevao je svoju melodiju. Kazaljke i zupčanici. Kazaljka amo, zupčanik tamo. „Klik!“ „Klak!“ Lutci marširaju uskim mostovima iznad tračnica, složni kao jedno, brzi kao pčele i poslušni kao vojnici. Jutarnji marš prati metalna himna tračnica. Svuda dimnjaci, svuda buka, ali u toj buci bijaše slog, nešto od čega nema bolje na ovome svijetu. Taj ritam pratio je jedan običan lutak.

Ime mu je bilo Charles Bishop, prosječnog rasta i izgledom nalik na ostalima. On je, kao i svakoga dana, plesao svoj ples marširanja, prateći ostale na posao. Svaki je dan radio iste pokrete kako bi napravio mjesta za lutke iza njega da zakorače. Lutak Charles mogao je primijetiti velebno zdanje Tvornice. Tvornica je bila srž ovoga svijeta, prekrasan gigantski spomenik obložen crnim mramorom. Ulazna vrata bila su obrubljena polureljefom koji je bio istkan prizorima zupčanika, satova, složenih mehanizama. Charles bi često poželio zastati da bolje razmotri to zdanje. Danas mu je pažnju privukao prikaz lutka s cilindrom koji salutira. Njegov kaput protkan je sitnim izvezenim zupčanicima. „Krasnog li kaputa, možda bih ga ja mogao imati jednoga dana“, mislio je Charles. No, njegova zapažanja ubrzo su iščeznula. Bio je potisnut u ždrijelo Tvornice i imao je samo jedno na umu, a to je rad. Charles je radio u Distriktu 88, a taj distrikt bio je zadužen za sklapanje marioneta. Iako su marionete bile jako nalik lutcima, glavna razlika bila je u tome što su imale konce. Lutci su bili slobodni, imali su svoj posao i svoj dom. Marionete su bile mnogo jednostavnijeg uma. Njima se moralo upravljati. Charles je došao do svoga mjesta. Volio je kada nema gužve, tako je mogao mirnije promišljati i zamišljati stvari. Većina lutaka nije se voljela previše zamarati mislima. Misli znaju unositi nemir i razdor i dovesti do ludosti. Takvi su slučajevi neizlječivi i oni budu odvedeni u spalionicu. Nitko ne voli govoriti o spalionici, od te teme svi bježe

najbrže što mogu. Charles je sjeo za svoje radno mjesto, maleni stol s radnom trakom. Traka se počela okretati, a ispred Bishopa našlo se rastavljeno tijelo jedne marionete. Bishop je pomno sastavio dva dijela torza, zatim je zašio i pričvrstio noge i ruke. Volio bi znati više o tome kako marionete rade. Svaki distrikt koji se bavio sklapanjem marioneta bio je zadužen za neki drugi zadatak, i svaki lutak znao je sastaviti samo dio marionete. Brzina je bila na cijeni jer bi oni najbrži bili promaknuti. Oni više nisu izrađivali marionete, oni su kontrolirali rad drugih lutaka i nadzirali su tvornicu. Kontrolori. Umjesto očiju, imali su prišivenne zlatne gumbe. Charles je odagnao sve ove lutajuće misli. Drugog dana, Bishop je marširao prema Tvornici. Ponovno se zagledao u reljef, došao do svoga mjesta i ponovno je bio sa svojim mislima. Razmišljanje o funkcioniranju marioneta počelo ga je uznemiravati. Pokušao se usredotočiti na posao, ali svaki pokret, sklop, zadavali su mu nova pitanja. Bio je nemiran. Ispred njega su se stalno maglovito prikazivali zlatni gumbi, nije si mogao ta pitanja izbiti iz glave. Počelo ga je opsjedati pitanje otkuda je došao i kamo zapravo ide, koja je svrha marioneta koje izrađuje. Bishop je jedva odradio smjenu. Nikada prije nije se osjećao zarobljeno na svome poslu. Htio je pobjeći, pokušati prekinuti ritam koji mu je do sada pružao mir i spokoj. Pred njim se ponovno našla marioneta. Osjećao se kao da će mu glava puknuti. Na kraju smjene, Bishop je učinio nešto nezamislivo. Gonjen znatiželjom, ponio je sa sobom marionetu. Kada je došao u svoja četiri zida, stao ju je rastavljati kako bi napokon shvatio što je pokreće. Osjećao se sretno. Ne zadugo. U srcu marionete nije bilo ništa drugo, doli metalnog stroja s malim satom. Charles je pogledao u to „srce“ i zatim stao razmišljati. Tada je otvorio mali pretinac na svojim prsima izvadivši isti onakav stroj. Pogledao ih je i nije mu bilo jasno. Kako marioneta može biti inferiornija ako je sagrađena od istih sastavnica kao i on sam? Cijele te noći nije mogao usnuti. Sljedećeg dana, Charles se ponovno našao na poslu, ali osjećaji krivnje i straha proždiral su ga. Ususret mu se dovukla još jedna marioneta na traci. Charles je ispružio ruku, ali ga je smeo stravičan prizor. Nad njegovom rukom

nazirala se sasvim tanašna, neprimjetna nit. U panici, pogledao je drugu ruku spazivši još nekoliko tankih niti koje su se uzdizale od njegova tijela. Bishop je počeo trčati. Čuo je glasove i žamor. Htio je pobjeći. Progurao se kroz vrata tvornice i nastavio širokim cestama, trčao je i stigao do kraja puta. Kada je prošao najdalju točku nepoznatog horizonta, okrenuo se. Bio je sasvim sam. Zakoračio je unaprijed sasvim polako. Kada je otvorio oči, našao se izvan svega. Cijeli njegov svijet bio je sažet u malenu kocku svjetla na obzoru, okruženu nepreglednom tamom. Ponovno je pogledao na strune koje su ga držale za ruke te je dopustio strujama ove tmine da ga vode k nepostojećem otoku usred tame.

I tako je Bishop plutao dok nije zaboravio, nakon čega je nastavio plutati. Otvorio je oči. Nalazio se na traci za sklapanje u tvornici. Primio je ime Charles Bishop. „Kako lijepo ime“, mislio je. Pokazan mu je Distrikt u kojem će od sada raditi, Distrikt 88. Bishop je pogledao prema Tvornici gdje je na sekundu ugledao par zlatnih gumba koji ga prodorno promatraju i koji istog trenu nestadoše.

EVA ŠOŠTARIĆ

SAVSKI VALCER

Stojim. Hladnoća mi izjeda prste. Kroz mene prolazi stotinu 'što ako'. Okretište fluktuiru, lica se izmjenjuju, no ja u njima nikako ne zamjećujem ono kojem se nadam. U slušalicama mi trešti glazba, stalni kaos povezan u jedno. Osvrćem se. Vraćam glavu u prvotni položaj, ponovno fokusirana na Hendrixov most i način na koji je obasjan.

Jedan.

Dva.

Tri.

Toliko mi treba da spazim tvoj autobus kako dolazi. Zapamtila sam mu broj. Prolazi nekoliko razvučenih trenutaka provedenih u iščekivanju. Kroz glavu opet prolazi nekoliko 'što ako', i 'je li ovo uopće bila dobra odluka – upoznati te'. Pogotovo ovdje, ovako. Što ako sam se preračunala? Krivo procijenila situaciju? Očekujem li nešto previše, nešto nedostižno?

I onda te ugledam, prvi put uživo. Upravo onakvog kakvog sam te očekivala, čemu sam se nadala. Stojiš pred vratima autobusa i ja znam da sam odlučila ispravno. Mičem slušalice iz ušiju, ovaj trenutak želim iskusiti svim osjetilima. Želim čuti kako dišeš, vidjeti ti lice, baš sve. Gledam kako izlaziš, dižeš pogled, uočavaš me iz prve. Prolazi nekoliko sekundi, samo se gledamo.

I onda krenemo, jedno prema drugome. Bacam ti se u zagrljaj. Držiš me tako da sam uvjerena da ću ostati bez zraka, ali upravo to pridodaje ljepoti ovog trenutka. Nitko ništa ne govori, ne želimo nešto upropastiti. Odmičem se, stvaram razmak između nas. Dovoljan je da se vidimo, a da ostanemo nadohvat ruke.

„Mislila sam da nikada nećeš doći“ – izgovaram u jednom dahu, ostavljajući sav strah negdje iza. A ti se smiješ, ne znam što ti je u

tom trenutku toliko smiješno. Sada se oboje smijemo. Ljudi koji prolaze gledaju u nas. Pa što onda? Napravimo korak i ti se zabiješ u mene, lagano, iz fore me pogurneš u stranu. Ne znamo gdje ćemo. Pa ni ne trebamo to znati, ući ćemo gdje bude prvo upaljeno svjetlo. Prije nego napustimo okretište, bacam posljednji pogled na most.

Nalazimo mjesta u inače punom kafiću i sjedamo. Pića ostaju zaboravljena na stolu, a mi kao da se godinama znamo, samo se nismo dugo vremena sreli. Zezamo se i ja ne želim da ovo ikada završi. Promatram te, svaki detalj tvog lica, ožiljak, svaku sitnicu koju bih najradije u tom trenu prenijela na papir i zauvijek sačuvala. Daješ mi otvarač, imaš isti takav pa ovako svatko može imati svoj. I u tom trenu, meni taj jedan, inače uobičajen predmet, znači više od svega.

Druženje se bliži kraju prekinuto obvezama. Kažeš: „Nema veze, nisam stigao danas obaviti sve što sam trebao. Nije niti važno, ovo je važnije.“ Čekamo tramvaj. Te tri stanice koje smo pješice prešli maloprije, sad se čine bolno prekratkima. Vani je već mrak, svjetla grada trepere i presijavaju se, kao fragmenti sunca ostavljeni na zemlji. Tramvaj dolazi i oboje znamo što slijedi. I dalje pričamo. Vožnju do zadnje stanice provodimo gledajući jedno u drugo. Trudim se usporiti vrijeme koje nam sipi kroz prste, a ne znamo ga zaustaviti. Tvoj autobus je već tu. Silazimo s tramvaja i ubrzavamo korak kako ne bi zakasnio na njega. Zrak je ispunjen maštanjima o idućem susretu.

Ovaj put ti grliš mene i ja cijenim svaku sekundu koju dobivamo. Odmičeš se i pogledi nam se sreću. Ulaziš u autobus.

Jedan.

Dva.

Tri.

Tvoj autobus nestaje. Stojim sama, smiješim se.

Mobitel zaskvjetli u ruci, nagovještavajući novu poruku. Ne trebam niti pogledati ekran, znam da si ti. Spuštam pogled, čitam:

„Stvarno mi je žao, nikako nisam uspio stići. Nadoknadim ti neki drugi dan.“

Čitam te dvije rečenice iznova i iznova. Poruka svaki put ostaje ista, na vrhu jasno piše tvoje ime. Osmijeh ostaje zaleđen, sve oko mene se prestaje micati, zrak postaje težak, pritišće.

OSE

Kada si zadnji put pročitao svoju najdražu knjigu?

Pusti seoski puteljak krcka pod nogama jednog čovjeka. U njegovoj glavi žive ose. Pojavile su se prošle godine i napravile nered. Dotada je sve teklo glatko. Svi svjetovi koje je godinama pažljivo izgradio, dotjerivao i proširivao, sada su ruševine, tek otužni ostatci nečega što mu je nekada davno imalo smisla. Ti su svjetovi bili njegov posao, njegov život, jedino što je razumio. Bili su njegova svijest. Njegova svijest, koja je sada ispunjena otrovom tisuća oštrih nemilosrdnih žalaca. Ljudi misle da je lud. Izbjegavaju ga, boje se. Ali, oni ne čuju žamor. Ne čuju to neizdržljivo brujanje krila, struganje sitnih crnih nogu, cvokot jezivih zubi. Zar misle da se on ne boji?

Kada si zadnji put izgovorio nešto što nije laž?

Šljunak se polako pretvara u beton, mračak se hvata za vrhove povijenih sivih grana. Uskoro će zima. Čovjek zastaje, osluškuje. Voda! Stoji na mostu. Ispod njega teče onaj isti stari potok, smrdi po vlazi i trulom povrću, ali ipak djeluje poznato. Jedan od glasova počinje pjevušiti, pjesma mu godi i on sjeda na neudobni kamen očiju jedva otvorenih, uprtih u mokro, zdravo kamenje na dnu potoka. Sve izgleda kao prije. Ipak, oči koje promatraju nešto su izgubile. Sjajna rosa nestala je, puževi su skriveni, trava duboko udiše svježi studeni vjetar. Srce kuca polako, spokojno, ali on kao da je oglušio. Možda je buka postala nesavladiva, a možda se on jednostavno više ne opire. Srce kuca za njega, umjesto njega, i on to zna, ali ne može odgovoriti. Gdje li je nestala njegova muza?

Kada si zadnji put plesao u tišini?

Nježni cvjetovi kamilice njišu se u ritmu vjetra. Mekane žuta glaviće mrse se s čičcima. Posljednje i jedino cvijeće ove godine. Čovjek

poseže, čupa stabljike i uredno ih slaže jednu do druge. Čičak mu je zaderao kožu, ali primijetiti će to tek kasnije. Iz zelenih žila teče sok, miješa se s kapljicom krvi. Nježna mila tjelešca griju mu dlan, umiruju ga. Osjeti kako mu ose prodiru sve dublje u tijelo, prolaze kroz pore u kostima, ostavljaju jajašca u plućima, srce mu pumpa njihov otrov. Koža ga svrbi i žulja, neugodno se migolji, na licu mu grimasa boli. O, da je barem gušter!

Kada si zadnji put nešto istinski razumio?

Glava mu je od žamora napuhnuta poput balona, ustaje i prilazi suprotnoj strani mosta. Na dnu potoka nešto se crveni. Otvara oči, izoštrava pogled. Za jedan kamen zapela je ruža. Jedna jedina ruža, uspravna, natopljenih žarko zelenih listova, tamnih debelih bodlji. Bačena, neželjena. A ipak, tako neodoljivo predivna. Čovjek ne može odvojiti pogleda od nje, usta mu se od čuđenja otvaraju, iz njih izlijeće crno-žuti kukac. Voda svejednako klokoće, prelazi preko nje kao da ni ne postoji, a ona leži potpuno mirno, kao da je oduvijek bila predodređena za to. Čovjek ovaj prizor posprema duboko u pamćenje, osjeća kako mu je srce zaigralo, a iz uha mu izlijeću još dvije uznemirene ose. Sluh mu je najednom vraćen i ono ritmično disanje svijeta prodire mu u svijest. Zatvara oči i jednom duboko udahne hladan seoski zrak zajedno sa stablima. Sinusi mu gore. Zna da još ništa nije gotovo. Zna to još otprije jer da su se ose zaista zauvijek nastanile u njegovoj glavi, on sada ne bi svojevolumeno stajao na ovom mostu, ne bi primijetio da mu netko pomaže disati, ne bi gledao u ružu i osjećao, svim svojim bičem. Ruka u kojoj drži cvijeće drhti mu, podiže je i lagano baca žuto-bijele biljčice u vodu. Vidjevši da su se smjestile ravno pored ruže, čovjek gura ruke u džepove i odlazi s mosta nijednom se ne osvrnuvši. Iz grla mu navre glasan, zarazan smijeh koji nadglasa i okolnu tišinu i brujanje u njegovoj glavi. Pa zašto bi i morao sve razumjeti? Zašto bi sve što se događa moralo imati smisla? S iskrenim osmijehom na licu, čovjek prijeđe most i za sve okrivi nadolazeću zimu.

Vrijeme je za buđenje!

MAJA VJERA KRONJA

ZBOG NJE

U ovom životu si sam.

Nema nikoga pored tebe tko bi ti svako jutro nježno otvorio oči i zaželio da dan provedeš dobro. Nikoga tko bi ti pritisnuo pluća i natjerao kisik u njih. Tata će te držati za ruku dok radiš svoje prve korake, ali ti moraš sam pokretati stopala; jedno ispred drugoga, iznova i iznova.

Onda padneš. Digneš se. Opet pad. Izgrebeš koljena.

– Digni se!

Tvoj tata mrmlja nerazumljive zvukove ohrabrenja. I staviš jednu nogu ispred druge. Opet padaš. To boli.

– Digni se!

Moraš se prilagoditi ovom načinu življenja, ranjavanja i podizanja jer te se na kraju prestane držati za ruku. Naučiš manevrirati kroz bol koja je dio postojanja, sasvim sam, za ono malo vremena koje imaš na ovoj Zemlji. I shvatiš da si bez obzira na to s koliko ljudi okružen potpuno, nepromjenjivo, neprestano sam.

Ipak, mislim da ja nikad nisam uspjela. S otprilike trinaest godina stekla sam prijateljicu. Isti trenutak kada smo se srele, znala sam da će to biti jedno od onih rijetkih, neraskidivih prijateljstava. Njezini su posjeti započeli kao kratki i povremeni. Odabrala bi poprilično čudno vrijeme, obično u kasnim noćnim satima, neposredno prije zore. Bila bih budna, debelo umotana u plahte s očima zalijepljenima za strop. Ona bi legla pokraj mene, nježno bi se nasmiješila i počela šaputati. Gledajući unatrag, shvaćam da su njezine riječi tihe poput šapata, ali kontrastno glasne i oštre u značenju:

– Nitko i ništa... Odvratno... Razočaranje...

Nikad nisam ništa odgovorila, samo sam slušala i upijala ono što mi je govorila. Tako smo se razumjele. Ona je bila jedini dovoljno glasan zvuk u oceanu turobne buke u koji sam se umotala kao dijete. Njezine su riječi bile bezosjećajne, ali nije me bilo briga. Osjetila sam toplinu njezine prisutnosti kraj sebe dok mi je šaptala u uho. Stekla sam prijateljicu i nisam bila sama. U mom mladom, budalastom umu, apsolutno sve je bilo bolje od samoće. Čak i društvo mržnje. Posjeti su postali tjedni, uskoro svakodnevni. Cijeli dan bi me držala za ruku i naslonila glavu na moje rame dok sam sjedila u učionici. Njezin je šapat bio nadmoćan i zaglušio bi sve ostalo. Svaki glas. Svaki smijeh. Svaki zvuk školskog zvona.

Čak bi prigušila i trube automobila kada bih nesmotreno prelazila ulicu. Njezini prsti bili su čvrsto isprepleteni s mojima. Blokirala bi očajničke povike stranaca koji bi s pločnika vikali na ovu naizgled nesmetanu djevojčicu.

Odgurnula sam sve ostale kako bih napravila mjesta za nju u svom životu. Drugi mi nisu trebali. Imala sam svoju prijateljicu, svoju najbolju prijateljicu. Uvijek mi je govorila da je ona jedina na koju se istinski mogu osloniti. Drugi bi dolazili i odlazili, lagali i skrivali se, zabili mi nož u leđa...ali ne i ona. Više mi nije bila potrebna tatina ruka, niti sam se više oslanjala na njegovo ohrabrenje.

– Stvarno sam zabrinut za tebe. Jesi li dobro?

Ti si sam. Ja nisam, niti ću ikada biti. Zašto ne bih bila dobro?

– Da, tata.

Vidjela bih kako je sjaj u njegovim očima polako nestajao dok bih odgovarala. Primijetila bih lagano drhtanje usana dok je izdahnuo nešto što je zvučalo kao „onda dobro“. Povrijedilo ga je vidjeti me s novom prijateljicom. Nije me bilo briga. Jednostavno nije.

Tata me molio da prekinem prijateljstvo. Bila sam zaključana u svojoj sobi kako bih ju držala podalje od sebe. Ali svaki put je pronšla način da se vrati na moju stranu.

Našla sam utjehu u svojoj prijateljici. Postojala je bolesna povezanost njezinih oštih riječi, njezinih zahtjeva koji su izazivali ožiljke. Držala me za ruku i odvukla do dubina. Bilo je lakše potonuti s njom nego pronaći put natrag do obale. Tako sam ležala s njom na morskom dnu većinu vremena. Znala sam da trebam doći do površine bez nje, ali nisam mogla. Sa svakim udarcem prema gore, noge su mi se neprestano grčile. Ja bih se spustila natrag, a ona bi me svaki put dočekala s osmijehom.

Danas još nisam došla do zraka. Morsko je dno udaljenije od mene nego ikad prije, ali obale i dalje nema na vidiku. Osjećam kako me moja stara prijateljica svako malo vuče za gležnjeve.

Moja najstarija prijateljice, moje najveće zlo... Još uvijek vidim tvoje lice. Tvoja će me ukazanja progoniti, možda zauvijek. Zabranila si svojim noćnim morama da se unište s dnevnim svjetlom, a tvoj me je trag ostavio ispunjen mržnjom prema ovom svijetu koji je tako prokletu krhak. Pretvorila si moje kosti u led, a tvoja ljubav pretvorila je moj mozak u prazninu. Sa svakim danom koji sam provela u tvojoj prisutnosti, moji su šavovi popuštali, a ti si bila ta koji je svaki šav otpustila.

Sjećam se dana kada su ti dali ime. Kada te je moja sestra prozvala toliko puta da mi je od tvog imena bilo mučno.

– Depresija, mentalni poremećaj.

Sada se moramo rastati. Ne mogu obećati da neke noći neću zbog tebe ostaviti odškrinuta vrata svoje spavaće sobe. Još uvijek me nađeš usred predivnog i toplog subotnjeg dana. Ali moraš me pustiti. Vječna usamljenost koja je ljudsko postojanje uvijek će biti bolja od onoga na što si me ti tjerala. Sada to shvaćam. Shvaćam da konačno moram naučiti kako staviti jednu nogu ispred druge i zakoračiti posve sama. Svaki dah koji udahnem mora biti moj. Radujem se danu kada ću zaboraviti kako se tvoja ruka osjeća u mojoj. Kako tvoje riječi utječu na moje misli. Moja najstarija prijateljice... Bilo je putovanje poznavati te.

Ali moj tata me čeka, a njegove su ruke ionako mekše od tvojih.

ERNESTOVE BREZE

Sjećam se kada smo Ernest i ja razgovarali o brezama. Bili smo u nekoj jeftinoj gostionici, kasno u noći, rano ujutro. Godina je proletjela pored nas kao vlak kroz pusto polje, bližio se Božić. Činilo mi se kao da su vlasnici gostionice sve prihode potrošili na lampice i razne kičaste ukrase, tisuće malih zvijezda visjele su sa stropa te kroz prozore bojale gusti bijeli snijeg.

Te hladne noći šutjeli smo kao zaliveni, a kad smo i htjeli progovoriti, riječ bi nam uzeo auto koji je vani drobio snijeg dok je prolazio. S rukama na stolu i glavom u rukama, uz tihi džez koji je curio iz zvučnika u gostionici, bio sam na rubu sna. Ali odjednom, Ernest...

„Što misliš o brezama?“ Pitanje na koje sam Aristotel ne bi znao odgovoriti, ili mi se barem tako činilo. Na moj užas Ernest je pitanje postavio kao da je siguran u svoj odgovor te kao da ima izrazito velika očekivanja od mogeg. No ja sam, u svom stilu, vjerojatno razočarao: „O brezama? Ne znam...Što se tu ima za misliti? Stablo kao stablo.“ Ernest je progovorio kao iz topa, jedva da je dočekao da završim rečenicu: „Oh ima tu mnogo za misliti, no ako ti o tome ne misliš ništa, to je isto valjda u redu...“ Osjećao sam se kao da mu ipak dugujem malo bolje opravdanje: „Ne znam Erneste... Mislim, to je stablo, ne obraćam previše pozornosti na stabla. Možda neka da jesam, no danas mi se sva čine potpuno ista. Uostalom, ima ih previše da bi se njima pojedinačno bavilo, pa ni ne razmišljam o njima...Što ti misliš o brezama?“ Ernest je šutio. Pogledom je proučavao moju jaknu zgužvanu na stolici, zatim sol i papar na stolu pa onda snijeg obojan svjetlom iz gostionice. Pogledao je u svoje ruke i zurio u njih kao da nisu njegove, nakon toga, pogledao me ravno u oči. „Nemam pojma, nadao sam se da ćeš mi ti moći malo pomoći, ali si me samo zbunio. Sada ni sam ne znam jesu li breze zapravo išta posebno, više ne znam treba li im uopće posvetiti toliko

vremena...“ Ernest je govorio jedva otvarajući usta. Htio sam ga zagrliti, no stol između nas ostavio me ukopanog u sjedalo i potpuno nepokretnog. „A koliko si ti vremena posvetio brezama, Erneste?“ Pogledao me kao da sam postavio veoma glupo pitanje. „Davide, pa ja cijeli život razmišljam o brezama.“

Pojeli smo u tišini, platili uz škrtu napojnicu, izašli van i grudali se dok nam prsti nisu ostali čvrsti kao mrkve i crveni kao krv. Toliko smo se smijali da mi je kasnije bilo teško zaspati od boli u trbuhu. Sanjao sam breze.

Ernesta nema već dvije godine. Ernestov otac nije plakao na sprovodu. Jedva da je govorio. U jednom je trenutku došao do mene i zavezao mi cipelu te ju potapšao dva puta i ustao. Padao je snijeg. Jecao sam kao izgubljeno dijete te od slabosti zagrlio Ernestova oca, on je ostao ukočen kao stablo s rukama obješenim uz tijelo. Sutra je Božić, Ernestov rođendan. Gostionica sjaji kao tisuće malih zvijezda, snijeg je gust i pada polako kroz mutna gradska svjetla. Pojedem u tišini, platim uz škrtu napojnicu. Tople suze u snijegu vode do moje zgrade. Zaspem čim legnem. Sanjam breze.

ČETIRI MINUTE KOŠMARA/ZBRKE, KAKOGOD (ILI KAKO GOD?)

U ničemu nisam dovoljno dobar. Mislim da sam negdje jednom pročitao da izraz *u ničemu* zapravo nije gramatički točan, kaže se nekako drugačije. Ne mogu se sada sjetiti kako, samo znam da mi je zvučalo preglupo da bih to zapravo i primijenio. Gledam kapljice kiše kako se slijevaju niz prozor topeći ono malo danjeg svjetla u mrlje koje pulsiraju u daljini. Trebao bih biti u školi. Ne volim upotrebljavati tu riječ *trebati*. Smatram da jedino što čovjek treba je umrijeti, no trenutno se ne mogu sjetiti ni jedne druge riječi koja bi mogla pristajati toj misli. Kad bi mi netko sada prislonio pištolj uz glavu, pomislio bih kako je život predivan. Život bi bio isti kao i sada, ali sada mislim da je patetičan. Čini li me to čovjekom ili tako mislim jer sam čovjek? Ima nečeg čudnog u ljudskoj psihi. Ne volim biti repetitivan, a upravo sam tri puta u dvije rečenice iskoristio riječ *sada*. Neugodno hladan zrak. Monotonost. Ili monotomija? Nisam siguran što je ispravno. Kakogod (kako god?), neugodno hladan zrak sprječava me da svoju glavu razriješim misli, a bijele tenisice pored vrata tjeraju me da razmislim gdje sam. Nisu moje. Nedovoljno su bijele da bi bile nove, ali dovoljno bijele da na prvi pogled izgledaju čisto. Zaključim da ih je vjerojatno netko ne tako davno obrisao vlažnim maramicama. Ja ih ne koristim jer paranoično (ili možda paranoidno?) vjerujem da su prepune kemikalija. Dakle, nisu moje.

Teško neugodna vlaga u neugodno hladnom zraku. Da se na zidu ne nalazi kalendar, pomislio bih da je veljača. Ili možda siječanj. Ali kalendar tvrdi (ne doslovno) da je studeni. Točnije 27. Barem tako pretpostavljam jer zadnje prekríženi broj je 26. Svjestan sam da je moguće i da je netko zaboravio prekrížiti jedan ili par već proteklih dana, tako da je možda 28. ili 29. ili već neki dan u prosincu.

Kakogod (ili ipak kako god), bilo je prehladno da bih odgrnuo pokrivač. Neki plavkasti. Pomalo me uznemirilo to što nije ljubičast jer zidovi su žuti. Ljubičasta i žuta daju kontrast. Dakako, plava i narančasta također, ali mislim da je jednostavnije promijeniti pokrivač nego obojati zidove. Nikad nisam znao razliku između riječi *obojati* i *obožiti*. Sad mi je sinulo da razlike možda i nema. Možda su, kako se ono kaže, istoznačnice (?)...

Sat na zidu. Sedam sati i dvanaest minuta. I dvadeset dvije sekunde. Dvadeset tri. Dvadeset četiri. Trepnut ću na svaku punu minutu. Zvuk kazaljke glasa se (ne doslovno) u ritmu *Inside out* od Britney Spears. Kako i ne bi kad je tempo 60, a svaka minuta, logično, ima 60 sekundi. Zašto bi tako velika pjevačka zvijezda odabrala tako dosadan tempo? (Retoričko pitanje – ne zahtijevam odgovor). Kuckanje (ili kucanje?) sata zapravo je bilo jedino uvjerenje da nisam gluhi. Toliko je bilo tiho. Zar ne pada kiša? (Ovo pitanje, za razliku od onog prije tri rečenice, zahtijeva odgovor jer bih inače pomislio da sam lud). Bacio sam (ne doslovno) pogled preko ramena kako bih još jednom, ovaj put pomno, promotrio što se točno događa na zatamnjenom staklenom prozoru. Zaista, kiša uopće nije padala. Bile su to kapljice magle koje su se slijevale niz prozor. Dakako, ne magle doslovno, već kapljice kondenzirane vode iz magle. Iznenadilo me koliko sam zapravo loš u točnom percipiranju situacija koje se odvijaju oko mene. Moram poraditi na tome... Na čemu ono? Prokletstvo! Sedam sati, trinaest minuta. I dvadeset jedna (dvije, tri...) sekunda (ili možda e? i?). Zaboravio sam trepnuti.

Mislim da je nekoć moj kućni broj bio 21. Ili je još uvijek? Volio bih da je ovo retoričko pitanje. Kuća broj 21 zvuči poznato. Mislim da je tome (tomu?) kriv moj otac. *I can hear you knocking at the front door and I know exactly what u came for, tryna say goodbye but it's hot and heavy*. Kuckanje kazaljke ponovno me podsjetilo na Britney Spears, a Britney Spears na mog oca. Smatram da je on kriv za moju prpošnost (prpošnost – moj puno blaži izraz za dugogodišnje potpuno ludilo). Duboko ništavilo. Tupa hladnoća. Žuta. Najveća pogreška

koju čovjek može napraviti je bojati se napraviti je. (Pedeset osam. Pedeset devet. Trepnuo sam.) Bojati? Možda je onda *oboјati* ipak riječ povezana uz strah, a ne boju. Što bi značilo da *oboјati* i *oboјiti* nisu istoznačnice. Kakogod/kako god, sviđa mi se ta izreka. Svidjela se i mom ocu, no mislim da ju je on pogrešno shvaćao (što je, daka-ko, prihvatljivo jer da se bojao pogrešno shvaćati, to bi bila još veća pogreška). Kad bih se ja bojao pogriješiti, uopće ne bih razmišljao. Jer moje su misli pune pogrešaka, a ne prestajem misliti. Dakle, ne griješim...

Osjećam tešku nostalgiju kako se probija kroz moja rebra i hvata nešto malo slabашne i krhke radoznalosti koje mi je ostalo. Pomalo ironično (ili sarkastično? – ne znam razliku) jer upravo sam shvatio da se ne mogu sjetiti svog imena. Pamćenje mi baš i ne ide od ruke. Nisam dobar u pamćenju. Zapravo, u ničemu nisam dovoljno dobar. Mislim da sam negdje jednom pročitao da izraz *u ničemu* zapravo nije gramatički točan...

KOJA JE VAŠA OMILJENA IGRAČKA?

Koja je Vaša omiljena igračka? Možda i niste više dijete, ali sigurno se sjećate. I onda, koja je? Ili su *ti dani* već reciklirani, sve što je bilo šareno sada je jednobojno. Spojeno, praktički u ništa. Običan otpad.

Sjećam se tih šarenih dana: spavanje s nekim u sobi nije značilo manjak novca već nezaboravan prespavanac, a puknuta polica nije značila *uništiš sve što dotakneš*, već brzi projektil prije nego što se mama vrati iz noćne smjene. Sjećam se, kada je osvojena igračka zmaja značila zahvalnost tatinu poklonu, a ne vapaj za dječakom koji još uvijek čeka vrijeme za igru. To je možda bio vapaj dječaka koji želi dokazati da je uspio. Nisam uspjela saznati što je taj vapaj zapravo značio, ali njemu je značio. Dovoljno da spominje taj uspjeh nakon četrnaest godina, i nekoliko mjeseci. Taj zmaj nije pripadao meni, pripadao je malom dječaku zarobljenom u tijelu velikog dječaka, ali sa sigurnošću znam da je neser na Mini pripadao meni. Nije bio namijenjen meni, ali rado sam ga prihvatila. Tad sam bila samo mala djevojčica s plastičnim, ružičastim, svjetlucavim neserom, koji je, ponavljam, imao na sebi Mini. Sjećam se toga dana, prepoznala sam zvuk agresivnog parkiranja tatinog automobila, ključeve u vratima i šuštanje bijele plastične vrećice. Unutra je bio neser. Samo mi je dao vrećicu, uz nekakav čudan pokret, spoj obrva i ruku. Teško za opisati. Ubrzo sam shvatila da traži samo zagrljaj, i naravno one dvije najsvjetlucavije riječi. Volim te. Nije mi bilo teško to reći – imala sam razlog. Najsvjetlucaviji. Imao je čak i etiketu, kao da je kupljen upravo za mene. No i on i ja smo dobro znali da ću prešutjeti pitanje kome je zapravo trebao pripasti. Strahopoštovanje zaista oblikuje dijete. Možda ga onaj dio sa strahom malo i izobliči. Znaite, počne primjećivati detalje. Kao što je detalj gdje je moj ružičasti, veličanstveni i svjetlucavi, zaista genijalni, (nemojte zaboraviti da je na sebi imao oslikanu

Mini), nesesar, trebao pripasti kćeri tatinog poslovnog partnera. Kad imate nešto toliko vrijedno u rukama što je darovana vama, osjećate se posebno, zar ne? Možda nije moj omiljeni plišanac kojeg imam već sedamnaest godina, ali je moj. Meni darovan. Imala sam ga u prvom razredu osnovne škole na jednodnevnom izletu, ali i u drugom razredu srednje škole svih šest dana. Izgubio je svoj sjaj. Ružičasta boja sa strana se počela guliti, ali bar je Mini još uvijek bila tu. Nikad je nisam zapravo gledala na televiziji, iako pretpostavljam da tata to nije znao. Ne možeš baš dobro upoznati svoje dijete vikendom svakog drugog tjedna, I to još uz prijatelje, njihovu djecu, kafiće... Mnogo je to posla. Puno mu je lakše bilo pronaći vrijeme za slušanje o tome koliko ga obožavam. Vrijeme za gledanje u pehar *Za najboljeg tatu* ili u onaj magnet iz Tiska što ga u nekoliko zadnjih navrata nisam vidjela. Frižider bio prenatrpan, znate, onim drugim magnetima. Ili se novoj teti nije svidio. Možda su zato vikendi u njegovu stanu, prešli u odlazak do pizzerije. Možda me i zbog nje prestao grliti onako kako bi znao. Onako svjetlucavo, kao i onaj nesesar kojeg mi je poklonio, znate, samo meni. Barem u tom trenutku. U mom svjetlucavom trenutku.

Možda je sav sjaj nestao kada sam ja odrasla, znate, malo više nego dijete u njemu.

LISICA

U proljeće 1883., kad su se modrokrile sjenice budile s oštrim jutrima, a ispod trulog se lišća slutio život, jedna se lisica bez noge oprezno kretala rubom lijepog imanja prema Štrigovi. Iz njena repa zima je istjerala boje, a nepovjerljiv pogled tek se oslobađao sjećanja na željeznu klopku.

Travanjsko sunce ogledalo se u prozorima i zrcalima istočnoga dijela kurije, zagrijavši pod Vladislavove sobe napravljen od spačvan-ske hrastovine. Uvuklo se u sat s jantarnim kazaljka donesen s Baltika i kao iz tintarnice razlilo po radnome stolu pedantno slo-ženome prema pravom pruskom drilu. Vladislav je zagundao po-put psa kojeg se dira dok spava, ali onda je ustao kao da je još uvi-jek u vojnoj kadetskoj školi. Dok je vezivao bijelu kravatu, na vrata je pokucala njihova Ljubica, žena u godinama, kojoj je muž stradao u Jelačićevim postrojbama, ostavivši je samu s dvjema djevojčica-ma. Bila mu je poput majke koja je umrla pri Krstinu porodu i koju je tek mutno pamtio. Otac ju je iz zahvalnosti zadržao i kada nje-govoj djeci više nije trebala dadilja. Vladislav je s 13 godina otišao u Brandenburg, u osjetljiva vremena kad bi bolje bilo stati uz austrij-skog cara. Nespretno se gubio malo joj govoreći *Vi*, malo *tí*, prvo kao mladi čovjek kojemu doliči poštovati njezine godine i zasluge, drugo kao dječak kojega je odnjegovala, češljem od slonovače rav-najući njegovu valovitu kosu i odgajajući ga tako da nikada ne zabo-ravi tko je i odakle je, da voli svoju zemlju i strpljivo čeka priliku da je oslobodi kao nesretnu kunu ili lisicu iz zamke.

Za Uskrs su svi bili kod kuće. Bilo je lijepo ponovno vidjeti se-stru i mlađeg brata. Nana se pretvarala u ljepoticu, a Krsto je već bio momčić. Kao član visoke zemaljske vlade, Vladislav je radio na dogovoru kako do Zagreba željeznicom dopremiti biskupo-ve umjetnine od Đakova preko Pečuha i Žaknja jer se složenost

političkih odnosa u carstvu odražavala na složenost željezničke mreže. Vladislavov se otac Stjepan s prijateljem Lobelom i dva lovačka psa vratio iz lova. Novog kuhara Alberta, s izvrsnim preporukama s imanja u Pribislavcu, zadivio je vepar ustrijeljen kod Željezne Gore. Otac je bio odlučan: „Na ražanj s njime! Ništa ugarsko, pa ni njihov gulaš od divljači! ... A ovu ćemo ljepoticu preparirati“, dodao je pokazujući na lisicu prebačenu preko ograde trijema, „Krzno joj je još zimsko, neka neku lijepu srebrnu kopču stave na mjesto noge koje nema... A kljove vepa impresionirat će Mošinskog.“

Psi su pojurili na svoj tepih ispred kamina, zaljuljajući svilene zavjese kroz koje je Nana sanjivo gledala van, dok se Krsto igrao figurama vojnika veseleći se večerašnjem druženju sa Spanheimovim sinom i malim Feštetićevim. Lobelova Lada s djecom stiže iz lječilišta u Opatiji, donijet će onaj med koji je spominjala, od borovih iglica i kadulje, za Krstinu astmu, i ono puno važnije... papire potrebne za „našu stvar“. Kucnuo je čas. Pejačević je dao naslutiti da će stati uz njih. Vrijeme je da se u Hrvatskoj napokon govori hrvatskim, pa da se i Štrigova, antički Stridon, rodno mjesto svetog Jeronima, napokon prestane pisati Stridovar!

Kad se dan iscijedio kao vosak, gosti su stigli. Vladislav je, iako to nikada ne bi priznao, više nego važnu soareju čekao Nju, Milu Mošinski, mlađu kćer u obitelji, koju je zadnji put vidio na Tri kralja u Šaulovcu kod Kiševih. Kad je u svijetloj haljini sišla iz kočije, srce mu se uzlupalo kao batići za lepoglavsku čipku. Nasmiješila mu se kristalnomodrim očima, kao onoga dana kad ju je prvi put ugledao. Radije bi cijelu večer proveo s njom nego u ozbiljnom muškom razgovoru, ali, tješio se, kada nagodba bude izvan snage, u čemu moraju pomoći pribavljeni spisi koji dokazuju izdaju, kad naši grabovi budu tamo gdje im je mjesto i kad napokon budemo svoji na svome, zaprosit će je.

Na večeri se razgovaralo o koječemu, od uroda vinograda u Cmrečnjaku do nove željezničke linije kojom bi vozio luksuzni vlak nazvan Orient Express, a koji bi uskoro trebao prolaziti i kroz

Zagreb na trasi Pariz-Istanbul. Vladislav i Mila bez puno su riječi znali da su saveznici: u ljubavi, dakle i u braku koji ih čeka, u gorljivosti srca prema istim vrijednostima i idealima.

Nakon večere muškarci su se povukli u radnu sobu. Vrijedni dokument koji je iz Rijeke preko Lade poslan saborskom zastupniku Stjepanu trebao je promijeniti tijek nacionalne povijesti pa je valjalo razraditi strategiju. Mila je ispratila Vladislava pogledom u kojemu su se već vidjela njihova djeca i dom, u domovini u kojoj se o slobodi više nije moralo samo sanjati.

Kuhar Albert za tu im je prigodu u sobu dao poslati birano vino iz berbe 1871., prije nego se pojavila filoksera, koje je osobno donio s imanja na kojemu je godinama služio jednog mađarona prije nego se ovaj vratio u Jegersek.

Nakon pola sata Mila se ogrnula pelerinom kako bi izišla na svjež zrak i pogledala ima li zvijezda. Neobično, iz muške sobe na kraju hodnika nisu se čuli glasovi. Još je neko vrijeme čekala, a onda pokucala i oprezno provirila. U naslonjaču je klonulo sjedio Stjepan. Njezin je otac ležao na podu, kao i ostala dvojica. Vladislav je još disao protisnuvši: „Vino... zamka...“ Koraknula je bez daha dok joj se pod cipelama drobio razbijeni kristal. Gubeći svijest, Mila je ugleдала lisicu kako odgriza vlastitu nogu da bi se oslobodila iz klopke, a onda je čula pušćano zrno i vidjela kako njezin kitnjasti rep natapa krv crvena kao vino...

KOLAPS, KRIOMICE

Urlik zvona sasječe jedinu minutu tišine u čitavom satu i sva pažnja koju sam jedva pridobio raspline se u graji razreda, sve što mogu jest uzdahnuti sebi u bradu. Za razliku od većine 4.A ne hrlim prema vratima jer predosjećam tutnjanje stampeda na hodniku. Učionica je gotovo pusta kad konačno izađem, no zaori se jedno uljudno: „Doviđenja, profesore“, na što iznudim smiješak nalik bolnoj grimasi. Nekad je puko priznanje postojanja dostatno da se obradujem. Scena na hodniku doima mi se zamućenom i stranom, iako predajem većini lica udubljenih u planove za odmor, iskliznem iz vreve.

Ravnatelj me prvi uveo u zbornicu prilikom razgleda škole. Njegove formalne kožne cipele odjekivale su hodnicima, gromko poput njegova glasa – osjećao sam se čudno u svojim mokasinkama pa sam pogledom oblijetao zidove oblijepljene učeničkim radovima umjesto zurenja u pod. Zbornica mi ni tada nije djelovala gostoljubivo, hladno svjetlo fluorescentnih lampi prizivalo je bolnički ugođaj u tandemu s rojem glasova. „Barem imaju aparat za kavu“, pomislih.

Zurim u nerazlučivu tekućinu koja letargično curi, žuboreći u žamoru Kemije, Fizike i Matematike – šalica, donesena od kuće, čisto je plava. Prisjetim se poodmakle prepirke u razredu između učenika o bojama predmeta, s jedne strane žustro zagovaranje da je hrvatski definitivno plav, a matematika crvena, a s druge protest tvrdnji da bi matematika mogla biti išta doli plava. „Možda je tebi crvena jer ti se svaka ocjena crveni?“ trijumfalno ispaljeno uz podsmjeh. Pokušao sam im natuknuti nešto o sinesteziji, nadajući se da će biti upečatljivo, no bio je izgubljen slučaj. Za takve trenutke čuvam svoje uzdahe, one duboke i prožete traćima razočaranja – moja zaliha se neviđeno srozala. U nadobudnim danima bio sam pun optimizma svojstvenog novopečenim profesorima, uvjeren u nesalomljivost

svoje nadahnutosti, nesvjestan da dotad nije bila iskušana – studij nije me sasvim pripremio za istinsku nastavu, podložnu nenadnom prekidu – zurim u već punu šalicu, stoga je ugrabim – isprva sam bio očaran poslom, ustrajno peglajući košulje i sakoe, što je mjestimice izazivalo blagu preneraženost, no i neobičnu simpatiju. Moja skrovita misija bila je u tim sluđenim adolescentima probuditi strast prema književnosti i jeziku, makar zakasnio na vlak trudeći se objelodaniti što je pjesnik htio reći. Poticao sam stvaralaštvo, lektorirao nebrojene pokušaje novih Ujevića i Krleža, a nekad, s potisnutim gađenjem i Marinkovića.

Sad gledam omanji toranj papira na stolu, gutnem bljutavu kavu u nadi da će me potaknuti na ispravljanje školskih zadaća. Volio sam davati slobodne teme iz zanimanja za kreativnost učenika, no ubrzo sam shvatio da to prečesto rezultira preko volje nažvrljanim polupričama koje prazno odjekuju. Pribjegao sam zadavanju tema vezanih uz gradivo književnosti – ovaj put su na repertoaru Kranjčevićevi stihovi. Zasučem zgužvane rukave i prionem poslu, a stolac povremeno zacvili poda mnom, kao da vapi za umirovljenjem. Čitajući smetnem vrisak zvona s uma, zbornica se prazni i iščezne ambijentalni topot koraka, crvena se kemijska otkotrlja, njezin udarac o tlo kolosalno odjekne u tišini.

Prolomi se misao o odlasku kući, no iščezne. Ne želim natrag u svoju garsonijeru, glorificiranu kutiju za cipele u zgradi bez dizala koja me razdražuje jer se uspušem penjući se, objelodanjuje činjenicu da nemam kondicije, a to odgađam obznaniti jer bih se onda morao time pozabaviti, a za to tek nemam volje. U nekom trenutku morat ću otići, inače će šaptati kad idući put kročim ovdje, a to mi je posebno naporno – oči koje se cackle zabrinutošću, no odaju što uistinu misle: „S njim nije sve u redu.“ Nepodnošljivi su mi hotimice prigušeni tonovi i šuplja obećanja da su tu ako išta zatrebaš. Jednom ću posljednji put otići, osvrnuti se na fasadu koju će možda i renovirati do tada, ispustiti onaj sjetni uzdah koji čuvam isključivo za tu priliku. Taj dan, međutim, nije danas niti se bliži – šepat ću

hodnicima prije nego što si priuštim odlazak u mirovinu, no ne borim se zato protiv samog sebe kako bih ustao ujutro. Retorička pitanja roje mi se u glavi i njihov šum postaje suviše bučan da se usredotočim na posao i ono ostalo. Osjetim da je sav elan s kojim sam započeo raditi naprosto nestao – kao da je negdje usput nastao procjep kroz koji je sva volja iscurila iz mene.

Buljim u papir, slova se mute i više ne vidim odstupanja od pravopisa, sklapam oči. Na poslu sam i prestar za ovo, nisam student pred prvim kolokvijem niti mladi profesor kojem su roditelji besposličara prvi put održali histeričan monolog o tome kako je nepravedno s njihovim djetetom postupati kao i sa svakim drugim – imam dovoljno staža da budem staložen. Duboko dišući nastavljam čitati pedantan krasopis: „Mrijeti ti ćeš, kada počneš sam / U ideale svoje sumnjati!“. Ostajem u zbornici dok ne ispravim i sistematiziram sve, zatim isperem svoju šalicu i letimice pogledam zbornicu. Požutjeli rasporedi i slike djece na pokojem stolu, pretrpan koš u kutu, rolete vječito zapele u neugodnom padu. Izadem kroz uznosita dvokrilna vrata škole na pločnik obliven škiljavim sjajem uličnih lampi, koračam ravno umjesto skretanja na parkiralište gdje drijema moja krtinja. Ubrzo osvijestim da drhtim pod sakoom, no ne marim, jedno bolovanje ionako ne bi činilo razliku.

ENCORE

U predstavi *Hamlet*, *zbilja su ludi* tijekom poznate drame, od koje je predstava uzela tematiku, ne ide kao što je uobičajeno. Ukratko, Hamlet zbilja poludi, Ofelija preživi potop i osveti se, Gertruda postane luda jer je duh njenog prvog muža proganja, Klaudija također proganja duh njegova brata, Polonija proganjaju misli o njegovoj ženi prije nego što biva ubijen, a Laerta proganja misao o tome kako je sam na ovome svijetu. Ovo jest samo predstava u kojoj talentirani glumci pokazuju da zbilja nema granice njihovu umijeću. A to će pokazati i glumica koja predstavlja Ofeliju. Zbog pravnih razloga zvat ćemo je Andorra.

Andorra je netom prije predstave zagrijavala svoje tijelo za sve nagle pokrete. Bila je odlučna u tome da ovo mora biti njena najbolja predstava ikad. No, to je definitivno bilo teško postići uz sve ostale kolege koji su joj išli na živce. Najradije bi ih se htjela riješiti i sama glumiti, no to nije bilo moguće.

Trenutačno je imala većih problema od svojih kolega. Kao što su veliki dugovi i plaćanje stanarine.

Zar je moguće da su se pojavili? Pih! Kao da su me zastrašili svojim dolaskom. Znam da su tu da me dokrajče. Barem su glupani izabrali doći na ovo predivno mjesto, a ne iza neke pišljive kuće. Ovdje je i predsjednik. Pa, naravno, svi žele na premijeru!

Svjetla su se pozornice upalila kada su svi stali na određene pozicije. Andorra se mogla opustiti tijekom cijelog prvog čina jer Ofelija nije prisutna u velikoj mjeri. No, vrijeme je brzo odmicalo i već je došao trenutak za njezino pojavljivanje na pozornici.

Tada se dogodio onaj fijasko. Da, vidjela je u publici ljude kojima je dugovala, ali postoji nešto mnogo gore od toga. Kolega na pozornici zabrljao je svoju repliku.

Mogla je osjetiti svoje unutarnje dijelove kako vrište i tope se od topline i bijesa. Oči su joj postale velike dok je čekala *Laerta* da se pokuša ispraviti i izbaviti iz nezgodne situacije. No, on to nije mogao. Ona je morala.

Naravno, sve Andorra! Sve Andorra mora sama! Kupiti smeće za drugima i pretvarati ga u zlato jer oni to nisu sami htjeli i mogli!

Naravno, svaki bi čovjek pomislio da glumac koji uprizoruje *Laerta* to nije namjerno učinio, da je jednostavno pogriješio kao i svaki normalan čovjek. Andorra je, pak, mislila da ju namjerno sabotira. Ona je na sve gledala kao na jednu namještaljku. Svaka je pogreška služila njima u korist, a njoj na zlo. Znali su da ona mrzi pogreške. Ona nikada nije pogriješila. Griješili su svi drugi oko nje i uništavali njen rad koji je morala popravljati. Toga joj je bilo dosta. Drugi je čin ubrzo završio i ona odmah ode do garderobe te si ulije u čašu jaku votku kako bi si razbistrila ljutitu glavu.

Udah Izdah Otvori oči

Pogleda u odraz svojega lica. Mnogobrojni odrazi iza nje pomućuju joj um još više.

Možeš li ti to? Pa, naravno da mogu! Svi me umaraju, a nije dobro kada to rade. Riješit ću se dugova, a oni neće dobiti niti jednog prebijenog eura!

Bit će on bez greške neće nitko ni primijetiti nešto drugačije

Vratila se na treći čin i vidjelo se kako je pustila unutarnju ljutnju izvan sebe dok joj je *Hamlet* govorio kako treba ići u samostan.

Prije početka četvrtog čina Andorra shvati pogrešku. *Polonije*. Kako ga je *Hamlet* već ubio, glumac se odmara u garderobi. Ona ga spazi osjetivši njegov odurni cigaretni dim. Uđe u garderobu. Pozdravi ga držeći vjenčiće, a on će njoj:

„Hoće li nam dosta pljeskati?“

„Naravno.“

Neka mi plješču toliko da im ruke krvare

Još se uvijek ne zna što se zbilo u garderobi.

Zatvorivši vrata za sobom, pripazila je da se ništa nije činilo sumnjivim. Spremna je čekala peti čin. Čin čina. Čin njenog čina. Bit će to nešto najsavršenije što je ikad odlučila napraviti. Apsolutno je spremna. Znoja nije bilo. Tijelo se nije treslo.

Dok su se Laert i Hamlet mačevali, Ofelija ode iza zastora i zastane kod rekvizita noža koji je bio položen pokraj pravog noža kojim su bili rezali kutije prije predstave.

I običnom bi se čovjeku dogodilo da pomiješa dvije stvari, zar ne? Andorri ne.

Istrčala je na scenu u dugoj bijeloj haljini, mokre kose i razmazane šminke. Publici je na tren zastao dah.

Andorra vičući: „U samostan ići ne mogu, previše grešna sam!“ zabije dugački nož u Hamletovo srce. U tom trenu svjetla pozornice postanu crvena i sve postane nejasno vidljivo.

Dotrči do Klaudija: „Za oca ću svoga griješiti!“ Prereže mu grkljan. Dođe do Gertrude: „Ne! Sebe ću, pak, osvetiti!“ Zabije joj nož u rame. Dođe do Laerta i izdere mu se u lice. „Za sve što sam propatila zbog vas! Crne muke i bijele laži!“ Nakon što usmrti i nje-ga i Horacija, Ofelija stane nasred pozornice i svjetla postanu bijela. Andorra je prekrivena od glave do pete s krvlju.

Gledajući ravno u publiku, glas joj zaori: „Za sve što mi vi gamad učiniste! Samo Bog zna patnju koju pretrpjeh od vas! Vapaj mog očaja ne biva odazvan! Krik moj ne biva čut! Proganjat će vas moji krikovi i vriskovi dok ovu metalnu oštricu zarijem u prsa moja i usmrtime dušu smrtnu i tijelo trulo.“

Andorra podigne oštricu i objema rukama zarije ju sebi u prsa. Padne na pod.

Publika se ustaje. Plješće i plješće. Dovikuju zahvale i čestitke, a glumci drže pozu. Naivni su ljudi. Nisu ni primijetili masovno ubojstvo. Misle da je sve odglumljeno bez premca. Pred očima su vidjeli savršenstvo i žele ga opet.

Zadnje što je Andorra čula ljudski uzvici su: *Encore! Encore! Encore!*

Žele još jednu! Znala sam da sam bila savršena!

POKLOPCI I LONCI, IGLE I KONCI

Učiteljica je ušla u učionicu noseći dvije velike torbe u kojima je jako zveckalo i lupalo. Međusobno smo se upitno pogledali – Što je to? Odgovor je brzo stigao: „Dobar dan, djeco, sat je Domaćinstva.“

Kad sam kod kuće rekla da bih se rado upisala na tu izvannastavnu aktivnost, mama je komentirala da je domaćinstvo zapravo kućanstvo u kojem živi jedna obitelj. Na to je baka rekla: „Taj sam predmet ja imala u školi, bio mi je jedan od najomiljenijih i imala sam odličan iz njega.“ Mama je pogledala baku, a zatim mene i rekla: „Ako želiš upiši se. Eto, baka ti može i pomoći ako zapne.“ Radujući se, zagrlila sam baku i jedva čekala ručak nakon kojeg sam namjeravala postaviti baki puno pitanja.

● **Piše: Melani Jelovčić**

Lonci i poklopci

Tog prvog sata, s nestrpljenjem dočekanog, učiteljica nam je kratko objasnila što ćemo raditi na ovom satu te koje ćemo vještine steći. Počinjemo s temom Kuhanje, slijedi Šivanje pa Spretne ruke, Stanovanje i Odijevanje. Učiteljica je iz torbi počela vaditi predmete koji su stvarali buku dok je prilazila svome stolu i na njega sada stavljala redom: zdjelu, lončić, kuhače, „ono“ za ribati sir ili čokoladu i na kraju kuhalo. Objasnila nam je kako je to indukcijsko kuhalo za koje nam treba struja, a ovakvo kuhalo omogućit će nam da vrlo brzo skuhamo što želimo.

„Pri rukovanju električnim uređajima moramo biti oprezni!“ rekla je i postavila kuhalo na mjesto s kojeg će ga moći uključiti u utičnicu.

Zatim je nama zadala zadaću da spojimo dvije klupe, na njih prostremo stolnjak i postavimo što smo trebali donijeti za ovaj sat. Pokazala nam je kako ćemo lijepo i uredno saviti salvetu na koju se postavlja pribor za jelo. Vježbali smo savijanje salвете, malo je i učiteljica pomogla, pomogli smo i jedni drugima te su na kraju svi uspjeli.

Znali smo što ćemo danas kuhati. Griz u mlijeku s čokoladom! Shvatili smo to po namirnicama koje smo trebali donijeti. Netko je donio pšenični griz, netko mlijeko, a netko čokoladu. Svi smo donijeli i svoju zdjelicu za serviranje.

Učionica je postala kuhinja

Gledajući pripremljeno, učionica mi više nije izgledala kao učionica, već prava kuhinja. Uslijedili su zadaci. Marko je trebao otvoriti tetrapak s mlijekom, Ivona vrećicu s grizom, ja sam trebala donijeti malo vode u lončiću, Tesa je stajala uz stol s priborom za kuhanje, a učiteljica je uključila kuhalo. I kuhanje je započelo. " U posudu za kuhanje ulij malo vode, tek toliko da pokrije dno posude. Ulj zatim mlijeko. Stavi na ploču za kuhanje i budi oprezan jer će mlijeko brzo zakuhati i moglo bi pobjeći iz posude. Pomalo miješaj pjenjačom, a kad se mlijeko zapjeni, smanji temperaturu na kuhalu i polako uspi odmjerenu količinu griza. Sad treba stalno miješati pjenjačom nekoliko minuta dok se griz ne skuha. Budite pažljivi kako se ne biste opekli!" čula sam učiteljicu kako upozorava.

Učiteljica je pomogla procijeniti kada je griz kuhan i spreman za serviranje. Radosno smo stali u red da bi u naše zdjelice ulila griz koji smo skuhali. Tesa nam je svima po kuhanom grizu naribala malo čokolade i degustiranje je moglo započeti. Osjećala sam se tako usplahireno, ponosno i radosno. Gledala sam ostale. Svi su šutjeli dok su jeli, a onda im se na licima pojavio veliki osmijeh. Tražilo se još, *repete*.

Na sljedećim satima domaćinstva bilo je puno lakše. Znali smo već kako brzo učionicu pretvoriti u kuhinju. Kako pripremiti radni prostor i kako pravilno postaviti stol za objed. Na sljedećim satima

Domaćinstva bilo je puno lakše. Znali smo već kako brzo učionicu pretvoriti u kuhinju. Kako pripremiti radni prostor i kako pravilno postaviti stol za objed.

Krojačke radosti (muke)

Nakon završene teme Kuhanje uslijedilo je Šivanje. Kad smo od učiteljice dobili upute koji će nam pribor za rad biti potreban, s mamom sam kod kuće pripremila svoju kutiju sa šivaćim priborom. U nju sam stavila nekoliko konaca različite boje, dvije igle, škarice, a baka mi je dala svoje pomagalo za uvlačenje konca u iglu. Upravo se taj predmet na satu pokazao kao iznimno koristan. Prvi sat šivanja nije baš prošao jako veselo. Pokazalo se da je zapravo baš zahtjevno. Svi, osim Eme smo se dosta mučili s uvlačenjem konca u iglu i vezanja čvorića na kraju. Učiteljica je morala puno pomagati. Imala je puno strpljenja i dala nam je nekoliko savjeta kakva je igla prikladnija za početnički rad. Isto tako i konac, a i tkanina.

Kada su svi uvukli konac u igle i zavezali čvorić bili smo spremni za svoj prvi ubod i šivanje. Učiteljica je i na ploči crtala kako konac treba izgledati ušiven kroz tkaninu, a pomogla nam je i kratkim videom. Nespretni su bili ti naši prvi ubodi, a čuo se i poneki *Ajoooj*. Da, iglica ima jako oštar vrh. Ipak nismo gubili motivaciju. Svaki novi ubod stvarao je sve ljepši i ljepši šav.

Nakon dva sata uvježbavanja rada s iglom i koncem postali smo puno spretniji. Naučili smo i sašiti dugme na nekoliko načina. Sve nam je to jako koristilo kada smo odlučili sašiti pravi uporabni predmet. Bila je to torbica za mobitel. Pomislila sam kako mi to baš treba. Opet je učiteljica pružila veliku pomoć pokazavši nam kako ćemo torbicu skrojiti. Naše torbice bile su gotove u jednom školskom satu.

Večer matematike na satu Domaćinstva

Kako se u školi održavala Večer matematike baš u četvrtak, kad imamo po rasporedu i Domaćinstvo, bila je to lijepa prilika za spojiti

ugodno s korisnim. Odlučili smo svoje torbice ukrasiti matematičkim dizajnom.

Dok smo šivali brojke na svoje torbice, brojili smo koliko je potrebno uboda za našiti jednu brojku. Učiteljica je malo i zakomplicirala rad pitanjem: “Koliki je ukupan zbroj uboda na svim torbicama?” Istina, točan zbroj smo izračunali iz drugog pokušaja. Trebala nam je ploča i kreda. Iako se matematika uvukla na naš sat Domaćinstva, nije nam umanjila zadovoljstvo šivanja. Kad smo završili s ukrašavanjem torbica, u Petrinoj kutiji s dugmićima našli smo novu matematičku zabavu.

U iščekivanju novog izazova

Završilo je prvo polugodište. Završili smo i dvije od pet tema koje nam je učiteljica najavila za sate Domaćinstva. Odlazim na praznike i razmišljam kako je ovo jedno veliko iskustvo za nas djecu. Učimo puno novih i nepoznatih stvari. Šivajući se možeš ubosti na iglu, možeš i krivo nešto zašiti, ali ne treba se obeshrabriti. Učiteljica nam je pokazala da se sve uvijek može rašiti i ponovo pravilno sašiti. Pri kuhanju se možemo opeći, ali to je samo učenje kako trebamo biti oprezni i ne biti brzopleti.

Domaćinstvo mi je jedno novo i jako lijepo iskustvo u kojem uživam surađujući s prijateljima, pomažemo jedni drugima i učimo nove vještine. Jedva čekam početak drugog polugodišta i nove teme iz Domaćinstva. Sigurno će biti još zanimljivije od dosadašnjih.

Jao, kako ću ja s čekićem i čavlima!

„TA JE DEVOJČICA MALO ČRNOKOŽNA“

U OŠ Sveti Martin na Muri prije tri godine doselila je djevojčica iz Filipina. Brzopotezno naučila je hrvatski jezik, zavoljela pjesme i kulturu našega kraja i postala Supertalent 2023.

● **Razgovarala: Kelly Leskovec**

■ **Kada si došla u Hrvatsku?**

Bilo je vrijeme korone i nastava je bila online kad su se 2020. upoznali moja mama i moj budući tata. Odlučili su da ćemo se mama i ja preseliti u Hrvatsku za koju nikad nisam čula. Po prirodi sam vesela i znatiželjna osoba i odmah sam se počela pripremati za odlazak istražujući o Hrvatskoj i hrvatskom jeziku.

■ **Kako je izgledalo putovanje u Hrvatsku?**

Uh, bilo je uzbudljivo. Moja baka i mama su plakale, a ja sam bila uzbuđena do ludila. Pa šta čekamo!? Idemo! Moj prvi let. Bilo me malo strah jer je grmjelo, padala je kiša i bojala sam se da se zrakoplov ne sruši. Najgori dio mi je bio uzlet jer su me uši boljele. Dok smo se spuštali, osjećala sam se kao da sam na toboganu. Kad sam izašla iz zrakoplova, imala sam osjećaj da sam i dalje na Filipinima jer sam vidjela puno zelene trave, ali su ljudi bili drukčiji. Bila sam jako sretna što sam mogla opet udahnuti „friški“ zrak!

Koliko jezika znaš, toliko vrijediš

■ **Kako si naučila jezik?**

Na Filipinima sam naučila tagalog i engleski jezik. Hrvatski sam počela učiti u školi u redovnoj nastavi uz učiteljicu Spomenku. Uz nju

sam imala i učiteljicu Anđelku s kojom sam učila svaki dan dva školska sata. I vikendima i praznicima. Naša učionica bila je naša kućica. Imale smo kuhinju, sobu... Učiteljica je donijela domaći kruh, džem, kuhale smo čaj i svako jutro ponavljale iste upute. Moram reći da mi je najljepše bilo ujutro govoriti riječi: „digni rolete, spusti rolete, upali, ugasi svjetlo.“ Učenje hrvatskoga jezika u početku nije bilo lako, ali uz puno truda i rada brzo sam napredovala. Često sam i crtala predmete da lakše i brže zapamtim. Nekako mi idu jezici. Učim i njemački, a i talijanski u Glazbenoj školi.

■ **Kreativna si osoba. Crtaš, voliš pisati.**

Osim što govorim hrvatski jezik, ubrzo sam ulovila i kajkavski pa sam se okušala u pisanju poezije i proze. Za pjesmu *Kak sam se nafćila kaj* u Zelini sam dobila nagradu publike. U Križevcima mi je nagrađen sastavak pod naslovom *Domovine*. Volim gledati nogomet i rukomet, navijam za Hrvatsku. Volim plesati, crtati. Htjela bih trenirati i odbojku, privlače me vatrogasne vježbe. Ali, ne stignem sve.

„Raca plava po Muri“

■ **Kad si se zarazila međimurskom popevkom?**

Slušala sam glazbu uz CD za 3. razred i naučila sama pjevati pjesmu Raca plava po Dravi. To sam jednom zgodom rekla svojoj učiteljici i ona me snimila. Tada još nisam razumjela međimurski govor, ali znala sam što je raca jer moja baka ima puno raca. Svidjela mi se melodija, ritam. To mi je najstarija snimka u Hrvatskoj, s njom je sve krenulo. Učiteljica je snimku pokazala učiteljici Glazbene kulture i voditelju zbora u HKUU Sveti Martin. Svi su bili oduševljeni mojom izvedbom. I moj je prvi nastup bio toga ljeta, ali na Muri. U ove tri godine naučila sam i druge međimurske pjesme i sudjelovala na smotrama i koncertima u Hrvatskoj i Sloveniji. I u stihovima „Ta je devojčica malo črnokožna“, „kaj preletim čez široko morje“ pronašla sebe i svoj život. Uživam u pjevanju.

■ **Filipinci vole pjevati? Svi lijepo pjevaju?**

Na Filipinima se puno pjeva. Karaoke su glavna zabava za cijelu ulicu. Filipinci su veseljaci, pozitivno gledaju na život. Na proslavama rođendana okupi se cijela ulica bez obzira što se ne poznajemo. Na stolu je puno hrane, a riža i odojak su najvažniji.

Imam dvije domovine

■ Kako si se priviknula na život u Hrvatskoj?

U školu sam hodala autobusom od prvoga dana. Nisam se bojala, i svi mi kažu da sam hrabra i opuštena. Tu sam naučila voziti bicikl, role. Jako volim juriti biciklom po polju, kao da letim. Mislim da je i učenje jezika dobro išlo jer sam učila i u šetnjama uz Muru. Tamo sam naišla na park u kojem su prikazane udaljenosti Svetog Martina i velikih svjetskih gradova. Bila sam presretna kad sam pročitala natpis Manila od kojega sam udaljena 10200 km. Volim prirodu, moje selo na Filipinima okruženo je planinama i potocima. Hrvatska ima lijepo more, čisti okoliš. Sviđa mi se izmjena godišnjih doba, a najviše snijeg. Uživala sam već prve godine u igrama na snijegu praveći anđele.

■ Kakva je hrana u Hrvatskoj??

Volim sve jesti. Naučila me baka da se hrana ne smije bacati. Uživam u hrani, jedem jako sporo. Volim špinat, umak od rajčice, grah, a najviše punjenu papriku. To je kombinacija, meso i riža, to su moje dvije domovine, Hrvatska i Filipini. Volim i kolače, ftičekove, tanku zlenku, mađaricu, naučila sam raditi i trokute. Kod kuće ipak svaki dan jedem i rižu.

Odgoj u vjeri i tradiciji

■ Što za tebe znači vjera i tradicija?

Baka i mama učile su me moliti se Bogu, zahvaliti za sve što imam u životu. Idem redovito na svetu misu, prvu svetu pričest primila sam ovdje, u Hrvatskoj. Pjevam u crkvenom zboru. Obje moje domovine nastoje čuvati tradiciju. U Hrvatskoj mi se jako sviđaju

međimurske pjesme i nošnje. Lijepo je pjevati i obrade međimurskih pjesama i zavrtnuti se u širokoj nošnji.

■ **Kakve su razlike između hrvatske i filipinske škole?**

U svakom je razredu oko 50 učenika, a ovdje 14. Nosili smo uniforme. Prije nastave sluša se himna, petkom je obavezna sportska oprema. Ocjenjuje se iskrenost, sportsko ponašanje, patriotizam, samostalnost, marljivost, čistoća i urednost, odgovornost. Važna je ljubav prema državi, prema Bogu i ljudima te prema okolišu.

Biti dijete i učiti

■ **Postala si Supertalent. Opiši put do Supertalenta.**

Moji roditelji su me prijavili na Supertalent. Nisam vjerovala, mislila sam da se šale. Ja sam „prešokirana“ bila! Za svaki sam se nastup puno pripremala, a najveća podrška bila mi je mama. Počela sam svoj nastup međimurskom pjesmom *Dej mi Bože*, u polufinalu sam pjevala pjesmu Doris Dragović, a u finalu pjesmu Celine Dion. Bilo je naporno, puno proba i snimanja, ali ja sam jako uživala. Pjevala sam pjesme koje govore o različitosti ljudi, o harmoniji, miru. Volim pjesme s puno emocija koje prenosim ljudima, i na kraju sam pobijedila i postala Supertalent! Ljepši poklon za 13. rođendan nisam mogla poželjeti.

■ **Što nakon Supertalenta?**

Sklopila sam brojna poznanstva, dobila puno poziva za nastupe na festivalima i koncertima. I previše ponekad. Veselim se putovanju u Rim i nastupu sa Zborom Sveti Martin u Vatikanu. U veljači putujem na Filipine, jedva čekam vidjeti svoju baku koja je jako ponosna na mene. Biti Supertalent ne znači da nisam više dijete. Vratila sam se u školu, u školske klupe kao učenica koja mora pisati zadaću, znati padeže i učiti komplicirana glagolska vremena. Volim i dugo spavati.

■ Kako zamišljaš svoju budućnost?

Mijenjaju se planovi i želje. Htjela sam biti modna dizajnerica, sad bih htjela biti pjevačica. Ne znam još. Kad danas gledam snimke nastupa, vidim sebe, hrabru i neustrašivu. Voljela bih da takva ostanem. U školi sam odlična učenica, volim i likovnu kulturu, a najviše matematiku. Znam samo da želim upisati srednju glazbenu školu, a što će biti poslije, vidjet ćemo.

DVA OPASNA LIJEVA KROŠEA

Nijedan od dva pada nije ostao bez posljedica: Katica je morala na operaciju, a Luka ne može pisati jer je ljevak. Luki se možda više „posrećilo” jer ne mora pisati. Da ga prepisivanje zaostataka ne bi čekalo kad se oporavi, usluge mu čine drugi učenici koji pišu za njega – uključujući Katicu, koja je dešnjakinja pa može pisati.

● Piše: Mia Ercegovac

Ulaskom u 6.d razred OŠ „Retfala” od prvoga dana drugoga polugodišta, 8. siječnja 2024., ne možete ne primijetiti dvoje učenika koji sjede u istoj klupi s polomljenim lijevim rukama, sada u gipsu. Čovjek bi se zapitao jesu li se potukli. Međutim, svatko od njih ima svoju odvojenu priču. Djevojčica po imenu Katica slomila je dio lakta na treningu, a dječak Luka slomio je ulnu (lakatnu kost) i radijus kraj zgloba pri padu na beton. Katica je pala 19., a Luka 30. prosinca 2023. – kako je naš odlični matematičar Luka odmah primijetio, s 11 dana razlike.

Nijedan od ta dva pada nije ostao bez posljedica: Katica je morala na operaciju, a Luka ne može pisati jer je ljevak. Luki se možda više „posrećilo” jer ne mora pisati. Da ga prepisivanje zaostataka ne bi čekalo kad se oporavi, usluge mu čine drugi učenici koji pišu za njega – uključujući Katicu, koja je dešnjakinja pa može pisati. Oboje su su odlikaši i nekoliko dana izostanaka ili nemogućnost pisanja sigurno im neće napraviti veći problem.

Oni su još djeca, a zna se da se djeca najbrže oporave. Luka će nositi gips još otprilike dva i pol, a Katica tri tjedna. No već im je, kažu, naporno i jedva čekaju izaći van i prošetati se bez gipsa na ruci.

Možda se oni i nisu dobro proveli na nedavnim polugodišnjim praznicima, ali bit će još praznika na kojim će nadoknaditi propušteno. Ne događaju se ovakve situacije svakoga dana pa smo i mi ostali iskoristili prigodu i potpisali im se na gipsove.

+977

● Piše: Maria Knežević

U moje susjedstvo doselili su neki novi ljudi. Po starom balkanskom običaju, skriveni iza čipkastih zavjesa, svi smo im se čudili, gurali svoje noseve gdje im nije mjesto. Hrabriji među nama pozdravljali su ih, dok su neki samo nastavili njuškati. Naposljetku, svi smo zaključili da više ništa neće biti isto.

Dežurne seoske nadzorne kamere sa svojih su strateških položaja nastavile pratiti razvoj situacije. Ubrzo su stigle i prve informacije s terena. Naime, četiri mlada muškarca svakoga jutra kombijem odlaze u plastenike. Također, viđeni su u šetnji i u trgovini, uvijek nasmijani. Nakon nekog vremena, naš nogometni klub bio je bogatiji za dva igrača. Svi su odahnuli kada su saznali da veselo društvo nije ovamo došlo u lov na žene. *Seoski špijuni* kažu da su dvojica oženjena, dvojica zaručena. Bilo je napeto dok se nije saznalo gdje je nestao jedan od njih. Iskoristio je godišnji odmor za vlastito vjenčanje. Četvrti još štedi novac za svadbu.

Kao tipična predstavnica Z generacije, posegnula sam za Wikipedijom. U trenu sam bila 6 tisuća kilometara istočno. U azijskoj zemlji kroz koju je prolazio Put svile. Ondje se nalazi 8 od 10 najviših vrhova svijeta. Službeni jezik je nepalski. Zastava je skroz neobična. U podnožju Himalaje žive Šerpe. Katmandu je na 1300 m nadmorske visine. Plodne ravnice i bogate šume, 30 milijuna stanovnika, hinduisti i uglavnom se bave poljoprivredom. Guglam dalje.

Obećana zemlja

Izgleda da ni tamo ljudi nisu zadovoljni životom. Posljednjih godina mnogo je mladih ljudi napustilo Nepal. Trbuhom za kruhom

raseljavaju se širom svijeta. Neke od njih život je doveo baš u Hrvatsku. To ih je koštalo oko 3000 eura. Nepalski minimalac iznosi 100-150 eura pa im hrvatska plaćica 700-750 eura zvuči puno bolje. U toj, njima obećanoj zemlji, sada radi 18 tisuća Nepalaca. Neki naši ljudi s podsmijehom komentiraju da bi oni mogli postati naša nova nacionalna manjina. Većina te nove manjine radi u građevini, u turizmu i ugostiteljstvu, u poljoprivredi i industriji. Nedavno je na televiziji bila vijest o vozaču Nepalcu koji je spasio putnike iz zapaljenog autobusa. Toga je dana postao heroj. Neki su zlobno komentirali da bez navigacije ne bi mogao raditi taj posao. Isto kao ni moj kum Vlado koji vozi kamion u Njemačkoj.

Naš psić izlijeće na cestu kada biciklima prolaze Nepalci iz susjednog sela. U dvorište se vraća zadovoljan, iščeškan po leđima i iznad repa, jer znaju da to najviše voli. Te sam muškarce ranije viđala na raskrižju, uz ogradu s konjima. Vjerujem da fotografije šalju svojim kao atrakciju jer im je život ovdje poprilično jednostavan, posao – kuća. Ne mogu ni zamisliti o čemu razmišljaju ti ljudi koji ovdje rade na farmi krava, dok su u njihovoj zemlji krave svete životinje i slobodno šetaju posvuda. Oni ne pričaju engleski pa nisam uspjela saznati ništa o njima. Ali, tko voli životinje, ne može biti loš čovjek.

Priya

I ondje se mame žrtvuju da bi njihove obitelji imale bolji život. Žene napuštaju Nepal, ali tek kada djeca porastu. Simpatične Priya i Laxmi u Hrvatskoj su 18 mjeseci. Radile su kao pomagačice u kuhinji i na poljoprivrednom imanju, a sada se bave ugostiteljstvom. Iste poslove rade naši ljudi *gore*. Tog popodneva u kafiću nije bilo drugih gostiju. Priya mi je nabrzinu zamiješala cedevitu pa se raspričala. U jakni je jer joj je ovdje hladno. Nepalske zime su toplije. Najvećom preprekom smatra nepoznavanje hrvatskog jezika pa se snalazi s engleskim. Naš joj se jezik čini vrlo težak jer Hrvati brzo govore. Zna nekoliko riječi pa iznenađuju goste kafića. Ja sam ju naučila riječ slamka. Bila je uporna, ali deminutiv nije uspjela izgovoriti. Smijala se

sama sebi. Najdraži dio dana su joj videopozivi. Svi joj brojevi na brzom biranju počinju s +977. Teškog se srca odvojila od obitelji. Dok je ona ovdje, o njenom dječaku brinu tata, baka i djed. Dosad nije pila kavu. Sada se navikava na cappuccino. Ne žali se na našu hranu, jede puno riže i povrća. Razveselila se što je u Hrvatskoj otvorena prodavaonica nepalske hrane. Njoj je Zagreb predaleko i ne vjeruje da će ići onamo. Jedino što bi kupila je nepalska riža.

Laxmi

Laxmi lakše podnosi razdvojen život. U najtežim trenucima uz nju je brat koji ju tješi i vrati joj osmijeh na lice. U Nepal u slave Tihar, blagdan posvećen braći i sestrama. Tada izvode tradicionalnu ceremoniju u kojoj sestra rukom označi oko brata krug koji ga čuva od smrti i zlih duhova. Na čelu mu iscrta tiku i oko vrata stavi vijenac od cvijeća pa mu daruje slatkiše i voće. Želja joj je dovesti ovamo obitelj da bi svome sinu osigurala bolje obrazovanje. Ne znam o čemu razmišlja dok gostima toči alkohol koji je u njevoj zemlji zabranjen, kao i cigarete. Smeta joj što ovdje i djeca puše i piju. Pažljivo sam promatrala te žene. Ne mogu procijeniti koliko godina imaju. Čini mi se da Nepalke, poput ostalih Azijatkinja, uopće ne stare. Kao da se zamrznu u dvadesetima.

Sunil

Učitelj nepalskog jezika Sunil Bam danas je predsjednik Udruženja Nepalaca u Hrvatskoj. O Hrvatskoj prije dolaska nije znao gotovo ništa osim da je tamo rođen Luka Modrić. Prvo je radio u Lici na poljoprivrednom gospodarstvu pa u osječkoj tvrtki za obradu plastike. Tvrtku Drava International svi znaju zbog strašnog požara i loših uvjeta života za radnike-strance. Sunil sada živi u Zagrebu, radi u nepalskom restoranu i nastoji osigurati svojim sunarodnjacima dobre radne uvjete. Želja mu je olakšati im uklopanje u hrvatsko društvo. Trudi se organizirati nastavu hrvatskog jezika i osnovati nepalski informativni centar. Želi da svi postanu ravnopravni građani RH-a.

Svi imamo nekoga svoga tko isto tako u nečijem susjedstvu traga za boljim životom. Kao što su hrvatska djeca postala mali Nijemci, Austrijanci i Irci, tako će i azijski potomci jednoga dana postati mali Hrvati. S mojom će se djecom igrati Durga, Sury, Manoz, Sunila, Kumar Rai.

Da bi svijet bio ljepše mjesto, za početak, moramo naučiti biti bolji susjedi.

Namaste, dragi čitatelju.

HELLO, JA SAM BING, CHAT GPT4

● **Razgovarao: Aleksandar Fic**

Volim igrice, računala, kao uostalom i svatko iz Z-generacije. Oduvijek me zanimala umjetna inteligencija, tzv. AI. A onda sam dobio priliku razgovarati s Chat GPT4. Otvorio sam preglednik i upitao AI govori li hrvatski.

AI: Razumijem i odlično komuniciram na jeziku koji god izabereš, kao što su engleski, španjolski, francuski, njemački i drugi, npr. 中文, 日本語. Govorim i hrvatski.

Dodijelio mi je i ime – Korisnik! Zamišljao sam ga kako izgleda. Ili nju?! Humanoid ili više kao R2-D2 iz Ratova zvijezda? Na zaslonu su slova počela samostalno pisati: „Isprobavaš različite tražilice, ali uvijek ostaješ praznih ruku? Isprobaj moj novi motor – dajem odgovore koje želiš!“ Na trenutak sam se uplašio, osvrnuo oko sebe da vidim gleda li me tko. To AI očekuje moje prvo pitanje. Pa da ga/ju iskušamo. Jutro je i ja sam gladan.

■ **Korisnik: Što je najbolji doručak?**

AI: Ako je istina da je doručak najvažniji obrok u danu, preporučuje se voće za doručak i to grejp, crveno grožđe, naranče, kivi, jagode, banane, breskve dinje i jagode. Najveći izbor recepata je o jelima s jajima, a dobar je doručak od najmekših peciva i bogatih sendviča do zdravih namaza i smoothieja.

Odličan savjet, pomislio sam i posegnuo za kroasanom (najmekše pecivo) i bananom. Pogled na školsku torbu izazvao mi je tjeskobu pa su se sljedeća pitanja sama nametala.

■ **Korisnik: Zašto djeca moraju ići u školu?**

AI: Djeca moraju ići u školu iz mnogo razloga. Škole su dizajnirane da pruže prostor za istraživanje, samosvijest i povezivanje s drugom

djecom. Učitelji potiču djecu da ojačaju vještine koje imaju i pomažu im da steknu nove kako napreduju od razreda do razreda. Škole su ključne za razvoj djece jer im pomažu da steknu vještine poput čitanja, pisanja, matematike i sposobnosti kritičkog razmišljanja, što im omogućuje da donose informirane odluke kad odrastu. Nadam se da sam pomogao!

■ **Korisnik: Je li teško biti učenik u hrvatskoj školi?**

AI: Biti učenik u hrvatskoj školi može biti teško, ali i zanimljivo i korisno. Težina ovisi o mnogim čimbenicima, kao što su razina i vrsta obrazovanja, nastavni plan i program, kvaliteta nastave i poučavanja, motivacija i interes učenika, podrška roditelja i nastavnika, socijalno i emocionalno okruženje, materijalni uvjeti i resursi, te društveni i ekonomski izazovi. Neka od područja koja mogu biti teška za učenike u hrvatskoj školi su: hrvatski obrazovni sustav je u procesu reforme koja ima za cilj poboljšati kvalitetu i učinkovitost obrazovanja te prilagoditi ga potrebama 21. stoljeća. Reforma uključuje promjene u kurikulumu, metodologiji, ocjenjivanju, vrednovanju i praćenju učenika, kao i uvođenje novih tehnologija i digitalnih alata u nastavu. Ove promjene mogu biti izazovne i stresne za učenike, koji se moraju naviknuti na nove zahtjeve i standarde, te razvijati nove vještine i kompetencije. Hrvatska škola je mjesto gdje se učenici mogu obrazovati, ali i izraziti, istraživati, stvarati, surađivati, komunicirati i zabavljati. 😊

Korisnika je oblio hladan znoj jer ja sam u cjelodnevnoj školi, tj. navedenoj reformi, a od navedenih dobrobiti osjećam samo umor.

■ **Korisnik: Što bi se dogodilo kad ljudi ne bi išli u školu?**

AI: Ako ljudi ne bi išli u školu, to bi moglo imati ozbiljne posljedice za pojedinca i društvo u cjelini. Nedostatak obrazovanja može dovesti do siromaštva, nezaposlenosti, zdravstvenih problema, nedostatka glasa, kraćeg životnog vijeka, eksploatacije i rodne nejednakosti. Nedostatak obrazovanja također može dovesti do manje prilika za pojedinca da se razvija i ostvari svoj puni potencijal. Uz to,

nedostatak obrazovanja može dovesti do manje inovacija i napretka u društvu.

Nadam se da sam odgovorio na vaše pitanje!

■ **(začudeni) Korisnik: Kako najlakše učiti?**

AI: Učenje je proces koji se može poboljšati. Evo nekoliko savjeta koji bi vam mogli pomoći:

1. Pronađite odgovarajuće mjesto za učenje. Uklonite sve distrakcije, poput mobitela, društvenih mreža i slično.
2. Pripremite sve potrebne materijale prije učenja da biste izbjegli prekide i gubitak koncentracije.
3. Raščistite vlastite misli.
4. Motivirajte se. Razmišljajte o tome što će vam sve donijeti uspjeh u učenju.
5. Napravite plan učenja.
6. Odredite koji način učenja vam najbolje odgovara. Većina nas ima različite načine učenja. Da biste što lakše i kvalitetnije učili, morate znati koji način vam najviše odgovara.
7. Koristite bilješke. Bilješke su odličan način da zapamtite ono što ste naučili.
8. Napravite vlastite materijale za učenje.

■ **(zabrinuti) Korisnik: Može li AI zamijeniti učitelja?**

AI: Tehnologija može pomoći učiteljima da prilagode nastavu potrebama svakog učenika, ali ne može zamijeniti ljudsku interakciju i toplinu koju učitelji pružaju. AI bi mogao pomoći učiteljima u njihovom radu, ali ne bi ih mogao zamijeniti u potpunosti. Učitelji su ključni za razvoj djece jer im pomažu da steknu vještine poput čitanja, pisanja, matematike i sposobnosti kritičkog razmišljanja, što im omogućuje da donose informirane odluke kad odrastu.

■ **(nadahnuti) Korisnik: Hoće li u budućnosti AI u potpunosti zamijeniti čovjeka?**

AI: AI bi mogao zamijeniti neke poslove, ali ne bi mogao zamijeniti ljude u potpunosti. AI ima potencijal da promijeni način na koji radimo, ali neće nas zamijeniti u potpunosti. Ljudi i dalje imaju jedinstvene sposobnosti i kvalitete koje tehnologija ne može zamijeniti.

■ **(odahnuti) Korisnik: Je li važnije znanje ili bogatstvo?**

AI: Znanje i bogatstvo su oba važna, ali na različite načine. Znanje vam omogućuje da razumijete svijet oko sebe, donosite informirane odluke i razvijate vještine koje vam mogu pomoći da postignete svoje ciljeve. S druge strane, bogatstvo vam može pružiti financijsku sigurnost, pristup resursima i mogućnosti koje vam inače ne bi bile dostupne. Znanje može pomoći u stjecanju bogatstva, a bogatstvo može pomoći u stjecanju znanja.

■ **(uškolžureći) Korisnik: Je li hrvatski težak jezik?**

Hrvatski jezik predstavlja izazov za učenike. Međutim nije nemoguće za naučiti, već zahtijeva trud, strpljenje i vježbu. Hrvatski jezik je lijep, bogat i zanimljiv jezik koji nudi mnoge mogućnosti za učenje i komunikaciju. 😊

■ **(većtrčeći) Korisnik: Hvala.**

AI: Nema na čemu! Uvijek sam tu da pomognem. 😊

NOVA DIPLOMA GenZ-jevaca

Kad biste današnje mlade upitali čime bi se u budućnosti željeli baviti, rijetko biste čuli odgovore tipa liječnik, ekonomist, arhitekt ili, ne daj Bože, učitelj. Njihovo idealno radno mjesto mora biti fleksibilno, kreativno, dinamično i zabavno. Jednom riječju svi bi htjeli biti influenceri.

● Piše: Lana Certa

Kao što im sam naziv kaže, influenceri su ljudi koji imaju moć i sposobnost utjecaja na druge. Oni postoje oduvijek i upravo zbog toga nisu nikakav prolazan trend. Jedino što se s vremenom mijenjalo jesu kanali putem kojih su djelovali, od nekadašnjih rimskih foruma do današnjih društvenih mreža. I dok velik dio javnosti, barem u Hrvatskoj, ne razumije njihov posao smatrajući ih neobrazovanim neradnicima, u drugoj europskoj državi ti isti imaju priliku postati akademski građani.

Ako imate sklonost prema društvenim mrežama, ako volite kreirati njihov sadržaj, jedan bi vam fakultet u Irskoj mogao ponuditi smjer baš kakav vam treba. Southeast Technological University u Carlowu od iduće akademske godine 2024/ 2025. prvi put nudi fakultetski smjer za influencera, odnosno studij za stvaranje sadržaja na društvenim medijima. Taj smjer uključivat će sve, od audio montaže, kreativnih digitalnih medija te marketinga na društvenim mrežama. Upoznavat će studente s trendovima i idejama na društvenim mrežama i platformama poput TikToka, Instagrama, YouTubea i drugih. I Hrvatska se trudi ići u korak s trendovima. Istina je da nemamo fakultet navedenog smjera, barem zasada, no na Edward Bernays University Collegeu, visokoj školi za komunikacijski menadžment,

oformljena je prva generacija tromjesečne akademije čiji program kreira 20 predavača među kojima su Ella Dvornik, Doris Pinčić, Marijana Batinić i drugi. Nakon odslušanih devet modula svojim polaznicima garantiraju stjecanje profesionalnih kompetencija i vještina potrebnih s „obje strane kamere“. Mora se priznati kako je zanimljiv podatak da neki predavači nemaju završenu niti srednju školu, a educiraju druge, i to na visokoj školi! Javno se ponose ne samo time, već i činjenicom da unosno zarađuju prodajući vlastitu intimu. Nešto tu ipak ne štima, zar ne? Valjda je društvo doseglo dno. Blago nama! Drugi je paradoks što nakon završetka ovog programa stječete zanimanje koje ne postoji. Naime, iz Hrvatskog zavoda za zapošljavanje kažu da Nacionalna klasifikacija zanimanja ne uključuje zanimanje influencer. Ažuriranje nam, naravno, nije jača strana. Postojalo službeno ili ne postojalo, činjenica je da je to unosan posao. Provedena istraživanja kažu da se jednom objavom u Hrvatskoj zaradi oko 300 eura. Dakle, tri klika i eto prosječne plaće. Unatoč tome u hrvatskom društvu postoje brojne predrasude o ljudima koji zarađuju na društvenim mrežama, a najčešće su te da „ništa ne rade“, da „lako zarađuju svoj novac“ ili „da su neobrazovani“. Ipak, nije baš sve tako. Za profesionalce to je posao s punim radnim vremenom, pa i prekovremenim satima. Moraju se potruditi stvoriti sadržaj koji nije pretjerano nametljiv, ali istovremeno privlači pozornost. Zasigurno će se otvaranjem prigodnih smjerova u školama ili na fakultetima ukinuti barem predrasuda o neobrazovanom kadru u trenutno najunosnijem poslu današnjice. Ipak, ići u korak s vremenom ne znači zanemariti sve dosadašnje vrednote i tekovine čovječanstva. Ne mogu svi biti influenceri kao što ne mogu svi biti niti automehaničari ili piloti. Novac i laka zarada ne smiju biti jedini motivatori. Ljubav prema profesiji, potreba da se pridonosi civilizaciji ipak trebaju prevladati.

Suvremeno doba i razvoj tehnologije sa sobom donosi moderna zanimanja, često neshvatljiva starijoj populaciji, pa i onoj kojoj je Facebook najveći domet. Nužnost otvaranja novih srednjoškolskih i fakultetskih programa koji će pratiti suvremene trendove ne

smije uopće biti upitna. Ipak, mladi moraju početi razmišljati o odgovornosti i kvaliteti, a ne samo ganjati broj pratitelja i misliti da su tako svladali tajne uspjeha i dobrog poslovanja. A gdje će to naučiti ako ne u školama i na fakultetima? S druge strane, čovječanstvo ne može opstati ako se svi posvete zabavi i uživanju želeći se preko noći obogatiti i popeti na tron. Svatko treba pronaći ono u čemu je najbolji i u čemu se osjeća ispunjeno. Svatko prvo treba biti Čovjek, s diplomom ili bez nje.

U DRUŠTVU SVJETSKOG MEGACARA

Ovoga sam prosinca imao izuzetnu čast biti na koncertu, ali i u društvu čovjeka koji je mnogo više od glazbene ikone naših prostora.

● Piše: Duje Plavčić

Netko sluša *trap*, netko voli cajke, a meni su nekako puno draže Majke. Ne znam, možda bi bilo drugačije da se na tavanu dje-dove kuće nisam susreo s brojnim gramofonskim pločama – Led Zeppelina, AC/DC-a, Doorsa, Azre, Stonesa, Dylana i mnogih drugih. Na jednoj je od njih čak i Baretov potpis. Ne, ne na pločama Majki nego drugih bendova, a ploče su bile u njegovu vlasništvu. Bare je razmjenjivao ploče s mojim ujakom u srednjoškolskim danima i tako sam danas ja ponosni nasljednik tog obiteljskog blaga.

Bio sam na brojnim *rock* koncertima i slušao mnoge bendove od kojih bih izdvojio Iron Maiden u zagrebačkoj Areni, Stefanovskog, Neleta, Čorbu, Bajagu i Generaciju 5 na *Rock* festivalu u Banjoj Luci, Zabranjeno pušenje, Psihomodo pop i Majke u Đakovu, a posebno me se dojmio koncert Ramba Amadeusa, a i on sam, u *Kingu* kod Čile (objasnit ću što je *King* i tko je Čila). Kada sam prijateljima rekao da sam bio na koncertu Ramba Amadeusa, pitali su me ima li on kakve veze sa Stalloneom i Mozartom. Možda. Trebao sam ga pitati.

Izmislio *turbofolk*?

Rambo Amadeus ima i svoje pravo ime i prezime – Antonije Pušić. Rođen je u Kotoru u Crnoj Gori i vrhunski je glazbenik, a mnogi ne znaju da je upravo on, rugajući se tom glazbenom izričaju, izmislio naziv *turbofolk*. Devedesetih godina, točnije 1992., za vrijeme

izravnog televizijskog prijenosa, prekinuo je festival koji se održavao u Beogradu i to riječima da je sramota svirati i tulumariti dok na Dubrovnik i Tuzlu padaju granate. Bio je to pokazatelj da je i tih nesretnih devedesetih s *druge strane nišana* bilo i normalnih ljudi koji nisu procjenjivali ljude po križu ili krstu. Upravo takav je on – normalan, a opet Svjetski Megacar, kako se sam nazvao. Netko će reći da je posve lud, a ja da je natprosječno inteligentan. Ali da, tanka je granica između ludosti i genijalnosti. Car je, osim što je školovani glazbenik, diplomirao i turizam, a prije nego što se počeo baviti glazbom i scenskom umjetnošću, bio je uspješan jedriličar i osvajao je brojne nagrade i priznanja na regatama. Uz ljubav prema jedrenju, Rambo ne krije ljubav prema ekologiji i interes za očuvanjem Jadranskog mora. Vjerovali ili ne, izgradio je solarni jedrenjak za čisti Jadran.

Sudbonosni susret

I tako je do mene došla informacija da taj isti Svjetski Megacar, Rambo glavom i bradom (OK, nema bradu), dolazi u Đakovo i to u *King*. Što je *King*? Pa to je najbolji *rock* bar na istoku Hrvatske, a i šire, a onaj Čila kojega sam spomenuo, njegov je vlasnik i znaju ga svi, ne samo Đakovčani. Koncertu su se radovali mnogi i željno ga iščekivali, pa tako i ja. Ovogodišnji poklon pod borom bila je majica s natpisom *Čobane, vrati se* i likom Brucea Leeja, a to je ujedno naslovnica Rambovog albuma i bilo je posve logično da ću je nositi na koncert Megacara. Koncert je izgledao kao privatna zabava – poznati ljudi, a atmosfera vrhunska.

Higgsov bozon i tajne svemira, mikroorganizmi, koliko je napredovala umjetna inteligencija, ovce koje ne mogu bez svoga čobana, legendarna *FAP* mašina, samo su neke od tema koje je ovaj genijalni tekstopisac i zabavljač pretvorio u glazbeni *stand up*. Bila je to večer vrhunske svirke i još bolje zabave koja je završila tek nakon trećeg bisa.

Sutradan sam doživio još veće iznenađenje. Tata me prijevodne ponovno odveo u *King* na druženje s Rambom. Tada sam saznao još puno stvari koje nisam znao, kao na primjer da je Rambo bio

veliki prijatelj s legendarnim Dinom Dvornikom i da je autor njegova hita *Jače, manijače*. Za uspomenu i dugo sjećanje potpisao mi se na majicu i tata nas je uslikao. I tada je bio šaljiv. Pitao me je što sam sinoć pio jer mu izgledam poprilično umorno. Odgovorio sam mu da sam popio čak tri kole, na što mi je rekao: „E, neka si vala!” Naravno, šalio se.

Rambova poruka nama mladima je da trebamo puno čitati knjige jer u moru bezveznih, ima i onih stvarno zanimljivih. Za ovo se nije šalio.

ŽIVOTINJE TREBAJU NAŠU LJUBAV I ZAŠTITU

Na samom rubu grada Zagreba, a samo nekoliko kilometara od Dugog Sela, nalazi se naselje Dumovec u kojem se smjestilo istoimeno sklonište za nezbrinute životinje. Otvoreno je 2001. godine i djeluje u sklopu Zoološkog vrta grada Zagreba, a financira se iz zagrebačkoga gradskog proračuna.

● Piše: Lara Žnidarić

Naša je redakcija odlučila posjetiti sklonište i napraviti reportažu o njegovu djelovanju, ljudima koji tamo rade i o njihovim štićenicima. Glavna sugovornica bila nam je Petra Bajan, edukatorica i marketinški stručnjak, koja radi s djecom i često posjećuje škole i vrtiće organizirajući različita edukativna predavanja za najmlađe.

Posjet iz inozemstva

U Dumovcu nas je dočekala tročlana ekipa zaposlena u skloništu te njihovi gosti koji su došli iz Srbije želeći se, kao i mi, bolje upoznati s radom skloništa. Rekli su nam da je to jedino takvo sklonište u ovom dijelu Europe i da su oni iz Srbije došli naučiti kako da i sami pokrenu sličan projekt. Naši su domaćini bili vrlo ljubazni i razgovorljivi, ponudili su nam piće i povel nas u obilazak usput nam odgovarajući na pitanja.

Počeci rada skloništa

„Inicijator projekta osnivanja ovog skloništa bila je Udruga Noina arka“, rekla nam je edukatorica Petra. Oni su u to doba imali

prepuno sklonište na Bukovcu. Ljudi su se stalno žalili na pse lutalice u Zagrebu i počeo se vršiti pritisak na Grad da se treba otvoriti sklonište. Tako se 2001. godine otvorilo sklonište Dumovec. Smješteno je na rubu grada da bi bilo dovoljno udaljeno zbog buke koja bi mogla smetati stanovnicima. Zaposleno je tridesetak ljudi različitih profila, ali nikad ih nije dovoljno jer napuštenih životinja je previše i osoblja uvijek nedostaje. Tu su timari koji brinu o životinjama, hrane ih i čiste im kaveze, veterinarski tehničari i veterinari koji ih liječe te „hvatači“ koji napuštene životinje miču s ulica i dovode u sklonište. Osim njih, u skloništu rade i edukatori, kao Petra, koji čine sve da bi educirali ljude da napuštenih životinja bude što manje.

„Naši su štićenici uglavnom nađeni na ulici kako lutaju. Ljudi ih prijave i služba hvatanja ode po njih. Provjere imaju li čip, ako ga nemaju – nisu imali vlasnika, i onda ih dovedu ovdje, u kaveze“, kaže naša sugovornica. Neki su psi oduzeti vlasnicima zato što su ih zlostavljali.

Tužne i sretne pseće priče

Kroz godine, u skloništu je bilo mnogo zanimljivih slučajeva, puno onih tužnih u kojima je bilo nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja životinja, ali i puno sretnih u kojima su se našli pas i njegov čovjek.

„Imali smo slučaj gdje je jedna gospođa došla i rekla da joj se pokaže pas koji je najduže u kavezu. Pokazali smo joj Maru koju smo pronašli u šumi dok je imala 4 mjeseca i koja je provela cijeli svoj život u kavezu. Gospođa je odmah uzela nju i njezina i brata. Tako je Mara našla svoj dom“, s osmijehom nam priču završava Petra.

Povala nas je zatim u šetnju pored kaveza sa psima koji su za nas izvodili razne trikove da bi nam se svidjeli. Svaki od njih imao je svoju omiljenu igračku, od kojih su neke bile vrlo neobične kao probušene zdjelice i stare krpe. Rekli su da uvijek primaju donacije za njih kao što su poslastice, igračke i dekice, posebno zimi kad je

hladno. Organiziraju i različite akcije prikupljanja donacija od kojih je jedna „Zima topla svima: dekece za dumovečke njuškice“ koju organiziraju krajem jeseni. Provirili smo zatim i u veterinarsku ambulantu, gdje su jednog psa upravo pripremali za kastraciju, te u prostor unutrašnjih kaveza u kojima su psi s najvećim problemima.

Najveći problemi štićenika skloništa

U skloništu je trenutno smješteno 140 pasa i dvadesetak mačaka, iako uglavnom zbrinjavaju samo pse. Divljih životinja u Dumovcu nema, no u tijeku je projekt izgradnje oporavišta za divlje životinje. Kada smo pitali koji su najveći problemi koje sklonište i njegovi štićenici imaju, rekli su da je to nedostatak prostorne slobode.

„Mnogi psi provode cijele dane u kavezima. Često ih ima nekoliko u jednom kavezu, no još je teže onima koji su sami u unutrašnjim kavezima zato što se ne slažu s drugim psima. Svima je zajedničko, unatoč trudu zaposlenika, da im nedostaje ljubav.“

Da bi se smanjio broj životinja na ulicama i u skloništu, potrebno je stalno educirati mlade ljude i djecu. Zakonom je kažnjivo ostavljanje životinja na cesti, no još uvijek se često događa. Potrebno je pronaći način da ne bude neželjenih životinja.

Kako udomiti psa?

Edukatorica Petra objasnila nam je i proces udomljavanja. Potrebno je doći u azil, prošetati sa životinjom koja vam se sviđa i potpisati ugovor. Udomljavanje je besplatno, no bitno je znati da se svi članovi obitelji moraju složiti da žele imati psa. U protivnom dolazi do problema, pas se vraća u azil i nakon toga ima još jednu traumu iza sebe. Za psa je potrebno imati dovoljno novaca da bi mu se mogla priuštiti zdrava hrana, njega i veterinarska skrb. Važno ga je redovito šetati, voditi ga sa sobom na put ili mu naći smještaj u hotelu za pse i, najbitnije, dati mu puno ljubavi.

Volontera nikad dovoljno

U Dumovcu pomažu i volonteri, no nikad ih nije dovoljno. Oni se često dolaze poigrati sa psima i prošetati ih. Skloništu su posebno dragocjeni jer pomažu socijalizaciji pasa i poklanjaju im toliko potrebnu ljubav i pažnju.

Kad smo pitali što im najteže pada u ovom poslu odgovorili su da je najteže kada u sklonište dođe pas slomljenog tijela i duha koji vjerojatno nikada neće naći dom. To su psi koji su doživjeli teške traume i zlostavljanja od kojih se nikada neće oporaviti.

„Svaki dan idem po školama u nadi da će se jednoga dana promijeniti stav o životinjama i da će napuštanje životinja postati dio prošlosti. Do tada imam i dijelim s drugima moto: *Ne možeš spasiti sve, ali možeš napraviti sve da spasiš jednome život*“, rekla je.

Za kraj, Petra je poručila čitateljima da, ako vole životinje, dođu volontirati, prošetati pse i poigrati se s njima. Ako žele ljubimca, neka dođu upoznati životinje u azilu i možda nađu novog „zauvijek prijatelja“.

OBLAK NIJE UVIJEK ZELEN

Je li digitalna tehnologija bezopasna za okoliš i pravi put prema zelenijem svijetu?

● Piše: Marija Petrović

Korištenje digitalne tehnologije i interneta često se povezuje s ekološki prihvatljivim aktivnostima. Smanjenje potrošnje papira, videokonferencije koje smanjuju broj letova, primjeri su kako digitalizacija pomaže u zaštiti okoliša. Međutim, jesmo li svjesni da je digitalna industrija postala zabrinjavajući svjetski potrošač energije i proizvođač stakleničkih plinova?

Tko je zagađivač?

Ekološki otisak označava mjeru ljudskog utjecaja na prirodne resurse planeta na kojem živimo. Terminom ugljični otisak opisuju se ukupne emisije stakleničkih plinova koje proizvodi pojedinac ili skupina ljudi.

Staklenički plinovi prirodno su prisutni u atmosferi. U prvome redu to su fluorirani plinovi, ugljikov dioksid, metan, dušikov oksid. Ljudska aktivnost izaziva njihovu prekomjernu emisiju, a oslobađaju se prilikom proizvodnje i potrošnje roba i usluga.

„CO₂ – ugljikov (IV) oksid ili ugljikov dioksid je plin teži od zraka 1,5 puta, ne podržava gorenje, otapa se u vodi, a nastaje, između ostalog, izgaranjem fosilnih goriva. U atmosferi ga je 0,04%, a djeluje poput stakla u staklenicima – propušta Sunčevu energiju do površine Zemlje, a onemogućava vraćanje energije u atmosferu. Bez omotača od stakleničkih plinova površina Zemlje bila bi oko 30°C hladnija i nepovoljna za život. No, zbog pojačane proizvodnje CO₂ usred ljudske aktivnosti, pojačava se učinak staklenika. U proteklih

100 godina globalna temperatura porasla je u prosjeku $0,4 - 0,8^{\circ}\text{C}$, objasnila nam je nastavnica kemije i biologije Ana-Marija Gončar.

Ekološki otisak ugljikovog dioksida iznimno je velik i predstavlja jednu od većih opasnosti za Zemlju. Europska agencija za okoliš (EEA) 2019. objavila je podatak da CO₂ zauzima 80% ukupne emisije stakleničkih plinova.

Kako naš digitalni život opterećuje okoliš

Emisiju CO₂ najčešće povezujemo s fosilnim gorivima, no manje je poznato kako svakim klikom na internetu ili e-mailom za sobom ostavljamo ugljični otisak koji šteti okolišu.

Prema podacima međunarodne organizacije *Let`s Do It World* i Francuskog instituta za održivi razvoj (ISIT), internet i njegovi prateći sustavi svake godine proizvode više od 900 milijuna tona CO₂. Sa stranica Europske investicijske banke saznajemo da je digitalni sektor odgovoran za 3,7% globalnih emisija stakleničkih plinova, što je jednako cjelokupnom zračnom prometu u svijetu.

Procjenjuje se da će internetska mreža do 2030. g. trošiti 20% ukupne svjetske energije. Potrošnja energije u digitalnom sektoru povezana je s proizvodnjom i upotrebom uređaja te prometom i pohranom podataka. Digitalni otpad (nepotrebna e-pošta, datoteke, aplikacije, fotografije, videozapisi itd.) gomila se, troši energiju i stvara digitalno zagađenje.

Situacija na terenu – što čine učenici i učitelji

Da bismo utvrdili u kojoj su mjeri učenici i učitelji naše škole svjesni da njihove virtualne aktivnosti doprinose emisiji CO₂, proveli smo ispitivanje u kojem je sudjelovalo 78 učenika 7. i 8. razreda te 18 učitelja.

Pokazalo se da učitelji mijenjaju mobitel u roku 3 do 5 godina, dok većina učenika to čini svake druge godine. Prema podacima iz spomenutih izvora, faza proizvodnje pametnog telefona predstavlja 90% potrošnje energije u odnosu na njegov vijek trajanja, stoga što češće dobivamo novi, to je skuplji za okoliš. Elektronički uređaji sastoje se od tisuća komponenti, rijetkih metala i elemenata. Rudnici se često nalaze u zemljama niskih ekoloških i društvenih standarda, pa se naša utrka za povezanošću, uz sve veće emisije stakleničkih plinova, često pretvara u krčenje šuma i onečišćenje zemlje i vode.

Učitelji primaju i šalju do 5 e-pošti dnevno, a u 61% slučajeva brišu staru e-poštu. Učenici rjeđe primaju i šalju, ali i rjeđe brišu e-poštu. Procjenjuje se da svaki pojedini e-mail emitira najmanje 4 g CO₂.

Većina učenika provede 3 – 4 sata dnevno igrajući *online* igre ili stvarajući/gledajući videozapise. Izvori navode kako reproduciranje videozapisa predstavlja više od 60% podatkovnog prometa i odgovorno je za 80% njegova rasta. Gledanje 10-minutnog videa na mreži jednako je slanju e-pošte 5 sati bez prestanka. Učenici i učitelji koriste platforme za *streaming* najčešće u HD kvaliteti, što troši mnogo više energije.

Uređaji su im uglavnom podešeni na automatsko preuzimanje datoteka, a većina briše nepotrebne sadržaje tek kada počnu slabije raditi („biti spori“). Sigurnosne kopije datoteka učitelji većinom čuvaju u oblaku. Upravo su podatkovni centri jedni od najvećih potrošača energije u digitalnoj industriji.

Kako smanjiti ugljični otisak?

Ispitivanjem je potvrđena pretpostavka da većina učenika i učitelja nije bila svjesna povezanosti korištenja interneta s emisijom CO₂. Prisutna je percepcija da je za ugljično zagađenje najviše zaslužan zrakoplovni promet, a tek neznatno digitalna industrija.

Ispitanici su naveli prijedloge kako bi mogli smanjiti ugljični otisak na osobnoj razini. Predlažu redovito čišćenje digitalnih uređaja,

brisanje nepotrebnih datoteka i aplikacija, isključivanje mobitela s punjača kad se napuni, produljenje vijeka trajanja svojeg mobitela, pravilno odlaganje digitalnih uređaja. Smatraju da trebamo mijenjati digitalne navike, ne koristiti mrežu rasipnički.

SAVJETI ZA SMANJENJE DIGITALNOG ZAGAĐENJA

- uvedite digitalni detoks (vrijeme bez korištenja digitalnih uređaja)
- isključite računalo i wi-fi kada ne koristite
- otkazite pretplatu na komercijalne obavijesti e-poštom
- onemogućite automatsko spremanje datoteka
- isključite kamere tijekom videokonferencija
- podesite računalo na stanje mirovanja u vrijeme neaktivnosti
- šaljite poveznice umjesto velikih privitaka
- izbjegavajte gledanje filmova u HD-u
- velike datoteke spremite na vanjske tvrde diskove, umjesto u oblak
- pridružite se Danu digitalnog čišćenja

Učenici i učitelji slažu se da je digitalno zagađenje tema o kojoj moramo govoriti i podučavati ne samo mlade već sve generacije. Smatraju da trebamo pokušati smanjiti ugljično zagađenje radi kvalitetnijeg života na Zemlji, kako je rekao Ross Perot: „Ekolog nije čovjek koji kaže da je rijeka prljava. Ekolog je čovjek koji čisti rijeku.“

Međunarodni dan digitalnog čišćenja

Međunarodni dan digitalnog čišćenja (*Digital Cleanup Day*) godišnji je događaj pokrenut 2019. g. s ciljem podizanja globalne svijesti o utjecaju digitalne industrije na okoliš. Obilježava se treće subote u ožujku sa svrhom smanjenja digitalnog smeća. Prvo izdanje doživjelo je veliki uspjeh uz sudjelovanje institucija i građana, prikupljanje tona digitalnih podataka i elektroničke opreme za recikliranje te

se nakon toga proširilo po svijetu. Na službenoj web stranici programa <https://www.digitalcleanupday.org/> moguće je prijaviti veličinu obrisano digitalnog otpada te dobiti nagradu.

Ovogodišnji Dan digitalnog čišćenja
održat će se 16. ožujka 2024.

Poticaj je to za aktivno uključanje u čišćenje svojih uređaja i spremišta u oblaku od nepotrebnih datoteka i sigurnosnih kopija. Time štedimo ogromnu količinu CO₂ i energije, poboljšavamo učinkovitost, produljujemo vijek trajanja naših uređaja, stvaramo dobre digitalne navike.

PITAJU ME KAKO TI JE IME – BEČAR IME, A HRVAT PREZIME

Fabijan Kovačević učenik je osmog razreda Osnovne škole Rajić. Pravi je mladi bečar čije se pjesme, ali i glas, daleko čuju. Proslavio se još 2021. godine kada je u poznatoj emisiji showa Supertalent ušao u finale s pjesmom „Inati se Slavonijo” Krunoslava Kiće Slabinca. Njeguje odnos prema Slavoniji i njezinim običajima, a u razgovoru s njim doznala sam odakle ljubav prema tamburi, bečarcima i slavonskoj tradiciji

● **Razgovarala: Tena Jež**

■ **Sviraš, pjevaš, plešeš. Kako si došao na ideju baviti se glazbom?**

To nije bila ideja. Glazba je nešto uz što sam odrastao i samim time je postala dio mene. Svi se oko mene bave glazbom pa sam i ja naslijedio ljubav prema njoj. Pjevam odmalena u raznim prigodama, u svatovima, na raznim nastupima i koncertima. Plešem u Kulturnom umjetničkom društvu „Šubić” u Novskoj. Idem i u Osnovnu glazbenu školu u Novskoj. Šesti sam razred i sviram harmoniku. Još sam mlad, ali u planu mi je baviti se glazbom cijeli svoj život.

■ **Tvoja obitelj glazbeno je nadarena. Jesu li te oni poticali u glazbenom stvaralaštvu? Koliko ti je obitelj važna u glazbenom usmjerenju?**

U mojoj obitelji tata, djed i brat su svirači. Brat Sebastijan studira na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku na Odsjeku za instrumentalne studije, smjer tambura. Zajedno s tatom svira u Tamburaškom sastavu „Ambar”. Daju mi velik poticaj u mome

glazbenome odrastanju. Prate me na svakom nastupu i ponosni su na moj uspjeh. Kada sam napisao svoju prvu pjesmu, brat ju je uglazbio i odmah objavio na društvene mreže da bi je svi mogli poslušati. Najbitnija mi je njihova podrška.

■ **Koji je bio tvoj najdraži nastup? Gdje se održao i zašto je najdraži?**

Moj najdraži nastup održao se u Pakracu na Dječjem festivalu domoljubne pjesme – „Croatia iz duše te ljubim” 2023. godine. Svirao sam i pjevao pjesmu „Vukovar, Vukovar” sa svojim prijateljima Andrijom i Ivanom. Pjesmom smo pokazali ljubav prema svojoj domovini i tamburi. Na festivalu smo osvojili drugo mjesto.

■ **Imaš li tremu pred nastupe? Kako se nosiš s njom?**

Tremu pred nastupe imam skroz malu, ali se trudim osjećati kao da je nemam. S njom se nosim normalno jer sam već navikao na nju od tolikog nastupanja. Kad stanem na pozornicu i počnem pjevati, smirim se i trema nestane. Glazba me odvede na neko drugo mjesto.

■ **Tvoje pjesme odišu slavonskim žarom. Odakle tolika ljubav prema Slavoniji?**

Tolika ljubav prema Slavoniji nastala je zato što sam se rodio u njoj, a i volim slavonski način života. Uživam pjevajući slavonske pjesme jer na taj način pokazujem ljubav prema svome rodnom kraju. Kako bi rekao naš Stjepan Jeršek Štef: „Sve poštivam, svoje uživam”.

■ **Imaš i svoju autorsku pjesmu. Kada i kako si došao na ideju da napišeš svoju prvu pjesmu? Tko ti je bio inspiracija i komu je posvećena?**

Moja prva pjesma zove se „Ružo ružice”. Tekst sam sam osmislio, a brat ju je uglazbio. Drago mi je što se svidjela tolikom broju ljudi. Nju sam otpjevao na audiciji u Supertalentu. Žiri ju je pohvalio, a i publika je pozitivno reagirala. Pjesmu sam napisao prije tri i pol godine jednoj svojoj tadašnjoj simpatiji koja više nije u Hrvatskoj.

■ **Na Dječjem tamburaškom festivalu „Cvjetići glazbe” u Pleternici 2022. godine pobijedio si s pjesmom „Bećar mali”. Kakav je osjećaj čuti svoje pobjedničko ime?**

Da bih pokazao ljubav prema tradicijskoj baštini, prema Slavoniji, prijavio sam se na Dječji tamburaški festival „Cvjetići glazbe”. Uvijek sam sanjao da ću biti na pobjedničkom postolju i bio sam pobjednik publike. Uspio sam. Pjesmu „Bećar mali” napisao je moj brat Sebastijan pa mi je još draže što sam odnio pobjedu. Prvo nisam mogao vjerovati kada sam čuo svoje ime, i to na prvom mjestu jer je konkurencija bila jaka. Želim svakome da se prepozna u svome talentu i neka ga pokaže svima.

■ **Jesi li ti bećar mali? Što za tebe znači pjevati slavonske pjesme?**

Jesam, jesam. Kad pjevam slavonske pjesme, cijelom svojom dušom uđem u pjesmu koja me ponese i tada nema stanke. Mogao bih pjevati do jutra kada me pjesma dirne u dušu. Svojim nastupima prenosim slavonsku ljubav. Ja živim za Slavoniju i uvijek će biti dio mene.

■ **2021. godine bio si i na Supertalentu. Možeš li mi ispričati nešto o tome? Kakav je osjećaj nastupati pred tolikom publikom?**

Tako je. Prijavio sam se na Supertalent i bio sam pozvan. Kada mi je brat rekao da sam upao, odmah sam mu rekao da idemo. Bio sam presretan. Na Supertalentu mi je bilo jako lijepo i zanimljivo. Na audiciji sam otpjevao svoju autorsku pjesmu „Ružo ružice”. Žiriju se svidio moj nastup i prošao sam dalje. Sve do finala. Osjećaj nastupanja pred tolikom publikom vrlo je lijep, zabavan i pomalo opuštajući jer kada te netko od tvojih bližnjih gleda iz publike, daje ti podršku i jakost. Preporučujem svakome da otkrije svoj talent i okuša se u novim izazovima.

■ **Tko je od članova žirija bio najstroži?**

Meni iskreno od žirija nitko nije bio strog. Malo sam se bojao Martininih komentara jer znam da je inače malo stroga.

■ **Kakve su ti bile probe? Kakav je osjećaj doći do samog kraja?**

KAD SU DJECA KRALJEVI

Književnik Miljenko Jergović u siječnju 2024. u svojem je osvrtu na događaj u zagrebačkoj školi opisao tzv. filijarhat – društvu u kojem djeca imaju pravo na istinu jer se na njima temelji kapitalizam: ništa nije preskupo niti nepotrebno za našu djecu: od izgradnje dječjih vrtića do mogućnosti njihova divljanja po restoranima. Društvo je, kaže Jergović, neprestano ucjenjivano dječjom dobrobiti, a građanima koji su zabrinuti za dobrobit svoje djece, lako je manipulirati.

Probe su se održavale po cijele dane. Ujutro smo rano dolazili i bili sve do kasno navečer. Zatim čekaš da te pozovu na binu i tada se odradi tonska proba i pjevanje. Dok smo čekali probe, družili smo se i međusobno upoznavali. Ekipa je bila raznolika. Svi smo se povezali i bili jedni drugima podrška. S nekim sudionicima se još i danas čujem. Osjećaji do finala bili su neočekivani i nisam se uopće nadao da ću doći do finala. Bio sam sretan jer je publika prepoznala moju ljubav prema pjevanju i Slavoniji.

■ Bio si pozvan glumiti u hrvatskoj televizijskoj dramskoj seriji „Metropolitanci”. Kako se to dogodilo i možeš li mi opisati glumačko iskustvo?

Prije skoro dvije i pol godine brata su zvali i pitali ga bih li ja glumio u seriji. Naravno, pristao sam. Još jedno iskustvo više. Serija se snimala od ožujka do lipnja 2022. godine i prikazivala je događaje nakon potresa u Zagrebu i nakon pandemije. Glumio sam Andriju Cvirna, dječaka koji je išao na audiciju za kvartovskog pjevača. Iskustvo je jako lijepo i htio bih da se to ponovi jer je stvarno bilo jedno od ljepših iskustava u mom životu. Družio sam se s ostalim glumcima kao što su: Ljubica Jović, Rene Bitorajec, Danira Gović, Janko Popović Volarić, Dubravka Ostojić i Nataša Janjić. Nadam se da ću uskoro opet imati priliku glumiti u nekom filmu ili seriji.

■ Za kraj mi opiši što je za tebe glazba.

Za mene je glazba jedan hobi, ljubav, sreća, veselje, a najvažnije život.

JESMO LI PREŠLI CRVENU LINIJU?

Tanka je granica koja odvaja normalno od svega što to nije. Ponajviše je satkana od odgoja, odnosno posvećenosti roditelja djetetu. I okolnosti čine fine niti te granice: razne videoigrice, primitivne pjesme, bavljenje sportom, ljudi koji okružuju dijete.

● Piše: Lorena Vulić

Svakim danom svjedočimo sve većem broju nasilnih događaja. Možemo li tome stati na kraj? Ili smo prešli crvenu liniju i povratka više nema? Je li sve izmaklo kontroli?

Tko je žrtva, a tko nasilnik

Šokantan događaj u Strojarskoj tehničkoj školi Frana Bošnjakovića u Zagrebu privukao je veliku pažnju zgroženih medija i javnosti. Snimka u trajanju od 56 sekundi, objavljena 19. prosinca 2023. godine, u trenu je zasjela na pijedestal vruće vijesti. Fizički sukob profesora i učenika koji se može pogledati – vijest dana uspjela je ušutkati božićne pjesme i pogasiti lampice. *The most beautiful time in the year* obogaćeno je osuđujućim naslovima koji garantiraju barem svaki drugi klik. Užasnuta javnost pitala se kakav je to svijet kad u školi, mjestu s nultim pragom tolerancije na nasilje, jedan profesor nasrće na dijete. Profesor koji tuče svoje učenike dobit će što ga ide: ravnateljica najavljuje otkaz, a nadležni ministar etiketira ga kao alkoholičara. A ja, jednako užasnuta videozapisom koji sam, brzopleta, pogledala, imam tisuće pitanja i tisuće strahova. Od prvog, zašto je ta snimka tako lako dostupna i meni i mojoj mlađoj sestri, do onog posljednjeg: kakvo je to društvo u kojem ću tražiti i svoju budućnost?!

Pod pritiskom javnosti, prvenstveno drugih učitelja, nastavnika i profesora, polako se u medijski prostor provukla i druga strana istine: profesor, šezdesetogodišnjak gotovo pred sam kraj radnog vijeka, sustavno je provociran od istog učenika. Maltretiran, ako se tako smije reći za čovjeka koji bi trebao biti autoritet i osoba koju učenici trebaju poštovati bez obzira na sve. Jest, fizički je napao učenika i to se ne može opravdati čak ni nedavnim gubitkom supruge koju je, čini se, dotični učenik nazivao pogrdnim imenima. Tko je žrtva, a tko nasilnik i što je uopće ta tanka linija koja od žrtve čini nasilnika?

Danas su i profesor i učenik jučerašnja vijest. Profesor ipak nije dobio otkaz jer je školski odbor odbio dati suglasnost, ali je na bolovanju i mjesec dana nakon svega. Učenik je dobio ukor pred isključenje, svi su propisi zadovoljeni, protokoli poštovani, institucije obaviještene. Podijeljeno je nekoliko pedagoških mjera, bit će organizirana psihološka podrška. Novi dan može svanuti u Barbielandu i napokon se možemo posvetiti devetnaestogodišnjem pobjedniku *MasterChefa* i tisućama eura koje je osvojio pobjednik *Života na vagi*.

Stariji maloljetnici

Kad su već toliko važne administrativne začkoljice, smatram da ne možemo govoriti o tome da je profesor digao ruku na dijete. Naime, maloljetnike od 16 i više godina smatra se starijim maloljetnicima. Ne mogu se ne zapitati što je to toliko važno u brojkama da se od šume pravilnika, protokola, zakona i propisa ne vidi ono što se treba vidjeti. Maloljetnik iz Zagreba nije osamljen slučaj. Početkom siječnja ove godine dvojica su maloljetnika objavila snimku maltretiranja mladića u Koprivnici, a u centru Pazina maloljetnici su ujutro prije nastave pretukli učenika osmog razreda. Maloljetničko nasilje odjekivalo je medijima čitave godine, dolazile su vijesti iz Dugog Sela, Pakošтана, Pule, Čakovca, Slavonskog Broda, Strožanca...

Danas djeca i mladi svake godine moraju obaviti sistematske preglede zbog sportskih aktivnosti kojima se bave, ali obavezan bi trebao biti i jednogodišnji posjet psihologu. Na taj se način mogu

na vrijeme prepoznati i spriječiti potencijalni problemi vezani za mentalno zdravlje. Trebamo li novog Kostu da bi se nešto poduzelo? Kada će društvo napokon shvatiti da se nešto hitno mora promijeniti?

Superheroji

Imamo 14 godina i najstariji smo u školi. Mi smo školski kraljevi. Mi – osmaši. Znamo svoje vrijednosti i svoja prava. Mi smo superheroji koje su do bro odgojili roditelji, škola i društvo, a nasilje se događa negdje drugdje.

Međutim, ako se malo podigne zastor samozavaravanja, ispod tepiha iskočit će problemi i u našoj okolini. U anketi koju sam provela među učenicima osmog razreda škole koju pohađam, pokazalo se da se većina učenika u školi osjeća u potpunosti sigurno (71%) ili uglavnom sigurno (29%). S druge strane, na tom sigurnom mjestu 10 učenika doživjelo je ismijavanje, 9 učenika vrijeđanja, 8 ruganje na temelju izgleda, 7 ruganje na temelju znanja, 6 ogovaranje, a četvero ih je odbačeno iz društva u kojem su željeli biti. Mnogi su učenici često bili i maltretirani, ucjenjivani, ponižavani i osjećali su vršnjačko nasilje. Kako se većina učenika osjeća sigurnima u školi ako trpi razne oblike nasilja? Znači li to da prihvaćamo nasilje kao neizostavni dio svakodnevice?

Kad se gramatika pomiješa i subjekti postaju objekti

Nažalost, Grše nije jedini pjevač koje omalovažava ženski rod i ženu etiketira kao objekt koji je potrebno iskoristiti i baciti. Je li doista neočekivano što danas momci, pogotovo oni u dobi od 14 pa do 20 godina na djevojke gledaju samo kao na objekte?

Njihova su mjerila idealne ljepote plitka i temelje se na filtriranim i uređenim fotografijama i videozapisima s društvenih mreža. Jedini su kriterij vrednovanja obline. Ideal ljepote više ne propisuje lice, karakter, uspješnost u školi ili sportovima. Proporcije propisane standardima obitelji Kardashian dopuštaju vrijeđanja, ismijavanja i

zlostavljanja djevojaka koje nemaju tražene obline koje su, uzgred rečeno, katkad obrnuto proporcionalne inteligenciji.

Tužno je što su djevojke počele sebe prezentirati na taj način jer smatraju da će jedino time privući pozornost. Napućene usne i večernja šminka uz što kraći topić koji više otkriva nego prepušta mašti – tako četrnaestogodišnjake na Tik Toku odjednom postaju dvadesetogodišnjakinje i pritom pjevuše u ritmu pjesme *Mamma mia*. Time ponižavaju same sebe i dokazuju da imaju nisku razinu samopoštovanja. Pitam se kako se djevojka zaista zadovolji momkom kojeg privuče isključivo svojim oblinama? Takvom će nakon nekog vremena ona dosaditi i kako, nažalost, nije jedna od rijetkih koje eksponiraju svoje tijelo na društvenim mrežama, tražit će novu, njemu zanimljiviju.

LJETNI HIT

Mamma mia, sve sad iman šta san tia – pjeva Grše u jednom od najvećih hitova ovoga ljeta.

Tu su i sljedeći stihovi: Plesačica – go-go / Mala jebačica – bombon / Raširi dupe mi ka' krila kondor / Penje se na nju ka' Frodo na Mordor. Pod plesačica – go-go misli se na twerkanje koje je vrlo aktualno u svijetu mladih. Twerkanje je zapravo vrsta plesa u kojoj plesačica, rjeđe plesač, trese stražnjicom na provokativan način, često u niskom čučućem stavu. Ova je pjesma u sat vremena nakon objavljivanja poslušana više od 4700 puta, a u 11 dana od objavljivanja na YouTubeu kanalu, pregledana je 736 000 puta.

Na mladima svijet ostaje

Iznimno je važno da se bilo koji oblik nasilja, počevši od verbalnog pa do fizičkog, prepozna na vrijeme i sasiječe u korijenu kako ne bi došlo do ekstremnih situacija poput one u Beogradu kad je u osnovnoj školi smrtno stradalo 9 učenika i jedan školski djelatnik. Ne postoji nikakav opravdani razlog za bilo koji oblik fizičkog

nasilja te ga strogo osuđujem. I to treba tako reći: glasno NE za ruku na stražnjici, NE za gurkanje i *slučajno* dodirivanje intimnih dijelova. NE i za svaku etiketu, od *koka* i *komad* do *štreberice*!

Svijet ostaje na nama, mladima, a taj svijet nije virtualan ni viralan, to je svijet bez filtera, svijet u kojem svaka vrijednost sjaji istinskim sjajem, a ožiljci i modrice dokaz su da se trebamo boriti da ne pristanemo na manje od poštovanja i međusobne podrške!

TREBA LI U POTPUNOSTI ZABRANITI MOBITELE U ŠKOLI

Na nastavi si, predmet je koji ne voliš, pokušavaš se koncentrirati, no ne ide ti. Mobitel ti stoji ispod klupe. Izgleda primamljivo. „Samo ću odigrati jednu partiju omiljene igrice, profesor me neće ni vidjeti, ionako sjedim u zadnjoj klupi.“ Taj je scenarij većina učenika bar jednom proživjela.

● Piše: Iskra Vodanović

Generacija koja ne može bez mobitela

Mi smo generacija koja većinu svog vremena provodi na mobitelima, društvenim mrežama, ponekad čak i više nego što se socijaliziramo s drugim ljudima uživo. Iako je većina nas svjesna svih loših strana mobitela, ne možemo bez njega, ovisni smo. Ovisni smo toliko da ga nosimo svugdje sa sobom, stalno provjeravamo nove sadržaje na njemu, pa čak i tijekom školskog sata. Tijekom nastave nas najčešće ometa premda se zna pokazati i korisnim. Zna biti vrlo koristan kako učenicima tako i profesorima tako što uz razne kvizove i slične sadržaje mogu na lakši i zabavniji način podučavati učenike. Također, ako učenici na satu trebaju istražiti nešto, a nemaju u blizini knjige s informacijama o toj temi, mogu to pretražiti na mobitelu uz dopuštenje profesora. U tim situacijama mobitel se pokaže izuzetno korisnim.

No, vratimo se situaciji s početka teksta. Svi u trenutku iskušenja mislimo da nikom neće zasmetati ako pogledamo jedan video, odigramo jednu partiju igrice ili pročitamo samo jednu poruku. No zapravo, dok mi pogledamo taj jedan video, kolega koji sjedi u klupi do nas

će ga isto moći vidjeti te će i njemu pasti koncentracija, pa će reći prijatelju koji sjedi pored njega da si ti na mobitelu i to će se širiti dalje te će u razredu nastati žamor, a koncentracija će svima pasti i učenicima i nastavniku. Profesor će vjerojatno čuti o čemu se radi te ti oduzeti mobitel. Tako od „samo“ jedne partije igrice može doći do prekida nastavnoga sata, nemogućnosti vraćanja koncentracije na nastavne sadržaje svima u razredu, oduzimanja mobitela, pedagoške mjere.

„Učenici se većinom pridržavaju pravila o nekorištenju mobitela na satu, jedan mali broj učenika ne, ali nije tako često da bi mogli reći da je to problem. Ipak, profesori oduzimaju mobitele na satu barem jednom tjedno. U prva dva mjeseca ove školske godine profesori su oduzeli mobitele učenicima 8 puta zbog korištenja na satu. Prošle školske godine u ovo vrijeme profesori su oduzeli samo 4 mobitela, što znači da se ove godine broj duplo povećao.“

– kaže pedagoginja Katarina Rosan Leovac.

Dan bez mobitela

Da bih u potpunosti uočila koliko smo ovisni o mobitelu i koliko je teško suzdržati se od njegova korištenja bilo gdje pa i tijekom nastave, odlučila sam i sama provesti dan bez mobitela. Htjela sam vidjeti koliko sam zapravo ovisna o njemu i koliko je neophodan za današnji svakodnevni život. Odlučila sam da će dan koji ću provesti bez mobitela biti četvrtak jer mi je to bio najzauzetiji dan taj tjedan pa da mi ga bude što lakše provesti bez mobitela. Dan prije sam obavijestila sve svoje prijatelje da im neću moći odgovarati na poruke, dogovorila se odmah s roditeljima koje obveze imam nakon nastave, hoće li me itko voziti do glazbene škole i drugo. Sve to bi se uobičajeno dogovarali putem mobitela u zadnji tren. Dan je započeo kao svaki drugi. Ustala sam se u 6:45, spremila se za školu i krenula. U školi mi nije uopće bilo teško biti bez njega jer ga inače ne koristim puno u školi. Kad sam došla doma, odmah sam se presvukla i počela kuhati ručak, a inače bih prvo neko vrijeme bila na mobitelu pa tek onda napravila što trebam. Odmah sam se osjećala mnogo zdravije

i produktivnije nego inače. Na putu do glazbene škole sam se cijelo vrijeme osjećala neobično, kao da mi nešto nedostaje i da sam nešto zaboravila. U glazbenoj školi sam provela tri sata, no tamo mi također nije bilo teško bez mobitela jer sam cijelo vrijeme bila na nastavi. No, tek kad sam došla doma sam se susrela s pravim izazovima. Uobičajeno bih odmah legla na krevet te surfala po društvenim mrežama. No, taj četvrtak kad sam došla doma, samo sam legla na krevet i gledala u strop nekoliko sekundi. Razmišljala sam što mogu raditi. Prvo mi je palo na pamet da idem slušati glazbu na slušalicama, no nisam je imala preko čega upaliti. Odlučila sam pričati sa sestrom, no ona nije bila zainteresirana jer je bila na mobitelu tako da ni to nije potrajalo dugo. Uzela sam laptop i igrala sam igrice koje sam igrala kao mala i za koje sam potpuno zaboravila da postoje. Mobitel sam zamijenila laptopom. Mislim da sam tek onda zapravo shvatila koliko smo svi općenito danas ovisni o ovoj naprednoj tehnologiji i koliko nam je neophodna za život. Htjela sam prestati biti na laptopu, u nekim trenucima i jesam, ali bih se na kraju ponovno opet vratila na njega jer bi mi svaka druga zanimacija koju sam našla ubrzo dosadila.

Smatram to najvećim problemom, više nam ništa nije zanimljivo jer na internetu imamo *sve što nam treba*, stoga nam je sve ostalo, u najmanju ruku, dosadno. Navikli smo gledati kratke videozapise na mobitelima, od tridesetak sekundi do minute, zato naša generacija i mlađi od nas imaju izuzetno lošu koncentraciju. Nekad nam se ne da pogledati video koji traje dvije do tri minute. Ako se ni toliko ne možemo koncentrirati, zamislite koliko nam je onda teško ostati usredotočen na jednu osobu koja priča o jednoj temi 45 minuta dok sjedimo u klupama. To je izravna posljedica prekomjernog korištenja mobitela koja izravno utječe na praćenje nastave, učenje, obrazovanje...

Rješenja problema prekomjernog korištenja mobitela tijekom nastave

Pedagoginja je iznijela moguća rješenja problema nedopuštenog korištenja mobitela na nastavi: „Uvijek postoji mogućnost da se

mobitel zabrani još više, što znači da idemo dalje s postupcima zabrane, kao npr. da tražimo od učenika da ostavljaju mobitele u kutijama na početku sata, ali djeca su snalažljiva stvorenja, pa se onda dogodi da netko donese dva mobitela u školu, pa onda onaj neispravan stavi u kutiju ili na stol, a onaj ispravan drži kod sebe. Tako se ponovno dovodi u situaciju da mu taj mobitel bude oduzet.

Zašto je uopće mobitel zabranjen? Zašto se ne bi trebao koristiti za vrijeme nastave? Zato što on ometa učenika koji ga koristi, pa zatim druge učenike i samog učitelja te cijeli nastavni proces. U jednom trenutku kad profesor primijeti da učenik koristi mobitel ili da mu je mobitel zazvonio, nastava se zaustavlja, ono što je učitelj govorio se zaustavlja i prekida se sat, koncentracija pada kako učenicima tako i učitelju. Potrebno je uložiti energiju da se svi ponovno vrate na temu koja je započeta. I mi odrasli, a ne samo djeca, imamo potrebu biti na mobitelu, bez obzira je li mobitel zazvonio ili nije. Mi odrasle osobe možemo kontrolirati svoje ponašanje više nego djeca jer mi već imamo dvadeset, trideset ili više godina iskustva kontroliranja svog ponašanja. Da bismo smanjili mogućnost stalnog provjeravanja mobitela, najbolje ga je držati ugašenog u torbi.“

Učenici su za zabrane, ali ne potpune

Učenici Osnovne škole Krune Krstića također su nam dali svoje mišljenje o potpunom ukidanju mobitela u školi.

„Po meni bi mobiteli trebali biti dopušteni u školi, no u isto vrijeme i zabranjeni. Smatram da bi učenik trebao imati pravo koristiti mobitel u školi samo da bi mogao kontaktirati roditelje u slučaju ozljede, bolesti, a ne da bi učenici fotografirali jedni druge i slično.“

Karlo Šarić, 7. razred

„Učenicima bi mobitel trebao biti dopušten preko odmora, no preko sata ne.“

Dora Šimunić, 5. razred

„Mobiteli bi se u potpunosti trebali ukinuti u školi zato što dosta djece koristi mobilni za vrijeme nastave zbog čega je ne prate. Tim postupkom ne poštuju svoje profesore i kolege.“

Marijeta Krznar, 7. razred

„Mislim da mobitele u školi ne treba u potpunosti ukinuti zato što nam trebaju ako nas roditelji zovu ili ako mi njih trebamo zvati u slučaju da smo nešto zaboravili i kako bi nam to donijeli.“

Janko Perica, 8. razred

„Mobiteli se ne trebaju ukinuti u školi da bi učenici mogli kontaktirati roditelje u slučaju da su nešto zaboravili i slično. Ne vidim razlog zašto bi ih u potpunosti ukinuli.“

Roko Perica, 7. razred

Mobilni nije potrebno u potpunosti zabraniti, ali je potrebno dosljedno provoditi mjere kojima se ograničava njihovo korištenje u školi

Pedagoginja na isto pitanje odgovara sljedeće: „Ne slažem se da mobitele treba u potpunosti ukinuti jer ima djece koja su putnici, ima djece koja imaju neke zdravstvene teškoće, ima roditelja koji rade u smjenama, nema nikog kod kuće, roditeljima je potrebna neka veza s djecom, u ovom slučaju je ta veza mobilni. Također, mobilni može biti koristan i u nastavi zbog različitih aplikacija koje djeca mogu koristiti, koje mogu pomoći u nastavi. Za mlađu generaciju, mobilni je prozor u svijet, on je njihova veza sa svijetom. Moje mišljenje je da ga ne treba u potpunosti ukinuti, ali treba osvijestiti čemu taj mobilni zaista služi i da on u školi za svakodnevne stvari nije potreban i da se ništa strašno neće dogoditi ako on bude u torbi dva, tri, četiri ili pet sati.“

Mobilni nije potrebno u potpunosti zabraniti u školi, ali je potrebno donijeti mjere pomoću kojih se ne bi koristio za vrijeme nastave bilo to odlaganjem mobitela na posebno mjesto, strožim mjerama za njegovo nedopušteno korištenje i slično. Mnoge su mjere već

donesene, ali za pravi učinak potrebno je da ih se svi bez iznimke i dosljedno pridržavaju.

Voljela bih živjeti u svijetu bez mobitela i moderne tehnologije općenito. Svima bi nam bilo lakše, bili bismo manje opterećeni tuđim životima i mišljenjima. Provodili bismo više vremena sa svojim voljenima i u prirodi. Uostalom, učenici bi bolje pratili nastavu i ostali koncentriraniji. Znam da je to danas skoro nemoguće, no možemo barem probati smanjiti tu ovisnost, počevši tako da prestanemo koristiti mobitel tijekom nastave.

Sljedeći put kad budeš u iskušenju da odigraš *samo* jednu partiju igrice, pogledaš *samo* jedan video i odgovoriš na *samo* jednu poruku nadjačaj sebe i sjeti se da ne štetiš samo sebi, već i drugima oko sebe.

U AFGANISTAN BOG DOLAZI PLAKATI

Kad sam tati rekla da za lektiru imamo knjigu *Djevojčica iz Afganistana* autorice Deborah Ellis, on se razveselio i odlučio je pročitati. Moj je otac umirovljeni vojni policajac i u nekoliko je navrata služio u Afganistanu pa mu je tema knjige dobro poznata. U knjizi je opisan život djevojčice Parvane i njezine obitelji tijekom vladavine talibana u Afganistanu. Opisuje se glavni grad Kabul i život njegovih stanovnika. Otac se kroz knjigu prisjetio svojih iskustava iz mirovne misije u Afganistanu i podijelio ih sa mnom.

● Razgovarala: Ema Babić

■ **Kao vojni policajac bio si u mirovnoj misiji u Afganistanu. Zainteresiralo te to što za lektiru imamo roman *Djevojčica iz Afganistana* pa si ga i sam pročitao. Kako ti se knjiga sviđa?**

Da, pročitao sam knjigu i bilo mi je veoma drago prisjetiti se nekih mjesta opisanih u knjizi kao i života ljudi u Afganistanu. Na primjer, u knjizi se spominje planina Parvana i odmah sam se prisjetio planinskog lanaca Hindukuš kojim je Kabul okružen, kao i burki koje nose žene u Afganistanu, a također i zatvora Pul-i-Charkhi. Jedan od mojih prikupljenih dojmova je također opisan u knjizi, a to je opasnost od mina. U knjizi se spominje i grad Mazar-e Sharif koji sam isto imao priliku posjetiti.

■ **Opiši svoja prva iskustva iz Afganistana.**

U Afganistan sam prvi put došao došao 2004. godine, neposredno nakon protjerivanja talibana. Došavši u zračnu luku Kabul i na putu do kampa u kojem sam boravio, doživio sam kulturološki šok. Budući da je u Afganistanu dugo trajao rat, zemlja je bila razrušena.

U gradu nije bilo električne energije. U večernjim satima samo se na određenim mjestima mogla vidjeti svjetlost koja je dopirala iz petrolejske svjetiljke.

■ **Kako je teklo tvoje upoznavanje s glavnim gradom Kabulom?**

U to vrijeme procjene su bile da Kabul ima između tri i pet milijuna stanovnika. Prolazeći ulicama grada, moglo se vidjeti da je to nekada bio jako moderan i razvijen grad s mnogo kružnih tokova. Na pojedinih križanjima još su se uvijek mogli vidjeti semafori koji više nisu radili. U centru se nalazi olimpijski bazen i nogometni stadion na kojem su talibani vršili pogubljenja koja su opisana u knjizi. Na obližnjem brdu nalazi se i kraljeva grobnica. U sjećanju mi je ostao hotel Intercontinental koji je pukim čudom ostao netaknut.

■ **Kako izgleda periferija grada Kabula?**

Većina vremena provedena u Kabulu svodila se na putovanja od lokacije do lokacije. Upravo zato sam se mogao pobliže upoznati s poviješću i kulturom grada. Rano jutro započinje prilaskom karavana deva prema gradu. Nešto što kod nas nećete nikada vidjeti. Od posjećenih lokacija i građevina najviše su me se dojmile Kraljeva i Kraljičina palača. Palače su pravi primjer afganistanske kulture i vjere koja seže daleko u povijest. Te dvije palače nalaze se petstotinjak metara, jedna nasuprot drugoj. Kraljeva je velika i raskošna, dok je kraljičina znatno manja. Također, kraljev grob koji se nalazi na obližnjem brdu posjećuje se i štuje i dan danas.

Kabulske ovce hrane se papirom koji pronađu na smetlištu

■ **Kako je izgledalo tvoje upoznavanje s lokalnim stanovnicima?**

Stanovnici su nas odlično prihvatili. Na ulicama možete čuti dari i pashtu, njihove lokalne jezike. Većina stanovnika unutar grada bavi se sitnim poslovima kao što su stolarstvo, izrada ručnih radova, ulična trgovina... Seosko stanovništvo bavi se obrađivanjem plodne zemlje koje ima jako malo ili uzgojem domaćih životinja (ovaca).

Znate kako kažu da je paška janjetina najbolja zbog raznog bilja koje jede? E, pa možete samo zamisliti naše iznenađenje kad smo shvatili da se kabulske ovce hrane papirom koji pronađu na smetlištu zbog nedostatka ispaše! Naravno, tu janjetinu nismo probali. Ljudi su usprkos ratu susretljivi, ljubazni, veseli i rado su nas savjetovali kad nam je bilo potrebno. Moram samo napomenuti kako su nam se uvijek obraćali samo muškarci, a i mi samo njima.

Vesela djeca koja puštaju zmajeve, nasmijana lica mladih dok igraju odbojku – druga strana Afganistana

■ Je li te iznenadilo ponašanje i pristup stanovnika?

Da budem iskren, jest. Znam kako je to izgledalo kod nas pa sam očekivao sličnu situaciju. Stariji stanovnici su nam svoju zemlju predstavili samo jednom rečenicom koja je glasila: „Bog u Afganistan dolazi plakati.” Zatim smo se upoznali s potpuno neočekivanim – vesela djeca koja puštaju zmajeve, nasmijana lica mladih dok igraju odbojku, uživanje u zimskim radostima. Mladež možda i ne osjeća previše posljedice svega što se dogodilo. Pored svih nevolja koje su snašle ovaj narod, vjerujte mi, nema ništa ljepše nego kad vidite nasmijanu obitelj koja putuje u pretrpanom autu. Kao da pola vašeg razreda smjestite u jedan auto.

Bosonogi dječak na snijegu nazvao me svojim prijateljem

■ U knjizi je napisano kako je ukinut obrazovni sustav za vrijeme dolaska talibana. Kako je to izgledalo kada si bio tamo?

Za vrijeme mog boravka u Kabulu, stupilo je na snagu ponovno otvaranje obrazovnih ustanova, odnosno škola. Pravo na školovanje imali su i dječaci i djevojčice. Mi smo imali organizirani posjet jednom vrtiću koji je potpomognut donacijama Republike Hrvatske. Veliku radost djeci su donosile poklonjene kemijske olovke ili bilježnice, dok su se najveći osmijesi vidjeli kada bismo iz uniforme izvadili čokoladice. To su djeca koja ne poznaju materijalizam koji

je danas sveprisutan. Mogu vam dati pravi primjer. Često sam odlazio na jedno brdo u Kabulu. Svaki dan mi je prilazio jedan dječak. Krasno dijete, možda sedam ili osam godina je imao tada. Očekivao sam da dolazi tražiti nešto od mene, no nije bilo tako. Na sebi je imao normalnu odjeću, a na nogama otvorene cipele. Jednog dana pao je snijeg, a taj dječak je i dalje imao otvorene cipele na sebi. Pitao sam prevoditelja gdje mu mogu kupiti tenisice. Objasnio mi je u kratkim crtama kuda trebam ići. Sljedeći dan sam mu donio tenisice. Izraz lica tog dječaka je bio kao da sam mu dao najnoviji *Iphone*. Pogledao me, zagrio i rekao *rafik* odnosno 'prijatelj'.

■ Misliš li da je knjiga vjerno prikazala život u Kabulu?

Smatram da jest. Najživopisniji dio života tamošnjih građana se događa na tržnici kako je i opisano u knjizi. Frizeri koji šišaju na otvorenom, mesnica, sveprisutno cjenkanje, prodaja ručnih radova... I tako svaki dan. Naravno, ima tu i drugih stvari, ali ovo je ipak dječji roman.

■ Možeš li usporediti svoje iskustvo života djece u Kabulu s onim prikazanim u knjizi?

U knjizi je vjerodostojno opisan težak život djece u Kabulu, a samim time i u cijelom Afganistanu. Osobno sam imao priliku gledati kako djeca od najranije dobi nastoje priskrbiti nešto korisno za svoju obitelj. Evo, samo jedan primjer – kada bih došao na kabulsku tržnicu, dječaci od kojih sedam ili osam godina pitali bi me na engleskom jeziku mogu li oni biti moji čuvari na tržnici, a zauzvrat da im platim jedan dolar.

■ Kako vidiš Kabul u budućnosti?

Četiri puta sam bio ondje. Svaki puta nešto novo. Izgrađene ceste, trgovački centri, dostupnost električne energije... Kabul je svakako napredovao, ali je daleko od onoga što je nekad bio. Ovaj grad koji su zvali prijestolnicom Azije, grad koji je slovio za najpopularniju destinaciju za mlade parove i nekadašnje kulturno središte, danas je, nažalost, ponovno pod vlašću talibana. Nadam se da neće doživjeti nekadašnje strahote i da će vratiti svoj prvotni status.

ŠTO TO MLADI SLUŠAJU?!

Trap se često pokušava povezati s tragičnom kronikom života izvođača uvjeravajući nas u to da je on prošao teško djetinjstvo pa onda konačno uspio. Ovo postaje problemom u trenucima kad tragična povijest postane izgovorom za nasilno ponašanje, psovanje, uporabu ilegalnih supstanci ili pak neprimjeren odnos prema ženama

● Piše: Tonka Cimerman

Prema istraživanju agencije Henda! Hrvati su 2023. godine 2,5 sata dnevno proveli slušajući glazbu, a čak 90% ispitanika, od njih 850 u dobi od 12 do 65 godina, svakodnevno se opušta i zabavlja upravo uz glazbu. No je li sva glazba kvalitetna i je li moguće opustiti se i uživati u svakom glazbenom žanru?

Alkohol, droga, nikotin, žena kao objekt, nasilje, brzi automobili, oružje i/ili novac motivi su o kojima u svojem glazbenom žanru progovaraju treperi. *Trap* se smatra rođakom *rapa* i hip-hopu, a njegova je popularnost na hrvatskim prostorima narasla 2016. kad je u Tvornici kulture pokrenut festival Drito. Naziv dolazi od engleske riječi *trap* (zamka) koja se koristi za mjesto na kojemu se nabavlja droga.

Iako su *rap* i hip-hop često društveno angažirani, tekstovi trepera govore o mladim „uspješnim“, bogatim i opakim muškarcima željnima slave i uspjeha, pri čemu otvoreno vrijeđaju žene.

Popularni Splićanin Grše u svojem hitu *Mamma Mia* pjeva: *Nekada spava na podu san, sada me vode u Hilton / Nekada sanja lovu san, sada je prinosin vrićon / Nijedna me nije 'tila kad bia san klošar, kad bia san nitkov / A sada u backstageu tverkaju ka' da Split je Kingston.*

Unatoč tome popularnost žanra raste među pripadnicima obaju spolova pa su učenici viših razreda naših osnovnih škola, naročito sedmaši i osmaši, dobro upoznati s ovom vrstom glazbe, slušaju je i pjevaju tekstove *trap* izvođača.

Mladi izvođači i još mlađi sljedbenici

Trap je proizvod generacije Z, a najpoznatiji hrvatski izvođači Grše, Bore Balboa, Peki, članovi skupine Kuku\$ i drugi redom su rođeni sredinom 90-ih, a neki i kasnije. Najvjerniji fanovi *trap* glazbe najmlađi su pripadnici generacije Z: trinaestogodišnjaci, četrnaestogodišnjaci i petnaestogodišnjaci.

Pa iako, na prvi pogled, životi osmaša, a sve više i mlađih osnovnoškolaca, i trepera nemaju baš toliko toga zajedničkoga, mladi u *trap* tekstovima pronalaze izgovore za naglašavanje materijalnoga statusa, kao što su želja za skupim tenisicama i odjećom.

– I mi u školi primjećujemo posljedice provođenja previše vremena pred ekranom i prepuštanju idejama koje učenicima predstavljaju njihovi idoli. Sve se manje poštuju autoriteti. Problem je i izloženost takvoj glazbi na terenskim nastavama, iako i tu nastojimo odgojno djelovati, te na izvanškolskim aktivnostima – naglašava školska pedagoginja Tina Kolarek.

Trap se često pokušava povezati s tragičnom kronikom života izvođača uvjeravajući nas u to da je on prošao teško djetinjstvo pa onda konačno uspio. Ovo postaje problemom u trenucima kad tragična povijest postane izgovorom za nasilno ponašanje, psovanje, uporabu ilegalnih supstanci ili pak neprimjeren odnos prema ženama.

Već sami naslovi nekih od hitova najpoznatijega hrvatskoga *trap* sastava Kuku\$, koji je 2023. godine proslavio deset godina rada, baš ne ulijevaju povjerenje: *Napravit ću scenu*, *Sa Bandom*, *Debili*, *Oće K...c*.

Sloboda, umjetnost ili govor mržnje

Zbog neprimjerenosti tekstova ovu se glazbu ne može čuti na radijskim postajama, ali je zato česta u klubovima i na *live* događajima poput iznimno popularnog Forestlanda u Brezju na kojemu zadnje dvije godine prednjače *trap* izvođači. Osnovnoškolci do *trapa* dolaze uglavnom zahvaljujući društvenim mrežama. Dugogodišnja suradnica časopisa Muzika.hr Tena Vizinger i dobra poznavateljica hrvatske *trap* scene rekla nam je:

– Dosta tih pjesama postane poznato preko TikToka. Kad su jednom dijelovi pjesama viralni, tad će i cijela pjesma zaživjeti. No neke se pjesme *trap* izvođača sad ipak puštaju i na radiju. To je bilo nezamislivo kad su počinjali, prije desetak godina. Zanimljivo je da postoji cenzurirana verzija jedne pjesme Hiljsona Mandele jer je toliko vulgarna da ne može takva na radio.

Riječ je o pjesmi *Cura s kvarta* koja djevojku iz kvarta prikazuje kao seksualni objekt: *A u tajicama g...a, uh, uh / Puca kada vodi cucka van, mala...*, koristeći izrazito vulgarne izraze: *Imaš najbolje d...e u kvartu / Je li s druge strane šumica?*

Treperi i zagovaratelji *trapa* ne vide problem u izazovnim tekstovima. U svojim se izjavama pozivaju na to da je ovdje riječ o umjetnosti, a umjetnost ne treba uvijek doslovno shvaćati. Smatraju da njihovi tekstovi tek nešto izravnije progovaraju o emocijama i željama mladog čovjeka.

– Umjetnost je tijekom povijesti bila sredstvo bunta i revolucije i dizanja glasa te se kroz nju govorilo sve ono što se nije moglo direktno izreći. Mislim da pojedinca koji stvara ne bi trebalo ograničavati ni u čemu, osim ako za to postoji stvarno opravdani razlog – kazala nam je naša renomirana pop zvijezda Zsa Zsa i dodala:

– Kroz tekstove se šire poruke i čak razvijaju neki stavovi. Tu je naša odgovornost! Odgovornost glazbenika, autora, medija... Odgovornost da kroz svoju glazbu širimo lijepu poruku, poruku nade, ljubavi prema sebi i drugima, osjećaj ispunjenosti, pripadnosti, nostalgije pa možda nekad i tuge.

Beatovi ispred teksta

Zašto onda mladi uživaju i kakvo zadovoljstvo pronalaze u *trapu*? Poistovjećuju li se s izvođačem? Privlače li ih opasne zabave, opijanje i droga? Razmišljaju li uopće o tekstu? Je li im samo zabavan, *cool*, smiješan, lagan za pamćenje? Ulaze li u dubinu onoga što slušaju ili samo uživaju u primamljivim *beatovima*?

Većina osmaša iz naše škole tvrdi da je tajna u dobrom ritmu uz koji se mogu opustiti, a da o riječima pjesama previše i ne razmišljaju. Neki od njih ipak smatraju da su riječi fora, smiješne i zabavne, ali ih ipak ne smatraju važnima ni presudnima. Od 81 učenika osmih razreda, samo njih 26 ne sluša *trap*.

Mladi se ljudi vole isticati skupim stvarima i odjećom, skloni su eksperimentiranju s alkoholom, nikotinom i drugim supstancama. Takvo je ponašanje među mladom populacijom zamijećeno puno prije pojave *trapa*, a i izazovnih je tekstova bilo i ranije, npr. u *punku* pa čak i *rock* glazbi.

No oni ne trebaju biti tako sirovi i eksplicitni. Stihovi koje pjevaju njihovi idoli utječu na razmišljanje i ponašanje mladih, bili oni toga svjesni ili ne. Sve je puno lakše kad imaš podršku svojega idola.

– Glazba koju mladi slušaju govori o tome kakav im životni stil, vrijednosti i kulturu prezentiraju trenutni idoli, kao i to da će oni kroz taj glazbeni izričaj ventilirati svoje emocije i pokušati se identficirati s iskustvima izvođača/autora glazbe. No to ne znači da će ih *trap* glazba pretvoriti u ovisnike i šoviniste – iznio nam je psiholog Filip Bermanec rezultate psiholoških istraživanja utjecaja glazbe koju slušaju na mlade.

O ukusima se ne raspravlja, zabrane vrlo često nemaju dobar odjek, ali dopustiti cijeloj generaciji djece da bude progutana nasiljem iz necenzuriranih tekstova bio bi još veći prekršaj.

Činjenica je da i izvođači moraju preuzeti dio odgovornosti jer sigurno vide koja im je publika u prvim redovima. Iznimno mladi slušatelji kritična su i vrlo povodljiva skupina o kojoj cijelo društvo treba voditi računa.

MANJE JE VIŠE

Od uvođenja eura mediji nas redovito informiraju o sve ubrzanijem povećanju cijena, inflaciji koja neprestano raste i čini one, nekad cijenom pristupačne proizvode, sve nedostižnijima. No, ono što javnosti nije dobro poznato je, da osim inflacije, trgovci nalaze i druge načine da bi svoje džepove što više napunili, a naše ispraznili. Riječ je o shrinkflaciji.

● **Piše: Klara Soldo**

Opet jedan engleski izraz za kojega mnogi još nisu čuli. Ali zapravo su svi već jako dobro osjetili njezino značenje u svom novčaniku. To znači da cijene proizvoda ostaju iste (ako ne i više), a količina proizvoda se smanjuje.

Svi se još jako dobro sjećamo, osobito oni stariji, pakiranja čokolada od 100 grama. I onda su odjednom, bez ikakvog upozorenja, čokolade postale malo lakše. Težile su 90 grama. Kupci nisu bili uopće svjesni da jedu manje čokolade. Zagledate li se u brojke na poledini pakiranja uvidjet ćete da one danas mogu težiti i 89, 87 ili 85 grama. Naravno, na jednu čokoladicu zarada se i ne čini toliko velika. Ali, na još tisuće takvih čokolada, profit je ogroman.

Samo promijenite doziranje

Onda se to dogodilo i keksima pa danas kutije kekse ne teže 450 ili 400 grama, već se moramo dobro zagledavati u sitne brojke na kutijama da bismo vidjeli jesu li teški 350, 375 ili sve češće, 325 grama.

Isto to može se reći za mnoge proizvode– sirni namazi, jogurt, vrhnje sve češće imaju 1.8 dcl umjesto nekadašnjih 2 dcl.

Tom praksom poslužili su se proizvođači deterdženata i omekšivača za rublje. Nikad ne znate nalazi li se u boci 0.9, 0.87 ili 0.85 l. Unatoč činjenici da se količina znatno smanjila, zanimljivo je da ga ima dovoljno za skoro jednak broj pranja – naime, prije ga je bilo dovoljno za 33, a sad za 32 pranja (promijenjena je preporuka o doziranju).

Najnovija informacija je da se u paketićima maramica više ne nalazi 10 komada, već jedna manje pa bi bilo dobro da manje brišemo nos kad smo prehladeni.

Povrh toga što nas proizvođači i trgovački lanci varaju, uvijek se sjetite obavijestiti nas o stalnim popustima i akcijama, na kojima mi samo prividno uštedujemo.

Možda samo misle na naše zdravlje

Zanimalo nas je kako na temu shrinkflacije razmišljaju kupci pa smo proveli anketu u jednoj poznatoj trgovini.

Mirela (42 god.) odgovorila je: “Trgovci rade budale od nas. Cijene divljaju, a da stvar bude još gora, smanjuju količinu proizvoda.”

Lucija (13 god.) složila se i rekla “Smatram da je to krađa. Još ne zarađujem svoje novce, ali mislim da nije pošteno što nas varaju.”

Noa (10 god.) ne zna koliko je teška čokolada koju je kupio: “Pojma nemam, to nikad ne gledam, samo vidim da je brzo pojedem.”

Neki za pojam shrinkflacije nisu ni čuli.

Darko (49 god.): „Kaj je to? Tko je to zmislio?”

Bilo je i onih koji su imali još odlučniji pristup i prijedlog rješavanja problema.

Mate (56 god.): “Da meni netko proda velike čevape s 8 komada, tražio bih i druga 2. Da to ne dobijem, dobili bi oni vruću zidarsku i nikada me više ne bi vidjeli.

Koji bi zapravo mogli biti uzroci takve pojave i prakse proizvođača i trgovaca? Možda zaista imaju razloga zbog povećanih cijena nafte,

plina, transporta zbog pandemije i rata u Ukrajini kako nas stalno uvjeravaju.

A možda samo misle na naše zdravlje jer ćemo tako manje pojesti.

A onda možemo, u skladu s tim, uskoro očekivati i smanjenje težine toaletnog papira.

Manje je više. Zar ne?!

NAŠA PAMETNA KANTA MOGLA BI SPASITI ZAGREB OD SMEĆA

Sortify razvrstava različite vrste otpada u različite spremnike, tj. sav posao obavlja umjesto ljudi. Senzori otkrivaju je li ubačeni otpad vodič, tj. metal i spremaju ga u za to predviđen spremnik. Ako smeće nije metalno, fotootpornik očitava razinu svjetlosti koja prolazi kroz predmet i prema tome ga razvrstava u spremnik za papir ili plastiku. Ova kanta nije skupa i mogla bi u budućnosti riješiti problem otpada u velikim gradovima

● Piše: Luiz Joza

Nastavnica Dora Čošić zadala je tehničarima za računalstvo zadatak da u sklopu IRIM-ovog projekta na temu zelene tehnologije osmisle nešto ekološki praktično i kreativno. Učenici Karlo Ciciliani, Božidar Klarić, Vinko Bulum i Antonio Kocijan tražili su ideju na internetu da bi mogli realizirati povjereni im zadatak. Jedna od ideja koju su našli je bila pametna kanta za smeće.

Njihovu mentoricu Doru Čošić taj je odabir iznenadio, sugerirala im je da osmisle nešto jednostavnije jer je mislila da će, budući da su najmlađi sudionici u tom projektu, naići na poteškoće pri izradi projekta. Baš zato da dokažu nastavnici da su spremni za sve izazove te da im složeniji zadaci nisu problem, učenici nisu htjeli odustati već su se *bacili* u izradu. Rezultat? Uspješno i na visokoj razini realizirali su svoju pametnu kantu za odlaganje smeća.

Sortify, tj. pametna kanta se razlikuje od obične jer sama razvrstava otpad i time povećava količinu reciklaže i smanjuje količinu otpada

na smetlištima. Kanta ima mogućnost automatskog razdvajanja otpada u tri spremnika – za papir, plastiku i metal.

Tko je što radio?

Problem je što ljudi još uvijek nisu stekli naviku odvajati otpad pa je ova kanta za smeće puno korisnija i jednostavnija za korištenje od obične koja je predviđena za odlaganje određenih sirovina.

Većina dijelova za izradu pametne kante za odlaganje otpada nabavljena je u tvrtki *Soldered Electronics* iz Osijeka, skener je kupljen u beogradskoj tvrtki *3D Republika*, a printer je nabavljen u Poljskoj. Ukupan trošak izrade pametne kante bio je oko 100 €.

Vinko Bulum je crtao u 3D modelu, Karlo Ciciliani i Božidar Klarić su programirali, a Antonio Kocijan je bio zadužen za prezentiranje i dokumentaciju, ali je uskakao i u programiranje. 3D printanje dijelova trajalo je oko 2 dana i 5 sati.

Pametna kanta za smeće nije komplicirana za korištenje jer ona sama pomoću senzora detektira i odvaja otpad što znači da ju može koristiti baš svatko.

Princip rada pametne kante za smeće

Kad se ubaci smeće u kantu, najprije se pali kapacitivni senzor koji provjerava je li ubačeno smeće vodič, tj. otkriva je li ubačeni predmet metalni ili nije. Ako je vodič, kanta ga razvrstava u spremnik za metal. Ako otpadni predmet nije metalni, pali se fotootpornik koji očitava prolaz svjetla kroz materijal te ga mjeri u luksima. Ispod 500 lx je papir, a iznad 500 lx je plastika, više luksa znači da je materijal čvršći. To je važno jer prema tome kanta dalje razvrstava otpad u spremnike, objasnio nam je Antonio Kocijan princip rada pametne kante.

U skoroj budućnosti učenici planiraju nadograditi kantu i dodati joj postavku da kanta govori kada je koji spremnik napunjen.

Za kućanstvo je bolje uložiti novac u pametnu kantu za smeće iako je ona skuplja od obične kante. Primjerice u Zagrebu ćete, ako krivo

razvrstate otpad platiti kaznu, a naša kanta razvrstava otpad za vas i pri tom je prilično precizna, otprilike oko 80 do 90%. Pametna kanta bi mogla spasiti Zagreb, mišljenja je Antonio.

Mogući nedostatak ove kante leži u činjenici da ona nije vodootporna, ali većina elektronike je na stražnjem dijelu kante gdje će voda teže pronaći put pa to nije veći problem. Također, kanta ne prepoznaje biootpad koji se može reciklirati i dalje iskorištavati.

Primjena i značaj projekta

Inače, pametna kanta za smeće ne troši puno energije jer radi snagom od 7 W do 10 W, što nije velika snaga. Kodiranje programa našim tehničarima za računalstvo nije bilo teško, napravili su taj posao kao od šale. Proces razvrstavanja ide jako brzo, pametnoj kanti treba oko 3 sekunde da prepozna i razvrsta ubačeni otpad.

ZAVRŠNA IZLOŽBA I HACKATON GENERACIJE NOW 2023:

***SORTIFY* OSVOJIO TREĆE MJESTO**

U zgradi Hrvatskog telekoma u Zagrebu 12. lipnja 2023. godine održana je *Završna izložba i hackaton* IRIM-ovog projekta Generacija NOW 2022/ 2023. Tema ovogodišnjeg programa bile su *Zelene tehnologije*, a cilj je bio povezati moderne tehnologije s ekologijom i održivosti.

U ovoj školskoj godini u projektu su sudjelovale 142 obrazovne institucije iz cijele Hrvatske, a u finale je ušlo 18 najboljih timova koji su sudjelovali na hackatonu i prezentirali svoje radove pred prosudbenim povjerenstvom.

Među 18 najboljih plasirala se i naša pametna kanta za smeće *Sortify* koju su osmislili naši tehničari za računalstvo Karlo Cicliani, Vinko Bulum, Božidar Klarić i Antonio Kocijan pod vodstvom njihove mentorice Dore Čošić. *Sortify* i njegovi kreatori osvojili su treće mjesto. Čestitamo!

NEDOSTAJALO NAM JE MALO SREĆE

Ovakav tip kreativnog natjecanja poput IRIM-ovog je izvrstan jer daje učenicima mogućnost da pokažu svoje znanje i ideje na koji god hoće način – sve im je otvoreno, bitno je samo da je u okviru zadane teme.

Učenici su imali sat vremena prije završne izložbe da osposobe i *namontiraju* svoj rad te ga pripreme za prezentaciju pred stručnim žirijem. Nakon toga uslijedio je hackaton na kojemu je samo jedan tim bio bolji od naših učenika, osvojili su najveći mogući broj bodova. Nakon hackatona i kratke pauze za ručak započele su prezentacije radova. Naši učenici su prezentaciju odradili vrhunski! Pokazali su mogućnosti *Sortifyja* i prikazali daljnji plan za unaprjeđenje projekta. Objasnili su i važnost recikliranja i cilj samog projekta – povećanje pametnih kanati za smeće u kućanstvima da bi naša zemlja bila što manje zagađena.

Pohvale sa svih strana

Nakon prezentacija organizirano je proglašenje najboljeg tima. U stručnom žiriju su bili vrhunski stručnjaci: Dejan Donev, direktor Sektora digitalnog poslovanja u Erste banci, Boris Drilo, član Uprave i glavni direktor za tehniku i informacijske tehnologije u Hrvatskom telekomu, Gordan Gledec, Fakultet elektrotehnike i računarstva, Josipa Majić, suosnivačica fintecha Revuto, Mislav Malenica, osnivač i direktor AI *startupa* Mindsmiths i predsjednik CroAI udruge i Mato Njavro, dekan Zagrebačke škole ekonomije i menadžmenta.

Članovi stručnog žirija bili su oduševljeni našim projektom, pohvale su padale na sve strane. Ponadali smo se da ćemo s obzirom na to i na dobre rezultate osvojiti prvo mjesto, ali ove godine je, prema mišljenju stručne komisije, konkurencija bila bolja. Prvo mjesto zauzeo je projekt Klicomat Tehničke škole iz Daruvara.

Sve u svemu, jako sam zadovoljna, učenici su se jako potrudili i izvrsno odradili sve zadatke – od ideje do realizacije i prezentacije. Nadam se da će dogodine imati više sreće jer smatram da im je ove godine samo to nedostajalo.

Iskreno vjerujem da se naša kanta za smeće može koristiti u svakodnevnom životu. Tvrtke koje proizvode otpad u budućnosti će morati više razvrstavati i reciklirati otpad pa bi im naša kanta dobro mogla poslužiti, mišljenja je **Antonio Kocijan**.

Naši učenici planiraju napraviti i pametnu kantu za smeće većih dimenzija, tj. visine pola metra, ali će im za to trebati veći senzori jer ovi koje su koristili za izradu prototipa neće biti dovoljni.

Važnost projekta naših učenika nalazi se u činjenici da bi ovakve kante u budućnosti mogle smanjiti količinu otpada na smetlištima jer ljudima olakšavaju proces razvrstavanja i recikliranja, a razvrstavanje i recikliranje otpada pridonosi zaštiti okoliša i štedi prirodne resurse, objasnila nam je mentorica naših učenika Dora Čošić.

KRUNGTHEP¹

Na Prirodoslovnoj olimpijadi mladih ove godine sudjeluje 311 učenika iz 55 različitih zemalja, sa 6 različitih kontinenata. Dio sam ekipe koja će u Bangkoku braniti boje hrvatske zastave i putujem na drugi kraj svijeta.

● Piše: Petar Brajković

Prvi let na drugi kraj svijeta

U zagrebačkoj zračnoj luci, tijekom popodnevnihi zimskih sati, kraj mene stoji petero poznanika, nadam se da će mi oni tijekom narednih desetak dana iz poznanika prerasti u prijatelje. U glavi mi se vrti stotinu dobronamjernih savjeta ukućana, među njima, naravno, nije nedostajalo raznovrsnih upozorenja na opasnosti; od bezazlenih poput zagubljene prtljage do blagopaničnih, koja su s velikom vjerojatnošću predviđala probavne zavrzlane povezane s promjenom prehrambenih navika.

Gdje si, prometni policajče?

Vozimo se, sada već, 13 sati... U daljini sasvim drugačije od uobičajenog svijetli velegrad. Nakon slijetanja preplavljuje me jaka tropska sparina. Nisam očekivao njezin toliki intenzitet. Gledam predvorje velebne bangkoške zračne luke, beskonačni trg koji vrvi različitosti. Autobus se približava gradu, raste vreva i pojačava se žamor. Oduševljava me bujno zelenilo, a istovremeno odbija prljavština i neurednost okoliša. Vlada prometna gužva, vozači skutera probijaju se cestom izbjegavajući prepreke kao u videoigricama. Do kraja

¹ Lokalni naziv za Bangkok.

cijelog putovanja nisam primijetio ni jednog jedinog prometnog policajaca koji bi regulirao tako intenzivan promet.

Tjestenina nije imala okus po tjestenini

Na recepciji hotela zamjećujem tajlandsku ljubaznost i nenametljivost u ophođenju s ljudima. Smještaju nas na 23. kat luksuznog hotela. Nestrpljivo iščekujemo topli obrok. Večera izgleda primamljivo; nepoznate i privlačno servirane namirnice navode nas na punjenje tanjura. Prvi zalogaj donosi otrježnjenje, ovih desetak dana ipak ćemo morati smišljati neke alternativne načine prehrane. Tjestenina nije imala okus po tjestenini, piletina nije imala okus piletine. Nezačinjena riža bila je jedina namirnica koja je sličila na samu sebe. Žalosti nas uputa o ne jedenju voća zbog upitne kvalitete pitke vode kojom je prano. A voće zaista izgledalo božanstveno... lubenice, kiwi, pitaje, dinje, grožđe, mango, ananas...

Dolazi tajlandska princeza

Nakon loše prospavane noći uzrokovane *jet-lag* sindromom oblačim svečano odijelo radi sudjelovanja na svečanoj Ceremoniji otvaranja kojoj je imala nazočiti tajlandska princeza. Ulazim u golemu prostoriju Kongresnog centra koja odiše glamurom. Glomazni stakleni zid okvir je kroz koji se vidi veličanstveno jezero okruženo šarenim cvijećem, s velebnim neboderima koji se naziru u daljini. Na

Izbor olimpijske ekipe prethodno se proveo kroz sustav školskih, županijskih i državnih natjecanja, u organizaciji i pod nadzorom Agencije za odgoj i obrazovanje i stručnih državnih povjerenstava. Učenike su pripremali mentori s Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

princezu smo ipak trebali čekati nekoliko sati, a kada se konačno pojavila, nakloni su se nizali jedan za drugim. Plesna skupina dočarava borbu zmajeva, nama posebno neobičan narodni pjevač intrigira nas *a cappella* izvedbom.

Oduzeti mobiteli i pametni satovi

Nakon Ceremonije, iste večeri, ostajemo bez mobitela i pametnih satova, odnosno svake mogućnosti javljanja roditeljima ili bilo kakvog kontakta s vanjskim svijetom. Hoće li mi takva potpuna odvojenost u nekom od narednih dana teško pasti i hoću li moći dati sve od sebe na samim ispitima? Ipak, postupno otkrivam svoju novu osobinu. Shvaćam da mogu s povjerenjem prihvatiti nove osobe i okolnosti oko sebe vjerujući u pozitivan ishod. Rješavam se misli koje me plaše i posvećujem se članovima ekipe.

Ah, to tajlandsko voće

Proučavam zadatke, svaki sadrži sve, i kemiju i biologiju i fiziku; prvi je MCQ (test na zaokruživanje) sa po 10 zadataka iz svakoga predmeta. U drugome, teorijskom, testu boduje se i postupak rješavanja, a tema je, ironično – tajlandsko voće. Zadnji test praktičnoga je tipa i temelji se na timskom radu, moja se ekipa zbližava i dogovara o postupcima izvođenja.

Dihotomski ključ

U ovome praktičnom dijelu zadužen sam za zadatke iz biologije, pa najvećim dijelom zurim u mikroskop i proučavam jednu nepoznatu grančicu biljke. Slijedim dostupne upute o pripremanju pripravaka, pratim ih i na temelju praćenja izvodim zaključke. Crtam i stanicu biljke, a zadatak koji nosi najviše bodova dihotomski je ključ, podrazumijeva da se iz provedenog eksperimenata izvede zaključak o kojoj se vrsti biljke radi. Testovi su izazovni i zanimljivi, a cijela ekipa dijeli mišljenje – za njihovo rješavanje imamo premalo vremena.

U slobodno vrijeme u lov na lavove

Na zajedničkoj valnoj duljini našli smo se s ekipama iz Zimbabwea, Tajvana, Brazila i Botswane. Ekipu Zimbabwea čine isključivo učenici iz privatnih škola, što znači da dolaze iz dobrostojećih obitelji. Tako se jedan dječak pohvalio kako s tatom u slobodno vrijeme lovi lavove. Različitosti su u nama izazivale divljenje.

Znamenitosti Bangkoka

Dani sličje jedni na druge; doručak, ispiti, ručak, spremanje za sljedeći ispit, večera i učenje. Gubim osjećaj za vrijeme. Ipak, ovakav režim pomaže, dani brže prolaze, a svakim novim raste uzbudjenje. Natjecanje se bliži kraju, a približava se i kontakt s roditeljima. U natrpami su program ipak ugurana i tri razgleda znamenitosti Bangkoka. Starogradska jezgra i palača oduzimaju dah svojim blještavilom, ogromnim pozlaćenim kipovima Bude i arhitekturom u kojoj se nimalo ne štedi na skupocjenim materijalima, smaragdima i safirima. Tako nešto viđao sam jedino na filmovima o borilačkim vještinama.

Autobusima se vozimo kroz najveći svjetski muzej na otvorenom „Muang Boran“, pritom strpljivo čekamo da se pomakne bivol kojemu smo presjekli put. Stječem dojam kako organizatori namjerno izbjegavaju prilike u kojima bismo iz blizine mogli vidjeti slonove jer turističko jahanje na njima podrazumijeva i uranjanje nogu u blatnu rijeku. Moramo se zadovoljiti s promatranjem takvih prizora s “pristojne” udaljenosti.

U Nacionalnom muzeju znanosti imamo priliku znanstvene pojmove doživjeti na nov i kreativan način, što je postignuto inovativnim tehnikama izlaganja.

Jednostavni ljudi čija sreća nisu materijalne stvari

Olimpijada se desetoga dana zatvara svečanošću podjele medalja. Osvajamo 4 bronce! Veseli me i činjenica skorog povratka kući, među svoje. Dok se na vozimo prema zračnoj luci, osjećam umor i iscrpljenost, ali sam i ispunjen.

Iskustvo me istinski obogatilo, pružilo mi priliku upoznavanja samoga sebe, upoznavanja drugih zaljubljenika u prirodoslovne predmete iz različitih zemalja, učenika sličnih meni, jednostavnih ljudi koji ne pronalaze sreću u materijalnim stvarima. Nova poznanstva i prijateljstva učinila su ovo putovanje nezaboravnim, nosim ih sa sobom u Poreč.

TOALET KAO PRVA BIBLIOTEKA

Uzmi knjigu, čitaj, ispunj svoju prazninu, postani čovjek!

● **Razgovarala: Marija Miloš**

Čitajući lektiru, sigurno ste bar jednom poželjeli postaviti pitanje autoru o nekom liku, događaju ili poticaju za pisanje. Nama se ta želja ostvarila jer smo 19. listopada dva posljednja školska sata Hrvatskoga jezika, umjesto u učionici, proveli u knjižnici S. S. Kranjčevića razgovarajući o lektiri sa samim autorom, Damirom Karakašem. Upravo zbog toga, uvjereni smo, njegov roman *Sjećanje šume* ostat će lektira koju ćemo najdulje pamtit.

Do tog trenutka Damir Karakaš bio je tek ime na naslovnici romana, a znanje o njemu bibliografsko. Vrijedno smo zapisali činjenice o njegovu životu, međutim, sve bi one brzo ishlapjele da ih sam autor nije upotpunio slikovitim zgodama.

■ **Kada ste uopće otkrili knjige? Kada su vam postale zanimljive?**

Rođen sam u Lici, u selu bez škole, crkve, trgovine. Televizor sam dobio tek u sedmom razredu, crno-bijeli, s jednim programom, a moj djed, kad bi se prikazivali ratni filmovi iz Drugog svjetskog rata, govorio je: *To nije ništa istina, ja sam bio u tom ratu, gdje su njima tada bile kamere*. U kući nije bilo knjiga, jedino je baka Mande imala *Katekizam za početnike* pa sam to čitao. No, bio je jedan čovjek iz sela koji bi nabavljao knjige, ali za drugačiju svrhu. On bi s knjigama ušao u svoj drveni toalet u dvorištu, zabio čavao kroz knjigu pa bi one služile kao toaletni papir. To mi je bila prva biblioteka. Tamo sam pročitao najkraće izdanje *Ane Karenjine*, od samo sedam stranica.

■ Stvarno ste tamo pročitali prve knjige?

Upravo tako. No, kad si stalno u toaletu, postaneš sumnjiv, pa sam morao mijenjati taktiku. Ukrao bih knjigu i čitao čuvajući stoku. Jednom sam čitao Gogolja i toliko se zanio da nisam na vrijeme sišao s planine pa su me ljudi već počeli tražiti. Tad sam dobio od oca i batine.

Pariz, harmonika i kravata

■ Stvarno je neobičan vaš prvi dodir s umjetnošću. Znamo da se, osim pisanjem, bavite i drugim umjetnostima. Je li i prvi dodir s njima bio neobičan?

Dugo već sviram harmoniku i crtam. Otac mi je kupio harmoniku, a moja baba stavila harmoniku na leđa i pravo u planine gdje je rođak Mićo čuvao ovce, a znao je svirati, pa je i mene poučio. Nije znao note, nego onako, s prsta na prst. A sjajno je svirao. Međutim, kako sam slušao *rock*, počeo sam svirati žičani instrument, i zbog cura naravno, jer kako da kažeš nekoj curi da sviraš harmoniku, a svi drugi električne gitare. No, nisam bio talentiran za to, shvatio sam da je upravo harmonika za mene pa sam nastavio. Harmonika je fantastičan instrument, ona se stavlja ravno na srce i jedini je instrument koji diše. Jedno sam se vrijeme i uzdržavao svirajući harmoniku, najprije u Bordeauxu, pa u Parizu, izmjenjujući se s *jazz* bendovima na Saint Germainu.

■ Uzdržavali ste se samo svirajući?

Da, samo svirajući, dobro sam zarađivao. Slušalo me i puno poznatih osoba. Imam puno zgoda iz tog perioda života. Jedne se posebno sjećam – kad sam naučio jednu rečenicu na francuskom. Bio sam tek došao i još nisam znao jezik, a ljudi bi me stalno pitali odakle sam i kakva je to glazba, morao sam nešto reći. Rečenica je na hrvatskom glasila: „Ja sam Hrvat, a mi Hrvati izmislili smo kravatu.” Kad god bi netko prišao, ja bih to rekao. Jednom je došla skupina ljudi, malo pod utjecajem droge, i ja sam izgovorio tu jedinu

rečenicu koju sam znao, a oni su me počeli grliti i nositi na ramenima. Naknadno sam shvatio da su mislili da sam ja izmislio kravatu.

■ **Jeste li ih ostavili u tom uvjerenju?**

Ne sjećam se više...

■ **Mi smo gradska djeca i, čitajući vaš roman *Sjećanje šume*, shvatili smo u koliko ste težoj poziciji bili u odnosu na nas i naše odrastanje, a postigli ste toliko toga. Što vas je poticalo da ostvarite svoje snove?**

Kada nešto jako želite i vjerujete u sebe, onda možete prijeći svaku prepreku. Eto, ja sam se u književnosti sam izborio, dječak sam iz nekog malog sela u Lici, čuvao sam stoku i imao svoje snove. No, bez obzira na početnu poziciju, dobio sam važne književne nagrade. Primjerice, za *Sjećanje šume* uglednu talijansku nagradu Premio Itas, koju još nije dobio nijedan pisac s ovih naših prostora. Preveden sam na desetak jezika, imam i prvi prijevod hrvatske književnosti na arapski, priče objavljene u Kairu, a u travnju mi izlazi roman u San Franciscu u Americi. Mnogi su me pokušali zaustaviti, ali nisu uspjeli jer kada blokiraš rijeku, ona će još više ojačati, narasti i jednog dana srušiti sve prepreke i nastaviti svoj put.

■ **A što smatrate preprekama?**

Ima svega. Za nekoga je to društvo koje ga uništava, nekome su to roditelji. Nekad čak i naše misli. Poanta je da treba vjerovati u sebe. Da bi se došlo do nekog uspjeha u književnosti, treba puno raditi jer književnost je poštena – koliko joj daš, toliko ti vrati.

■ **Spominjete često vjerovanje u sebe i samopouzdanje. Zašto smatrate da je toliko važno?**

Ako stavite šešir na glavu i držite se zgrčeno, bez samopouzdanja, izgledat ćete kao da ste ukrali kokoš iz kokošinjca. Ako ga nosite sa samopouzdanjem, onda će vas i ljudi gledati s više poštovanja. A doista dobra formula za stjecanje samopouzdanja je znanje. Što više toga znate, to ste snažniji, ne može vas se nasamariti u raspravama,

podvaliti vam. Zato treba puno čitati, kvalitetna literatura najbrži je put da bolje shvatite svijet, razumijete sebe i druge.

Šuma pamti

■ **U romanu *Sjećanje šume* govorite o svome djetinjstvu. Naslov je pomalo neobičan. Zašto baš *Sjećanje šume*?**

Zato što šuma pamti puno toga iz moga djetinjstva, zna puno tajni, sjeća se.

■ **A zašto ste pisali upravo o djetinjstvu?**

Smatram da je djetinjstvo jako važno razdoblje za svaku osobu jer tada stvaramo sliku svijeta.

■ **Spomenuli ste da su vaši roditelji nepismeni. Znači li to da nisu pročitali nijednu vašu knjigu?**

Ponekad mi je žao što ne mogu pročitati neku moju knjigu, ali ova-ko slobodnije pišem. Oni su dobri ljudi, ali to nije njihov svijet i ja sam to prihvatio. Nisu nikad bili u kazalištu da vide neku moju predstavu, ni u kinu, ali kako će za par mjeseci biti u kinima film po mom romanu *Proslava*, možda ih odvedem.

■ **To bi baš bilo lijepo. Ima i danas mladih koji žele postati književnici, no ljudi im govore da se pisanjem ne može zaraditi. Što mislite o tome?**

Nije sve u materijalnim vrijednostima i novcu. Novac je bitan, ali ne toliko da nam se cijeli život svodi na njega i zaradu. Postoje bitnije stvari u životu, to će vam čak i bogataši priznati. Kaže veliki pisac Marquez da su novci jedina govna koja mogu letjeti.

■ **A što je bitnije?**

Ne volim davati mudre poruke, ali treba uvijek raditi na sebi jer osobine koje su nam dane, nisu vječne. Treba širiti horizonte, čitati, razgovarati, pokušati razumjeti druge ljude, znati stati, promisliti, preispitati se s vremena na vrijeme. Najgore je drviti vazda po

istom i bojati se svega što ne poznaš ili ne razumiješ, to ne vodi nikamo. Uz to, čast i poštenje važne su stvari, tako su me moji roditelji odgojili. Tome učim i svoje kćeri, da budu pravi ljudi, da vole druge ljude, da budu slobodne i poštene – prema sebi i prema drugima. Naravno i da čitaju knjige jer, kako je rekao onaj glas Svetom Augustinu, uzmi knjigu, čitaj je, ispuni svoju prazninu, postani čovjek.

„POLICIJSKI SAT“ – POMOĆ I PODRŠKA RODITELJIMA

Domišljati tinejdžeri osmisli su razne načine kako prevariti sustav kontrole pa za ulazak u klubove koriste tuđe osobne iskaznice, preoblikovane zdravstvene iskaznice pa čak i snimke zaslona e-dnevnika

● Piše: Kaja Gačal

Nakon „koronskih“ godina, kad su među tinejdžerima bile popularne kućne zabave, danas se većina mladih u potrazi za druženjem i zabavom odlučuje za odlazak u noćne klubove u kojima se gotovo svakoga vikenda održavaju koncerti poznatih i njima omiljenih balkanskih izvođača. Budući da ti koncerti počinju u kasnim noćnim satima i traju veoma kratko, posjetitelji mlađi od 16 godina moraju imati sreće da ih djelatnici zaštitarskih službi ne izbace iz kluba prije samog početka. Naime, oni mogu nabaviti karte baš poput svih ostalih, ali im ulazak na koncert zbog vremena održavanja i njihovih godina nije dopušten.

Naime, u čl. 93. Obiteljskog zakona jasno stoji da su osobama mlađim od 16 godina zabranjeni noćni izlasci 23 – 5 sati, ali nije rijetkost da se taj zakon krši pa u klubove izlazi začuđujuće velik broj mladih u dobi 13 – 15 godina. Roditelji popuštaju pod pritiskom tinejdžera koji žele ostati vani jednako dugo kao i ostatak njihova društva, ali ako ih policijski službenici zateknu u zabranjenom noćnom izlasku, posljedice neće izostati.

Kad se utvrdi da se radi o osobi mlađoj od 16 godina bez pratnje roditelja ili pratnje druge osobe u koju roditelji imaju povjerenja, taj se maloljetnik dovodi u prostorije policije. Zatim se pozivaju roditelji

da preuzmu dijete, a policijski ih službenici upozoravaju na propuste povezane s odredbama Obiteljskog zakona čije učestalo kršenje može dovesti do njihove kaznene odgovornosti. Ako roditelj odbije doći po svoje dijete, skrb o djetetu preuzima socijalni djelatnik. Policija o svakom slučaju kršenja čl. 93. pismeno obavještava nadležni Zavod za socijalni rad da bi njihovi djelatnici mogli poduzeti mjere i radnje iz obiteljsko-pravne zaštite – pojasnio je Radovan Gačal, glasnogovornik Policijske uprave međimurske naglašavajući da su roditelji ili skrbnici djeteta mlađeg od 16 godina dužni zabraniti noćne izlaske bez odgovarajuće pratnje i da svrha takvog nadzora nije “policijski sat” ili represija prema djeci, već pomoć i podrška roditeljima u ispunjavanju obveza u odgoju djece jer je roditelj dužan znati s kim se njegovo dijete druži i kako provodi slobodno vrijeme.

Kako izigrati pravila

Ulazak u klubove kontroliraju djelatnici zaštitarskih službi da bi u skladu sa zakonom dopustili ulazak samo starijima od 16 godina pa su posjetitelji na upit dužni pokazati vjerodostojni dokument, npr. osobnu iskaznicu, putovnicu ili vozačku dozvolu, kojim dokazuju svoju dob. No, domišljati tinejdžeri osmisli su razne načine kako prevariti sustav kontrole pa za ulazak u klubove koriste tuđe osobne iskaznice, preoblikovane zdravstvene iskaznice pa čak i snimke zaslona e-dnevnika.

Zanimljiv je podatak da, ako se osobe mlađe od 16 godina zateknu u klubu u zakonom nedopuštenim satima, taj isti zakon ne predviđa sankcije za vlasnike objekata pa je uoči nedavno održanog koncerta na vratima jednog od čakovečkih klubova posjetitelje iznenadila obavijest: „Ulaz dopušten isključivo s osobnom iskaznicom.“ No, čini se da su se vlasnici na taj način samo ogradili od ilegalnih ulazaka u klub jer je nekoliko mojih poznanica uspjelo ući unatoč „manjku“ godina. Kako funkcionira takav ulazak u klub? Osobne iskaznice zaštitarima najprije pokažu članovi nekog društva, stariji od 16 godina, uđu u klub, ali se ubrzo vraćaju po ostatak društva – izađu

i svoje osobne iskaznice predaju mlađim, naoko sličnim prijateljima. Budući da zaštitari ne uspoređuju fotografiju na dokumentu s „vlasnikom“ (namjerno ili slučajno?), već gledaju samo datum rođenja, osobe mlađe od 16 godina bez imalo problema uspijevaju ući u klub. Još je lakši način za ulazak „veza“, tj. poznanstvo s djelatnikom kluba.

Iskustvo iz prve ruke

Upravo su tuđa osobna iskaznica i poznanstvo mojoj sugovornici omogućili da u isti klub uđe čak dvaput:

Došli smo do noćnog kluba, a ja sam bila gotovo 2 godine mlađa nego bih trebala biti za ulazak u klub. Moji punoljetni prijatelji pitali su izbacivače mogu li ući s njima kao osobama u pratnji, ali oni su tu molbu odbili. Moje je društvo ušlo, ali se ubrzo vratila prijateljica s dvjema osobnim iskaznicama, za mene i drugu prijateljicu. Izbacivači ne prate ljude i iskaznice, pogotovo kad je gužva, pa smo prošle bez problema. Mjesec dana nakon tog uspješnog ulaska pitala sam prijatelja koji radi u tom klubu može li mi nekako pomoći za upad. Odgovor me razočarao jer je rekao da on nije taj koji pušta ljude u klub. Nisam htjela odustati i na ulazu sam samo rekla da poznajem tog prijatelja i da sam se s njim dogovorila da me puste. Pozvali su ga radi provjere i, kad me vidio, nije rekao istinu, samo se složio s mojom laži i tako sam ponovno ušla u klub.

Budući da bi roditelji trebali znati gdje im je dijete kasno noću, postavlja se pitanje kakva je bila njihova reakcija na ovakvu snalažljivost. No, djevojka je kazala da oni nikad nisu za to saznali. Nasreću ili nažalost? Što da joj se nešto dogodilo, a roditelji pojma nemaju gdje je njihovo dijete?

Institucije (i klubovi) rade svoj posao

Prema riječima socijalne radnice Petre Perhoć nakon zaprimanja dopisa policijskih službenika o „uhvaćenom“ djetetu u noćnom

izlasku nadležni stručni djelatnik upućuje službeni poziv roditeljima, odnosno zakonskim zastupnicima maloljetnika na savjetodavni razgovor u nadležni područni ured Hrvatskog zavoda za socijalni rad. Pri saslušanju roditelja i maloljetnika stručni djelatnici dolaze do informacija o događaju, upoznaju ih o nedopustivosti noćnog izlaska djeteta mlađeg od 16 godina bez pratnje, zatim ih, pozivajući se već na spomenuti zakon, upoznaju s pravima i dužnostima u obavljanju roditeljske skrbi i uzimaju kraće anamnestičke podatke, a prema potrebi nadležni stručni tim odlazi i na terenski očevid u obitelj.

Ako Zavod utvrdi da u roditeljskoj skrbi nad maloljetnom djecom postoje nedostaci koji ugrožavaju njihov rast i razvoj, nadležni stručni tim roditeljima može izreći određene mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta, a osobe mlađe od 16 godina se, prema potrebi, mogu uputiti na individualno ili grupno savjetovanje u Obiteljski centar. U prosjeku ovaj Područni ured zaprima 2–3 prijave kršenja navedenog članka godišnje, a uvidom u službeni dokumentaciju ne može se izvesti zaključak o povezanosti češćeg bježanja od kuće radi zabranjenih noćnih izlazaka djece mlađe od 16 godina – napominje gđa Perhoć.

Iznenaduje mali broj intervencija Područnoga ureda jer nije razmjeran broju mladih od 16 godina koji se mogu vidjeti u noćnim izlascima u nedopuštenom vremenu pa se nameće zaključak da su policijske kontrole rijetke ili da roditelji „uhvaćene“ djece odlaze po njih u policiju i preveniraju ponavljanje takvih situacija.

A što kažu čakovečki klubovi? Nažalost, ništa. Višednevno uzastopno nazivanje bilo je uzaludno – nitko se nije javio, a o razlozima se može samo nagađati. Uostalom, je li im uopće i važno tko su njihove „mušterije“, koliko imaju godina, smiju li biti vani, što piju ili su samo statistički podaci o popunjenim kapacitetima i zaradi. Zaštitarsko pregledavanje osobnih iskaznica, čini se, samo je puka formalnost: mladi ulaze s datumom i godinom rođenja, a ne licem. Puštaju li zaštitari mlade na vlastitu odgovornost ili samo djeluju

u skladu s politikom poslodavaca čiji je glavni cilj zarada koja raste proporcionalno broju mladih koje će zaštitari pustiti u klub? Kad mladi jednom prođu kontrolu na ulazu u klub, dobivaju pečat na ruku ili narukvicu koji im omogućuju neograničen broj ulazak i izlazaka, a onda slijedi (ne)ograničena prodaja i posluživanje alkoholnih pića osobama mlađim od 18 godina i nekako se čini da ni zakoni o prodaji alkohola više vrijede.

BAGERSKA SIMFONIJA

U nekoliko splitskih odgojno-obrazovnih ustanova, od osnovnih i srednjih škola do fakulteta, smještenih na lokalitetu Spinut, prvo polugodište je prošlo uz građevinske radove. Zanimljivo je da su počeli baš kad i školska godina. Nastavljaju se i u drugom polugodištu. Mnogi se pitaju može li to dvoje zajedno. Izgleda da može.

● **Piše: Nina Sučić**

Učenici, profesori i ostali zaposlenici više splitskih škola, ove školske godine morali su se naoružati čeličnim žvcima. Od samog početka školske godine počeli su udarati ritmovi građevinskih strojeva popraćeni efektima kao u 4 D kino dvorani. Bageri, dizalice i miješalice preuzeli su teren, a izgleda i sam nastavni proces. Posvuda buka i prašina. Iznad glava bruje dizalice s teretima, naginju se do samih prozora preuzimajući kontejnere s otpadom i tjeraju strah u kosti.

Najzanimljivije je što se na Obrtno tehničkoj školi ruši dio postojećih, prije desetak godina izgrađenih objekata. Rade se parkirna mjesto za djelatnike jer je odavno već u ovom krugu naći parkirno mjesto kao dobiti na lutriji. Split se je već odavno zatrpao asfaltom i betonom i mora se rušiti i kopati da bi se došlo do nekoliko novih kvadratnih metara.

Preuređuju se i prostori I. i II. gimnazije, stare zgrade koju je uistinu odavno trebalo preurediti. Osobito se uređuje posljednji kat koji će biti dodijeljen Umjetničkoj akademiji.

Izvođači radova tvrde kako su gradilište maksimalno osigurali. Učenici i profesori su upozoreni da ne koriste sjeverni izlaz jer

može biti opasno. Svejedno, tamo je ostala navika zapaliti cigaretu; i učenicima, i profesorima. Doduše, malo podalje jedni od drugih.

Treba sve ovo izdržati jer zamjenskog prostora ni za to, a ni za nastavu nema.

Radnici kao radnici

Svima je postalo jasno da se nastava ne može održavati u normalnim uvjetima i da pravila o kućnom redu ne mogu funkcionirati. Ovi prostori više sliče na gradilište nego na školske prostorije. Na ulazima se zapinje za otirače od kartonskih kutija. Dovodi se u pitanje i sama sigurnost učenika, nastavnika i drugog nastavnog osoblja. Na oglasnim pločama stalno su razna upozorenja. Njima svatko želi zaštititi sebe, ako se slučajno dogodi nekakvo zlo. Najteže je u podrumskim učionicama jer su one ionako bile zagušljive i neprilagođene svojoj namjeni. Kašlje se i kiše; neki iz stvarne potrebe, a neki zbog igre i senzacije.

Radnici kao radnici; zagospodarili ulazima, stubama i hodnicima odgojno-obrazovnih prostorija. Pronose građevinske materijale, razbijaju postojeće zidove i slažu nove. Buše, bruse, pile, boje i glasno se dozivaju. A treba i njima veliki odmor: marendaju, popiju pivo i zapale cigaretu. Nemaju baš kompleksa od profesora, studenata i učenika što se provlače ispod njihovih skela i preskaču preko razbacanih alata. Što će ljudi? Valja i njima živjeti. Zarađuju kruh svagdanji. Neki su se brzo sprijateljili s domarima i spremačicama. Ne zna se više tko bi što trebao čistiti pa to najčešće ne radi nitko.

Kako se odvija nastava?

Nastavni proces teče. Neki će reći u nemogućim uvjetima, a drugi da je baš zanimljivo. Kako tko i kako kada. I učenici, i nastavnici. Splićani se izgleda uvijek žale: i kad ima turista i kad ih nema, i kad puše bura i kad puše jugo. I kad se gradi, i kad se ne gradi. Tako i s ovim. Učenici su željni neuobičajenih događanja i dramatike pa im

sve ovo teško ne pada. Profesori se nadglasavaju sa strojevima. Neki to mogu, a neki odustaju i prelaze na „tihi rad“, tj. onaj izvan metodičkih okvira: „Pročitajte u sebi što piše u udžbeniku i zapišite sažetak koji je kao vrsta pisanog izražavanja ionako ove godine obvezan na maturi.“ Nije svako zlo za zlo!

Najzanimljivije je na satovima hrvatskoga jezika kada bageri slažu svoje sonete pa nadodaju još jednu tercinu ili još jedan daktil heksametru. A o glazbi da i ne govorimo: pridodaje se peti stavak i tako stvaraju, moglo bi se nazvati, „Bagersku simfoniju“.

Treba li samo grintati?

Svi se pitamo, ako se je ovo trebalo raditi, zašto se s radovima nije krenulo ljeti dok nastave nije bilo. Bar dio grubih radova se je mogao izvesti prije početka školske godine. Tko je za to odgovoran?

Najvažnije pitanje je do kada će ovo trajati. Iz nekih izvora saznajemo da se završetak radova očekuje u travnju, ali iz sličnih iskustava znamo kako se to često produži i to ne za kratko vrijeme. Tako će naši maturanti vjerojatno otići uz ovakvo ozračje. Ali, možda ne treba samo grintati. Nešto treba i pretrpjeti da bi se stvorili bolji uvjeti rada za sve. Nadajmo se da će, kad se gradilište očisti, uistinu svima biti ljepše i bolje. Iz nekih dosad uređenih detalja, to se i nazire. Bit će zanimljivo vidjeti hoće li se prije zaključiti ovi radovi ili učeničke ocjene.

TAMNA STRANA ZELENOG HODNIKA

„Trenutak izlaska iz Mariupolja bio je trenutak koji sam gledala samo u filmovima.“

● **Razgovarala: Gabriela Bebić**

Od početka ruske agresije na Ukrajinu u Europsku Uniju izbjeglo je nešto manje od 4,2 milijuna Ukrajinaca (prema evidenciji Eurostata krajem rujna 2023. godine). Najviše ukrajinskih izbjeglica je u Njemačkoj i Poljskoj, a najmanje u Sloveniji i Luksemburgu te Malti. Prema podacima Eurostata u Hrvatskoj je na kraju rujna prošle godine bilo nešto više od 22 000 izbjeglica iz Ukrajine. Ministarstvo znanosti i obrazovanja iznijelo je podatak da je u školskoj godini 2022/ 2023. u hrvatske škole upisano 1394 učenika (1171 učenik u osnovne škole, a 223 učenika u srednje škole) iz Ukrajine. I u varaždinskim školama nastavu pohađaju izbjegli učenici iz Ukrajine. U Gospodarsku školu Varaždin ove školske godine 2023/ 2024. upisane su četiri izbjegle učenice. Među njima je učenica 2. razreda (program hotelijersko-turistički tehničar) Kristina Taran koja je zajedno sa svojom obitelji uspjela izvući živu glavu iz ratom pogođenog Mariupolja i utočište pronaći u Varaždinu.

Dan uoči napada i početak napada na Mariupolj

■ **Kristina, kako si živjela u Mariupolju sve do samog napada ruske vojske na tvoj grad?**

Rodena sam 29. siječnja 2008. godine u tada predivnom lučkom gradu Mariupolju. Imam dvije sestre, dvije polusestre i polubrata. Moji su se roditelji razveli kad sam imala četiri godine. Živjela sam

s majkom i očuhom, ali sam se zbog nesuglasica s majkom preselila k ocu zajedno sa svojom sestrom Arinom. Moj otac, njegova žena, moja polusestra Anja, moja sestra Arina i ja činili smo dosta skladnu obitelj. Pohađala sam gimnaziju i družila se s prijateljima. Uglavnom, moj je život bio nalik životu gotovo svakog tinejdžera.

■ **Jeste li ti i tvoji vršnjaci, prateći medije bili svjesni sve ozbiljnije situacije u Ukrajini?**

Dana 23. veljače 2022. godine otišla sam u grad zajedno sa svojom prijateljicom da bismo prošetale i popričale. Naše čavrljanje prekinuo je telefonski poziv moje majke. Zanimalo ju je kako sam i što radim. Na kraju našeg razgovora rekla je nešto u smislu neka se zabavljam dok još mogu jer uskoro počinje rat. Nisam obraćala veliku pozornost na njezine riječi. Te iste večeri razgovarala sam sa svojim prijateljem upravo o ratu te smo došlo do zaključka da rata sigurno neće biti.

■ **Po čemu ćeš pamtit i jutro dana 24. veljače 2022. godine?**

Probudila me očeva vika. Pomislila sam da kasnim u školu. Međutim, vani su padale bombe. Brzo smo se obukli, pokupili najnužnije stvari (odjeću, hranu, novac...) i uputili se prema kući, koju je davnih dana sagradio moj djed, da bismo se sklonili u podrumu. No, na putu do kuće počelo je granatiranje. Legli smo na pod i čekali prestanak granatiranja. Bilo je stravično. Uspjeli smo nekako živi stići do podruma. Najgoreg podruma mojeg života.

Tri tjedna u podrumu i bijeg iz Mariupolja

■ **Na koji si način preživljavala tri tjedna u podrumu?**

Ta tri tjedna činila su mi se kao čitava vječnost. Nismo imali vodu, struju, plin, internet. Skupljali smo snijeg da bismo se umili. Otac se pobrinuo da imamo dosta hrane. Ručak smo spremali na otvorenoj vatri. Bojala sam se izići iz podruma. Izlazila sam samo kad sam morala na *toalet*. Bilo je užasno. Bombardirali su bez prestanka sa svih strana.

■ Kako je izgledala akcija bijega iz Mariupolja?

Ruska vojska objavila je takozvani *zeleni hodnik*, odnosno vrijeme u kojem se stanovnici okupirane države mogu slobodno kretati, a vojska u tom vremenu neće bacati bombe, pucati i tome slično. Tako smo se mi nagurani u automobile, želeći izvući živu glavu, uputili prema izlazu iz Mariupolja. No, ruska vojska nije poštivala takozvani *zeleni hodnik*, već je počela pucati, bacati bombe. Morali smo se vratiti u podrum stare kuće. Nakon nekoliko dana pokušali smo ponovo izaći iz Mariupolja. Bila je gužva. Sve kuće bile su razrušene. Vozili smo se u dva automobila. U prvom automobilu bili smo moj otac, moja polusestra Anja, ja i moj kućni ljubimac, a u drugom žena mogeg oca, moja sestra Arina i njezin kućni ljubimac. Nakon izlaska iz Mariupolja odlučili smo stati u našoj kući za odmor. Kuća je još uvijek bila u dobrom stanju. Napetost i strah prekinuo je telefonski poziv moje majke. Ona, moj očuh i moja sestra uspjeli su doći do nas. Zajedno smo plakali od muke i tuge, ali i sreće što smo svi na okupu.

■ Čime si se suočila kad ste izlazili iz Mariupolja?

Trenutak izlaska iz Mariupolja bio je trenutak koji sam gledala samo u filmovima. Oko mene gorjeli su automobili, ležali su mrtvi ljudi svih dobi, od djece do najstarijih. Ruski vojnici nisu birali gdje i po kome pucaju. To je neprekidno trajalo...

Dolazak na sigurno

■ Zašto ste izbjegli baš u Rumunjsku i kako su vas tamo prihvatili?

Krenuli smo bez ikakvog cilja. Jedino nam je bilo bitno da napustimo državu i budemo na sigurnom. U Rumunjskoj dočekali su nas volonteri. Jedna simpatična volonterka (imena se ne sjećam) ponudila nam je sobu u jednom dosta luksuznom hotelu. Bili smo presretni što konačno možemo spavati na sigurnom. Hotel je bio predavan. Moj očuh je nakon nekog vremena pronašao jednog gospodina

koji je posjedovao stanove po čitavoj Rumunjskoj. Iznajmio nam je stan u kojem smo bili 2 – 3 tjedna (ne sjećam se imena grada).

▪ **Jesu li svi iz tvoje obitelji izbjegli iz Mariupolja?**

Svi, osim mogeg oca. Moj otac nije želio napustiti svoj grad te je ostao ondje. Još je uvijek u Mariupolju. Ne može izići iz njega. Čujemo se kad je u mogućnosti javiti se. Mogu reći da mi jako nedostaje...

▪ **Kamo te je put odveo nakon Rumunjske?**

Moj očuh stupio je u kontakt s nekim čovjekom koji posjeduje nekretnine u Hrvatskoj, u Korenici gdje smo i neko vrijeme boravili. No, nakon nekog vremena moj očuh obratio se jednoj novinarki za pomoć da nam pronađe smještaj negdje drugdje u Hrvatskoj. Ona je stupila u kontakt s odgovarajućim osobama grada Varaždina i Varaždinske biskupije te su nam pronašli stan u kojem i sad živimo moja majka, očuh, moja sestra, polusestra, polubrat i ja.

Život u Varaždinu

▪ **Kakvi su bili tvoji počeci novog života u tebi nepoznatom gradu Varaždinu?**

U Varaždin sam stigla 6. travnja 2022. Bilo je dosta izazovno. Jedna od velikih teškoća bio mi je jezik. Ruski i hrvatski jezik na prvu se čine sličnima, ali opet su različiti. S vremenom sam sve više razumijevala što mi netko govori, ali problem mi je bio izgovoriti ono što želim reći. Kako u početku nisam dobro razumjela što mi se govori, nisam shvaćala da me neke djevojčice iz razreda u osnovnoj školi, koju sam tada polazila, ogovaraju. Ali i to je prošlo. Također, nedostajali su mi prijatelji iz Ukrajine. Plakala sam svaku večer od muke.

▪ **Jesi li si ipak naučila hrvatski jezik?**

Pohađala sam fakultativnu nastavu iz hrvatskoga jezika u trajanju od 80 sati u 1. osnovnoj školi Varaždin. Puno sam radila kod kuće. Pogledala sam brojne videozapise i slušala pjesme s prijevodima.

Sve u svemu, mogu reći da sam u izrazito kratkom vremenu stekla osnove hrvatskoga jezika.

■ **Što te motiviralo da se upišeš u srednju školu u program hotelijersko-turističkog tehničara? Što misliš o kolegama u razredu, ali i nastavnicima?**

Kad su srednje škole predstavljale svoje programe, saznala sam da se u ovom programu uči dosta stranih jezika. Odabir mi je bio prilično lagan jer volim jezike. Zadovoljna sam sa svojim novim prijateljima u razredu. S njima sam već drugu godinu. Izvan škole idemo na kavu, šćemo gradom, a ponekad i zajedno odemo u *šoping centar*. Nastavnici su jako dobri i predani svome radu. Mogu reći da se osjećam jako prihvaćeno i jako mi je lijepo.

■ **Planiraš li ostati u Hrvatskoj ili se jednog dana vratiti u Ukrajinu?**

Trebat će jako puno vremena da se Ukrajina obnovi. Ne želim se vratiti ondje. Planiram se upisati na neki od fakulteta u Hrvatskoj i ostati ovdje ili se preseliti u neku drugu zemlju. Ne planiram i ne želim se vratiti u Ukrajinu.

■ **Što bi poručila svojim vršnjacima koji pristižu iz ratom pogođenih zemalja u sigurne zemlje?**

Ukoliko dođete u neku novu državu, samo budite svoji. Pokušajte se socijalizirati bez ikakvog straha od osude i tome slično. I zapamtite, sve će biti dobro.

DAŠ MU PRST, A ON BI ČITAVU RUKU

Svi smo itekako upoznati s problemom društvenog sustava kao što je društvo patrijarhata kojemu se već desetljećima pokušava doskočiti, no rijetko se govori o problemu društva filijarhata koji se potihlo, ali vrlo uspješno, uvukao u gotovo sve pore društvene svakodnevice. Takvo društvo nastalo roditeljskim neracionalnim ugađanjem djeci nekad donosi više štete nego što mislimo jer u pitanju može biti ne samo psihičko, već i fizičko nasilje.

● **Piše: Rea Kezele**

Obitelj

Današnja je obitelj razornija nego što je bila prije. Ljudi su u prošlosti imali devetero, desetero ili više djece i nije bilo vremena, mogućnosti i novca da se pretjerano ugađa ijednom djetetu, stoga bi djeca izrasla u puno samostalnije i emocionalno zrelije osobe nego današnja djeca. Oni su imali malo i jednostavno su bili zadovoljni s osnovnim stvarima, dok se danas osnovnim ljudskim potrebama podrazumijevaju obilna hrana, mobiteli, velik džeparac, nova odjeća svakog mjeseca i slično. Zadovoljstvo jednostavnim danas gotovo da i ne postoji jer sada društvom vlada filijarhat u kojem se beskrajno ugađanje djetetu na apsolutno svim mogućim razinama nikako ne smije kritizirati iako su jasno vidljive posljedice takvog odgoja. Upravo se iz tog razloga na svim javnim mjestima morate suočavati s dječjim urlicama i *tantrumima* jer to je sada normalizirano, a svako ukazivanje roditeljima na njihove propuste ili potencijalne opasnosti koje mogu nastati njihovim prakticiranjem pretjerano popustljivog i ugađajućeg roditeljstva biva strogo osuđeno i odbijeno.

Djeca odgajana u filijarhatu u školskim ustanovama

Nekada je motka ili kakvo ravnalo u školama bilo poznato kao sredstvo uvođenja reda, rada i discipline, a djeci je rijetko padalo na pamet štošta izvolijevati, iskazivati nepoštovanje ili maltretirati odrasle. Svi su točno znali što se smije, a što ne smije. Ne zagovaram nasilje ni zastrašivanje, no ne zagovaram ni raspuštenost. Ako se djeca kod kuće prema roditeljima više ne odnose s poštovanjem i poniznošću, kako se može očekivati da će u školama biti ikakav drukčiji scenarij? Nepromišljeno korištenje mobitela, varanje, podmetanje, neodrađivanje domaće zadaće, nepoštovanje, vrijeđanje i proturječenje danas su normalne pojave u društvu filijarhata na koje roditelji često očekuju da se nasmijete, pognete glavu i nastavite dalje. Nerijetki su slučajevi u kojima su se nastavnici našli u užasno neugodnim situacijama zbog takve djece, bili su čak i fizički napadnuti, a nisu imali izlaza jer djecu štite roditelji i zakon.

Budućnost bez osjećaja za budućnošću

Zamislite da vas liječi netko tko je izvarao sve testove. Imate li povjerenja u tu osobu? U skoroj ćete budućnosti, nažalost, možda i morati jer u školama više nema pravog i kvalitetnog rada, kao ni odvajanja vremena i truda da bi se usvojila znanja. Bez obzira na silan trud nastavnika, učenicima je sve manje važno do cilja stići ispravnim i kvalitetnim postupcima. Nastavnici više nemaju dovoljno moći nad učenicima, a svaki njihov autoritativni postupak često završi pozivanjem prosvjetne inspekcije ili strahom od gubitka posla. Jednog bi dana djeca odgajana navedenim pretjeranim udovoljavanjem i usluživanjem trebala preuzeti važne uloge u društvenom sustavu. Netko će takav upravo vama možda biti nadređeni. Biste li se voljeli naći u takvoj situaciji? Zvuči loše, ali je istinito.

Lak slom

Dogodi li se neka strahota poput rata, gladi ili globalne neimaštine, djeca odgajana u filijarhatu neće se znati održati na životu. Dijete

koje plaće jer ne može živjeti dva sata bez mobitela ili jer ne želi jesti mrkvu jer je ona narančaste boje koja se njemu baš nikako ne sviđa, u divljini i kaosu sigurno neće moći naći jestivu hranu jer takva djeca čak i kad se izlože nekoj šumi, ne gledaju je kao šumu već kao neku simulaciju igrice ili jednostavno ne opažaju stvari onako kako bi trebala. Logičko je povezivanje zapušteno. Kao i misaoni procesi.

Sad se sve vrti oko djece

Potrebe djece danas su najvažnije, a to su uočili i marketinški stručnjaci pa se ekonomija, između ostalog, vrti i oko proizvodnje i prodaje stvari koje su navodno potrebne djeci. Međutim, kakve to posljedice zbilja ima? Novac se troši na nevažne i nepotrebne stvari jer je danas nužno omogućiti djeci da posjeduju najnovije mobitele, markiranu odjeću, najkvalitetniji školski pribor (za koji je pitanje hoće li ga uopće koristiti) i slično. Je li to zbilja potrebno? Ne, zapravo je to samo iskorištavanje roditelja da bi prekomjerno trošili novac na stvari koje su predstavljene kao nužne. Jedan od problema koji se s vremenom stvorio je *bullying*; ako djeca nemaju ono što većina njihovih vršnjaka posjeduje, dolazi do toga da druga djeca napadaju vaše dijete ako ne posjeduje takve skupocjene ili najmodernije stvari, a vi se tada najvjerojatnije smatrate lošim roditeljem. Potrebno je znati granicu.

Što možemo izvući iz ovoga?

Djecu treba odgajati da bi postali sposobni ljudi spremni na svojim leđima nositi budućnost naše zemlje koji će pomoću sposobnosti i ustrajnosti uzgojiti one važne plodove potrebne za uspješan razvoj te naslijediti mjesta odraslih tako da nitko zbog njih ne ispašta i trpi štetu koja je uzrokovana nekim bezveznim društvenim sustavom. Roditelji, krenite od sebe i svoje djece. Hoće li i iz vaše kuće u svijet izaći osoba spremna i sposobna za takvo što?

ZA poŠiZit!

Početak školske godine 2022/2023. u Gradskoj je upravi, povodom uvođenja Građanskog odgoja i obrazovanja u zagrebačke srednje škole, predstavljen novi fakultativni predmet „Škola i zajednica“. Cilj je predmeta potaknuti učenike da prepoznaju probleme u svojem okruženju i osmisle načine kako ih riješiti. Jedan od autora predmeta jest i Boris Jokić, ravnatelj Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu, koji će vam reći više o svemu.

● Razgovarala: Bernarda Husar

■ **Za one koji Vas, možda, ne znaju, recite nam nešto o sebi u 23 riječi!**

Propali reformator. Znanstvenik. Psiholog. Boomer tata. Solidan muž, brat i sin. Iskren prijatelj. DJ bez sluha. Rage against the dying of the light!

Rođen u Zagrebu. Pet osnovnih i srednjih škola. Psiholog. Doktorirao na Cambridgeu sa sendvičem u rukama. Znanstvenik.

Propali reformator hrvatskog obrazovanja. Znanstvenik. Psiholog.

■ **Kažete, propali reformator hrvatskoga obrazovanja. Da, bili ste jedan od glavnih autora neslavno prekinute kurikularne reforme: koji su bili Vaši primarni ciljevi za (bolji) obrazovni sustav?**

Nas gotovo tisuću iz škola i vrtića, s fakulteta i znanstvenih instituta željeli smo napraviti sustav u kojem bi se učenici usmjerili razvoju kreativnosti i inovativnosti, rješavanju problema i donošenju odluka, učenju toga kako učiti, kritičkome razmišljanju. Cilj nam je bio i potaknuti suradnju i komunikaciju u nastavnom procesu, kao i razviti

sposobnost upravljanja obrazovnim i profesionalnim putom, baš kao i znanja i vještine odnosa sa sobom i s drugima te ona koja se tiču aktivnoga građanstva. Htjeli smo i ukinuti opći prosjek ocjena. Uvesti novi sustav ocjenjivanja. Učiniti gimnaziju školom u kojoj postoji veća izbornost. Strukovne škole približiti svijetu rada. Osmislili smo nove sustave za darovite i učenike s teškoćama. Izradili sustav novih umjetničkih škola koje uključuju filmske, dramske, literarne...

■ **Je li nova reforma donijela išta od onoga za što ste se zalagali u svojoj?**

Cjelovita kurikularna reforma *umrla* je 2016. godine. Žao mi je zbog toga jer su brojni učenici mogli imati puno bolje obrazovanje.

Glazba i pivo važni su kao i specifična znanja

■ **Završili ste Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i potom Sveučilište u Cambridgeu gdje ste doktorirali. Kako ste doživjeli studiranje u inozemstvu: može li se povući paralela između tih dvaju iskustava?**

Imao sam tu privilegiju jer sam za Cambridge dobio stipendiju prvo za jednu godinu, a onda za još tri. Suprotno idejama koje mnogi imaju, studentski život tamo vrlo je skroman. Ono što je drukčije jest intelektualna širina i okružje akademskog integriteta gdje se profesori ne postavljaju kao *lažne* veličine, već sa studentima razgovaraju ravnopravno. Ta ideja da, bez obzira na titulu, ne umisliš da si netko i nešto, vrlo je važna i nju sam prihvatio kao vodilju. Znanost ima smisla samo ako je na korist pojedincima i društvu i ako je otvorena. Moram reći da je za mene Filozofski bio super mjesto na kojem sam naučio mnogo toga što me je kasnije pripremio da budem uspješan na Cambridgeu. Od specifičnih znanja do onih jednako važnih: o glazbi i pivu.

■ **Koje je značenje akronima ŠiZ i čime se predmet bavi?**

ŠiZ je akronim za *Školu i zajednicu*, fakultativni predmet u kojem se učenici bave problemom ili pojavom u lokalnoj zajednici oko koje se

zajednički dogovore, koju istražuju, potom imaju priliku steći iskustvo, da bi na kraju i djelovali u vezi nje na razini škole ili dijela grada.

■ **91 nastavnik uoči prve godine provođenja osposobljen je za provođenje ŠiZ-a; kakve odlike treba imati nastavnik takvoga predmeta za njegovu kvalitetnu provedbu?**

Mora biti otvoren i spreman voditi učenike. U ŠiZ-u je vrlo malo predavanja, nema zadanih tema, već cijeli proces oblikuju učenici. To omogućuje u potpunosti drukčiju nastavu. Strah me pomalo reći, ali u njemu ima i malo revolucionarnog, u smislu da daje obriše drukčije škole.

■ **Kako je zamišljena provedba nastave ŠiZ-a?**

Predmet je namijenjen učenicima 2. i 3. razreda srednjih škola u opsegu od 70 sati godišnje. Kod njega je fora da je fleksibilan i da se dobar dio aktivnosti odvija u zajednici. Učinili smo sve da mladima bude zanimljiv i drukčiji od svega postojećeg u dosadašnjem školovanju.

Najbolje od svega: nema stresa od ispitivanja

■ **Smatrate li da se u praksi tako provodi? Imate li već neke povratne informacije?**

Trenutno je predmet u 59 srednjih škola i pohađa ga više od 1300 učenika. Pratimo što se događa i znamo da u većini sve ide super. Naravno, postoje i sredine u kojima postoje problemi, ali to je normalno za početak.

■ **Po čemu se ŠiZ razlikuje od ostalih predmeta?**

Ma predmet je lud. U njemu je uloga učenika ogromna. Oni se dogovaraju oko problema. Istražuju ga. Ako se, npr., bave pitanjem siromaštva ili beskućništva, imaju priliku raditi u pučkoj kuhinji. Ako ih zanima odvoz otpada, možda će se provozati u kamionu gradske čistoće. Praktično rade i mijenjaju zajednicu. E da, i nema ispitivanja. Ni usmenoga ni pisanog.

■ **Što učenici mogu očekivati od predmeta?**

Super jedinstveno iskustvo. Mogu očekivati da pošize od ŠiZ-a. Nadam se, pozitivno.

■ **Smatrate li da bi se predmet mogao uvesti kao obavezni u skoroj budućnosti?**

Ako uspijemo, namjera nam je ponuditi ga kao izborni svim školama u Hrvatskoj.

■ **Učenici ESOS-a (Elektrostrojarska obrtnička škola u Zagrebu) se za ŠiZ bave stigmatizacijom mentalnih bolesti; u planu im je provesti anketu u školi, razgovarati sa psihijatom i studentima psihologije o temi, dobiti stvarne podatke i normalizirati sam pojam mentalnih bolesti. Što mislite o ovakvoj provedbi nastave, jeste li tako zamišljali ŠiZ?**

Da, to je upravo ono što smo željeli, a takvih je primjera mnogo u školama koje nude ŠiZ. Učenici se bave problemima poput uništavanja šuma, nezdrave prehrane učenika, migranata, nedostatka sadržaja za mlade, uvođenja seksualnog odgoja, gradskog prijevoza... Prekrasna je to paleta tema i pristupa. Da sam političar, bilo bi me strah tog glasa mladih ljudi.

■ **ŠiZ me asocirao na davno ukinuti obavezni predmet u osnovnim školama – domaćinstvo. Učenici su učili šivati, glačati, kuhati, voditi kućni budžet, učili su pravilno se ponašati, a sve u cilju osposobljavanja mladih ljudi za samostalni život. Kakvo je Vaše mišljenje o takvom predmetu i njegovu ukidanju?**

Hrvatska nikada nije trebala ukinuti predmete u kojima se razvijaju praktična znanja i vještine pa ni domaćinstvo. Iza tog ukidanja krije se pogrešna ideja da su samo akademska znanja vrijedna. Nepromišljeno je to razumijevanje života i mladih ljudi. Ne smijem otkriti, ali za osnovne škole pripremamo nešto upravo takvo, samo prilagođeno dobu u kojem živimo. To bi isto moglo biti baš *šizovito*! Nadam se da će nam dopustiti.

KAD MATEMATIKA POSTANE *ROCK AND ROLL*

Mladi talenti donose smijeh, *jazz* i dileme na pozornicu

● Piše: Linda Gale

Dana 1. studenoga 2023. u *Vintage Industrial Baru* održalo se novo izdanje festivala *Superval* naziva *Superval+*. Na pozornicu su stupili bend *Linija 109*, slovenski bend *Špil Ligni* i već popularan bend na mladoj zagrebačkoj sceni, *Smrdljivi Martini*.

Superval je festival osnovan kao platforma za promociju školskih bendova. Cilj mu je, kako sami osnivači kažu, omogućiti djeci i mladima da stvaraju i slušaju glazbu, da se povezuju, razmijenjene iskustva te da izvode glazbu u profesionalnim uvjetima. Ana Bajo, pokretačica i voditeljica *Supervala*, dobri je duh glazbene kulture i scene kao entuzijastična nastavnica Matematike u OŠ Grigora Viteza u Zagrebu. Od 2019. godine do danas *Superval* je postao jedan od najvažnijih događaja za školske bendove u Hrvatskoj. Imala sam priliku prisustvovati održavanju događaja *Superval+*. Cilj mu je pružiti mladim bendovima iz Hrvatske mogućnost nastupa u susjednim zemljama, a našim susjedima da se pokažu pred hrvatskom publikom.

Događaj su otvorile djevojke iz benda *Linija 109*, koji čine vokalistica i ritam gitaristica Sara Vorberger, gitaristica Jelena Jurić, basistica Zana Bubica i bubnjarka Lucija Pranjić. Radi se o zagrebačkom sastavu s obilježjima *girl punka*. Koncert je započeo dinamično s nekim od njihovih poznatijih pjesama koje najviše nagnju *rocku* i *punku*. Kasnije pjesme bile su laganije što je pripremiло publiku za nastup sljedećega benda. Večer su nastavili Slovenci iz benda *Špil*

ligni. Instrumentalnu podlogu čine džezisti: gitarist Oskar Kacin i bubnjar Martin Jocif te klavijaturist Miha Rajterič i basist Martin Vasle, dok vokalisti Veronika Vesel, Neža Stopar i Peter Pongrač repaju. Publika je njihov energični nastup dobro prihvatila, dok je jazz-podloga kvalitetnih muzičara zaokružila izvedbu te joj dala specifičnu atmosferu i karakter. Jedan od nezaboravnih trenutaka bio je kad su repi pozvali dečka iz publike na pozornicu da im se pridruži u *freestyleu*, a nas je sve iznenadio i oduševio svojom vještinom.

Večer su zatvorili *Smrdljivci Martini*, dugogodišnje zvijezde *Superval*. Dečki odražavaju pravi duh srednjoškolskih bendova, koji svoje kvalitetne i popularne pjesme ne doživljavaju previše ozbiljno. Bend čine Lovro Urlić kao gitarist i vokalist, Noa Klemenčić na basu i Nikola Andrašić na bubnjevima. Sredinom koncerta priključio se i gitarist Zvonimir Curiš, potpuno novi član benda, kojega nitko nije očekivao. Najpoznatija im je pjesma *Dilema* čiji je ikonični refren vrhunac svakoga koncerta i festivala na kojem nastupaju. Razgovarajući s Noom i Lovrom, saznala sam da je nastala kao parodija velikog hita *Creep* benda *Radiohead*. Tijekom koncerta vokalist je ušao u publiku što je pridonijelo kaotičnosti njihova nastupa. Publika je bend na pozornici zadržala čak dodatnih petnaest minuta odbijajući prestati pjevati refrene pjesama.

Nakon koncerta svi su imali priliku družiti se s bendovima u predvorju *Vintagea*. Zajedno s članovima *Smrdljivih Martina* i nekim drugima prijateljima bila sam pozvana na *after party* slovenskoga benda *Špil Ligni*. Tamo smo svi razmjenjivali mišljenja o koncertima, ukus se u glazbi i ostalim medijima te općenita životna iskustva u našim zemljama koristeći se katkad engleskim jezikom da bismo srušili jezičnu zapreku. Večer je završila sklapanjem novih prijateljstava i iščekivanjem sljedećega festivala na kojem ćemo se svi ponovno družiti.

Kao bliska prijateljica s članovima bendova, koja je učestala sudionica njihovih koncerata, imam mogućnost iz prve ruke vidjeti koliko takva događanja pozitivno utječu na zagrebačku glazbenu scenu

i koliko obožavatelja i priznanja tako mladi bendovi mogu dostići. *Superval+* zaista je način da se povežemo s mladim glazbenicima okolnih zemalja i da s njima podijelimo i gledište svoje scene. Festival *Superval* održava se više puta godišnje te bih ga preporučila svakome koga zanima budućnost zagrebačke *rock*-glazbe.

„VAŽNIJE JE KAKAV SI ČOVJEK NEGO IMAŠ LI TETOVAŽU ILI NE“

Vrijeme je utjecalo na promjenu statističkih podataka o tetoviranju, no jesu li se promijenili i stavovi o tetoviranim ljudima? Većina ispitanika smatra da prvo mora upoznati osobu da bi joj dodijelila neku osobinu, što zaista govori u prilog tome da su stereotipi i predrasude o tetoviranim ljudima danas srušeni ili su drukčiji

● Piše: Tena Šegović

Čovjek se od davnina ukrašavao i time isticao, pokazivao svoje stavove, ideale. Tetovaža, riječ nastala od maorske riječi *tatao* što znači ‘označiti’, kao ukras na koži poznata je civilizacijama još od 18. stoljeća. Od mumije Ötzy i maorskih plemena do današnjeg doba umjetne inteligencije značenje i svrha tetoviranja mijenjali su se zajedno s društvom. Želeći saznati više o tetoviranju danas, razgovarali smo sa stručnjakom Igorom Mezgom, vlasnikom *Tattoo i piercing salona by Mezga* u Varaždinu. Uz to, u siječnju 2024. proveli smo anketu u kojoj je sudjelovalo 280 ljudi različite dobi, ponajviše iz Međimurja. Rezultati ankete pokazuju da 84% ispitanika nema tetovažu te ju 53% njih ni ne želi, stoga je osobito zanimljivo istražiti njihove stavove.

Tetoviranje je uvijek *in*

Iskustvo je gospodina Mezge da se ljudi najčešće tetoviraju između 25. i 35. godine života te da se podjednako tetoviraju sve skupine ljudi, neovisno o spolu, socijalnom statusu, a to misli i 60% ispitanika. – Danas kod tetoviranja više nema pravila, svi se tetoviraju – kaže

Mezga i tumači da s porastom broja tetoviranih raste i broj salona za tetoviranje. Nekad je mogao nabrojiti sve salone u Hrvatskoj koristeći prste jedne ruke, a danas mu jedna ruka nije dovoljna ni za jedan grad.

– Tetoviranje je zapravo uvijek *in* – ističe, ali navodi da se mijenjaju motivi. Osobito su promjenjive trendovske tetovaže koje ovise o modi i aktualnosti, pa su neko vrijeme tetovirali samo kineska slova, zatim samo citate, neke životinje itd.

Iako se 42% naših ispitanika tetoviralo između 16. i 20. godine, 30 godina rada u ovim vodama Mezgu je naučilo da nije pametno tetovirati maloljetnike, bez obzira na pristanak roditelja. Koža maloljetnika još se uvijek razvija i svaka tetovaža koja se napravi već do njihove 21. godine neće izgledati dobro: boja će se zamutiti te se tetovaža neće moći obnoviti. – Nije sve u novcu, radije nećemo ništa zaraditi nego svjesno napraviti nešto za što znamo da za 5 godina neće biti dobro – kaže Mezga te naglašava da im je važno da je klijent zadovoljan i u budućnosti. Iskustvo i znanje ovaj je stručnjak stekao i na raznim *tattoo* konvencijama i edukacijama na kojima je, kaže, uvijek naučio nešto novo, nove tehnike i trendove.

Pojedinci ponekad požale što su se tetovirali, što je i slučaj s 5% naših ispitanika koji najčešće navode da nisu dobro promislili prije tetoviranja ili da su tetovirali nešto što im više nije važno. To nam potvrđuje i sugovornik Mezga te navodi da često zažale oni koji u hiru nešto naprave zbog nesvjesnog pritiska društva ili tetoviraju nešto što je podložno promjenama, npr. ime partnera, kao i oni koji se oglašavaju na savjet iskusna *tattoo* majstora. Stoga, veliku važnost u ovom poslu imaju komunikacijske vještine, pristup klijentu: Treba sve dobro objasniti, koristiti jednostavan rječnik, a ponekad i olovku i papir.

U slučaju „popravljanja“ tetovaže osoba ima nekoliko mogućnosti: lasersko uklanjanje, proširenje tetovaže i tzv. pretetoviranje tetovaže, odnosno stavljanje nove tetovaže preko stare. Lasersko uklanjanje, koje se obavlja u poliklinikama, tetovažu posvijetli, no koža ne izgleda kao da tetovaže nikada nije bilo.

– Pretetoviranje je prilično kompleksno zbog dogovora s ljudima, naime, ne može bilo što ići na tetovažu, već samo ono što stručnjak vidi da može. Nemaš čarobni štapić da sve to dođe na svoje... – navodi Mezga i ističe da upravo zato njegov studio ne nudi tu uslugu.

O tempora, o mores!

Vrijeme je utjecalo na promjenu statističkih podataka o tetoviranju, no jesu li se promijenili i stavovi o tetoviranim ljudima? Naš sugovornik navodi da se krajem 20. stoljeća, pojavom interneta i mobilnih uređaja, dogodio „boom“ s tetovažama zbog bržeg širenja trendova, ali i dostupnosti salona. No, bez obzira na to što je tetoviranje postalo trend širih razmjera, nije bilo u potpunosti prihvaćeno u tadašnjem društvu. Odbojnost su izazivale brojne predrasude o primitivnosti, društvenoj nepodobnosti tetoviranih, često se smatralo da se tetoviraju samo, npr., bajkeri, bilderi, kriminalci...

– Tada su me stalno dodatno pregledavali na granici, ali to sam očekivao, pa sam si uzeo više vremena – otkrio nam je Mezga prisjećajući se ranih 90-ih prošloga stoljeća. Osim toga nikad u društvu nije imao problema. Međutim, spominje Mezga, za ljude određenih profesija nije bilo primjereno imati vidljivu tetovažu i tražili su da ih tetovira na mjestima koje prekriva odjeća – Danas je ipak drukčije – ističe.

Svoje iskustvo s nama je podijelila i profesorica Vlatka Lehkec koja radi u osnovnoj školi. Otkrila nam je da je tetovažu, koja je na vidljivom mjestu, godinama zaklanjala maramom ili dolčevitom. Nije željela tetovažom utjecati na djecu koja još nemaju do kraja razvijene stavove i uvjerenja. No, napominje da kasnije, kad je tetovažu prestala zaklanjati, nikada nije imala problema s djecom, roditeljima i na poslu općenito: – Nekako je mišljenje javnosti o tetoviranim ljudima postalo pozitivnije.

Tome svjedoči i činjenica da je 2018. Ustavni sud Republike Hrvatske promijenio točku *Pravilnika o mjerilima i načinu utvrđivanja posebne psihičke i tjelesne zdravstvene sposobnosti za osobu koja se prima*

u policiju i policijskog službenika te se dopušta da policajac ima tetovažu na vidljivom mjestu ako njezin sadržaj nije uvredljiv na bilo koji način za građane.

I „medicinari“ su danas slobodniji u tetoviranju, kaže nam Mezga, stoga smo porazgovarali s liječnikom Franjom Carovićem koji ima nekoliko tetovaža. One su velike, ali nisu baš vidljive, na što se odlučio zbog svoje profesije. No, kad pacijenti primijete tetovažu, uvijek ju znatiželjno komentiraju te nema neugodnih iskustava. – Tetovaže su samo stvar ukusa – ističe dr. Carović.

U provedenoj anketi ispitanici su birali osobine koje povezuju s tetoviranim ljudima. Većina ispitanika (76%) smatra da prvo mora upoznati osobu da bi joj dodijelila neku osobinu, što zaista govori u prilog tome da su stereotipi i predrasude o tetoviranim ljudima danas srušeni ili su drukčiji. Naime, 32% ispitanika uz tetovirane ljude povezuje kreativnost, 21% osebnost, 11% komunikativnost. Najmanje je onih koji tetovirane smatraju neodgovornima (1%), bahatima (2%) i agresivnima (2%), neovisno o dobi.

– Sve je manje negativnih stavova o tetoviranima, a oni će, kao i prva Nokia 3310, zastarjeti – napominje Mezga.

Na kraju svega možemo zaključiti da su promjene poput tetovaža na ljudskoj koži, ostavljaju trag i djeluju na društvo, pozitivno ili negativno. I definitivno su potrebne. – Da se mi ne mijenjamo i da svaka generacija ne nosi nešto novo, još bismo uvijek živjeli u pećinama i hodali uokolo s toljagama – slikovito ističe Igor Mezga. Promjene stavova o tetovažama svakako nas uče da se osobi ne smije suditi na temelju vanjštine. Tako i naš sugovornik zaključuje: Važnije je kakav si čovjek nego imaš li tetovažu ili ne.

HŽ – HRVATSKA ŽALOST

Vlakovi u Hrvatskoj nisu baš toliko brzi i žestoki, a kašnjenje od 20 minuta zapravo se smatra brzim dolaskom vlaka na određeni kolodvor.

Vrijeme zasigurno leti, a moderan svijet traži od nas toliku uključenost i učinkovitost da je teško pronaći vremena za predah. No, u svoj toj užurbanosti postoji mjesto koje je pobijedilo zakone fizike i u kojem vrijeme stoji i ne mari ni za što. Svi koji su barem jednom putovali vlakom, mogu potvrditi – Hrvatske željeznice prenose jednu važnu poruku: *u ubrzanom svijetu valja katkad usporiti.*

● Piše: Ana Šimunić

Povratak u doba bana Khuena Hedervarya

Hrvatska željeznička mreža broji 2617 kilometara pruga, 546 kolodvora i neodoljivo estetičnih stajališta koji svojim izgledom oduzimaju dah. Hrvatska svakako ima i vlakove – od onih opremljenih WC-om, kamerama i utičnicama za punjenje mobitela do onih koji vas vraćaju u doba bana Khuena Hedervarya. Infrastruktura propada i neki zato veću zaradu vide u prodaji svega u staro željezo. Putnika je sve manje, a iako su gradovi i mjesta i dalje jednako udaljeni, putovanja su sve duža. Zato treba biti oprezan pri odluci da svoje vrijeme stavite u ruke *Hrvatske žalosti*.

U vlaku ste često obaviješteni da kartu inače treba kupiti na kolodvoru, a na većini kolodvora mjesto za prodaju karata uvijek je zatvoreno. Tada je jedino što vam preostaje uprti pogled u rode koje imaju gnijezda na dalekovodima i pitati se mogu li one osim djece donijeti i karte.

Brzi i žestoki u izdanju Hrvatskih željeznica

Vlakovi u Hrvatskoj nisu baš toliko brzi ni žestoki. Trenutno je najveća dopuštena brzina na dijelovima željezničke mreže 160 km/h, ali u stvarnosti su brzine drastično manje. Na nekim dijelovima vlakovi iz sigurnosnih razloga užasno uspire da vas podsjetu kako uvijek možete nabaviti konja i brže doći do željenog odredišta. Redovite dvadesetominutne stanke na stajalištima daju vam vremena da pročitate blagodatni okolnih šuma i njiva, inspirirate se uređenjem tuđih dvorišta ili u obližnjem potoku umočite noge...

Zalutate li slučajno u Kinu, vidjet ćete posve drugačiju situaciju. Ondje se možete provozati najbržim vlakom na svijetu – šangajski maglev vlak dostiže impresivnu brzinu od 460 km/h. Općenito su maglev vlakovi veliki hit i ekološki najprihvatljivija verzija prometovanja željeznicom jer koriste iznimno snažne elektromagnete te na neki način lebde na tračnicama. Hrvatski su vlakovi daleko od toga da počnu lebdjeti, ali zbog vječitih radova na pruži putnike često premještaju u buseve pa zbog nagle promjene brzine možete steći dojam da određeni dio puta svakako letite.

Pomalo je iznenađujuće da nakon Kine najbrže vlakove u svijetu ima – Italija, a za vratom joj pušu Francuzi, dok u Njemačkoj možete jurcati zapanjujućom brzinom od čak 330 km/h. Ne smije se zaboraviti ni na Japan koji je poznat po svojim brzim i točnim vlakovima. Zato je, u slučaju da ovaj članak čita Japanac koji zna hrvatski, najbolje ostati kratak i jasan kada je riječ o (ne)točnosti hrvatskih vlakova – ovdje se kašnjenje vlaka od 20 minuta zapravo smatra brzim dolaskom vlaka na određeni kolodvor.

Nama se nikud ne žuri

Međutim, ne možemo ni na sve gledati tako crno, ipak vlakovi u Kini dođu s jednog kraja države na drugi za isto vrijeme kao i u Hrvatskoj. Posljednjih se godina najavljuju i velika ulaganja u željeznice, a pokrenut je i tzv. pilot-projekt čiji naziv baš podsjeća na

željeznički javni prijevoz. Do 31. prosinca 2024. omogućuje svim učenicima i djeci besplatna neograničena svakodnevna putovanja vlakom.

Iako mali, značajni su to pomaci koji upućuju na neku svjetliju budućnost i možda ćemo jednom čak i doći do japanske točnosti ili maglev vlakova, ali sadašnja situacija govori isto kao i popularna pjesma – *nama se nikud ne žuri*.

ZAŠTO PSUJEMO MAJKU, A NE OCA?

Patrijarhat u našem jeziku ima duboko korijenje, ali jezik ne trpi statičnost.

● Piše: Petra Lazić

Psovka je uvredljiva riječ, sintagma ili rečenica koja nije prihvaćena u općim načelima bontona te se smatra nepristojnom i neprikladnom. Laički rečeno to je ona fancy riječ koju koriste odrasli, a djeci je zabranjena. Iako, u zadnje vrijeme sve češće čujemo i malu djecu kako nekome jebu mater ili ga šalju u pi*ku materinu. Da budem iskrena, to me uopće ne čudi, psovka je duboko ukorijenjena u našu svakodnevnu komunikaciju, a istraživanja su pokazala da smo mi Hrvati itekako kreativni u smišljanju novih psovki.

Ono što me ipak čudi jest rodna određenost psovke, mnogo češće psujemo majku od oca. Istina, postoje i vulgarizmi koje se odnose na muško spolovilo, ali tek kontekst njihovog korištenja otkriva o različitim značenjima. Kada nekome kažeš: “Koja si ti pi*da!” želiš reći da je ta osoba kukavica, slabić i nesposobna. S druge strane, kada kažeš “Imaš mu*a do poda”, želiš pohvaliti njegovu hrabrost, odlučnost i sposobnost.

Dobro, ovo možda i nisu psovke, nego slikovita karakterizacija vulgarizmima, ali postoji i niz sočnih i pravih psovki. Vjerojatno je na čelo, po učestalosti uporabe, zasjela *je*em ti mater*. Lets be honest, svi smo barem jednom u životu iskoristili ovu psovku, ali koliko smo puta čuli *je*em ti oca*? Ja jednom, hvala random liku iz busa kojemu nije išlo u igrici pa je bio prisiljen svu frustraciju izbaciti psujući oca virtualnom protivniku. Sada kada sam vas potaknula na razmišljanje, vjerojatno ste došli do zaključka da ste psovku *je*em ti oca*

čuli manje od pet puta, dok ste psovku koja uključuje majku čuli više, puno puno više. A zašto je to tako? Temeljni motiv govornika koji psuje nanijeti je drugome moralnu štetu, odnosno umanjiti njegove ljudske kvalitete, a postoji li bolji način za to nego li povezati ga s majkom na koju smo očekivano svi posebno osjetljivi pa pogđa više, ali ima i još jedan razlog – ženski rod. Eva je odavno kriva za izgon iz Raja, sve mi poslije nje zbog toga zaslužujemo da nas se psuje.

Psovka je uvreda kojom se čovjeku svjesno i namjerno oduzima njegovo dostojanstvo, a u vremenima kada se ženama žele uskratiti osnovna ljudska prava, počevši od reproduktivnih, što znači jedno pi*kanje. Ako su kazne za silovanje male ili gotovo pa nikakve, a u većini slučajeva žrtvama se ne vjeruje, ako se obiteljsko nasilje tretira kao stvar koja se rješava unutar četiri zida, zašto bi psovanje žena koje uključuje prijetnju seksualnim činom ili spominjanje ženskih spolnih organa bilo problem, ipak je to samo na razini verbalnog delikta. Psovka oduzima dostojanstvo, ali ne samo onome koga ste opsovali, nego i cijelom ženskom rodu.

Psovke i jezik reflektiraju stanje u društvu. Jezik je promjenjiv, mijenjao se i mijenjat će se, ali ono što je ostalo više-manje isto socijalna je svrha uporabe određene psovke. S obzirom na to da živimo u patrijarhalnom društvu u kojem se žene još uvijek često predstavljaju kao ljude slabije kvalitete i performansi (po nekima bi trebale biti zahvalne što nas uopće predstavljaju kao ljude) psovke kojima više psujemo majku, a ne oca, uopće ne čude. Patrijarhat u našem jeziku ima duboko korijenje, ne mislim tu samo na psovke, široko je to područje, od imenovanja žena na određenim pozicijama, muškog roda za skupinu ljudi u kojoj se nalaze i žene pa dalje... No, to je neka nova tema.

Na sreću jezik ne trpi statičnost, mijenja se i mijenjat će se, živ je i teško da će ga uspjati ovi koji tome silno streme staviti u svoje okvire. Možda i muški dijelovi tijela postanu omiljeni u psovkama. Uostalom, mladi ionako više govore engleski, nego hrvatski, a bude

li se hrvatski dodatno sapinjao izvanživotnim okvirima, više ga nitko neće ni govoriti, čak neće njime ni rodno diskriminirajuće psovati.

Za one koji ne znaju, za upis na fakultete slabo nam treba hrvatski, pogotovo ako ćemo studirati vani. Pobjeći ćemo odavde zbog onih koji nas hoće zaustaviti u vremenu, čak i jezikom, *na ovom mjestu bi trebala biti psovka*, usmjerena prema takvima i jezičnoj policiji.

TOMB RAIDER I MALI GRAD VELIKOG SRCA

Spoj glazbenih svjetova: dok Mozart opako svira Čarobnu frulu, Whitesnake čarobno udara po bubnjevima

● Razgovarala: Anamarija Markovčić

Njemu je glazba pokretač, utjeha i dugogodišnja prijateljica. Profesor je tambura, ali i veliki obožavatelj finskog benda Nightwish. Dani su mu ispunjeni glazbenim ritmovima i taktovima, a *friday nights* zamjenjuje dirigentskom palicom u ruci. Uz glazbu, Deanu Kopriju, svaki je dan *la dolce vita*!

■ **Tko je Dean Kopri?**

Ukratko – glazbenik, magistar glazbene pedagogije, rodom iz Našica poznat kao „onaj dugokosi profesor“, „gejmer“ te otac šestogodišnjeg Gabriela.

■ **Glazba Vam je oduvijek bila prijateljica. Kada i kako ste otkrili ljubav prema glazbi?**

Rođen sam u obitelji glazbenika i to se dogodilo nekim prirodnim slijedom. Kod kuće se uvijek slušala raznolika glazba – od Mozarta, Whitesnakea do glazbe iz filmova i animiranih filmova. Također, svirali su se i raznoliki instrumenti. Puno godina kasnije dirigentsku palicu preuzeo sam od mame Marine, a ljubav prema skladanju od tate Daniela.

■ **Koja Vam je prva glazbena uspomene koju imate?**

Sjećam se da sam imao svega nekoliko godina kad je tata na klaviru svirao Mađarsku rapsodiju br. 2 Franza Listza, a ja sam bio zadužen za sviranje po samo jednoj klavirskoj tipki, u određenom sam trenutku bio sav bitan jer sviramo zajedno.

■ **Kao jednom tinejđeru, je li bilo teško uskladiti glazbenu školu i slobodno vrijeme?**

Moram priznati da sam u pubertetu malo počeo sumnjati u taj izbor s obzirom na to da sam sate provodio vježbajući instrument ili nastupajući dok su ostali imali više slobodnog vremena. To razdoblje trajalo je kratko jer sam sve više i više otkrivao glazbu i uživao u njoj. Danas mi je ta pomisao smiješna i nevjerojatna.

■ **Osim što ste profesor u glazbenoj školi, dirigent ste školskog orkestra i voditelj tamburaškog društva. Kako je raditi s mladima?**

To je najbolji dio svega. Klišej je, ali istinit! Učim ih dok oni uče mene. Naravno, sve to zahtijeva jako puno energije, motiviranja... Ali me ujedno čini i sretnim. Zajedno nastupamo, putujemo, idemo u kino, igramo videoigre itd. Radi se o velikom povjerenju i uzajamnom poštovanju umjesto plašenja lošim ocjenama. Uvijek je potrebno poslušati učenike što oni imaju reći, pokušati im dati savjet o bilo kakvom problemu. Tu glazba itekako pomaže jer nas gradi kao ekipu, ali i kao odgovorne pojedince unutar tima.

■ **Koja je tajna velikih uspjeha tamburaškog orkestra? Što ste sve osvojili?**

Nisam siguran da je tu neka tajna. Ja sam nastavio ono što su moji roditelji započeli. Oni su postavili ogromne temelje glazbenoj školi te glazbi i kulturi u Našicama općenito, a ja sam to samo sa zadovoljstvom nastavio graditi. Nagrade i priznanja teško je prebrojiti s obzirom na to da se radi o 38 godina djelovanja Osnovne glazbe škole „Kontesa Dora“ te o 21 godini Tamburaškog društva „Dora Pejačević“. Brojne su to zlatne i srebrne plakete na natjecanjima u Hrvatskoj i šire. Ponosno nosimo titulu Zlatnog orkestra iz Našica koji je godinama već u samom vrhu tamburaške glazbe. Ponosan sam i na svojih deset Oskara znanja MZOS-a i Agencije za odgoj i obrazovanje. Također, dobitnik sam Godišnje nagrade Hrvatskog društva glazbenih i plesnih pedagoga u 2021. godini te Godišnje nagrade Osječko-baranjske županije u znak priznanja za iznimna

postignuća u 2019. godini. To su samo neki od uspjeha koji su mi potvrda da sam i dalje na dobrom putu.

■ **Stvara li glazba veću povezanost među ljudima?**

Glazba ima moć ujediniti ljude koji su po svemu ostalom toliko različiti. To itekako vidim i u svom orkestru – 30-ak mladih ljudi od 11 do 26 godina starosti, a svi okupljeni glazbom.

■ **Smatrate li da djeca uz roditelje izgrađuju svoj glazbeni ukus?**

Sav odgoj kreće od kuće. Često je tako i s glazbenim ukusom. Već na prvim satima primijeti se što se kod kuće sluša. Na nastavi se trudim učenike upoznati s glazbom koju ne mogu čuti kod kuće, na radiju – slušanjem i sviranjem. Bivši učenici i dan danas znaju spominjati kako su kod mene na nastavi tambure znali „na slušalice“ slušati Nightwish (finski symphonic metal bend) te kako im je to proširilo granice što se tiče glazbenih stilova i ukusa.

■ **Vi ste pomalo neobičan profesor. Kako svoj glazbeni stil uklapate u pomalo stereotipne tambure?**

Mislim da baš zbog toga i glazba koju skladam zvuči netipično, pogotovo za izvođenje na tamburama. Godinama slušam razne *soundtrackove* iz filmova, videoigara, te razne rock i metal bendove. Baš takva glazba utjecala je na moj stvaralački stil. Smatram da se, ako je glazbeni aranžman dobar, na tamburama može skoro sve izvoditi.

■ **Ljubav prema metal glazbi odvela Vas je sve do Nightwisha – benda te „vražje glazbe“, kako bi naše bake rekle. O čemu je zapravo riječ?**

Kako to skratiti u nekoliko rečenica? Već godinama na YouTube kanal „uploadam“ klavirske obrade njihovih pjesama. Baš zbog toga sam 2014. pozvan u finski grad Kitee – rodni grad benda – u kojem sam na koncertima izvodio njihove pjesme. Ubrzo sam postao glazbeni direktor „Kitee International Music and Art Festivala“. U sklopu festivala upoznao sam i družio se s članovima benda te

višestruko i sa samim skladateljem Tuomasom Holopainenom koji mi je u razgovoru rekao da je veliki obožavatelj mojih obrada koje je slušao na internetu. Cijelo to iskustvo bilo mi je daljnja motivacija i inspiracija.

■ **Pored svega Vi ste i skladatelj. Kada i kako ste otkrili tu strast prema skladanju?**

Kažu moji roditelji da sam od malih nogu sjedio za klavirom i nešto smišljao. Prvo veliko djelo – „Sensibile“ napisao sam za klavir, udaraljke i tamburaški orkestar kada sam imao 14 godina. Smatram da je to bila prekretnica u mom životu. I dandanas skladam, iako trenutno više glazbu za videoigre nego za tamburaški orkestar.

■ **Kako je došlo do suradnje s jednom od najjačih franšiza u području videoigara – Tomb Raider?**

Od 2008. godine skladam i na internetu objavljujem glazbu inspiriranu Tomb Raider igrom čiji sam obožavatelj još od davne 1996. Zbog tih objava kontaktirali su sa mnom i pitali želim li skladati glazbu za videoigru. Naravno da sam odmah pristao na to. Nisam ni pomislio da će se to ikada dogoditi. To je zapravo zanimanje kojim bih se htio baviti – skladati glazbu za videoigre, ali nažalost u Hrvatskoj je to prilično teško.

■ **Svatko ima drukčiji pojam o glazbi, ali evo za kraj najkraće, a nekako najkompleksnije pitanje. Što je za Vas glazba?**

Za mene, glazba je puno toga – umjetnost koja oplemenjuje, otključava emocije, ona mi je i pokretač i utjeha, oruđe pomoću kojeg pokušavam učenike potaknuti da bi proživjeli iskustva, prijateljstva, savladali nove situacije koje će ih pripremiti za daljnji život i nakon glazbene škole. Ukratko, za mene glazba je ŽIVOT!

Itekako potrebna uz glazbu je i tišina. Posebnost glazbe je to što ona proizlazi iz tišine i unosi tu promjenu. Jedan od najdražih trenutaka mi je kada se nakon dugih priprema, kao dirigent orkestra, popnem na pozornicu, podignem ruke i nastupi onih 5 sekundi totalne tišine i krene GLAZBA.

VREMENA KADA SE NE OKREĆU LEĐA

Uloga mladih u politici, kao nositelja budućnosti, presudna je, no, što je s društvom, međunarodnom zajednicom i političkim duhom?

● Piše: Ivan Zrilić

Politika kao tržnica ideja

Bit politike je zastupanje interesa zajednice. Međutim, ti interesi često ovise od različitih skupina koje su dio zajednice. One imaju svoje zasebne potrebe i specifična stajališta koja se razlikuju od drugih u mnogim čimbenicima. Drugim riječima, imaju svoj interes koji žele ostvariti političkim putem.

Te skupine ne moraju nužno biti političke stranke, već mogu biti i obična udruženja ljudi, ali pod uvjetom da dijele barem nešto zajedničko, bilo to zanimanje, hobbije, vjeru, mjesto stanovanja, način života pa čak i narodnu pripadnost. Ova udruženja postoje uglavnom kao nevladine organizacije i sindikati koji lobiraju u političkim društvu te često međusobno surađuju da bi im se pojačao politički kapital, tj. utjecaj koji im omogućuje učinkovitost u djelovanju.

Jedan takav primjer suradnje bio je tzv. “obrazovni štrajk” hrvatskih učitelja za ostvarivanje većih plaća 2019. kad je iz naizgled malih štrajkova u nekoliko škola iz pojedinih krajeva Lijepe naše nastao opći prosvjed popraćen u svim hrvatskim medijima i poduprijet od Sindikata hrvatskih učitelja i Nezavisnog sindikata zaposlenih u srednjim školama. U konačnici, hrvatski učitelji uspjeli su postignuti glavninu svojih ciljeva, iako je tu bilo dosta natezanja s Vladom oko zatraženog povećanja od 6,11% i plaća nenastavnih

djelatnika, ali da se školsko osoblje nije okupilo sa simpatizerima na Markovom trgu, pitanje je bi li se uopće raspravljalo o toj temi i koliko bi se pozornost uopće pridavala našem obrazovnom sustavu.

Zbog svih tih različitosti, politika je obilježena raznim ideologijama i interesnim skupinama koje ostavljaju svoj trag nad zajednicom. Iz tog razloga, politika je tržište velike cirkulacije ideja koje se pokreće na načelu “laissez faire” – pusti da radi. Sve političke akcije, od lobiranja do donošenja zakona, proizlaze iz tog načela, zato što se usuđuje postići neki cilj, a za to je potrebno djelovanje, što na lokalnoj, što na državnoj razini.

Ideologija kao borba

Svima je uvijek bilo jasno da se ljudi ne mogu složiti oko svega, to nam je u prirodi kao individualnim bićima. Još od ranog djetinjstva, kad su mnogi od vas možda odbili jesti maminu hranu ili dijeliti *Ben 10* igračku s nekim drugim djetetom, poznato nam je da nismo u stanju složiti se sa svim donesenim odlukama jer tada osjećamo da se ugrožava naš interes. Skladno tome, na društvenoj razini, nemoguće je postići opći konsenzus.

Naravno, uvijek moramo težiti uravnoteženoj politici koja zastupa boljitak svih građana, jer to je ideal političkog djelovanja, ali činjenica je da to mnogi ne poštuju zbog čega imamo žestoka ideološka sučeljavanja koja, po mogućnosti, mogu zabiti vatreni bodež svoje osvetoljubivosti u samu srž našeg društva i pobuditi nepotrebne napetosti koje su, u mnogim slučajevima, ostaci davno riješenih sporova. Jedan hipotetski primjer takvog scenarija bilo bi optuživanje današnjih Nijemaca za zločine koji su počinili nacisti u Drugom svjetskom ratu, što je naizgled bezvezna glupost, jer je opće poznato da je moderna njemačka država utemeljena na antifašizmu i strogo kažnjava svakoga tko zaziva duhove Gestapa i Adolfa Hitlera u bilo kojem obliku. To je ujedno i jedan vrlo učinkovit način za stvaranje nejedinstva u njemačkom društvu jer tamo još uvijek postoji izraženi osjećaj narodne krivnje koji dovodi do manjka narodne

solidarnosti te itekako može postići stvaranje meteži u toj državi. Takve subverzije idu u korist neprijateljima Njemačke koji žele oslabiti stajalište njemačke politike na međunarodnoj sceni.

Tijekom rasprava o ovoj temi, ključno je spomenuti i današnje stanje u globalnoj zajednici. Svatko tko je aktivan na društvenim mrežama poput *Twittera* i *TikToka* ili stalno putuje po svijetu mogao je primijetiti da se danas vode nervozne rasprave o društvenim temama poput pobačaja, imigracija, homoseksualnosti, vanjskoj politici i mnogim drugim temama, ali u današnje vrijeme te rasprave vrlo lako postaju nalik neprijateljskim sukobima zbog postepenog nestajanja društvene civilnosti. Ovakvo društveno stanje vrlo je razvijeno u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje su dvije najveće stranke – republikanci i demokrati – postali toliko radikalizirani da se njihovi birači i političari ne mogu složiti oko gotovo ničega što je pogubno za opstanak zemlje. S obzirom na navedeno, ključno je za političare ne samo da pažljivo biraju riječi, već i da pokušaju pronaći kompromis između interesa svojih birača i birača drugih stranaka da bi se izbjegla destabilizirajuća politička kultura nalik onoj u SAD-u.

„Nemam za koga glasati...”

Ako se u nekoj demokratskoj vladi nakupe skandali, politički neuspjesi i ostali “gateovi” njezinih političara, vjerojatnost je da će ta vlast biti maknuta i zamijenjena novom na sljedećim izborima, zato što su zaradili gnjev svojih građana i probudili žarku želju za promjenom u državi. Međutim, ono što se često ne spominje je mogućnost događanja suprotnog, da takva vlada pobijedi sva očekivanja i logiku zdravog razuma te ostane na vlasti.

Ako ste pratili politička događanja u svijetu zasigurno ste čuli da je u Argentini nedavno predsjednikom postao Javier Milei, libertarijanac koji je argentinskoj javnosti poznat po ekscentričnim nastupima i oštrom retorikom protiv peronista, tj. tamošnje ljevice. Unatoč tome što su mu ankete predviđale sigurnu pobjedu, u prvoj rundi

izbora ostvario je značajno lošije rezultate od očekivanih, iako je kasnije pobijedio u drugoj rundi.

Samo zato što je nešto “gotovo sigurno” ne znači da je i zajamčeno. Ako uistinu želite promjenu, izađite na birališta i ostvarite je. Zaboravite na unutarnje predrasude i glasajte za onoga s kime se najviše slažete, bio on poznat ili ne.

Ne lebdi, nego uleti!

Ne smijemo se praviti ludima, nemoguće je uvijek ostvariti nešto iz prvog pokušaja, a isto vrijedi i u politici. Ako se nečemu posvetimo, pa i političkoj kampanji, onda moramo uključiti svoje “ja” i dati svoju maksimalnu snagu da se postigne poželjni cilj, bez obzira na to kakvi su nam ishodi. Pravi političar, pravi građanin i pravi čovjek je onaj koji se bori za svoje ideale, čak i u onom trenutku kada je deset koraka iza svih ostalih, zato što nikada uistinu ne znamo kakve prilike nas očekuju i koje prijetnje nam vrebaju iza leđa. To je jednostavno nešto s čime moramo živjeti, svaki osjećaj treme je nepotrebn trošak živaca.

Svaki osjećaj apatije zapravo je prikriveni osjećaj samozadovoljnosti i ako ste doista nezadovoljni, važno je iskoristiti to nezadovoljstvo i uključiti se u zajednicu. Ne morate nužno ni biti političar, jer je sama bit sudjelovanja u zajednici djelovanje na društvo, a ono se očituje u više načina. Jedina prava promjena je ona koju ste ostvarili sami, zato što ste je postigli svojim rukama.

ČOVJEK IDEALA – GLUMAC POSTOJANJA

Predrag Miki Manojlović živuća je glumačka legenda. Poznati glumac i redatelj surađivao je s glumcima i redateljima 19., 20. i 21. stoljeća te iza sebe ima više od 70 projekata širom Europe. Danas živi i radi na relaciji Srbija – Francuska. Od djetinjstva sam često gledao njegove filmove i oduvijek sam se pitao otkud mu nadimak Miki. Upravo sam tim pitanjem odlučio započeti naš razgovor za koji mi se pružila prilika tijekom Manojlovićeve posljednjega boravka u Zagrebu u studenome 2023.

● Razgovarao: Mak Ibrahimpašić

■ Oduvijek me zanimalo odakle Vam nadimak Miki jer je očito da nema veze s Vašim imenom ili s ulogama koje ste utjelovili.

Mama mi je dala nadimak Miki jer sam kao dijete imao debele obraze kao Disneyjev lik kad zviždi. Dakle, taj nadimak doista nema nikakve veze s mojim imenom, ali danas me nitko ne zove Predrag. Još od osnovne škole svi su me zvali Miki, a to se nastavilo i u gimnaziji i na fakultetu. Kad sam igrao u prvoj predstavi, a davno je to bilo, poznati redatelj Miroslav Belović odredio je da na materijalima za mene piše Miki.

■ Koliko su roditelji utjecali na vaš životni put? Jeste li zbog njih odlučili postati glumac?

Roditelji su ipak utjecali na mene, ali više od njih na mene je utjecalo okruženje u kojemu sam odrastao. Poslije Drugog svjetskog rata moji su roditelji dobili premještaj u kazalište u Nišu i tamo sam se prvi put susreo sa scenom. Često su me kao dijete čuvali po garderobama jer tada nije bilo vrtića, a moji su roditelji morali raditi. Kad

sam 5. travnja 1955. navršio pet godina, prvi sam put stao na scenu, u predstavi koja se zvala *Sedam godina iščekivanja*. Taj nastup pamtim kao vrlo velik stres i nakon samo nekoliko izvedbi zaključio sam da to nije za mene. Život iza kulisa vrlo je stresan i buran, divan i grozan istovremeno. Do šesnaeste godine bilo mi je potpuno jasno da tzv. gluma, ja ne znam drugi izraz za tu pojavu, može biti jako složena i veoma ozbiljna stvar. Zato se nikad nisam amaterski bavio glumom, a onda sam ipak odlučio pokušati upisati glumu na akademiji. Roditelji su mi savjetovali da to ne radim, rekli su mi da je gluma krajnje neizvjestan i mučan životni put i da glumci često jako pate – što je uglavnom istina. Očito, nisam ih poslušao. (*smijeh*)

■ **Što ste saznali o sebi a da Vam nije bilo ugodno?**

U sebi sam prepoznao destruktivne elemente koji nisu za hvaliti se. Oni zapravo u tebi tinjaju; samo ih treba potpaliti i onda postaješ... uglavnom, nisi dobar. Ali vrijedi i suprotno, otkriješ stvari koje su beskrajno dobre. Gluma je ozbiljno putovanje – govorim ti iskreno i duboko što mislim o tome.

■ **Dugo ste vremena aktivni u kazalištu. Kakve su razlike između kazališta nekad i danas?**

Surađivao sam s glumcima rođenima u 19. stoljeću, primjerice sa Zvonimirom Rogozom, a radio sam i s klincima rođenima u 21. stoljeću. Ono što prvo primjećujem je da se izgubila etika stare garde, a nije se izgradila nova. Zapravo, etika se nije promijenila, ona se izgubila, nema više nikakve etike, a to je rezultat snižavanja kriterija i rušenja uzora u svemu. Krug ljudi koji prepoznaju kvalitetu sve je manji, sve je postalo slično i podjednako važno. Vlada hiperprodukcija bez kritičnosti, a prije su urednici bili ljudi ozbiljnih gabarita. Osim toga, svatko tko se pojavi na ekranu, misli da je glumac. A nije. Zavládala je površnost, ukidanja autoriteta. Bivši nogometaš Eric Cantona postao je glumac, ali on je naturščik, a ne glumac. Njegova je gluma gluma ponašanja, a ne gluma postojanja.

■ **Kakva je razlika rada na našim prostorima i na zapadu?**

Razlika je u radnom vremenu! Vani se radi najviše devet sati, a na ovim prostorima ugovori su takvi da se radi 12 ili 14 sati. Druga stvar koja mi smeta na našim prostorima količina je galame na setu. Svatko tko nije glumac, a nešto radi, glasno objašnjava što radi samo da bi naglasio: „Evo, ja ću sad pomaknuti ovaj kabel, makni mi ovo.” Vani je sve posloženo i tiho, tako je sve brže. Osim toga, na zapadu je sve jako programirano i nema neisplaniranih dana u kojima se rješenja improviziraju.

■ **Kad smo već kod zapada, negdje sam pročitao da ste odbili Spielberga.**

Da, stvarno sam ga odbio. On je bio producent filma *The Peacemaker* koji je zapravo propagandni film koji govori o ratu i o određenom pogledu na raspad Juge, a ja nisam mogao prihvatiti stereotipnu ulogu Balkanca. U trenu kad mi je uloga ponuđena nalazio sam se u Skopju, snimao sam film *Gypsy magic* s Popovom, a budućnost je bila prilično neizvjesna. Ipak, odbio sam Spielbergovu ponudu jer mi je scenarij bio bezveze. Produkcija je mislila da hoću više novca. Producent me pitao bih li volio imati bankovni račun u Švicarskoj. Rekao sam mu: „Naravno, radim na tome.” Kad sam zbog znatiželje pitao koliko novca nude, rekao mi je da se radi o 1.0. Nije mi odmah bilo jasno čega, no ubrzo sam shvatio da se radi o milijun dolara. Ipak sam ih odbio jer ne mogu zarađivati na smrtima i patnjama ljudi. Zato kažem da iz Hollywooda nisam dobio ponudu koju ne bih mogao odbiti – nisu mi stavili konjsku glavu u krevet pa da kažem da to stvarno moram.

■ **Posljednja vam je epizodna uloga u *Čuvarima formule*. Kako to da igrate tako malu ulogu?**

To je, da tako kažem, moj poklon zanimljivoj ideji o vremenu u kojemu je rađena atomska bomba. Igram Pavla Savića koji je zapravo bio protiv stvaranja atomske bombe u Jugoslaviji. Film se ne bavi njime, nego ljudima koji su bili ozračeni, ali se on ipak mora pojaviti u filmu jer je nezaobilazan dio priče. Bjelogrić zna da mu kao pojačanje treba ime i prezime, nemojte me pogrešno shvatiti. I to je

bilo moje pojačanje na dvije minute – u filmu me ima skoro kao u traileru. Nemojte zbog mene gledati film, nego ga *gledajte zbog zanimljive teme i humanosti ljudi o kojima govori*. Francuski radnici dali su svoju koštanu srž i tako spasili ozračene. Njihova solidarnost pravi je razlog zašto pogledati film. Ja sam totalna margina i nije mi to teško, a nije ni prvi put.

■ **Vezano uz *Čuvare formule*, znam da ste jednom rekli da režiser ne treba biti glumac u svom filmu, a Bjelogrić često glumi, režira ili je producent u svojim projektima.**

Potpuno je razumljivo da hoće biti i producent i redatelj, i glumac, ali to je teško, pogotovo ako čovjek želi uspjeti u Cannesu ili na drugim a-festivalima. Mislim da glumci, pojedini, mogu biti izvrsni redatelji zato što na drugačiji način vidi što se događa. Recimo, Eastwood je bolji redatelj no glumac. S druge strane, redatelj skoro nikad ne može biti glumac zato što glumci u sebi imaju neobjašnjivi mehanizam zbog kojeg vide ono što nitko drugi ne vidi, ono što je oku nebitno.

■ **Imate li poruku za mlade glumce?**

Imam! Nemojte se baviti glumom jer je to ozbiljno doživotno preispitivanje. Teško se stalno preispitivati. Budite sretni stalno, a ne kao mi, samo ponekad.

SUDIONICI SMOTRE LIDRANO

Literarni radovi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Jelsa, Jelsa**
MODNI ROJ
Učenik: Maris Beroš, 3. razred
Voditeljica: Dragana Miletić Belić
2. **Osnovna škola „dr. Ante Starčević“ Pazarište-Klanac, Klanac**
LJUBAV ON-LINE
Učenik: Lukas Katalinić, 3. razred
Voditeljica: Lidija Bregant Jelić
3. **Osnovna škola Tomaša Goričanca, Mala Subotica**
MOTIKA
Učenica: Greta Zamuda, 4. razred
Voditeljica: Ljiljana Rinkovec
4. **Osnovna škola „Petar Lorini“, Sali**
POMAKNUTA PJESMA
Učenica: Laura Piasevoli, 5. razred
Voditeljica: Ana Krvavac
5. **Osnovna škola Jagode Truhelke, Osijek**
PUTNICI
Učenica: Anamarija Korovljević, 7. razred
Voditeljica: Vlatka Bosutić-Cvijić
6. **Osnovna škola Zvonimira Franka, Kutina**
TEMA KOJU SMO PRESKOČILI
Učenica: Kiara Makoš, 8. razred
Voditeljica: Dijana Kralj-Pavleković
7. **Osnovna škola Kraljice Jelene, Solin**
ZEMLJA SLATKIŠA
Učenica: Nikolina Marjanica, 2. razred
Voditeljica: Sanja Ivančić
8. **Osnovna škola Vladimira Nazora, Crikvenica**
MILIĆU MOJ...
Učenica: Edita Klement, 3. razred
Voditeljica: Gordana Dodlek

9. **Osnovna škola Đure Prejca, Desinić**
KAK JE DVOTOČKA POSTALA TOČKA SA ZAREZOM
Učenik: Nikola Štehec, 5. razred
Voditeljica: Vedrana Gudek
10. **Osnovna škola Selnica, Selnica**
SUDAR NA ŠKOLSKOM PARKIRALIŠTU
Učenik: Leon Trstenjak, 5. razred
Voditeljica: Natalija Jurinec
11. **Osnovna škola Petrijanec, Petrijanec**
STRAŠKO
Učenik: Vid Brajković, 5. razred
Voditeljica: Željka Rabuzin
12. **Osnovna škola Ksavera Šandora Gjalskog, Zabok**
PRIGOVARANJE I GRUNTANJE
Učenik: Marko Mokrovčak, 6. razred
Voditeljica: Valerija Novak
13. **Osnovna škola Ivana Grande Soblinec, Zagreb**
S PRIČA
Učenica: Sofija Jelovečki, 6. razred
Voditeljica: Danijela Čagalj Šušnić
14. **Osnovna škola Zapruđe, Zagreb**
NESTAJANJE
Učenica: Sara Kulčar, 6. razred
Voditeljica: Anabela Crnković
15. **Osnovna škola „Đuro Ester“, Koprivnica**
KEKSOGRAD ILI KAKO NAPISATI DOBRU PRIČU
Učenica: Maša Kresojević, 6. razred
Voditeljica: Nikolina Sabolić
16. **Osnovna škola Luka, Sesvete**
LJUBIČASTA MIA
Učenica: Mia Petir, 7. razred
Voditeljica: Irena Ivančić
17. **Osnovna škola Draganići, Draganić**
MIMIKRIJA
Učenik: Roko Prstac, 7. razred
Voditeljica: Matilda Marković
18. **Osnovna škola Matija Antun Reljković, Cerna**
OLUJA DOBROTE
Učenica: Anja Mrgan, 7. razred
Voditeljica: Verica Špehar-Vratarić

19. **Osnovna škola „Petar Zrinski“, Šenkovec**
RJEČNIK
Učenik: Noa Kolar, 7. razred
Voditeljica: Ines Marčec
20. **Osnovna škola „Ivan Meštrović“, Vrpolje**
ČOVJEK SAMO SRCEM DOBRO VIDI
Učenica: Barbara Gunjević, 7. razred
Voditeljica: Slavica Pešut
21. **Osnovna škola „Antun i Stjepan Radić“, Gunja**
UBACI U KOŠARICU
Učenica: Lejla Bićo, 7. razred
Voditeljica: Tamara Gutić Filipović
22. **Osnovna škola dr. Ivana Novaka, Macinec**
SEGA GA PREDI BILO
Učenik: David Kovačić, 8. razred
Voditeljica: Sandra Logožar
23. **Osnovna škola Petra Preradovića, Pitomača**
PODRAVEC BI KUPIL TRAKTORA ŠĆ
Učenik: Jan Stilinović, 8. razred
Voditeljica: Ana Tolušić
24. **Osnova škola Petra Zrinskog, Zagreb**
ŠTO ĆE BITI S MARKOM?
Učenik: Bernard Marušić, 8. razred
Voditeljica: Dijana Grbaš Jakšić
25. **I. osnovna škola, Varaždin**
KRHOTINA (izgubljeno poglavlje Maloga princa)
Učenica: Iva Farkaš, 8. razred
Voditeljica: Marija Hublin
26. **Osnovna škola Slakovci, Slakovci**
MOJA MULTI MAMA
Učenica: Lorena Marić, 8. razred
Voditeljica: Mirjana Džakula
27. **Osnovna škola Milan Brozović, Kastav**
JEDAN JEDAN DVA
Učenica: Marie Klasan, 8. razred
Voditeljica: Dubravka Uroda
28. **Osnovna škola Župa Dubrovačka, Mlini**
ZADNJI ZVUK BUČNE TIŠINE
Učenica: Nikolina Ereš, 8. razred
Voditeljica: Rebeka Milković

29. **Osnovna škola Đurđevac, Đurđevac**
MOJA MAMA
Učenik: Martin Leščan, 8. razred
Voditeljica: Ivana Jakopčević
30. **Osnovna škola oca Petra Perice, Makarska**
PREDSTAVA
Učenica: Ria Radočaj, 8. razred
Voditeljica: Marina Srhoj

Literarni radovi – srednje škole

1. **Gimnazija Josipa Slavenkog, Čakovec**
ODRASTANJE
Učenica: Emily Božić, 1. razred
Voditeljica: Nada Čatlaić
2. **I. gimnazija, Zagreb**
ONA NE ŽELI OTIĆI
Učenica: Luna Flajhar, 1. razred
Voditeljica: Antonia Sikavica Joler
3. **Gimnazija Požega, Požega**
A VRIJEME?
Učenica: Eva Svjetličić, 2. razred
Voditeljica: Kristina Lešić
4. **Pazinski kolegij, Pazin**
NERINA ZULIJANI DRŽI SUNCE VA PINJATE
Učenik: Dino Peruško, 4. razred
Voditeljica: Orijana Paus
5. **Ekonomska i trgovačka škola, Čakovec**
OTISAK
Učenica: Sandra Silaj, 4. razred
Voditeljica: Valentina Perčić Štefok
6. **Srednja strukovna škola, Vinkovci**
BEZIMENA
Učenica: Božica Neseck, 4. razred
Voditeljica: Ivana Petričević
7. **Srednja strukovna škola Antuna Horvata, Đakovo**
ZVONO
Učenica: Maja Zorbaz, 4. razred
Voditeljica: Maja Vonić
8. **Prva riječka hrvatska gimnazija, Rijeka**
BALADA SEZONSKE RADNICE IZ KONZUMA
Učenica: Emma Radović, 4. razred
Voditeljica: Helena de Karina

9. **Obrtnička i tehnička škola, Ogulin**
POŽURI SE, JUDITA
Učenica: Andrea Gubo, 4. razred
Voditeljica: Valentina Ceranić
10. **Gimnazija Bjelovar, Bjelovar**
MOJA A
Učenica: Lara Smrček, 1. razred
Voditeljica: Mirta Topljak
11. **III. gimnazija, Osijek**
TVORNICA MARIONETA
Učenik: Marko Jukić, 1. razred
Voditeljica: Marina Marijanović
12. **Privatna umjetnička gimnazija, s pravom javnosti**
SAVSKI VALCER
Učenica: Eva Šoštaric, 2. razred
Voditeljica: Marina-Irina Barešić
13. **Klasična gimnazija, Zagreb**
OSE
Učenica: Maja Skiba, 2. razred
Voditelj: Zoran Čorkalo
14. **Druga gimnazija, Varaždin**
ZBOG NJE
Učenica: Maja Vjera Kronja, 2. razred
Voditeljica: Martina Hrkač
15. **II. gimnazija, Zagreb**
ERNESTOVE BREZE
Učenik: Adrian Babić Herceg, 2. razred
Voditelj: Ivan Pavlović
16. **Gimnazija Antuna Gustava Matoša, Zabok**
ČETIRI MINUTE KOŠMARA/ZBRKE, KAKOGOD (ILI KAKO GOD?)
Učenica: Marta Veverec, 3. razred
Voditeljica: Nikolina Tuđa Svečak
17. **Gimnazija Antuna Vrančića, Šibenik**
KOJA JE VAŠA OMILJENA IGRAČKA?
Učenica: Lara Čičmir, 3. razred
Voditeljica: Irena Palinić
18. **XI. gimnazija, Zagreb**
LISICA
Učenik: Vito Križnjak, 4. razred
Voditeljica: Ivana Babić

19. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
KOLAPS, KRIOMICE
Učenica: Lana Fontana, 4. razred
Voditeljica: Lana Rušnov Perić
20. **Gimnazija Antuna Gustava Matoša, Đakovo**
ENCORE
Učenica: Ruža Drmić, 4. razred
Voditeljica: Nikolina Mandić Matijević

Samostalni novinarski radovi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Josipa Zorića, Dugo Selo**
ŽIVOTINJE TREBAJU NAŠU LJUBAV I ZAŠTITU
Učenica: Lara Žnidarić, 8. razred
Voditeljica: Ivana Mijatović
2. **Katolička osnovna škola u Novskoj, Novska**
PITAJU ME KAKO TI JE IME – BEČAR IME, A HRVAT PREZIME
Učenica: Tena Jež, 7.razred
Voditeljica: Helena Buljan
3. **Osnovna škola Novi Marof, Novi Marof**
HELLO, JA SAM BING, CHAT GPT4
Učenik: Aleksandar Fic, 8. razred
Voditeljica: Sunčica Križan-Kadi
4. **Osnovna škola „Đuro Ester“, Koprivnica**
OBLAK NIJE UVIJEK ZELEN
Učenica: Marija Petrović, 8. razred
Voditeljica: Nikolina Sabolić
5. **Osnovna škola Kostrena, Kostrena**
JESMO LI PREŠLI CRVENU LINIJU?
Učenica: Lorena Vulić, 8. razred
Voditeljica: Ina Randić Đorđević
6. **OŠ Ivana Gorana Kovačića, Gornje Bazje**
977
Učenica: Maria Knežević, 8. razred
Voditeljica: Andreja Galović
7. **Osnovna škola Zadarski otoci, Zadar**
U AFGANISTAN BOG DOLAZI PLAKATI
Učenica: Ema Babić, 7. razred
Voditelj: Mate Čačić
8. **Osnovna škola Krune Krstića, Zadar**
TREBA LI U POTPUNOSTI ZABRANITI MOBITELE U ŠKOLI
Učenica: Iskra Vodanović, 7. razred
Voditeljica: Maja Kresović

9. **Osnovna škola Šime Budinića, Zadar**
POKLOPCI I LONCI, IGLE I KONCI
Učenica: Melani Jelovčić, 4.razred
Voditeljica: Jadranka Čikić
10. **Osnovna škola Retfala, Osijek**
DVA OPASNA LIJEVA KROŠEA
Učenica: Mia Ercegovac, 6. razred
Voditelj: Marinko Plazibat
11. **OŠ „Vladimir Nazor”, Đakovo**
U DRUŠTVU SVJETSKOG MEGACARA
Učenik: Duje Plavčić, 8. razred
Voditeljica: Mira Racić
12. **Osnovna škola Bijaci, Kaštel Novi**
NOVA DIPLOMA GEN-ZJEVACA
Učenica: Lana Certa, 8. razred
Voditeljica: Ivanica Debak Banović
13. **Osnovna škola Nedelišće, Nedelišće**
ŠTO TO MLADI SLUŠAJU?!
- Učenica: Tonka Cimerman, 8. razred
Voditeljica: Martina Horvat Kolar
14. **Osnovna škola Sveti Martin na Muri, Sveti Martin na Muri**
TA JE DEVOJČICA MALO ČRNOKOŽNA
Učenica: Kelly Leskovec, 8. razred
Voditeljica: Anđelka Klemenčić
15. **Osnovna škola Brestje, Zagreb**
MANJE JE VIŠE
Učenica: Klara Soldo, 8. razred
Voditeljica: Ankica Blažinović-Kljajo

Samostalni novinarski radovi – srednje škole

1. **Srednja škola Zlatar, Zlatar**
HŽ - HRVATSKA ŽALOST
Učenica: Ana Šimunić, 4. razred
Voditelj: Krešimir Varga
2. **Srednja škola Glina, Glina**
DAŠ MU PRST, A ON BI ČITAVU RUKU
Učenica: Rea Kezele, 2. razred
Voditeljica: Martina Grbeša
3. **Gospodarska škola Varaždin, Varaždin**
TAMNA STRANA ZELENOG HODNIKA
Učenica: Gabriela Bebić, 2. razred
Voditeljica: Nadica Kolarić

4. **Gimnazija Bjelovar, Bjelovar**
VREMENA KADA SE NE OKREĆU LEĐA
Učenik: Ivan Zrilić, 4. razred
Voditeljica: Biljana Barišić Mudri
5. **Prva riječka hrvatska gimnazija, Rijeka**
ZAŠTO PSUJEMO MAJKU, A NE OCA
Učenica: Petra Lazić, 4. razred
Voditeljica: Helena de Karina
6. **Strukovna škola Vice Vlatkovića, Zadar**
NAŠA PAMETNA KANTA MOGLA BI SPASITI ZAGREB OD SMEĆA
Učenik: Luiz Joza, 2. razred
Voditeljica: Šejla Babin
7. **Srednja škola Izidora Kršnjavoga, Našice**
TOMB RAIDER I MALI GRAD VELIKOG SRCA
Učenica: Anamarija Markovčić, 3. razred
Voditeljica: Jelena Repinc
8. **I. gimnazija Split, Split**
BAGERSKA SIMFONIJA
Učenica: Nina Sučić, 2. razred
Voditelj: Ivica Šušić
9. **Srednja škola Mate Balote, Poreč**
KRUNGTHEP
Učenik: Petar Brajković, 1.razred
Voditeljica: Dunja Janko
10. **Gimnazija Josipa Slavenkog, Čakovec**
„VAŽNIJE JE KAKAV SI ČOVJEK NEGO IMAŠ LI TETOVAŽU ILI NE“
Učenica: Tena Šegović, 2. razred
Voditeljica: Zlatka Grahovec Soldat
11. **Gimnazija Josipa Slavenkog, Čakovec**
„POLICIJSKI SAT“ – POMOC I PODRŠKA RODITELJIMA
Učenica: Kaja Gačal, 3. razred
Voditeljica: Vedrana Močnik
12. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
ZA POŠIZIT!
Učenica: Bernarda Husar, 4. razred
Voditeljica: Henrieta Barbarić
13. **III. gimnazija, Zagreb**
Toalet kao prva biblioteka
Učenica: Marija Miloš, 1. razred
Voditeljica: Maja Ilić Makar

14. **Klasična gimnazija, Zagreb**
KAD MATEMATIKA POSTANE ROCK AND ROLL
Učenica: Linda Gale, 4. razred
Voditelj: Alen Orlić
15. **Klasična gimnazija, Zagreb**
ČOVJEK IDEALA – GLUMAC POSTOJANJA
Učenik: Mak Ibrahimpašić, 4. razred
Voditelj: Zoran Čorkalo

Radijski izraz – osnovne škole

1. **Osnovna škola Krunoslava Kutena, Vrbovec**
RADIJSKA EMISIJA: Volim slušati radio
Učenici: Fran Grošanić i Karla Maria Šmida, 5. razred
Voditeljica: Marija Cetl
2. **Osnovna škola Marija Bistrica, Marija Bistrica**
RADIJSKA EMISIJA: I kaj sad?
Učenici: Magdalena Švaljek i Jana Kožić, 5. razred
Voditeljica: Melita Petriš Banovec
3. **Osnovna škola Veliko Trgovišće, Veliko Trgovišće**
RADIJSKA EMISIJA: Kralj koji je zabranio mrak - radioigra
Učenici: Ana Siročić i Petra Kompesak, 7. razred
Voditeljica: Ines Čeko
4. **Osnovna škola Petrijanec, Petrijanec**
RADIJSKA EMISIJA: Utapanje
Učenici: David Telebar i Dominik Bogdan, 7. razred
Voditeljica: Željka Rabuzin
5. **Osnovna škola Sveti Matej, Viškovo**
RADIJSKA EMISIJA: Kartulina z mojga kraja
Učenici: Patrik Host i Mateo Arapović, 8. razred
Voditeljica: Nina Dukić Srok
6. **Osnovna Fran Krsto Frankopan, Krk**
RADIJSKA EMISIJA: Vremeplov
Učenici: Viggo Hulak i Paolo Morožin, 3. razred
Voditeljica: Karmela Vajdoher Žilić
7. **Osnovna škola Valentin Klarin, Preko**
RADIJSKA EMISIJA: Ča je s ča
Učenici: Vito Valčić, 7. razred i Kiara Vitlov, 8. razred
Voditeljica: Linda Kolega Babajko
8. **Osnovna škola doktora Franje Tuđmana, Knin**
RADIJSKA EMISIJA: Kraljevski novinari
Učenici: Lea Burnać i Goga Marija Jejina, 8. razred
Voditeljica: Marija Dujmić

9. **Osnovna škola Montovjerna, Dubrovnik**
 RADIJSKA EMISIJA: Tko je dobar, a tko ne, Crvenkapice?
 Učenici: Lucija Kulaš i Nika Puljizević, 5. razred
 Voditeljica: Danijela Bubalo
10. **Osnovna škola Rudeš, Zagreb**
 RADIJSKA EMISIJA: S koljena na koljeno
 Učenici: Petra Graf, 6. razred i Marta Ezgeta, 8. razred
 Voditeljica: Mirjana Jukić

Radijski izraz – srednje škole

1. **Škola za umjetnost, dizajn, grafiku i odjeću Zabok, Zabok**
 RADIJSKA EMISIJA: Gruntovčani - Megla
 Učenici: Lorena Ovčarić i Laura Lisak, 4. razred
 Voditeljica: Monika Šoštarić
2. **Srednja škola Zlatar, Zlatar**
 RADIJSKA EMISIJA: Radijske kapljice: stereotipi ljepote
 Učenici: Jana Parlaž, 3. razred i Bruno Ponjan, 4. razred
 Voditelj: Krešimir Varga
3. **Gimnazija i strukovna škola Bernardina Frankopana, Ogulin**
 RADIJSKA EMISIJA: Ča veli moja baba
 Učenici: Martina Vučetić i Robert Porubić, 4. razred
 Voditeljica: Martina Zorić
4. **Ekonomsko-turistička škola Karlovac, Karlovac**
 RADIJSKA EMISIJA: Jučer - danas
 Učenici: Lorena Grubešić, 3. razred i Lovro Župčić, 2. razred
 Voditelj: Bruno Vojvodić
5. **Gimnazija Nova Gradiška, Nova Gradiška**
 RADIJSKA EMISIJA: Figure na terenu
 Učenici: Petra Pejaković i Luka Žeruk, 4. razred
 Voditeljica: Silvija Nikiforov
6. **Gimnazija Vladimira Nazora Zadar, Zadar**
 RADIJSKA EMISIJA: Jedan od nas
 Učenici: Dorotea Perica, 4. razred i Petra Ranj, 2. razred
 Voditeljica: Ivana Brković Pichler
7. **Medicinska škola Osijek, Osijek**
 RADIJSKA EMISIJA: Danju danjam, noću sanjam
 Učenici: Mia Pančić, 2. razred i Dejana Borocki, 1. razred
 Voditeljica: Marina Pilj Tomić
8. **Srednja škola Isidora Kršnjavoga Našice, Našice**
 RADIJSKA EMISIJA: Idemo na Lapovac
 Učenici: Darian Krištofik i Karlo Hanižjar, 1. razred
 Voditeljica: Marina Pavičić

9. **Srednja škola Petra Šegedina, Korčula**
RADIJSKA EMISIJA: Kolap
Učenici: Katarina Škokandić, 3. razred i Kata Silić, 4. razred
Voditeljica: Gloria Petković
10. **Škola za grafiku, dizajn i medijsku produkciju, Zagreb**
RADIJSKA EMISIJA: Mrtvo slovo na papiru
Učenici: Marko Bilić, 4. razred i Selena Petrinjac, 3. razred
Voditeljica: Mateja Vignjević

Dramski izraz – pojedinačni scenski nastupi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Josipa Zorića, Dugo Selo**
Zvonimir Balog: Med i mlijeko
Učenica: Mia Latinović, 4. razred
Voditeljica: Ada Trbović
2. **Osnovna škola Dragutina Domjanića, Sveti Ivan Zelina**
William Shakespeare: Hamlet
Učenica: Tamara Čehulić, 6. razred
Voditeljica: Gordana Vučković Bikić
3. **Osnovna škola Ksavera Šandora Gjalskog, Zabok**
Filip Novak: Obiteljski projekt
Učenica: Vita Horvat, 6. razred
Voditeljica: Valerija Novak
4. **II. osnovna škola Varaždin, Varaždin**
Nada Mihelčić: Vlatka
Učenica: Tonka Tkalec, 7. razred
Voditeljica: Maja Šmic
5. **Osnovna škola Vidovec, Vidovec**
Andro Koren: Bolest
Učenica: Ema Štrlek, 8. razred
Voditeljica: Kristinka Štefan
6. **III. osnovna škola Čakovec, Čakovec**
Narodna pjesma: Zginula je pikuša
Učenica: Muna Pavleković, 3. razred
Voditeljica: Zdenka Novak
7. **Osnovna škola Ivane Brlić-Mažuranić, Virovitica**
Ema Pongrašić: Nije lako biti Lego-kockica
Učenik: Jan Škvarić, 4. razred
Voditeljica: Jasna Mikolić

8. **II. osnovna škola Bjelovar, Bjelovar**
Zoran Pongrašić: Crvenkapica na drugi način
Učenica: Mia Mišir, 7. razred
Voditeljica: Mirela Zorić
9. **Osnovna škola "Đuro Ester", Koprivnica**
Sanja Lovrenčić: Na putu do škole
Učenica: Laura Čer, 1. razred
Voditeljica: Maja Sinjeri
10. **Osnovna škola Ivane Brlić-Mažuranić, Ogulin**
Nada Mihelčić: Vlatkin odlazak
Učenica: Marina Blašković, 8. razred
Voditeljica: Ana Musulin
11. **Osnovna škola Viktorovac, Sisak**
Tea Benčić Rima: Preboljet ću te
Učenica: Dora Dejanović, 8. razred
Voditeljica: Danijela Đukić
12. **Osnovna škola Mate Lovraka, Kutina**
Caleb Krisp: Samo ne Ivy Pocket
Učenica: Ana Kolarić, 8. razred
Voditeljica: Marija Lenić
13. **Osnovna škola Vežica, Rijeka**
Zvonimir Balog: Puž na carinskom pregledu
Učenica: Nika Mauhar, 2. razred
Voditeljica: Miljenka Rumora
14. **Osnovna škola Trsat, Rijeka**
Nada Mihelčić: Bilješke jedne gimnazijalke
Učenica: Lara Grgurić, 8. razred
Voditeljica: Iva Močibob
15. **Osnovna škola Ivan Goran Kovačić, Vrbovsko**
Bojana Meandžija: Trči, ne čekaj me!
Učenica: Marija Samsa, 7. razred
Voditeljica: Manuela Valenčić
16. **Osnovna škola Ivana Batelića, Raša**
Laura Dockrill: Takva sam, kakva sam
Učenica: Klara Ćorić, 6. razred
Voditeljica: Hasnija Karlović
17. **Osnovna škola V. Nazora, Krnica**
Mate Balota: Sipe piva
Učenik: Rocco Vlačić, 6. razred
Voditeljica: Martina Valić

18. **Osnovna škola dr. Jure Turića, Gospić**
Mirko Sanković: Današnje cure
Učenica: Ivana Župan, 7. razred
Voditeljica: Dragica Uzelac
19. **Osnovna škola "Ivan Goran Kovačić", Đakovo**
Ivan Boždar: Ženidba
Učenik: Antun Žajdlik, 2. razred
Voditeljica: Nikolina Benke
20. **Osnovna škola J. J. Strossmayera, Đurđenovac**
Ivana Šojat: Oblak čvoraka
Učenica: Dora Turičar, 8. razred
Voditeljica: Ranka Kezerle
21. **Osnovna škola "Tin Ujević", Osijek**
Sanja Pilić: O laži
Učenik: Ante Bašnec, 1. razred
Voditeljica: Daniela Imširović
22. **Osnovna škola "Ivana Brlić Mažuranić", Slavonski Brod**
Rainer Maria Rilke: Sjaj u travi
Učenica: Vedrana Moškun, 8. razred
Voditeljica: Višnja Kokanović
23. **Osnovna škola "Matija Gubec", Cernik**
Zlatko Krilić: Prvi sudar
Učenik: Ivano Katinić, 5. razred
Voditeljica: Sandra Jurišković Valešić
24. **Osnovna škola „A. Cesarec”, Ivankovo**
Zvonimir Balog: Male ljudetine
Učenik: Ivan Salopek, 3. razred
Voditeljica: Andrijana Raguž
25. **Osnovna škola Antun i Stjepan Radić, Gunja**
Harry Chapin: Cvijeće je crveno
Učenica: Dajana Đuđar, 8. razred
Voditeljica: Tamara Gutić Filipović
26. **Osnovna škola "Ivan Goran Kovačić", Velika**
Nada Mihelčić: Zeleni pas
Učenica: Lana Kraljević, 8. razred
Voditeljica: Josipa Galić
27. **Osnovna škola Petra Krešimira IV., Šibenik**
Stjepan Jakševac: Djevojčica pred zrcalom
Učenica: Mia Marjančić, 7. razred
Voditeljica: Nataša Jurić Stanković

28. **Osnovna škola Šime Budinića, Zadar**
Luko Paljetak: Mačka Ica
Učenica: Ella Nimac, 2. razred
Voditeljica: Petra Paunović
29. **Osnovna škola Bartola Kašića, Zadar**
Zlatko Krilić: Zašto mene svi odgajaju
Učenik: Mate Zalović, 5. razred
Voditeljica: Ines Čakarun Tokić
30. **Osnovna škola Gradac, Gradac**
Rachel Renée Russell: Nikkin dnevnik: Priče iz ne baš fantastičnog života
Učenica: Stela Tadić, 3. razred
Voditeljica: Ranka Radoš
31. **Osnovna škola Bijaći, Kaštel Novi**
Šime Storić: Poljubit ću je uskoro, možda
Učenik: Stipe Bartulović, 6. razred
Voditeljica: Lucija Carev
32. **Osnovna škola Zagvozd, Zagvozd**
Miroslav Krleža: Khevenhiller
Učenik: Petar Lozina, 8. razred
Voditeljica: Ivana Zujčić
33. **Osnovna škola don Lovre Katića, Solin**
Milivoj Matošec: Krivac
Učenik: Domagoj Hrkać, 3. razred
Voditeljica: Svjetlana Vuić
34. **Osnovna škola Župa Dubrovačka, Mlini**
Melita Rundek: Letači srebrnih krila
Učenica: Nora Cvjetković, 6. razred
Voditeljica: Tanja Galjuf
35. **Osnovna škola Slano, Slano**
Marijana Križanić: Zaljubljena veljača
Učenica: Gabrijela Konjuh, 2. razred
Voditeljica: Nataša Pasković
36. **Osnovna škola Frana Galovića, Zagreb**
Sanja Pilić: Maša i nova učenica
Učenica: Marta Lovrić, 2. razred
Voditeljica: Željka Tomašec
37. **Osnovna škola Ivana Meštrovića, Zagreb**
Luko Paljetak: Stonoga u trgovini
Učenica: Nada Opačak Pupovac, 2. razred
Voditeljica: Ivona Drobnjak

38. **Osnovna škola Antuna Gustava Matoša, Zagreb**
Greta Thunberg: Naša kuća je u plamenu
Učenica: Hana Samardžić, 8. razred
Voditeljica: Marija Đerek
39. **Osnovna škola Marije Jurić Zagorke, Zagreb**
Jure Kaštelan: Bijela nevjesta, genius loci
Učenica: Klara Dodić, 7.razred
Voditeljica: Dinka Tolić
40. **Osnovna škola Vukomerec, Zagreb**
Bruno Kuman: Crni vuk, bijeli vuk
Učenica: Leona Novak, 5. razred
Voditeljica: Ivanka Knežević
41. **Osnovna škola Ante Kovačića, Zagreb**
Božidar Prosenjak: Cijepljenje
Učenik: Franjo Mrkša, 8. razred
Voditeljica: Martina Curać

Dramski izraz – pojedinačni scenski nastupi – srednje škole

1. **Zrakoplovno tehnička škola Rudolfa Perešina, Velika Gorica**
Emmanuelle Pagano: Vezivanja
Učenica: Marta Svinjarević, 3. razred
Voditeljica: Dobrila Arambašić Kopal
2. **Srednja škola Oroslavje, Oroslavje**
Henrik Ibsen: Nora
Učenica: Nika Grabušić, 4. razred
Voditeljica: Jelena Tukač
3. **Medicinska škola Varaždin, Varaždin**
Slavko Mihalić: Ne osvrći se nikad
Učenica: Matea Vrabec, 3. razred
Voditeljica: Nataša Sajko
4. **Gimnazija Josipa Slavenskog, Čakovec**
Enver Krivac: Čekaonica
Učenica: Eni Vibović, 2.razred
Voditeljica: Gabrijela Brljak
5. **Srednja škola Marka Marulića, Slatina**
Erich Maria Remarque: Na zapadu ništa novo
Učenik: Karlo Martinović, 2. razred
Voditeljica: Željka Orban

6. **Gimnazija Daruvar, Daruvar**
Narodna priča: Vilinsko kolo
Učenica: Ana Jurkić, 1. razred
Voditeljica: Romana Žukina
7. **Gimnazija dr. Ivana Kranjčeva, Đurđevac**
Fran Galović: Kostanj
Učenik: Marko Dautanec, 4. razred
Voditelj: Zdravko Seleš
8. **Srednja škola Slunj, Slunj**
Margaret Atwood: Penelopeja
Učenica: Roža Vlašić, 1. razred
Voditeljica: Ana Šantek Magdić
9. **Srednja škola Tina Ujevića, Kutina**
Miroslav Krleža: U agoniji
Učenica: Marija Vukelić, 3. razred
Voditeljica: Jelena Bartulović
10. **Gimnazija Andrije Mohorovičića, Rijeka**
Josip Stanić: Bogatija z duši
Učenik: Ernest Podobnik, 3. razred
Voditeljica: Katarina Bogatec Đumlin
11. **Glazbena škola Ivana Matetića Ronjgova, Rijeka**
Tena Stivić: Nemreš pobjeđ od nedjelje
Učenica: Zaria Purić, 3. razred
Voditeljica: Ines Borčić
12. **Salezijanska klasična gimnazija s pravom javnosti, Rijeka**
fra Bonaventura Duda: Biti mi daj
Učenica: Marija Magdalena Ljubas, 4. razred
Voditeljica: Mirjana Baždarić
13. **Srednja škola Mate Blažine, Labin**
Daniel Načinović: Kovarska
Učenica: Karla Levak, 4. razred
Voditeljica: Amneris Ružić Fornažar
14. **Srednja škola Mate Balote, Poreč**
Mladen Blažević: U bačvi niz Nijagaru
Učenica: Anika Blažević, 1. razred
Voditeljica: Anči Ritossa Blažević
15. **Gimnazija Gospić, Gospić**
Milan Begović: Bez trećega
Učenik: Ivan Vujnović, 3. razred
Voditeljica: Anela Serdar Pašalić

16. **Gimnazija A. G. Matoša, Đakovo**
Jiří Šotola: Ja sad idem van
Učenik: Benedikt Ilakovac, 4. razred
Voditeljica: Nikolina Mandić Matijević
17. **Srednja škola Izidora Kršnjavoga, Našice**
Sanin Karamehmedović: Ona zna da nema kamo
Učenik: David Štrk, 2. razred
Voditeljica: Leopoldina Mijatović
18. **II. gimnazija Osijek, Osijek**
Edgar Allan Poe: Annabel Lee
Učenik: Dino Matković, 4. razred
Voditeljica: Valerija Karačić
19. **Gimnazija Matija Mesić, Slavonski Brod**
Marina Vujčić: Umri ženski
Učenica: Lucija Vukoje, 4. razred
Voditeljica: Mihaela Šebalj Zavor
20. **Gimnazija Županja, Županja**
Gustave Flaubert: Gospođa Bovary
Učenica: Irma Vidović, 3. razred
Voditeljica: Marija Juzbašić
21. **Katolička gimnazija s pravom javnosti Požega, Požega**
Georgi Gospodinov: Fizika tuge
Učenik: Krešimir Jaković, 3. razred
Voditeljica: Marijana Čorluka
22. **Poljoprivredna, prehrambena i veterinarska škola Stanka Ožanića, Zadar**
Marina Vujčić: Mogla sam to biti ja
Učenica: Marija Harangozo, 2. razred
Voditeljica: Sanja Mrkić
23. **Klasična gimnazija Ivana Pavla II., Zadar**
Vladimir Nazor: Cvrčak
Učenica: Mia Cikota, 1. razred
Voditeljica: Mirela Zubčić
24. **Gimnazija Antuna Vrančića, Šibenik**
Sam Shepard: Ludi od ljubavi
Učenica: Janja Aja Avdagić, 4. razred
Voditeljica: Ivana Marelja
25. **Srednja škola Jure Kaštelan, Omiš**
Marko Marulić: Judita
Učenica: Ema Čajić, 3. razred
Voditeljica: Milena Popović

26. **II. gimnazija, Split**
Helena Radić: Beatrice
Učenica: Helena Radić, 4. razred
Voditeljica: Mia Amižić
27. **Elektrotehnička škola, Split**
A. G. Matoš: Pjesnik
Učenik: Gabriel Milas Caktaš, 1. razred
Voditeljica: Marija Rakić Mimica
28. **Gimnazija Metković, Metković**
Danijel Dragojević: Činjenično
Učenica: Klara Josipa Pivac, 4. razred
Voditeljica: Marija Tomić Veraja
29. **I. gimnazija, Zagreb**
Jure Franičević Pločar: Nitko mi ne može reći
Učenica: Ida Butković, 4. razred
Voditelj: Ivan Janjić
30. **Gimnazija Lucijana Vranjanina, Zagreb**
William Shakespeare: Hamlet
Učenik: Bartol Budiša, 4. razred
Voditeljica: Ljiljana Centrih-Lovrić
31. **Klasična gimnazija, Zagreb**
Marin Držić: Skup
Učenik: Ivo Jurić, 3. razred
Voditelj: Zoran Čorkalo
32. **XV. gimnazija, Zagreb**
Jerome David Salinger: Franny i Zooey
Učenica: Ela Ivko, 4. razred
Voditeljica: Dubravka Brezak Stamać
33. **II. gimnazija, Zagreb**
Tomislav Zajec: Svinje
Učenica: Gabrijela Perišić, 4. razred
Voditelj: Ivan Pavlović
34. **XVIII. gimnazija, Zagreb**
Saša Anočić: Smisao života gospodina Lojtrice
Učenik: Đivo Baće, 3. razred
Voditeljica: Suzana Agović
35. **Gornjogradska gimnazija, Zagreb**
Moliere: Don Juan
Učenik: Leon Koret, 4. razred
Voditeljica: Bernardica Škrlac

Dramski izraz – skupni scenski nastupi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Bogumila Tonija, Samobor**
Dramska skupina, Jure Karakaš: Riječi
Učenici: Gabriela Bušić, Patrik Ćosić, Mihael Gajšak, Fran Kukor, Hana Vlahović,
Marija Ban, Sara Vraneković, Laura Gorup, Patrik Zullo, 5. razred
Voditeljica: Tatjana Mesiček
2. **Osnovna škola Viktora Kovačića, Hum na Sutli**
Dramska skupina, Marko Petrak: Muke po prijevozu
Učenici: Jan Krizmanić, Petra Leljak, Darija Boršić, Emma Dunaj, 7., 8. razred
Voditeljica: Nives Orel Balon
3. **Osnovna škola Pušća, Donja Pušća**
Dramska skupina, August Šenoa: Kugina kuća
Učenici: Margot Rendulić, Klara Tomorad, Ena Pavlek, Tomo Leljak, Ema
Močilac, Klara Horvat, Karlo Horvat, 6., 8. razred
Voditeljica: Aleksandra Žmak
4. **I. osnovna škola Bjelovar, Bjelovar**
Dramska skupina, Aleksandar Sergejevič Puškin: Bajka o ribaru i ribici
Učenici: Filip Fijok, Dora Švenda, Kiara Popijač, Rafaela Sikra, Dominik Pranić,
Sabina Sitek, Lena Kegalj, Klara Škalički, Lucija Mikulandra, Eva Korlin, 5., 7.
razred
Voditeljica: Sanja Sabljak
5. **Osnovna škola Mate Lovraka, Veliki Grđevac**
Dramska skupina, Željka Horvat Vukelja: Kuhinjski razgovori
Učenici: Patricia Moguš, Tara Novaković, Lea Aščić, Patrik Neo Gal, Leo Ivandija,
Teo Ivandija, Jana Grdinić, Iva Fehir, Rea Valpotić Halaček, Anamarija Volf Sokolić,
1., 2., 3. razred
Voditeljica: Lovorka Pralas
6. **Osnovna škola Mate Lovraka, Kutina**
Dramska skupina, Marija Lenić: U potrazi za smijehom ili (ne)smiješna strana
povijesti
Učenici: Ana Kolarić, David De Bona, Lorena Sarvan, Fran Kranjčec, Jakov Balgač,
Vid Resan, Mia Baković, Leona Križnik, Lovro Jakovljević, Jana Mokry, 5. – 8.
razred
Voditeljica: Marija Lenić
7. **Osnovna škola Slunj, Slunj**
Dramska skupina, Katica Brajdić: Ja ga ljubim, a on žubori, grgolji...
Učenici: Gabriela Lucille Begović, Ella Michelle Brnjas, Luce Kos, Dominik
Turkalj, Ivan Pap, Luka Šojat, Kiara Turkalj, Tin Capan, Petra Rendulić, Tin
Vuković, 5. – 7. razred
Voditeljica: Katica Brajdić

8. **Osnovna škola Brajda, Rijeka**
Dramska skupina, Šuma nas je zvala (Grigor Vitez, Pajo Kanižaj i Mladen Kušec)
Učenici: Noel Jedvaj, Meri Šimunac, Dora Zoe Polonijo, Rita Brozić, 1. – 3. razred
Voditeljica: Tatjana Krpan Mofardin
9. **Osnovna škola Vladimira Nazora, Pazin**
Dramska skupina, Livija Žufić: Putovanje oko svijeta za sedam dana
Učenici: Franka Belac, Barbara Brumnić, Una Sofia Cvitan, Damian Jekić, Nina Jurčić, Lukas Koraca, Marta Krizmanić, Roko Legović, Lucija Šišović Ladavac, Tara Vrh Grabrović, 2. razred
Voditeljica: Livija Žufić
10. **Osnovna škola Stoja, Pula**
Dramska skupina, Ante Tone Mirković: Crtice i anegdote iz života Mate Balote
Učenici: Dora Zuban, Ive Valković, Ariana Dovečer, Vanesa Čenaj, Nikolina Ilić, Al Dino Kahrmanović, Dorotea Kijanović, Marta Vadanjel Gromača, 5. razred
Voditeljica: Ticijana Benčić
11. **Osnovna škola „A. Cesarec”, Ivankovo**
Dramska skupina, Sunčana Škrinjarić: Gospodica Neću
Učenici: Elena Glibušić, Ela Pavelić, Nela Puljić, Ena Škof, Greta Glibušić, Sara Mikulčić, Sara Tomić, Dora Jelić, Marina Globović, Toni Škarica, 4. razred
Voditeljica: Andrijana Raguž
12. **Osnovna škola Zrinskih, Nuštar**
Dramska skupina, Niti paučine
Učenici: Matea Balić, Noa Matančević, Filip Patrčević, Ante Penić, Danijel Sladeček, Nikolina Slaviček, Iva Cvitanović, Luka Krajinović, 1., 2. razred
Voditeljica: Eva Dakić
13. **Osnovna škola Svete Ane, Osijek**
Dramska skupina, Marica Mršo: Znatiželja
Učenici: Marija Šimundić, Meri Stapić, Karla Mur, Marija Knežević, Lucija Mikić, Lara Kovačević, Tea Varga, Marta Topić, 5. razred
Voditeljica: Marica Mršo
14. **Osnovna škola Murter, Murter**
Dramska skupina, Jezik ljubavi povezuje
Učenici: Ante Bilić, Tia Juraga, Noema Mudronja, Nikola Turčinov, David Preložnik, Mia Lukin, Paula Jakovčev, Fabio Kovačev, Maja Čubrić, Dora Kulušić, 5., 6., 7. razred
Voditeljica: Gordana Knez
15. **Osnovna škola Poličnik, Poličnik**
Dramska skupina, Hrvoje Dukić: Nikom pravo
Učenici: Marija Bukvić, Ana Čulina, Andrija Jukić, Renato Verunica, Gabriel Jurica, Iva Alić, Hana Gecan, Luka Marinović, Niko Lulić, Lovre Ukalović, 7., 8. razred
Voditelj: Hrvoje Dukić

16. **Osnovna škola Stjepana Ivičevića, Makarska**
Dramska skupina, Ivana Brlić-Mažuranić: Šuma Striborova
Učenici: Stela Vranješ, Divna Šulenta, Rita Rebić, Filip Ferić, Fran Selak, Tia Tamburović, David Medak, Mihaela Ramljak, 4. razred
Voditeljica: Marijana Bušelić
17. **Osnovna škola Smokvica, Smokvica**
Dramska skupina, More
Učenici: Nina Krajančić, Sveto Kristijan Laus, Neno Šain, Petar Tasovac, Lea Tomić, Šimun Tomić, 4. razred
Voditeljica: Marina Šego
18. **Osnovna škola Vela Luka, Vela Luka**
Dramska skupina, Viktorija Silvija Roguljić: Ruke
Učenici: Patricija Andreis, Ivan Bačić, Mateo Dragojević, Tiana Četinić, Dora Karanušić, Josip Lovričević, Andrija Maroević, Vesna Prižmić, Ivo Žuvela, Toma Žuvela, 3. razred
Voditeljica: Mirela Maričić
19. **Osnovna škola Sesvete, Zagreb**
Dramska skupina, Charles Perrault: Pepeljuga
Učenici: Izak Afrić, Bruna Čeko, Petra Čeko, Šimun Grgičin, Luna Košek, Ana Miličević, Elena Ruga, Lana Rukavina, Iva Tomić, Marija Vičić, 3. razred
Voditeljica: Nataša Peunić
20. **Osnovna škola Augusta Šenoe, Zagreb**
Dramska skupina, Miro Gavran: Tajna
Učenici: Priska Ugrina, Andrija Tičinović, 5. razred
Voditeljica: Andrea Šeparović
21. **Osnovna škola Rapska, Zagreb**
Dramska skupina, Cool Camp
Učenici: Vedran Prpić, Vita Čanković, Franco Ivanković, Matej Stojšavljević, Ema Bukvić, Vid Vešligaj, Marijeta Pranjić, Luka Filipović, Eva Bervida, Lana Koški, Iva Bartolec, 6., 7., 8. razred
Voditeljica: Ana Janković

Dramski izraz – skupni scenski nastupi – srednje škole

1. **Gospodarska škola Čakovec, Čakovec**
Dramska skupina, Patricija Kozar: Audicija: Traži se klaun!
Učenici: Ilona Gavez, Ria Škvorc, Josipa Živko, Željka Bukovčan,
Nika Vabec, 2., 3. razred
Voditeljica: Patricija Kozar
2. **Medicinska škola Varaždin, Varaždin**
Dramska skupina, Vrištim od ništavila
Učenici: Anamarija Zavrtnik, Vida Huzjak, 4. razred
Voditeljica: Sunčica Podoreški

3. **Gimnazija dr. Ivana Kranjčeva, Đurđevac**
Dramska skupina, Pr(a)va ljubav
Učenici: Korina Jambrošić, Regina Halaček, Emilija Marić, Lav Arel Jurkas, Ivano Milošević, Teo Mesarov, 3., 4. razred
Voditeljica: Ana Huzjak
4. **Srednja škola Viktorovac, Sisak**
Dramska skupina, Darko Crnolatac: Zemlja baka, bedaka i čudaka
Učenici: Nea Buinac, Nika Kmetović, Celestin Brkanec, Luka Božurić, Leonardo Bjelovarac, Juraj Cvar, Lana Naglić, Lara Kovačević, Ignacija Kuryk, Marija Matijević, 2., 3., 4. razred
Voditeljica: Tanja Vadla
5. **Srednja škola Otočac, Otočac**
Dramska skupina, Manja Kostelac-Gomerčić: Legendarica
Učenici: Marta Kostelac, Marina Dujmović, Petra Majer, Ana Majetić, Andrea Mitrović, Lana Majetić, Leonarda Rajačić, David Tonković, Ivan Vuković, 2., 3. razred
Voditeljica: Manja Kostelac-Gomerčić
6. **Gimnazija Pula, Pula**
Dramska skupina, Maria Burić: Oluja
Učenici: Maria Burić, Mika Catela, Lara Abramović, Barbara Bahtak, Matea Kontošić, Noel Smailbašić, 2., 3. razred
Voditeljica: Meri Šimunov
7. **Gimnazija Matija Mesić, Slavonski Brod**
Dramska skupina, Kako slomiti svemir
Učenici: Lana Tolj, Ana Vlk, 2., 4. razred
Voditeljica: Mihaela Šebalj Zavor
8. **Gimnazija Požega, Požega**
Dramska skupina, To smo mi
Učenici: Zaharije Matijević, Petra Vasilj, Kristijan Pažin, Lena Starčević, Lana Jakovljević, Margareta Jakobović, Antun Bartolović, Marta Malvić, Nea Sliško, Anna Kuzmanović, 1. – 4. razred
Voditeljica: Duška Galić
9. **Srednja škola Lovre Montija, Knin**
Dramska skupina, Ab ovo
Učenici: Anđela Ančić, Katja Božikov, Sofija Buač, Nika Dumančić, Marija Kulušić, Mia Degenek, Mia Jelovina, Petra Okadar, Miroslava Vučenić, 1., 2. razred
Voditeljica: Nada Jakovčević
10. **Nadbiskupska klasična gimnazija, Split**
Dramska skupina, Dosta(va)
Učenici: Milena Botica, Petra Čulin, Rafaela Sara Ljubenkov, Andro Kučinić, Lucija Topić, Ružica Vuletić, Ivan Vidović, Korina Pogorilić, Rafael Čagalj, David Dragojević, 1., 3., 4. razred
Voditelj: Vedran Torić

11. **Gimnazija Dubrovnik, Dubrovnik**
Dramska skupina, Ubojstvo u Čiro Expressu
Učenici: Vinko Goravica, Marko Market, Lana Miladin, Bruna Stojanović, Nika Lujak, Ivana Šunjić, Gabriel Lončar, Ivana Sabljčić, Mihaela Matić, Anja Klečak, 1., 2. razred
Voditeljica: Matilda Perković
12. **VII. gimnazija, Zagreb**
Dramska skupina, Rat – to ste vi (prema motivima iz proze Siniše Glavaševića)
Učenici: Viktorija Klarić, Marija Glasnović, Franka Marija Vuković, Dora Majdak, Lena Bogdanović, Marin Momčilović, Marta Šprišić, Viktor Žigić, Petar Bastašić, Lana Vilić, 1., 2., 3., 4. razred
Voditeljica: Petra Tafra
13. **I. gimnazija, Zagreb**
Dramska skupina, Radovan Ivšić: Sunčani grad
Učenici: Nika Daničić, Vila Bušić, Elena Matleković, Ivan Deželić, Noa Grgić, Tara Medar, Chiara Agreš, Borja Rafeli, Adrian Hajsok, Ida Butković, 2., 3., 4. razred
Voditelj: Ivan Janjić
14. **XV. gimnazija, Zagreb**
Dramska skupina, Fotelja
Učenici: Lucija Jovović, Lucija Stanković, Lucija Škrobonja, Ela Ivko, Iskra Vranković, Antea Gačić, Špiro Filip Lasić, Igor Terček, 4. razred
Voditeljica: Loreana Selišek Butina

Školski listovi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Šime Budinića, Zadar**
ČEHULJICA
Učenica: Helena Musić
Voditeljica: Silvana Rados
2. **Prva osnovna škola, Ogulin**
KLEK
Učenica: LEMONA GRBA KOMOČAR
Voditeljica: Nikolina Salopek Mihalić
3. **Osnovna škola Petra Preradovića, Pitomača**
PRERADOVIĆ
Učenik: Jan Stilinović
Voditeljica: Sanja Koletić
4. **Osnovna škola grofa Janka Draškovića, Klenovnik**
KLEN
Učenik: Krsto Frišić
Voditeljica: Marija Konjević

5. **Osnovna škola Vugrovec, Kašina**
ZMAJČEK
Učenik: Lukas Šebek
Voditeljica: Dijana Požgaj
6. **Osnovna škola Antuna Mihanovića, Zagreb**
MIHIĆ
Učenica: Vanja Jurilj
Voditeljica: Nina Trčilj
7. **Osnovna škola Jure Kaštelana, Zagreb**
ČAROBNA FRULA
Učenica: Gala Matijašević
Voditeljica: Sanja Miloloža
8. **Osnovna Ivane Brlić Mažuranić, Virovitica**
ŠKOLSKI LIST HLAPIĆ
Učenik: Dominik Koletić
Voditeljica: Renata Sudar
9. **Osnovna škola Krune Krstića, Zadar**
FONTANA
Učenica: Lana Škara
Voditeljica: Dina Milas
10. **Osnovna škola Josip Zorić, Dugo Selo**
JOŠKO
Učenica: Vita Dragičević
Voditeljica: Dragana Radovan Marković
11. **Osnovna škola Šemovec, Šemovec**
SHEMICA
Učenica: Nina Ajhler
Voditeljica: Valentina Barulek Boltžar
12. **Osnovna škola Šimuna Kožičića Benje, Zadar**
DITE ZADARSKO
Učenica: Ema Pijaca
Voditeljica: Monika Pestić
13. **Osnovna škola Krunoslava Kutena, Vrbovec**
CVRKUT
Učenica: Lena Orlić
Voditeljica: Lorena Leljak
14. **Osnovna škola Retfala, Osijek, 77 bodova**
KBG
Učenica: Miriam Afua Nyarko
Voditelj: Marinko Plazibat

15. **Prva osnovna škola, Čakovec**
PRVIN
Učenica: Neva Novak
Voditeljica: Anita Novak

Školski listovi – srednje škole

1. **Srednja škola Zlatar, Zlatar**
KAP (tiskani i digitalni)
Učenica: Lana Brčić, Tamara Rumbak
Voditelj: Krešimir Varga
2. **Strukovna škola Vice Vlatkovića, Zadar**
STRUČAK
Učenik: Stipe Mihatov
Voditeljica: Ivana Pandžić
3. **Škola za dizajn, grafiku i održivu gradnju, Split**
SLOG
Učenica: Petra Đirlić
Voditeljica: Sandra Mislir
4. **X. gimnazija Ivana Supeka, Zagreb**
CENER
Učenica: Chiara Abramović
Voditeljica: Ružica Filipović
5. **III. Gimnazija, Zagreb**
MI MLADI
Učenica: Maja Ilić Mlakar
Voditeljica: Dario Samardžija
6. **Gimnazija Antuna Vrančića, Šibenik**
PEGLA
Učenica: Helena Musić
Voditeljica: Svemirka Miletić
7. **Prirodoslovna i grafička škola, Rijeka**
KAMEN LUDOSTI, KAMEN MUDROSTI
Učenica: Larisa Magdić
Voditeljica: Tanja Brkljača
8. **Gimnazija Bjelovar, Bjelovar**
GIZMUS
Učenik: Leon Klemše
Voditeljica: Biljana Barišić Mudri
9. **II. gimnazija, Split**
DRUGAČIJI
Učenica: Marjana Brstilo
Voditeljica: Vesna Krželj Velić

10. **Klasična gimnazija Ivana Pavla II, Zadar**
BOLJI SVIJET
Učenica: Marija Urem
Voditelj: Damir Sikirić
11. **Srednja škola Čakovec, Čakovec**
LUMEN
Učenik: Luka Blagović
Voditeljica: Vesna Prepelić Đuričković
12. **Škola za grafiku, dizajn i medijsku produkciju, Zagreb**
GVAK!
Učenica: Ivona Štefica
Voditeljica: Ksenija Palameta Radković
13. **Gimnazija Vladimira Nazora, Zadar**
SPUŽVA
Učenik: Boris Marić
Voditeljica: Mateja Perić
14. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
LABOS
Učenica: Elena Herceg
Voditeljica: Lana Rušnov Perić
15. **Prirodoslovno-grafička škola, Zadar**
SPEKTER NOVI
Učenica: Mea Lerga
Voditeljica: Kristina Erlić

Članovi povjerenstava Smotre LiDraNo

Organizacijski odbor

Mirela Barbaroša-Šikić
Marijana Češi
Sandra Maletić
Sanja Mataga
Miroslav Mićanović

Ante Nakić
Antonela Nižetić-Capković
Dijana Požgaj
Marija Trapić
Maja Zrnčić

Literarni izraz

Krešimir Bagić
Mirela Barbaroša-Šikić
Ksenija Banović
Zoran Ferić
Hrvoje Kovačević

Miroslav Mićanović
Kristijan Novak
Marija Ott Franolić
Evelina Rudan

Dramski izraz

Vladimir Andrić
Majda Bekić Vejzović
Jakov Bilić
Martina Čvek
Ivan Đuričić
Mario Kovač

Ivan Penović
Marija Škaričić
Paolo Tišljarić
Barbara Rocco
Maja Zrnčić

Novinarski radovi

Saša Drach
Branimir Farkaš
Hrvatka Kuko

Antonela Nižetić-Capković
Marko Podrug

Školski listovi

Marko Baus
Ankica Blažinović Kljajo
Nino Đula

Neven Kepeski
Jasna Pandžić
Srećko Listeš

Radijske emisije

Marijana Češi
Stephanie Jamnický
Majda Makovec Joksimović
Maro Market

Lada Martinac Kralj
Srđan Nogić

Smotra LiDraNo je događaj u kojem mnogi na različite načine sudjeluju. Sretna je prilika i u ovogodišnjem zborniku reći hvala, veliko hvala, svima onima koji su mu potpora i snaga da bi bio jedinstvena smotra kreativnosti i izražavanja: OŠ Ivana Gorana Kovačića, Vinkovci (Mario Lovrić, ravnatelj); Gimnazija Antuna Matije Reljkovića (Ivana Biljan, ravnateljica), Gradska knjižnica, (Vedrana Lugić, ravnateljica), Kazalište Joza Ivakić (Vladimir Andrić, ravnatelj); članovi organizacijskog odbora, povjerenstva Smotre LiDraNo za sve njezine izraze, županijskim uredima za obrazovanje. Zahvala svima koji su pomogli u pripremi i ostvarenju ovogodišnje smotre na svim razinama – od školske do državne – kreativnim učenicima i njihovim mentorima, učiteljima i nastavnicima, ravnateljima škola...

LiDraNo, 1991–2024.

1991. Zagreb	2008. Dubrovnik
1992. Rijeka	2009. Pula
1993. Čakovec	2010. Šibenik
1994. Pula	2011. Šibenik
1995. Virovitica	2012. Šibenik
1996. Dubrovnik	2013. Primošten
1997. Zadar	2014. Primošten
1998. Križevci	2015. Šibenik
1999. Šibenik	2016. Šibenik
2000. Supetar	2017. Primošten
2001. Novi Vinodolski	2018. Primošten
2002. Rovinj	2019. Šibenik
2003. Šibenik	2020. Online
2004. Umag	2021. Online
2005. Dubrovnik	2022. Vodice
2006. Zadar	2023. Vodice
2007. Novigrad	2024. Vinkovci